

13 Överväganden och förslag

13.1 Utgångspunkter för analysen

Kommittén skall undersöka och analysera villkoren för barn i homosexuella familjer. Kommittén skall också ta ställning till om de rättsliga skillnader som finns i dag mellan homosexuella och heterosexuella par i fråga om möjligheten att adoptera och att utses till särskilt förordnade vårdnadshavare är sakligt motiverade. Om kommittén finner att de rättsliga skillnaderna bör tas bort när det gäller adoption, skall kommittén pröva om de kvinnor som lever tillsammans i ett homosexuellt parförhållande bör ges möjlighet till assisterad befruktning. Utgångspunkten för kommitténs överväganden skall vara barnets bästa.

Särskilt när det gäller frågan om adoption är det viktigt att ha klart för sig vilket uppdrag kommittén har. Kommittén skall inte se över adoptionsinstitutet i sin helhet eller ta ställning till vilken typ av föräldrar som är de absolut bästa för ett adopterat barn. Kommitténs uppgift är att ta ställning till om det är sakligt motiverat att behålla den särlagstiftning som finns i dag beträffande registrerade partner.

Regelsystemet rörande adoptioner är uppbyggt så att man inte i lag närmare angett vilka krav en person skall uppfylla för att kunna komma i fråga som adoptivförälder.¹ Systemet bygger i stället på att de sökande skall genomgå en ingående prövning där man efter en samlad bedömning tar ställning till om den eller de sökande kan anses vara lämpade att ta emot ett barn för adoption. Alla gifta par

¹ I föräldrabalken sägs att tillstånd till adoption får ges endast om adoptionen är till fördel för barnet (4 kap. 6 § FB). I socialtjänstlagen nämns god vård och fostran och i övrigt gynnsamma uppväxtförhållanden samt möjlighet till lämplig utbildning som kriterier, vilka bör vara uppfyllda för att socialnämnden skall lämna ett medgivande till att ett barn får tas emot för vård och fostran. I fråga om utländska adoptivbarn finns dessutom specialstadgandet att adoptivföräldrarna skall ha tillfredsställande kunskaper om barn och deras behov samt att de skall ha blivit informerade om den planerade adoptionens innebörd (25 och 26 §§ socialtjänstlagen).

och ensamstående personer har rätt att prövas som adoptivföräldrar.

Lika väl som det i lag inte finns närmare angivet vilka krav som ställs på en blivande adoptivförälder finns det inte heller angivet några omständigheter som utesluter en person från att prövas, med ett undantag; om sökanden ingått registrerat partnerskap.

Den huvudsakliga frågan som kommittén har att ta ställning till är alltså om homosexuell läggning hos föräldrarna är en sådan omständighet som gör det sakligt motiverat att särbehandla homosexuella i fråga om rättsligt föräldraskap.

Det är i sammanhanget viktigt att understryka att det därvid inte är fråga om att registrerade partner generellt skall ges rätt att adoptera barn, utan om att de som ingått partnerskap skall ges möjlighet att prövas som adoptivföräldrar på samma villkor som gifta par eller ensamstående.

13.2 Barns förhållanden i homosexuella familjer

Det har inte framkommit något i den samlade forskningen på området som tyder på att könsutvecklingen, den psykologiska eller sociala utvecklingen hos barn som växer upp med homosexuella föräldrar skiljer sig från andra barns. Inga skillnader har heller framkommit mellan homosexuella och heterosexuella föräldrar vad gäller deras förmåga att erbjuda barn god omsorg och omvårdnad.

13.2.1 Inledning

Flera av de barn som lever tillsammans med homosexuella föräldrar växer upp i familjebildningar som i modern familjeforskning kallas post-kärnfamiljer.² Med detta menas familjeformer som uppstår efter det att två personer med gemensamma barn har separerat. Exempel på andra sådana familjer är s.k. styvfamiljer och familjer med ensamstående förälder.

En homosexuell familj kan också uppstå genom att ett homosexuellt par gemensamt skaffar barn t.ex. genom att en av dem låter sig insemineras. Vidare kan två homosexuella par, dvs. ett kvinnligt

² Hydén (2001).

och ett manligt par, skaffa barn gemensamt. Det finns ett otal exempel på alternativa familjeformer.

Enligt demografiska uppgifter har vi i Sverige under ett halvt sekel, från slutet av 1940-talet till i dag, haft en utveckling mot att allt färre barn lever med båda sina ursprungliga föräldrar. Under denna tidsperiod har exempelvis andelen 16-åringar som sammanbor med sina båda ursprungliga föräldrar sjunkit från 79 procent i slutet av 1940-talet till 66 procent år 1998. Samma år levde en fjärdedel av samtliga barn i åldrarna 0–17 år tillsammans med en ensamstående förälder eller tillsammans med en ursprunglig förälder och en styvförälder. Av dessa barn levde ca 20 procent tillsammans med en ensamstående förälder och ca 5 procent i en styvfamilj.³

Nya familjebildningar är alltså inte längre en marginell företeelse utan omfattar allt fler individer. Det är i detta sammanhang som situationen för barn med homosexuella föräldrar bör behandlas.

Den samlade kunskapen om förhållandena för barn i homosexuella familjer utgörs av internationella studier och de studier som kommittén låtit genomföra av barn i Sverige med homosexuella föräldrar.

13.2.2 Forskning om homosexuella familjer

Undersökningsområden

Såsom redovisats i avsnitt 11.2 består den hittillsvarande forskningen om barn med homosexuella föräldrar av ett fyrtiotal internationella studier, i huvudsak från USA och Storbritannien. Merparten av studierna behandlar homosexuella mödrar och deras barn. Det finns dock även ett tiotal undersökningar om homosexuella fäder och deras barn. De barn som deltagit i forskningen har i huvudsak tillkommit i föräldrarnas tidigare heterosexuella förhållanden. I en del av studierna har ingått även barn som tillkommit genom insemination eller som adopterats av homosexuella föräldrar. Däremot har kommittén inte funnit några studier som särskilt behandlar barn som adopterats av homosexuella personer.

På senare år har forskningen om barn med homosexuella föräldrar kompletterats med sex olika studier av barn till homosexuella kvinnor där barnen har tillkommit genom insemination.

³ Statistiska centralbyrån (1999).

De områden som har studerats är barnens utveckling och livsvillkor i den homosexuella familjen. Därtill har det homosexuella föräldraskapet belysts, såsom föräldrarnas känslomässiga anknytning, förhållningssätt till barnen och förmåga att erbjuda god omvårdnad. Även deras öppenhet med den homosexuella läggningen har behandlats.

Syftet med den hittillsvarande forskningen om barn med homosexuella föräldrar har varit att få kännedom *om* och i så fall *hur* föräldrarnas homosexuella läggning påverkar barnen. I flertalet av studierna har undersökningsgruppen därför jämförts med barn som kommer från liknande familjeförhållanden som de undersökta barnen, med undantag för föräldrarnas sexuella läggning.

Någon forskning om barn i Sverige med homosexuella föräldrar finns inte. För att kunna bedöma om den internationella forskningen har relevans även för svenska förhållanden har kommittén därför låtit genomföra sådana kompletterande studier. Studierna har fokuserats på hur barn till homosexuella föräldrar själva uppfattar sin familjesituation.

Den ena studien har utförts vid Stockholms universitet. Den behandlar barn i åldrarna 7–12 år och har genomförts med standardiserade psykologiska metoder. Studien syftar till att ge en bild av den psykiska utvecklingen hos barn med homosexuella föräldrar. Metoden innebär en jämförelse med en normgrupp av barn i samma ålder vad gäller barnens syn på sig själva och sina nära relationer (avsnitt 11.3.2).

Den andra studien – som har utförts av Linköpings universitet – behandlar tonåringar och unga vuxna med homosexuella föräldrar. Syftet med denna studie är att få en fördjupad förståelse för barn till homosexuella föräldrar, genom att med hjälp av djupintervjuer låta tonåringar och unga vuxna med homosexuella föräldrar berätta om hur de upplever eller upplevde sin familjesituation. Inom ramen för undersökningen har även homosexuella föräldrar intervjuats om homosexuellt föräldraskap samt om deras öppenhet med den sexuella läggningen gentemot sina barn och den övriga omgivningen (avsnitt 11.3.3).

Urvals- och undersökningsmetoder

Den internationella forskningen på området har i huvudsak bedrivits inom ämnet psykologi, vilket även gäller för kommitténs kom-

pletterande studier. Vid psykologisk forskning tillämpas såväl kvalitativa som kvantitativa undersökningsmetoder.

Kvalitativa metoder används för att uppnå förståelse för ett beteende eller en situation. Metoden syftar till att ge svar på, t.ex. *hur* och på *vilket sätt* en viss situation kan upplevas. Dessa metoder tillämpas vanligtvis på små populationer, dvs. 10–30 personer. Den övre gränsen för en undersökningsgrupp i detta sammanhang är i regel omkring 30–40 personer. Anledningen till detta är att ingen ny kunskap anses kunna tillföras om gruppen ytterligare utökas.

Kvantitativa undersökningsmetoder används för att försöka förklara ett fenomen eller beteende. De syftar till att besvara frågor om t.ex. *hur många* eller *vilka grupper* som upplever en situation på det ena eller andra sättet.

Ett flertal av de internationella studierna om barn i homosexuella familjer har utförts med hjälp av en kombination av kvantitativa och kvalitativa metoder. Att använda mer än en metod för att belysa samma företeelse är även ett vanligt förekommande tillvägagångssätt inom annan psykologisk forskning, särskilt när det gäller att belysa s.k. tabuämnen.

Såväl den internationella forskningen som de studier kommittén låtit genomföra av barn i Sverige med homosexuella föräldrar baseras på icke-slumpmässiga urval. Orsaken till detta är att barn med homosexuella föräldrar utgör en dold population. Med begreppet *dold population* (*hidden population*) menas att det inte alltid existerar någon urvalsram, vilket beror på att storleken på och gränserna för populationen kan vara okända. Hos medlemmarna i sådana populationer kan det dessutom finnas ett starkt behov av integritet och anonymitet eftersom det i vissa fall anses stigmatiserande att tillhöra dessa populationer.⁴

Studier av dolda populationer, såsom barn med homosexuella föräldrar, reser annorlunda och svårare metodproblem än studier av andra grupper, särskilt vad gäller urvalet. När man i en sådan studie skall söka kontakt med dem man önskar undersöka kan man inte som i studier av andra grupper gå via särskilda register eftersom sådana vanligtvis inte existerar. Däremot är det möjligt att ta ett slumpmässigt urval av hela totalbefolkningen. I det urvalet skulle en viss andel av barn med homosexuella föräldrar inbegripas. Detta tillvägagångssätt är dock behäftat med vissa problem. För det första skulle med säkerhet bortfallet bli mycket stort, vilket påverkar undersökningens kvalitet. För det andra

⁴ Se t.ex. Tiby (1999).

skulle det vara mycket svårt att göra någon bortfallsanalys eftersom man inte vet hur stor andel av bortfallet som består av homosexuella familjer.

När man vill undersöka situationen för barn med homosexuella föräldrar får man i stället tillämpa alternativa tillvägagångssätt. Som tidigare redovisats har i såväl den internationella forskningen om barn med homosexuella föräldrar som kommitténs kompletterande studier, de vedertagna tillvägagångssätt som används vid urvalsförfaranden i studier av dolda populationer⁵ tillämpats. Det innebär att de som deltagit i de olika studierna frivilligt anmält sig och sina barn till den berörda studien.

Även i studier med slumpmässigt urval finns ett mått av frivillighet eftersom endast de som vill medverka gör det. Skillnaden är att vid ett slumpmässigt urval vet man hur stort bortfallet är, dvs. hur många det är av den tänka undersökningsgruppen som valt att inte delta. Det kan man aldrig veta i studier av dolda populationer eftersom det vanligtvis inte existerar någon urvalsram. I sådana studier kommer det alltid att finnas ett visst bortfall som skulle kunna ha en snedvridande effekt på resultatet. Det gör att det inte går att strikt statistiskt generalisera ett sådant resultat eftersom bortfallet kan snedvrída det och ge en felaktig bild.

Detta är inte unikt för studier med dolda populationer. Standardbortfallet i studier med slumpmässiga urval är i dag 20–30 procent. Även i sådana studier kan alltså bortfallet ha en snedvridande effekt på resultatet.

Det intressanta i dessa sammanhang är att försöka analysera vilka de är som väljer att avstå från att delta. Är dessa personer avvikande eller annorlunda jämfört med dem som deltar, på vilket sätt är de i så fall annorlunda och hur pass annorlunda är de? I undersökningssammanhang är det allmänt vedertaget att de som är minst intresserade av att delta är de som inte är intresserade av själva frågan eller av olika anledningar inte vill besvara den. De som deltar är vanligtvis de som känner sig berörda av frågan, såväl negativt som positivt. Detta gäller oavsett om det rör sig om studier med slumpmässigt urval eller icke-slumpmässigt urval.

I studier av dolda populationer brukar man söka efter undersökningspopulationen på olika sätt och i olika sammanhang. Det medför att dess sammansättning ofta är så pass bred och blandad att man utifrån resultaten – även om de inte går att generalisera – kan se tendenser och få en bild av det eller dem man vill undersöka.

⁵ Se t.ex. Kjaer Jensen (1995).

Möjligheten att göra detta förstärks också om det finns flera studier som oberoende av varandra undersöker samma fenomen eller beteende.

Sammanfattningsvis kan konstateras att den samlade forskningen om homosexuella familjer baseras på ett fyrtiotal studier. Dessa studier – såväl de utländska som de svenska – har utförts med de vedertagna undersöknings- och urvalsmetoder som brukar tillämpas vid studier av dolda populationer. De kan därför sägas uppfylla de vetenskapliga krav som ställs på sådan forskning för att den skall betraktas som tillförlitlig. Därtill kan konstateras att även om resultaten inte fullt ut är generaliserbara så har forskningen utförts på ett sådant sätt och i en sådan omfattning att den ger oss en god kunskapsbild av hur situationen är för barn som växer upp i homosexuella familjer.

13.2.3 Barn med homosexuella föräldrar

Inledning

Forskningen om homosexuella familjer har behandlat såväl de homosexuella föräldrarna som deras barn. Studier av barnen har i huvudsak inriktats på deras könsutveckling, psykologiska och sociala utveckling. Därtill har barnens psykologiska och sociala livsvillkor undersökts. Nedan sammanfattas och analyseras resultaten från dessa studier samt redogörs för de slutsatser kommittén dragit av dessa.

Barns könsutveckling

Den större delen av forskningen om barn med homosexuella föräldrar har behandlat barnens könsutveckling. I de studier som behandlat detta ämne har inga signifikanta skillnader vad gäller barnens könsutveckling påvisats mellan de undersökta barnen med homosexuella föräldrar och de barn som ingått i de olika kontrollgrupperna. Barnens låga ålder har i de flesta fall medfört att man inte har kunnat ta reda på deras sexuella läggning. Därför har man i huvudsak inriktat sig på att undersöka barnens könsidentitet och könsrolls-beteende. Kommittén har dock återfunnit sju studier som behandlat den sexuella läggningen hos tonåringar och vuxna barn till homosexuella män och kvinnor. I dessa studier har inget fram-

kommit som tyder på att barns sexuella läggning påverkas av att de växer upp i homosexuella familjer.

De flesta av de studier som finns tillgängliga om könsutvecklingen hos barn med homosexuella föräldrar avser studier av barn som tillkommit i mödrars tidigare heterosexuella förhållanden. Det finns vanligtvis inga uppgifter om vid vilken ålder barnens familjesituation förändrades, dvs. från vilken ålder barnen har levt med homosexuella föräldrar.

Två av de studier som undersökt barn som tillkommit i homosexuella förhållanden genom insemination har behandlat barnens könsrolls beteenden. I dessa studier fann man inga signifikanta skillnader i könsrolls beteendet mellan de undersökta barnen och barnen i kontrollgrupperna. Resultaten baseras på små undersökningspopulationer och således kan man inte dra några generella slutsatser av dem. Men resultaten väcker frågor om i vilket sammanhang barns könsidentitet och könsrolls beteende formas.

Tidigare forskning har betonat föräldrarnas roll i detta sammanhang. Detta har dock reviderats i senare studier – med både psykodynamiska förtecken och en mer sociologiskt orienterad forskning – vilka visar att barns könsidentitet snarare formas i ett mångfacetterat samspel med flera aktörer än de biologiska föräldrarna. Det handlar om samspel med kamratgrupper på dagis, i skola, med media och andra vuxna. Barn bygger aktivt upp sitt könsrolls beteende genom att de exponeras för olika könsrolls modeller i en större social värld.

I dag är det inte längre endast föräldrarna som fungerar som identifikationsobjekt i detta sammanhang utan även vänner till familjen, förskole- och skolpersonal, kamrater eller t.o.m. skådespelare i TV-såpor. Barns könsidentitet och könsrolls beteende formas alltså i ett nära samspel med många fler aktörer än bara föräldrarna.

Genom att använda begreppet genus i stället för kön framhävs den sociala, kulturella och historiska inverkan på det biologiska könets roll i barns utveckling. Det handlar om att förstå den sociala och kulturella sammanhangets betydelse för hur femininitet respektive maskulinitet tolkas och förstås. På så vis har komplexiteten i barns könsutveckling frilagts och nya forskningsområden tillkommit.⁶

Barns könsrolls beteenden och könsidentitet utvecklas alltså i samspelet mellan alla de olika sociala och kulturella sammanhang

⁶ Se t.ex. Bjerrum Nielsen & Rudberg, (1994), Thorne (1994), Walkerdine (1990).

som barnen deltar i. Det är en rad olika faktorer som måste samverka för att barn skall få en gynnsam könsutveckling. Det faktum att inga skillnader uppmätts inom forskningen på detta område mellan barn med homosexuella föräldrar och andra barn kan inte enbart förklaras med att vissa av dessa barn sammanlevt under sina första år med båda sina biologiska föräldrar. Det finns därför ingen anledning att anta att könsutvecklingen hos barn som från födelsen växer upp med homosexuella föräldrar signifikant skulle skilja sig från de barn som sammanlevt sina första år med båda sina biologiska föräldrar.

Barns psykologiska och sociala utveckling

Barns grundläggande trygghet byggs upp genom ett ömsesidigt och kontinuerligt utbyte mellan det lilla barnet och hans eller hennes vårdare. Genom denna kontakt skapas en känslomässig anknytning mellan dem, vilken är avgörande för barnets känsla av trygghet såväl i nuet som i framtiden. En positiv känslomässig anknytning utgör även basen för en god självkänsla och förmåga att skapa relationer till andra också senare i livet. Forskningen visar att homosexuella föräldrar i lika stor utsträckning som heterosexuella föräldrar medverkar till att positiv anknytning uppstår mellan dem och deras barn så att känslomässigt starka band kan skapas dem sinsemellan.

Inga signifikanta skillnader har heller upptäckts mellan homosexuella och heterosexuella föräldrar vad gäller deras förmåga att erbjuda barnen såväl praktisk som känslomässig omsorg och omvårdnad. Detta bekräftas av de studier som undersökt den psykologiska och sociala utvecklingen hos barn med homosexuella föräldrar. Studierna visar att dessa barn har utvecklats psykologiskt och socialt på liknande sätt som de barn de jämförts med. Detta framgår också av den undersökning som kommittén låtit genomföra av yngre skolbarn, i vilken de undersökta barnen uppvisar ett gott självförtroende, starkt engagemang i sina familjemedlemmar, goda kamratrelationer och god social förmåga. I denna studie har alltså inget framkommit som tyder på psykisk ohälsa eller att barnen på annat sätt far illa (avsnitt 11.3.2).

Barns öppenhet med föräldrars homosexuella läggning

I kommitténs studie av tonåringar och yngre vuxna har inget framkommit som tyder på att föräldrarnas homosexualitet skulle bidra till en negativ utveckling av barns psykologiska och sociala livsvillkor. Föräldrarnas homosexualitet kan dock, men inte alltid, komma i fokus under de tidiga tonåren. Det verkar som om tonåringar med homosexuella föräldrar i mötet med kamratgrupper på ett tydligare sätt får konfronteras med vissa utvecklingsuppgifter.⁷ Dessa handlar dels om att handskas med eventuella inslag av homofobi och risken att bli associerad med en i vissa sammanhang stigmatiserad grupp, dels om att hantera sin delaktighet i en kamratgrupp i vilken *likhet* utgör grunden för samhörighet. I dessa sammanhang används olika strategier för att i vissa situationer kunna dölja och undanhålla information om familjeförhållandena.

De ungdomar som kände sig tveksamma inför att vara öppna med sin familjesituation hänvisade bl.a. till sin rädsla för att bli mobbade. Detta förhållningssätt är specifikt för barn som är i de yngre tonåren och övergår så småningom till ett mer öppet förhållningssätt när de blivit äldre. Denna process liknar den som anhöriga till homosexuella går igenom när en dotter, son, bror eller syster "kommer ut" som homosexuell och den anhörige måste hantera släktskap och omsorger å ena sidan och heterosexistiska värderingar⁸ å andra sidan.

Fyra av de 31 medverkande ungdomarna har uppgivit att de blivit mobbade – dvs. utsatta för trakasserier under en länge tid – varav två menar att det var relaterat till familjesituationen. I ett av dessa fall beskrivs föräldrarnas homosexualitet som *ett* inslag i ett mycket destruktivt exkluderande av personen ifråga, under hela personens skoltid.

I den svenska undersökningen av yngre skolbarn uppvisade några av barnen tecken på en viss reservation inför omgivningen. Dessa barn hade svårt med att låta sina kamrater komma dem riktigt nära. Det är troligt att de, liksom tonåringarna i den andra

⁷ Utvecklingsuppgift är en psykologisk term som används som ett sätt att tydliggöra hur vissa problem och uppgifter är specifika för vissa perioder i en individs livsförlopp.

⁸ I forskningssammanhang har heterosexism allt mer kommit att ersätta begreppet homofobi eftersom det sistnämnda framställer negativa värderingar mot homosexualitet som ett individuellt och relationsbetonat problem. I stället används begreppet heterosexism för att tydliggöra hur heterosexualitet utgör en dominerande norm, inte bara i samspelet mellan individer utan också som en konsekvens av en kulturell och historisk utveckling (Kitzinger 1987).

svenska studien, försöker hantera sin delaktighet i kamratgrupper genom att de i vissa situationer distanserar sig från sina kamrater och inte låter dem komma riktigt nära. Genom att hålla en viss distans mellan sig själv och sin familj å den ena sidan och sina vänner å den andra sidan försöker de undanröja en eventuell risk för att bli ifrågasatta. Detta förhållningssätt är inte unikt för barn med homosexuella föräldrar utan förekommer ofta också hos barn från andra s.k. minoritetsgrupper. Förhållningssättet tycks dock inte påverka de undersökta barnens förmåga att skapa och behålla kamratrelationer, t.ex. hade samtliga barn en s.k. bästis.

Även flera av de internationella studierna har behandlat barns och tonåringars rädsla för att bli retade på grund av föräldrarnas homosexuella läggning. Studierna visar att deras rädsla baserades mer på en oro för att bli retade än på faktiska mobbningsituationer. De var rädda för att *den egna sexualiteten* skulle kunna bli ifrågasatt av kamraterna om föräldrarnas sexuella läggning blev känd. För att undvika situationer som de kunde uppleva som genanta använde sig vissa ungdomar av liknade sociala strategier som tonåringarna i den svenska undersökningen. Strategierna handlade i stort sett om hur, när och till vem information om föräldrarnas homosexualitet kunde lämnas. I detta sammanhang har även relationer till kamrater undersökts. Man har inte funnit några signifikanta skillnader mellan barn till homosexuella och andra barn när det gäller deras engagemang i kamrater samt förmåga att skapa och behålla kamratrelationer.

Denna fråga har också behandlats i en longitudinell undersökning⁹ som följt barn med homosexuella föräldrar från det att de var barn till dess att de uppnått vuxen ålder. Deras relationer till kamrater undersöktes när de var barn. Inga skillnader uppmättes mellan dem och de barn som de jämfördes med. Detta följdes upp när barnen blivit vuxna och de fick då berätta om de relationer de hade haft som barn och hur de såg på dem nu. Det visade sig att de i högre grad än kontrollgruppen uppgav att de hade blivit retade som barn. Men att detta inte hade fått till följd att de hade känt sig stigmatiserade eller på något sätt uteslutna ur kamratgemenskapen, vilket bekräftas av de tidigare fynden.

Den bild vi får av forskningen om homosexuella familjer vad gäller barnens relationer och förhållningssätt till kamrater är att de under en period i sin uppväxt kan ha en viss reservation gentemot

⁹ Longitudinell undersökning är en metod som innebär att man följer ett antal individer över tiden och gör upprepande mätningar på samma individ.

omgivningen. Orsaken till detta är att de, precis som en del andra barn, är rädda för att avvika från kamratgruppen och för att de skall bli retade för det som avviker, i detta fall föräldrarnas sexualitet. Det är dock endast ett fåtal av dessa barn som verkligen har blivit retade. I huvudsak handlar det om en rädsla för att bli trakasserad.

En del barn kan alltså uppleva konflikter som är relaterade till föräldrarnas homosexualitet. Det handlar främst om att de kan uppleva föräldrarnas sexualitet som problematisk sett i relation till omgivningen. En intressant iakttagelse i detta sammanhang är att det förefaller som om *relationen* mellan barn och föräldrar är avgörande för hur barnet utvecklar sitt förhållningssätt gentemot omgivningen. Det visar bl.a. den svenska kvalitativa studien. De tonåringar som genomgick processen mot en större öppenhet med den egna familjebakgrunden framställde sina föräldrar som viktiga och betydelsefulla personer och omnämnde dem i positiva termer. Det verkar som om denna process baseras på positiva och goda relationer mellan barnen och föräldrarna. Barnens förmåga att hantera sådana hinder och konflikter är alltså beroende av hur relationen är till föräldrarna.

Detta bekräftas av två engelska forskare, Golombok och Tasker, som i sin forskning funnit att de barn som har en varm och kärleksfull relation till sina föräldrar och som kan prata med dem om de eventuella problem de kan stöta på till följd av sin familjesituation, synes växa upp till stabila och psykiskt friska individer lika ofta som andra barn. Om relationen däremot är svag och bristfällig kan barnen få svårigheter med att hantera sådana konflikter, vilket kan medföra att föräldrarnas homosexualitet upplevs som negativ. Exempelvis så visar deras longitudinella studie att de vuxna respondenter som var negativa eller generade över sin familjebakgrund och som i dag har dåliga relationer till föräldrarna i högre grad än andra uppgav att de blivit retade som barn.¹⁰

Sammanfattningsvis kan konstateras att det för en del barn kan uppstå konflikter som är relaterade till föräldrarnas sexuella läggning. Det handlar främst om att de under de tidiga tonåren kan uppleva föräldrarnas homosexualitet problematisk sett i relation till kamratgrupper och jämnåriga. Detta kan medföra att de inför omgivningen försöker dölja eller undanhålla föräldrarnas sexuella läggning. Forskningen visar dock att många barn inte upplever sådana svårigheter och de som gör det har goda förutsättningar att

¹⁰ Golombok & Tasker (1997).

hantera detta om det finns starka känslomässiga band mellan dem och föräldrarna.

Är det någon skillnad på manligt respektive kvinnligt homosexuellt föräldraskap?

Den internationella forskningen består till stor del av undersökningar om homosexuella mödrar och deras barn som tillkommit i mödrarnas tidigare heterosexuella förhållanden. Det finns dock ett tiotal studier av homosexuella fäder och deras barn. Det primära syftet i dessa har varit att synliggöra de homosexuella fäderna och därför har fokus varit på dem och inte på barnen. Det är alltså det homosexuella föräldraskapet som har studerats, särskilt vad gäller fädernas förmåga att erbjuda barnen praktisk och känslomässig omvårdnad.

I vissa av studierna har även barn till homosexuella fäder behandlats. Det har då främst handlat om barnens syn på och öppenhet med faderns sexualitet och rädsla för att bli trakasserad på grund av detta. Därutöver har den sexuella orienteringen undersökts hos unga vuxna med homosexuella fäder.

Det finns inga studier av dessa barns psykologiska och sociala utveckling. Här är man alltså hänvisad till studier av barn till homosexuella mödrar. Frågan som bör ställas i detta sammanhang är om dessa studier även kan säga oss något om hur situationen är för barn som växer upp med homosexuella fäder. I föregående avsnitt konstateras att homosexuella mödrar erbjuder sina barn gynnsamma uppväxtvillkor och god omvårdnad så att barnen utvecklas i socialt och psykologiskt hänseende väl. Finns det anledning att anta att homosexuella fäder skulle skilja sig från homosexuella mödrar på denna punkt?

När det gäller synen på föräldraskap och rollfördelningen mellan kvinnliga och manliga föräldrar så har utvecklingen gått från ett könsrelaterat synsätt till ett allt mer relationsbetonat.¹¹ Det är alltså relationen mellan föräldern och barnet som avgör om barnet får god omsorg och i övrigt gynnsamma uppväxtvillkor, inte föräldrarnas kön. Liknande fynd har påträffats i studier av barn med lesbiska mödrar, där relationen mellan mödrarna och barnen verkar ha en avgörande betydelse för barnets välbefinnande. Mödrarnas homosexuella läggning synes inte ha någon betydelse i detta

¹¹ Se t.ex. Silva & Smart (1999), Golombok (2000).

sammanhang. Det finns alltså ingen anledning att anta att homosexuella män inte har samma förmåga som lesbiska kvinnor att bygga upp goda och positiva relationer till sina barn.

Det synes dock som om gemene man i allmänhet har en mer liberal och öppen inställning till kvinnlig homosexualitet än till manlig. Detta kan medföra att barn till homosexuella fäder i högre grad än barn till lesbiska mödrar kan komma att uppleva konflikter som är relaterade till föräldrarnas sexualitet. Men den kvalitativa studien som kommittén låtit genomföra visar att barn som har goda relationer till sina föräldrar har goda förutsättningar att hantera sådana konflikter och problem. Återigen visar forskningen vilken betydelse relationen mellan barnet och föräldern har för ett barns välbefinnande och förmåga att klara av olika utvecklingsuppgifter under sin uppväxt.

Kommittén menar sammanfattningsvis att det inte finns någon anledning att anta att den psykologiska och sociala utvecklingen hos ett barn med en homosexuell far signifikant skulle skilja sig från utvecklingen hos ett barn med en homosexuell mor. Den kunskap som finns om förhållandena för barn med lesbiska mödrar bör därför även ha relevans för barn till homosexuella fäder.

13.2.4 Homosexuella familjer i Sverige

Enligt kommittédirektiven skall en rad olika kvantitativa frågeställningar om homosexuella familjer undersökas. Kvantitativa frågor är alltid svåra att besvara när det gäller s.k. dolda populationer eftersom storleken på och gränserna för populationen oftast är okänd. Homosexuella föräldrar och deras barn utgör en sådan population.

Det innebär att man inte vet hur många barn det är i Sverige som lever i homosexuella familjer och det finns heller inga särskilda register där man kan hämta sådan information. Det medför att det i dag inte finns några säkra uppgifter om hur många barn det är i Sverige som växer upp med homosexuella föräldrar, då information om detta saknas såväl i befintlig befolkningsstatistik som i sådan statistik som baseras på olika typer av kontinuerliga undersökningar, t.ex. Statistiska centralbyråns levnadsundersökningar.

Kommittén kan därför inte besvara frågan om hur vanligt det är att barn växer upp tillsammans med homosexuella föräldrar. Men genom att undersöka homosexuella personers inställning till att

skaffa barn – och om deras inställning till detta ändrats över åren – kan vi få en uppfattning om huruvida homosexuella familjer är en tillfällig företeelse eller om sådana familjebildningar kommer att kvarstå i framtiden och kanske även att öka. Kommittén har därför i samarbete med Statistiska centralbyrån (SCB) låtit genomföra en enkätundersökning, riktad till homo- och bisexuella personer. Syftet med studien har varit att dels undersöka deras inställning till familjebildning, dels samla in information om homosexuellt föräldraskap för att på så sätt få en bild av situationen för barn med homosexuella föräldrar. Resultaten från undersökningen har redovisats i avsnitt 11.3.4.

De som deltagit i undersökningen har rekryterats via olika intresseorganisationer som vänder sig till homosexuella samt genom annonser i dags- och veckopress. Enkäten har även delats ut på vissa nöjesställen samt funnits på Internet. Därtill har samtliga personer som ingått registrerat partnerskap erhållit en enkät. De svar som inkommit har behandlats statistiskt. Utifrån det statistiska materialet kan vissa slutsatser dras som till viss del kan sägas besvara de kvantitativa frågorna i direktiven. Men det bör understrykas att de 2 150 respondenterna, varav drygt 400 är föräldrar, inte kan sägas representera alla homosexuella i Sverige. Studien bör dock kunna bidra till att vi får en trovärdig och god bild av homosexuellt föräldraskap och homosexuellas inställning till att skaffa barn.

Enkätstudien visar att homosexuella personer i allt högre grad skaffar barn inom det homosexuella förhållandet och då vanligtvis genom privat insemination. Över 60 procent av respondenternas förskolebarn har tillkommit genom insemination, till skillnad mot de äldre tonåringarna, av vilka endast 2 procent tillkommit genom insemination. Tyngdpunkten för barnens tillkomstsätt har alltså förskjutits från samlag i en heterosexuell relation för de äldre barnen till privat insemination för de yngre barnen, speciellt för dem som är födda efter mitten av 1990-talet.

Nästan hälften av de barn som tillkommit genom insemination har båda sina biologiska föräldrar som vårdnadshavare. Barnens umgängesvanor med den föräldern de inte lever tillsammans med skiljer sig inte från andra barns. Drygt 62 procent av barnen till de som deltog i studien har regelbunden kontakt med den andra biologiska föräldern. Ser man till alla barn i befolkningen är den andelen 61 procent.¹²

¹² Statistiska centralbyrån (1999).

Drygt hälften av respondenterna med minderåriga barn har uppgivit att barnen har nära relationer med deras nuvarande partner. Detta resultat baseras visserligen på föräldrarnas egna utsagor men den svenska studien av yngre skolbarn bekräftar föräldrarnas uppgifter i detta avseende. Merparten av dessa yngre skolbarn lever tillsammans med en biologisk förälder som är homosexuell och föräldrarnas nya partner.

Inom ramen för studien av yngre skolbarn undersöktes även barnens känslomässiga engagemang i de olika familjemedlemmarna. Det visade sig att deras engagemang i extraföräldrarna var i stort sett på samma nivå som deras engagemang i fäderna, vilket kan tyda på att en del barn upplever sig ha fler än två föräldrar. Vissa av barnen kallade även den homosexuella föräldrarnas partner för mamma eller pappa och menade att de har två föräldrar av samma kön. En del barn ansåg t.o.m. att de har fler än två föräldrar. De undersökta barnen hade också en bredare syn på sin familj än vad som är vanligt. De inkluderade fler personer än de som annars brukar räknas till familjen. I en del fall var det en partner till någon av föräldrarna eller en släkting som inkluderats och ibland även personer utanför familjen som stod barnet nära.

I detta sammanhang bör frågan ställas om vad det innebär för ett barn att växa upp med flera viktiga vuxna än bara de biologiska föräldrarna. Denna situation är inte unik för dessa barn utan delas av de flesta barn som lever i en styvfamilj oavsett om det är en homosexuell eller heterosexuell familj. Men kan det vara besvärligt för ett barn att känslomässigt behöva dela med sig till flera vuxna eller är det tvärtom känslomässigt berikande att kunna ge och få från flera? Det har inte framkommit något som skulle tyda på att det skulle vara belastande för ett barn att växa upp med flera viktiga vuxna. Men det förutsätter givetvis att de vuxna kan samarbeta och att det är barnets behov av kontakt med dem och inte deras behov av kontakt med barnet som styr umgänget.

Studien visar alltså att barnen har en bredare syn på familjen, men när det gäller deras *faktiska bindningar* så skiljer dessa sig inte från andra barns. Deras mamma är den person som är viktigast för dem och den som de anser sig ha en mest positiv relation till. Detta är dock inte lika entydigt som för de barn som de jämförts med, vilket kan bero på att med fler viktiga vuxna nära sig, såsom moderns partner, fadern och hans partner, sprids barnets känslor på fler personer.

Vad gäller homosexuellas inställning till familjebildning och till att skaffa barn så visar enkätstudien att den har förändrats över tiden. Inställningen i dag är mer positiv än vad den var för tio år sedan, vilket sannolikt innebär att antalet homosexuella som skaffar barn kommer att öka i framtiden. Exempelvis kan nämnas att för tio år sedan hade 12 procent av de som deltog i studien egna biologiska eller adopterade barn. I dag är 19 procent av samtliga respondenter föräldrar till egna biologiska eller adopterade barn. Om de som ännu inte är föräldrar, men har uppgivit att de räknar med att vara det om fem år, också skulle få egna barn kommer andelen föräldrar att uppgå till 29 procent. Läger man till dem som har svarat att de anser att det är dags att börja skaffa barn om fem år, ökar andelen till 36 procent.

När det gäller på vilket *sätt* man i framtiden vill skaffa barn, skiljer de manliga och kvinnliga respondenterna sig åt. De kvinnliga respondenterna vill i huvudsak göra detta genom insemination, de manliga respondenterna önskar skaffa barn genom adoption.

13.2.5 Föräldrars öppenhet med den homosexuella läggningen

Föräldrars öppenhet med den homosexuella läggningen har behandlats i flera av de internationella studierna. Forskningen visar att homosexuella mödrar är öppna med detta i stor utsträckning, såväl gentemot barnen som gentemot den övriga omgivningen. Homosexuella fäder förefaller vara mer restriktiva, främst beroende på att de är rädda för att deras öppenhet kan medföra att barnen blir retade av sina kamrater eller på andra sätt utsatta.

Att det mellan barnen och föräldrarna är en öppen kommunikation om familjesituationen synes ha stor betydelse för hur barns psykologiska och sociala livsvillkor utvecklas. Föräldrars grad av öppenhet med den sexuella läggningen är väsentlig i detta avseende. Exempelvis har Wyer i sin studie funnit att kvaliteten i de inbördes relationerna mellan homosexuella mödrar och deras barn är bättre i de familjer i vilka mödrarna är öppna gentemot barnen med sin sexuella läggning än i de i vilka mödrarna försöker hemlighålla detta.¹³ Bozett fann liknande resultat i sin studie av homosexuella fäder. Han konstaterade att öppenheten inom familjen låg till grund för goda relationer mellan barnen och föräldrarna. Men han betonade samtidigt också betydelsen av att

¹³ Wyer (1987).

tonåringarna själva får avgöra för vem och när de skall berätta om sin fars sexuella läggning.¹⁴

En del tonåringar vill alltså ibland undanhålla eller dölja föräldrarnas homosexualitet inför vissa personer, t.ex. sina kamrater. Detta kan vara en orsak till att andelen respondenter som i enkätstudien uppgivit att de var *helt* öppna med den homosexuella läggningen var något lägre hos dem med tonåringar än hos dem med yngre barn. 62 procent av dem som hade förskolebarn uppgav att de var helt öppna. I gruppen tonårsföräldrar var den andelen 39 procent. Men även om inte alla föräldrar var helt öppna med den sexuella läggningen så uppgav de allra flesta att de var öppna inför *många*, men inte inför alla.

Inom ramen för den svenska studien av tonåringar och unga vuxna har även homosexuella föräldrar intervjuats. Flera av de föräldrar som deltagit i intervjustudien har beskrivit att när de fick barn ökade deras rädsla för att bli missbedömda och orättvist behandlade om de var öppna med sin sexuella läggning. Vissa ville ibland därför skydda barnen och uttryckte detta i intervjuerna genom att säga att de inte ville att barnen skulle behöva stå på barrikaderna och föra föräldrarnas kamp. Önskan om att skydda barnen från ett exponerat vardagsliv, handlade dock inte om att leva ett hemligt liv i det fördolda. Tvärtom var det viktigt för föräldrarna att barnen inte upplevde sin familjesituation som något som de måste dölja eller förneka.

Forskningen har således visat att det är väsentligt för barns välbefinnande att föräldrar är öppna gentemot dem med sin sexuella läggning och att familjesituationen inte är omgärdad med förljugethet och hemligheter. Kommitténs samlade intryck är att homosexuella föräldrar är mycket medvetna om detta och att de i hög grad är öppna med den rådande familjesituationen. Men det bör också poängteras att det faktum att familjesituationen inte är hemlig, inte behöver betyda att den i alla sammanhang måste vara offentlig. Familjemedlemmar i en familj med homosexuella föräldrar måste, i likhet med andra, kunna få värna om sin integritet gentemot omgivningen. Exempelvis så har forskningen visat att en förälder i vissa fall bör överlämna till tonåringen själv att avgöra för *vem* och *när* den skall informera om sin förälders sexuella läggning. Men samtidigt är det givetvis mycket viktigt att föräldrarna tydliggör för barnen att de hela tiden är öppna att samtala om detta.

¹⁴ Bozett (1987).

13.2.6 Den internationella forskningens relevans för svenska förhållanden

Inledning

Den kunskap som finns om barn med homosexuella föräldrar baseras på internationella studier i huvudsak genomförda i USA. Det bör därför ställas frågan om och i vilken mån resultaten är relevanta för svenska förhållanden. Ett sätt att belysa denna frågeställning är att jämföra de undersökningsmetoder som har använts i dessa studier med de metoder som tillämpas i Sverige vid annan psykologisk forskning. Ett annat sätt är att jämföra attityder till homosexualitet och homosexuella personer i Sverige och USA. Kommittén har därför uppdragit åt en psykolog med sexologisk inriktning att sammanställa en promemoria där en attitydjämförelse görs mellan de båda länderna. Därutöver bör de internationella resultaten jämföras med resultaten från de undersökningar som kommittén låtit genomföra.

Jämförelse av undersökningsmetoder

En stor del av de internationella studierna har genomförts med olika kvantitativa metoder, vanligtvis olika typer av standardiserade tester. Liknade metoder används ofta i Sverige vid studier av barn. Men för att resultaten skall kunna vara internationellt jämförbara krävs att testerna är utformade så att de undersöker liknande variabler, vilket innebär att de ibland måste omarbetas efter svenska förhållanden. En sådan bearbetning har t.ex. gjorts av de tester som tillämpats i en av kommitténs undersökningar. En del av de internationella studierna har utförts med kvalitativa metoder, vanligtvis djupintervjuer, eller med en kombination av kvantitativa och kvalitativa metoder. Detta förfaringsätt är även vanligt förekommande vid svensk psykologisk forskning.

De undersökningsmetoder som har använts i de internationella studierna tillämpas alltså även i Sverige vid liknande studier.

Attitydjämförelse mellan Sverige och USA

I detta avsnitt sammanfattas den promemoria kommittén beställt om attityder till homosexuella i Sverige och USA. Promemorian

redovisas i sin helhet i en bilaga till detta betänkande (betänkandets del B).

Den övergripande frågeställningen i promemorian är huruvida attityderna till homosexualitet och homosexuella personer skiljer sig åt mellan USA och Sverige samt i vilken utsträckning attityderna har förändrats över tid. I motsats till Sverige har USA en lång tradition av att i opinionsmätningar regelbundet undersöka attityder till homosexualitet och homosexuella personer. De som deltagit i dessa opinionsundersökningar representerar hela USA, såväl de konservativa delstaterna i söder som de mer liberala på västkusten.

Undersökningar visar att den amerikanska befolkningen under de senaste två decennierna har blivit mer välvilligt inställd till homosexuellas *rättigheter* i samhället. Det finns dock två områden – äktenskap och adoption – som majoriteten av den amerikanska allmänheten alltjämt motsätter sig.

De mer känslomässiga och moraliska anti-homosexuella attityderna förändras dock betydligt långsammare, även om man under 1990-talet kan se en viss förändring mot större tolerans i USA. Men fortfarande uppfattar majoriteten av den amerikanska befolkningen homosexualitet som något fränstötande och homosexuella personer bemöts med kyla och avståndstagande.

I Sverige däremot är det en minoritet som i dag har en negativ inställning till homosexuella personer eller som ser homosexualitet som en sjukdom. Det förefaller snarare finnas en öppenhet inför – och därmed indirekt en mer fördomsfri inställning till – homosexuella personer hos majoriteten av den svenska allmänheten. Exempelvis är i dag drygt hälften av svenskarna positivt inställda till att homosexuella personer skall få gifta sig. Undantaget är inställningen till huruvida homosexuella par skall ges möjlighet till gemensam adoption. Precis som i USA motsätter sig majoriteten svenskarna detta. Eftersom det i Sverige inte finns någon tradition att vid opinionsmätningar ställa frågor kring inställningen till homosexualitet och homosexuella personer är det svårt att uttala sig om eventuella attitydförändringar över tid. Men intrycket från befintliga data är att den svenska inställningen till homosexuella kvinnor och män under det senaste decenniet har utvecklas i en mer positiv riktning och blivit mindre värdeladdad.

Utifrån det jämförande amerikanska och svenska materialet som presenteras i promemorian kan det sammanfattningsvis konstateras

att det amerikanska undersökningsklimatet är generellt sett mer negativt än det svenska.

De svenska studierna

Det har tidigare inte funnits någon allmän kunskap om barn med homosexuella föräldrar i Sverige. Deras situation har alltså inte närmare behandlats i några studier med undantag för en del olika gymnasie- och studentuppsatser. Kommittén har därför låtit genomföra studier av homosexuella familjer i Sverige. Detta har gjorts dels för att få kunskap om situationen för barn i sådana familjekonstellationer, dels för att kunna bedöma om den internationella forskningen även har relevans för svenska förhållanden.

I ett tidigare avsnitt (13.2.3) har redogjorts för de slutsatser kommittén dragit av den samlade forskningen om barn i homosexuella familjer. Av denna redogörelse framgår att de tre studier kommittén låtit genomföra verifierar de internationella resultaten.

Den internationella forskningen har relevans

Det har inte framkommit något som skulle tyda på att de internationella resultaten från forskningen om barn i homosexuella familjer inte kan överföras till svenska förhållanden. De internationella studierna har genomförts med liknade undersökningsmetoder som används i Sverige vid annan psykologisk forskning om barn. Det har även framkommit att det troligtvis inte är någon större skillnad att växa upp med homosexuella föräldrar i USA än att växa upp i Sverige. Därutöver bekräftar de svenska studierna de internationella resultaten. Kommittén har därför funnit att den internationella kunskap som finns om barn med homosexuella föräldrar har relevans för svenska förhållanden.

13.2.7 Kommitténs slutsatser

Forskningen om barn i homosexuella familjer – såväl de utländska som de svenska studierna – har utförts med de vedertagna undersöknings- och urvalsmetoder som brukar tillämpas vid studier av dolda populationer och uppfyller de

vetenskapliga krav som ställs på sådan forskning för att den skall betraktas som tillförlitlig.

Den kunskap som finns om barn med homosexuella föräldrar i andra länder har relevans för svenska förhållanden. Inget har alltså framkommit som tyder på att det skulle vara någon större skillnad för barn till homosexuella att växa upp i Sverige än att växa upp i de länder där den internationella forskningen har bedrivits. De internationella studierna har också utförts med sådana metoder som brukar användas i Sverige vid annan psykologisk forskning om barn. Kommitténs egna kompletterande studier bekräftar de internationella resultaten.

Den samlade forskningen visar att barn med homosexuella föräldrar har utvecklats psykologiskt och socialt på liknande sätt som de barn de jämförts med. Inga skillnader har heller framkommit vad gäller barnens könsutveckling. För en del av barnen kan det i vissa skeenden av uppväxten uppstå konflikter som är relaterade till föräldrarnas homosexualitet. De barn som växer upp i familjer där det finns starka positiva känslomässiga band mellan barnen och föräldrarna har dock goda förutsättningar att hantera sådana konflikter. Även om resultaten från den samlade forskningen inte fullt ut är generaliserbara kan kommittén således konstatera att vi numera har en god kunskapsbild vad avser förhållandena för barn som växer upp i homosexuella familjer.

I forskningen har inga skillnader upptäckts mellan homosexuella och heterosexuella föräldrar vad gäller deras förmåga att erbjuda barn god omsorg och omvårdnad.

Med all sannolikhet kommer antalet barn som växer upp med homosexuella föräldrar att öka i framtiden.

13.3 Adoptivbarns särskilda behov

Det har inte framkommit något i forskningen som tyder på att adopterade barns psykiska hälsa och sociala anpassning skiljer sig från andra barns. En del adoptivbarn har dock till följd av sin speciella bakgrund en psykisk sårbarhet som kan ge upphov till särskilda behov av omsorg och omvårdnad.

13.3.1 Inledning

Det har i alla tider funnits föräldralösa barn som tagits emot av vuxna som uppfostrat dem som sina egna barn. En möjlighet att adoptera barn infördes i Sverige först år 1917. Uppskattningsvis finns det i dag mellan 100 000–150 000 personer som har adopterats som barn. Cirka 40 000 av dem har kommit till Sverige genom internationell adoption.

Under de senaste decennierna har den inhemska adoptionen kraftigt minskat. De viktigaste orsakerna till detta är de alltmer utvecklade preventivmedel och möjligheter till abort samt vissa sociala reformer som underlättat situationen för ensamstående föräldrar, såväl ekonomiskt som socialt.

Den inhemska adoptionen omfattar i dag endast någon procent av samtliga adoptioner och avser främst styvbarnsadoptioner. Till följd av detta har antalet adoptioner av utländska barn starkt ökat och i dag är de flesta adoptioner internationella.

Det anländer ca 1 000 barn om året till Sverige för adoption, i huvudsak från Asien och Sydamerika. På senare år har även antalet barn från Östeuropa ökat (avsnitt 5.7). Den främsta anledningen till att föräldrar lämnat bort sina barn för adoption är fattigdom och misär eller andra sociala och ekonomiska förhållanden.

Den redovisning av forskningen som lämnats i avsnitt 5.8 avser både inhemska adoptioner och adoptioner av utlandsfödda barn. Av den framgår det att det finns många gemensamma beröringspunkter mellan dessa två grupper av adopterade. En viktig skillnad är dock det faktum att adopterade utlandsfödda barn har ett annat etniskt och eller kulturellt ursprung än sina adoptivföräldrar, vilket kan ge upphov till vissa särskilda behov hos barnen. Kommittén kommer att fortsättningsvis fokusera på de adopterade utlandsfödda barnen eftersom de utgör merparten av de barn som adopteras i Sverige i dag.

Nedan sammanfattas och analyseras resultaten från forskningen om adopterade barn samt redogörs för de slutsatser kommittén dragit av den.

13.3.2 Kunskap om adopterade barn

Forskningsresultat

Av både de kliniska och epidemiologiska undersökningar¹⁵ som finns på området framgår att en del utlandsfödda adoptivbarn uppvisar somatiska och psykiska problem i samband med ankomsten och under den första perioden i den nya familjen. De kan även uppvisa tecken på beteendestörningar, såsom svåra aggressionsutbrott, ätstörningar och regression. I de flesta fall upphör problemen under omställningsperioden. Undersökningarna visar att det finns ett klart samband mellan problemens svårighetsgrad och barnens ankomstålder. Särskilt tydlig är skillnaden mellan att komma till den nya familjen som liten, under 1,5 år, och att vara äldre vid ankomsten.

Av forskningen framgår att det även finns ett samband mellan barnens ankomstålder och senare språksvårigheter. Sådana svårigheter har framförallt upptäckts hos de barn som kom till Sverige när de var mellan 1,5–3 år. Trots att de flesta av barnen har ett mycket bra och väl fungerande talspråk så har en del av dem problem med det svenska språket. Dessa problem handlar främst om svårigheter att förstå mer abstrakta begrepp, dvs. att använda språket som hjälp att förstå ett visst fenomen eller sammanhang. Vanligtvis upptäcks dessa problem först i skolan och framför allt på högstadiet. Barnen kan även uppvisa andra neuropsykiatriska problem, såsom svårigheter med koncentration och uppmärksamhet.

Adopterade utlandsfödda barns psykiska hälsa har undersökts i två svenska kliniska studier från 1980-talet. Av dessa studier framgår att adopterade barn var överrepresenterade inom barn- och ungdomspsykiatri i Stockholm respektive Malmöhus län och Östergötland.

I Stockholmsstudien utgjorde adoptivbarnen 1,7 procent av de avslutade ärendena vid klinken. Deras andel i den jämnåriga totalpopulationen i Stockholms län var 0,9 procent.¹⁶

I den andra studien var andelen utlandsfödda adoptivbarn vid nybesök i öppenvården i Malmöhus län 2 procent och i Östergötland 2,2 procent. Under samma period var 1,2 procent av samtliga

¹⁵ I epidemiologiska undersökningar studeras förekomst i befolkningen, jämfört med kliniska undersökningar där förekomst i en patientgrupp studeras.

¹⁶ Dery-Alfredsson & Kats (1986).

barn i Malmöhus län och 1,3 procent av samtliga barn i Östergötland utlandsfödda adoptivbarn.¹⁷

I båda studierna var de adopterade barnen alltså ungefär dubbelt så många som kunde förväntas utifrån deras andel i den jämnåriga normalpopulationen.

Det pågår för närvarande en studie vid Socialstyrelsen om placeringar av tonåringar i dygnsvård. Inom ramen för denna studie har man särskilt undersökt i vilken utsträckning adopterade utlandsfödda tonåringar är placerade vid hem för dygnsvård, dvs. i fosterhem, hem för vård eller boende (HVB) och §12-hem.¹⁸ Man har funnit att adopterade utlandsfödda tonåringar är överrepresenterade inom samtliga placeringar på hem för dygnsvård.

De adopterade tonåringarna utgjorde 1,65 procent av samtliga tonåringar i Sverige. Vid samma tidpunkt var andelen adoptivbarn i dygnsvård 4 procent. Adoptivbarnen var alltså mer än dubbelt så många som de förväntades vara utifrån deras andel i den jämnåriga normalpopulationen.¹⁹

Det bör understrykas att överrepresentationen – såväl inom barn- och ungdomspsykiatrin som vid placeringar i hem för dygnsvård – baseras på små populationer varför den kan te sig mer extrem än vad den faktiskt är.

Det bör även tilläggas att den statistik som kommittén låtit ta fram, från öppna barnpsykiatrin (PBU) i Stockholm, visar att adoptivbarn inte är överrepresenterade bland de patienter (0–20 år) som avslutat sin behandling inom PBU de senaste fyra åren.

Kliniska studier kan aldrig besvara frågan om hur vanligt det är att adoptivbarn utvecklar mer eller mindre allvarliga psykiska symtom och avvikande beteenden. Detta kräver epidemiologiska studier av oselektade grupper. Sådana nordiska studier visar att utlandsfödda adoptivbarn i stort sett är lika välanpassade som i landet födda och uppväxta barn och att de adopterade har god psykisk hälsa. Detta resultat skiljer sig från de ovan nämnda kliniska studierna. En förklaring till dessa skillnader i resultaten kan vara att det endast är en liten andel av de barn som uppvisar psykiska symtom som kommer till barnpsykiatrin och att adoptivföräldrar enligt vissa studier kan vara mer benägna än andra föräldrar att söka

¹⁷ Cederblad (1989, 1991).

¹⁸ Hem för vård och boende (HVB-hem) är institutioner för vård av barn och ungdomar. Dessa kan drivas såväl av offentlig som enskild huvudman. §12-hem är s.k. särskilda ungdomshem enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Dessa hem är vad som tidigare kallades "ungdomsvårdsskolor".

¹⁹ Vinnerljung (1999).

behandling för sina barn. En annan orsak till skillnaderna i resultaten kan vara det faktum att de adoptivbarn som har psykiska problem i stor utsträckning har många och allvarliga sådana. Dessa problem kan t.ex. yttra sig i aggressivitet och utagerande beteende, vilket ofta leder till reaktioner från omgivningen.

Psykisk sårbarhet

Inledning

Forskningen visar alltså att de flesta adopterade barn utvecklas väl i psykologiskt och socialt hänseende. Men den samlade kunskapen om adopterade barn – såväl från undersökningar som från adoptionsorganisationer och adopterade själva – visar att de till följd av sin speciella bakgrund har en psykisk sårbarhet som i perioder av stress i livssituationen kan bli mera påtaglig. Det kan gälla utvecklingsfaser under barndomen, men också kriser och konflikter i vuxenlivet.

De perioder och faser i ett barns utveckling när den psykiska sårbarheten kan vara särskilt framträdande är främst kopplade till barnets känslomässiga anknytning och förmåga att skapa relationer – både vad gäller till föräldrarna och till andra senare i livet – och identitetsutveckling. I samband med identitetsformandet kan ett adopterat barn även komma att uppleva kriser och konflikter som är relaterade till det faktum att det är adopterat, som t.ex. en känsla av att vara avvikande och annorlunda.

Nedan redovisas de särskilda utvecklingsuppgifter samt de specifika behov av omsorg och omvårdnad som den psykiska sårbarheten hos vissa barn kan ge upphov till.

Känslomässig anknytning

Barns grundtrygghet byggs upp genom kontinuerlig kontakt mellan det lilla barnet och hans eller hennes vårdare. Denna anknytningsprocess börjar redan vid barnets födelse. En positiv anknytning kan ur barnets perspektiv beskrivas som villkorlös föräldrakärlek och utgör basen för en god självkänsla och förmåga att skapa relationer till andra också senare i livet.

Processen avbryts dock vid en separation från vårdaren, såsom när den biologiska föräldern lämnar barnet för adoption. Lång tid

utan någon specifik anknytningsperson eller många olika placeringar på institution med flera byten av vårdare kan påverka barns möjlighet till anknytning. Det är inte ovanligt att adopterade barn är med om en serie av separationer innan de kommer till sina adoptivföräldrar. En ny anknytning är oftast möjlig sedan huvudbindningen brutits.

Men det kan vara ett krävande arbete, såväl för barnet som för adoptivföräldrarna, att under den emotionellt turbulenta tid som följer efter barnets ankomst försöka nå fram till varandra och skapa en grund för ett psykologiskt barn-föräldraskap. Det är barnets bakgrund och tidigare erfarenheter som avgör hur denna process tar sig ut. De finns exempelvis barn som nästan har gett upp möjligheten till anknytning eftersom de varit med om många separationer och byten av vårdare. En sådan bakgrund präglar givetvis dem och kan påverka både deras självbild och deras förmåga att utveckla nära relationer till såväl adoptivföräldrarna som andra senare i livet. Anknytningsprocessen blir i dessa fall extra krävande för samtliga parter.

Adopterade barn kan till följd av sin speciella bakgrund ha särskilda behov av omsorg och omvårdnad. I detta sammanhang handlar det om att det adopterade barnet måste bli kompenserad för sin känslomässiga förlust. Detta sker genom att adoptivföräldrarna skapar en trygg miljö som möjliggör en känslomässig anknytning mellan dem och barnet. På så sätt kan barnet tillsammans med sina adoptivföräldrar få utveckla den tillit som krävs för att goda och kärleksfulla relationer skall uppstå mellan dem. Detta utgör också en viktig förutsättning för framtida relationer.

Det är dock viktigt att adoptivföräldrarna samtidigt som de bejakar tillhörighet och närhet är medvetna om det som är annorlunda så att de på ett adekvat sätt hanterar barnets biologiska och etniska ursprung. En tillitsfull uppväxtmiljö förutsätter alltså att föräldrarna gentemot barnet är öppna med hans eller hennes bakgrund genom att de bemöter funderingar och frågor kring detta.

Men även om det adopterade barnet utvecklar tillit till sin adoptivfamilj lever hans eller hennes tidigare erfarenheter av separationer kvar under hela livet. Dessa kan komma till uttryck under perioder som är extra känsliga, t.ex. puberteten eller vid olika livskriser, såsom skilsmässa från en partner. Det är därför viktigt att föräldrarna har en beredskap inför detta så att de kan ge barnet

den omsorg och omvårdnad det behöver för att kunna hantera de eventuella svårigheter som kan uppstå i samband med detta.

Identitetsutveckling

Under adolescensen²⁰ skall den unge individen utveckla en identitet som innefattar att ta ställning till sig själv som köns mogen människa och som en unik person med en känsla av tillhörighet i sitt sociala sammanhang. Tonåringen skall under denna period försöka få ihop den aktuella självbilden med det biologiska och etniska arvet. För ett adopterat utlandsfött barn innebär detta att såväl adoptionen som det biologiska och etniska ursprunget aktualiseras.

Behovet av att söka efter svar på frågor kring ursprunget och adoptionen varierar dock, dels från barn till barn, dels beroende på barnets ålder. Men även om intresset för ursprunget kan vara svagt är det väsentligt att föräldrarna visar att de är öppna för frågor kring detta. En viktig förutsättning för att barnet skall ha möjlighet att söka svar på såväl konkreta som existentiella frågor rörande sitt ursprung är att det hos adoptivföräldrarna finns kunskap om och en öppenhet inför barnets ursprung och bakgrund.

Adopterade utlandsfödda barns intresse för det etniska ursprunget varierar alltså beroende på var i utvecklingen de befinner sig. Särskilt svagt verkar detta intresse vara strax före och under puberteten. En orsak till detta kan vara att kamrater och kamratgrupper under denna period blir allt viktigare och att grunden för delaktighet och samhörighet i dessa sammanhang är *likhet*. Ett barn med ett främmande utseende och annat etniskt ursprung än kamraterna kan därför känna sig avvikande och annorlunda. Detta kan ge upphov till problem som barnet måste hantera.

En annan situation då barnet kan uppleva konflikter relaterade till det faktum att han eller hon är adopterad, är när den egna etniska självbilden möter och konfronteras med omgivningens bild av barnet. Exempelvis upplever de flesta adopterade utlandsfödda ungdomar sig som svenskar men de blir ibland av andra människor bemötta som invandrare. Denna brist på överensstämmelse mellan den etniska självidentifikationen och den externa identifikationen

²⁰ Adolescensen definieras som en period mellan puberteten och vuxen ålder, dvs. den tid individen utvecklas från barn till vuxen.

medför för den unga individen särskilda utvecklingsuppgifter då han eller hon måste förhålla sig till sin adoption och införliva den i sin identitet. I samband med detta kan de även behöva handskas med uttryck för främlingsfientlighet.

Av forskningen framgår det dock att dessa kriser och konflikter kan medföra att barnen börjar utforska sitt ursprung, vilket kan leda till att deras identitet utvecklas så att den även inkluderar det etniska. Det upplevda annorlundaskapet behöver således inte med nödvändighet innebära en känsla av utanförskap utan det kan i stället leda till att den adopterade får en mer positiv självbild än innan. I detta sammanhang är det viktigt att den unge individen har ett aktivt stöd i sina föräldrar och att de är öppna för frågor kring såväl barnets bakgrund som själva adoptionen. Det är därför nödvändigt att föräldrarna själva har bearbetat adoptionen och i förekommande fall även sin infertilitet. Huruvida känslan av att vara avvikande och annorlunda leder till ett utanförskap eller till en positiv förstärkning av den egna identiteten är beroende av omgivningens förhållningssätt till barnen och till deras behov av att söka och utforska sitt ursprung.

Det bör dock understrykas att en individs identitetsutveckling pågår under hela hans eller hennes livstid. En individs självuppfattning och självbild är inte statisk. Genom olika känslomässiga utvecklingsfaser och kriser revideras eller förstärks den egna självuppfattningen, då tidigare upplevelser och erfarenheter ofta bearbetas. För den som är adopterad innebär detta att han eller hon under hela sitt liv kommer att behöva förhålla sig till såväl själva adoptionen som sitt biologiska och etniska ursprung.

Adoptivföräldrars medvetenhet om barnens behov

Vissa adopterade barn har alltså till följd av sin speciella bakgrund en psykisk sårbarhet. Som framgår av forskningen kan de flesta barn förhålla sig till och hantera detta utan att deras psykiska hälsa påverkas. Kommittén har funnit att den främsta orsaken till detta är det faktum att adoptivföräldrar i dag är väl förberedda på och medvetna om detta och att de därför kan stötta barnen i situationer som de kan uppleva som svåra.

Föräldrarnas medvetenhet i detta sammanhang kan bero på att både de sociala nämnder som ansvarar för prövning av adoptivföräldrars lämplighet och de auktoriserade adoptionsorganisationerna

som förmedlar adoptioner har en gedigen kunskap om adoptivbarns behov samt är väl insatta i deras specifika problematik. Detta vidarebefordras till blivande adoptivföräldrar genom olika informationsinsatser och föräldrautbildningar. De informeras bl.a. om den planerade adoptionens innehåll och vad det innebär att vara adoptivförälder, dvs. vad som väntar dem och vad som förväntas av dem. Genom att på så sätt förbereda föräldrarna skapas förutsättningar för att de såväl vid mottagandet som i framtiden skall kunna hantera barnets psykiska sårbarhet och de särskilda behov av omsorg och omvårdnad som den kan ge upphov till.

13.3.3 Kommitténs slutsatser

På grund av sin speciella bakgrund har en del adopterade barn en psykisk sårbarhet. Denna sårbarhet framträder särskilt i samband med barnens känslomässiga anknytning – till såväl adoptivföräldrarna som andra senare i livet – och identitetsutveckling. Detta kan medföra vissa specifika utvecklingsuppgifter för barnen och ge upphov till särskilda behov av omsorg och omvårdnad. Forskningen visar dock att de flesta barn kan förhålla sig till och hantera detta utan att den psykiska hälsan påverkas. Adopterade barn har således lika god psykisk hälsa och är lika socialt anpassad som andra barn. Detta beror troligen på att adoptivföräldrar i dag är väl förberedda på och medvetna om barnens särskilda behov. På så sätt kan de stötta och hjälpa barnen så att de kan hantera de situationer som kan upplevas som svåra.

Det faktum att ett barn övergivits och bortlämnats för adoption innebär en stor känslomässig förlust för barnet. Adoptivföräldrarna måste alltså kompensera denna förlust. Detta sker genom att de skapar en trygg miljö som möjliggör en känslomässig anknytning mellan dem och barnet. En positiv anknytning utgör också basen för en god självkänsla och förmåga att skapa relationer till andra senare i livet.

Adopterade barn måste skapa en identitet som även omfattar det biologiska och etniska arvet. Det handlar alltså om att göra det möjligt för barnet att bygga upp en identitet som även omfattar hans eller hennes biologiska och etniska ursprung. En förutsättning för detta är att det hos adoptivföräldrarna finns kunskap och en öppenhet om såväl ursprunget som själva

adoptionen. På så sätt underlättas barnets sökande efter svar på både existentiella och konkreta frågor kring detta.

Vissa barn upplever svårigheter som är relaterade till det faktum att de är adopterade, som t.ex. en känsla av att vara avvikande och annorlunda. Huruvida detta leder till ett utanförskap eller till en positiv förstärkning av identiteten är i hög grad beroende av föräldrarnas och övriga omgivningens förhållningssätt till barnen och till deras behov av att söka och utforska sitt ursprung. Ett barn som växer upp med föräldrar som stödjer barnets sökande efter svar på frågor kring såväl sin bakgrund som själva adoptionen har goda förutsättningar att hantera sådana konflikter och kriser.

13.4 Förslag i fråga om homosexuellt föräldraskap

13.4.1 Inledning

Kommitténs bedömningar har gjorts med utgångspunkt i principen om barnets bästa (avsnitt 9.2.2).

Begreppet "barnets bästa" är inte statistiskt. Det kan variera över tid, vara beroende av vilket samhälle barnet lever i eller vilket samhälle barnet kommer att leva i och det varierar också individuellt från ett barn till ett annat. Det går alltså inte att ge ett generellt svar på vad som är barnets bästa.

Den svenska barnkommittén – som bl.a. hade i uppdrag att se över hur svensk lagstiftning och praxis förhåller sig till Barnkonventionens bestämmelser – menade att en önskvärd metod för bedömning av vad som är barnets bästa är att kombinera vetenskap och beprövad erfarenhet med att låta barn själva komma till tals.²¹

För att kunna göra en bedömning av vad som är barns bästa i de frågor som kommittén har att ta ställning till, har kommittén dels tagit del av den hittillsvarande forskningen rörande barns förhållanden i homosexuella familjer, dels låtit genomföra kompletterande svenska studier.

I de kompletterande studierna, som bl.a. består av djupintervjuer, standardiserade tester och standardiserade intervjuer har barnens syn på sin situation getts stort utrymme.

Kommittén har också gått igenom forskningen rörande adoptivbarn samt tagit del av de erfarenheter och den kunskap som aukto-

²¹ SOU 1997:116 s. 135.

riserade adoptivorganisationer och organisationer för adopterade har om adoptivbarns särskilda behov.

Det finns i dag inte några särskilda studier rörande adopterade barn som växer upp med homosexuella föräldrar. En del studier av barn i homosexuella familjer inkluderar visserligen även adopterade barn, men de ger inte underlag för några slutsatser.

För att kunna belysa sådana områden som det inte går att få fram empiriskt belagd kunskap om måste i stället alternativa tillvägagångssätt tillämpas. Ett möjligt alternativ är att undersöka närliggande områden och dra slutsatser av kunskap från dessa områden. Den samlade kunskapen och de slutsatser man kan dra av den skall sedan *kontrasteras*, dvs. ställas mot varandra, och *sammenvägas*. När man behandlar frågor som rör barn är det dock nödvändigt att inta ett varsamt förhållningssätt så att det ställningstagande man kommer fram till inte strider mot principen om barnets bästa.

Kommittén har alltså tagit del av ett flertal utländska studier av barn i homosexuella familjer samt låtit genomföra kompletterande studier, dels för att inhämta kunskap om svenska förhållanden, dels för att kunna jämföra de svenska resultaten med resultaten från de utländska studierna. Kommittén har därvid kunnat konstatera att de svenska studierna stöder den utländska forskningen på sådant sätt att den får sägas ha relevans även för svenska förhållanden. Härutöver har de svenska studierna breddat kunskapen om förhållandena för barn med homosexuella föräldrar i Sverige. Även om forskningsresultaten inte är fullt ut generaliserbara kan kommittén ändå konstatera att vi numera har en god bild av förhållandena för barn i homosexuella familjer.

Det kan även konstateras att kommittén – genom att ha tagit del av den samlade kunskapen på området – har en god bild av situationen för adoptivbarn och deras särskilda behov.

13.4.2 Gemensam adoption

Kommittén föreslår att registrerade partner , i likhet med makar, skall ges möjlighet att gemensamt prövas som adoptivföräldrar.
--

Inledning

Endast makar får adoptera barn gemensamt i dag. Närmare om vilka förutsättningar som måste vara uppfyllda för att en adoption skall få genomföras tas upp i avsnitt 5.2.

Ett barn får inte utan socialnämndens medgivande tas emot för stadigvarande vård och fostran i ett enskilt hem som inte tillhör någon av barnets föräldrar eller någon annan som har vårdnaden om honom eller henne. Är det fråga om att ta emot ett utländskt barn i syfte att adoptera det, skall medgivande inhämtas innan barnet lämnar sitt hemland (avsnitt 5.4).

De flesta barn som adopteras i Sverige i dag är barn som kommer från andra länder. Under åren 1995–1998 genomfördes 141 inhemska adoptioner, varav 77 adoptioner avsåg barn som var familjehemsplacerade och 64 adoptioner avsåg små barn, under ett års ålder, som fick "helt nya" föräldrar (styvbarnsadoptionerna är inte medräknade här). Antalet internationella adoptioner under samma tid var 3 565 stycken (avsnitt 5.7).

Den vanligaste adoptionssituationen är den då adoptanter och adoptivbarn inte har haft någon föregående personlig relation till varandra. Men en stor del av den inhemska adoptionen i Sverige avser familjehemsplacerade barn som adopteras av sina fosterföräldrar. I dessa fall har barnet en djup och nära kontakt med den eller dem som önskar adoptera det.

Kommittén har i uppdrag att – utifrån vad som har utretts om förhållandena för barn i homosexuella familjbildningar och vad som är känt om adoptivbarns särskilda behov – bedöma om de rättsliga skillnader som finns i dag mellan homosexuella och heterosexuella par är sakligt motiverade när det gäller frågan om att få adoptera gemensamt. I följande avsnitt kommer den tidigare redovisade kunskapen om barn med homosexuella föräldrar respektive adopterade barn och de slutsatser kommittén dragit av den att kontrasteras och sammanvägas. Detta kommer att föregås av en kort sammanfattning av de tidigare redovisade forskningsresultaten och kommitténs slutsatser utifrån dessa resultat.

Överväganden

Kunskap om barn med homosexuella föräldrar

De studier som gjorts om barn med homosexuella föräldrar – både i utlandet och i Sverige – visar att barnens könsutveckling, psykologiska och sociala utveckling inte skiljer sig från andra barns. Inga skillnader i föräldraskapet mellan homosexuella och heterosexuella föräldrar har heller upptäckts vad gäller deras förmåga att ge god omvårdnad och omsorg. Den bild kommittén fått av forskningen är att homosexuella personer har samma förutsättningar att utveckla gott föräldraskap som andra samt att barn i psykologiskt och socialt hänseende utvecklas väl hos homosexuella föräldrar.

Men det har i vissa studier framkommit att det för en del barn med homosexuella föräldrar kan uppstå konflikter som är relaterade till föräldrarnas sexuella läggning. Det handlar främst om att dessa barn under de tidiga tonåren kan uppleva föräldrarnas homosexuella läggning som problematisk sett i relation till kamratgrupper och jämnåriga. I dessa sammanhang framträder en konflikt-punkt rörande å ena sidan lojalitet med föräldern och den förtroenhet barnen har vad gäller homosexualitet, å andra sidan delaktighet i en kamratgrupp i vilka även heterosexistiska synsätt kan komma till uttryck. Eftersom det med en homosexuell förälder finns en risk att framstå som speciell och annorlunda – vilket inte är eftersträvansvärt för en tonåring som strävar efter samhörighet och delaktighet – undanhåller eller döljer en del barn sin familjesituation. Denna rädsla för att inte vara delaktig i gruppen dämpas dock ju äldre barnen blir, vilket leder till en allt större öppenhet med familjebakgrunden.

Forskningen visar att barns förmåga att hantera sådana konflikter är beroende av hur relationen är till föräldrarna. Barn som växer upp i en kärleksfull miljö där barnet står i centrum för föräldrarnas kärlek och omsorger har goda förutsättningar att hantera kriser och konflikter av detta slag.

Kunskap om adopterade barn

En del utlandsfödda adoptivbarn uppvisar vissa somatiska och psykiska problem i samband med ankomsten och under den första tiden i familjen. I de flesta fall upphör problemen under omställningsperioden. Efter denna period uppvisar utlandsfödda adoptiv-

barn lika god psykisk hälsa och är lika socialt anpassade som andra barn. Andelen adoptivbarn med psykiska och sociala problem är alltså inte högre än hos andra barn. Men de adopterade som har problem, har i stor utsträckning många och allvarliga sådana. Det kan vara orsaken till att de adopterade barnen i kliniska studier är ungefär dubbelt så många som kan förväntas utifrån deras andel i normalpopulationen. Det bör dock påpekas att bakom överrepresentationen döljs mycket små undergrupper i absoluta tal. I detta sammanhang bör också nämnas att olika studier visar att den största riskfaktorn för att utveckla symtom är hög ålder vid ankomsten.

De flesta adopterade barn utvecklas således väl i psykologiskt och socialt hänseende. Kommittén har dock funnit att vissa barn har till följd av sin speciella bakgrund en psykisk sårbarhet som kan vara särskilt framträdande vid olika utvecklingsfaser, kriser eller konflikter som innebär en ökad stress. Detta kan medföra vissa specifika utvecklingsuppgifter för barnet och ge upphov till särskilda behov av omsorg och omvårdnad. Det handlar bl.a. om att bli kompenserad för den tidiga känslomässiga förlusten och att ges möjlighet att bygga upp en identitet som omfattar det biologiska och etniska ursprunget.

En utvecklingsuppgift under tonårstiden är att skapa en egen identitet. Adopterade barn och ungdomar måste dessutom finna ett sätt att förhålla sig till själva adoptionen och införliva detta i sin identitetsutveckling. De skall alltså hitta sig själva genom att få ihop den nuvarande självbilden med sin självuppfattning från tidigare perioder och med sitt biologiska och etniska arv. Hur denna process upplevs av den adopterade beror till stor del på hans eller hennes bakgrund och den psykiska sårbarhet den kan ha gett upphov till. Vissa barn upplever i samband med förandet av en egen identitet svårigheter relaterade till adoptionen. Detta kan ge upphov till en känsla av att vara annorlunda och avvikande. Forskningen visar att barns förmåga att hantera sådana svårigheter i hög grad är baserade av föräldrarnas, och övriga omgivningens, förhållningssätt till barnen och till deras behov av att söka sitt ursprung. De barn som växer upp i en trygg och kärleksfull familj – där föräldrarna stödjer barnets sökande efter svar på existentiella och konkreta frågor om såväl bakgrund som själva adoptionen – har goda möjligheter att hantera dessa svårigheter.

Sammanvägning av kunskapen

Inledning

Kommittén har att ta ställning till om registrerade partner skall ges möjlighet att adoptera gemensamt. Eftersom det inte finns någon forskning om barn som har adopterats av homosexuella föräldrar har i stället närliggande forskningsområden undersökts. Således har förhållandena för barn med homosexuella föräldrar respektive adopterade barns situation och särskilda behov studerats.

När forskningen från dessa två områden kontrasteras framstår det tydligt vilken stor betydelse den känslomässiga relationen mellan barn och föräldrar har för ett barns utveckling. Detta oavsett om det handlar om ett adopterat barn eller ett barn med homosexuella föräldrar. Ett barn som växer upp i en kärleksfull miljö där hans eller hennes behov står i centrum för föräldrarnas omsorger, har alltså goda förutsättningar att utvecklas väl i socialt och psykologiskt hänseende. Homosexuella föräldrar kan – lika väl som heterosexuella föräldrar – ge barn en god fostran och i övrigt gynnsamma uppväxtvillkor. Föräldrars sexuella läggning synes inte ha någon betydelse i detta avseende.

Kommittén har vid sammanvägningen av forskningen alltså inte funnit något som tyder på att homosexuella föräldrar inte skulle kunna tillgodose de särskilda behov av omsorg som den psykiska sårbarheten hos vissa adopterade barn kan ge upphov till. Men det finns två frågor som ofta lyfts fram i detta sammanhang och som förtjänar en närmare analys. Den ena är om föräldrars homosexuella läggning i något avseende skulle kunna komplicera identitetsutvecklingen hos ett adopterat barn. Den andra är om föräldrars homosexuella läggning skulle kunna leda till en ökad psykisk belastning för ett adopterat barn.

Skulle föräldrars homosexuella läggning kunna komplicera ett adopterat barns identitetsutveckling?

Ett skäl som förts fram mot att homosexuella par skall ges möjlighet att adoptera gemensamt är att identitetsutvecklingen hos ett adopterat barn skulle kunna kompliceras av att växa upp med homosexuella föräldrar, vilket skulle kunna hota barnets psykiska hälsa och välbefinnande.

Som tidigare beskrivits skall barn under adolescensen utveckla en identitet som innefattar att ta ställning till sig själv som köns mogen människa och som en unik person med en känsla av tillhörighet i sitt sociala sammanhang. Detta sker bl.a. genom att den unga individen speglar sig i sina föräldrar och i andra för dem viktiga personer för att på så sätt kunna upptäcka och införliva likheter och olikheter. Vem är jag, var ifrån kommer jag och vart är jag på väg? Dessa frågor är centrala för den unge i dennes identitetsformande.

Sökandet efter svar på dessa frågor sker i ett nära samspel med tonåringens omgivning där den egna självbilden konfronteras med omgivningens bild av en. Den unge individen skall alltså bli en egen autonom person. För att kunna bli detta måste den se på sig själv i relation till andra samt urskilja dessa personers speglingar och förväntningar på honom eller henne. Detta förutsätter ett stort mått av såväl inre som yttre trygghet eftersom det alltså handlar om att våga se sig själv i relation till andra både vad gäller likheter och olikheter. Genom att också jämföra egna egenskaper och beteenden med t.ex. föräldrarnas revideras och utvecklas den egna självbilden. Denna process kräver en känsla av samhörighet och gemenskap, vilken baseras på goda och starka relationer mellan barnet och föräldrarna. Det är alltså föräldrarnas förmåga att förmedla trygghet, gemenskap och samhörighet som är avgörande för barnets möjlighet att bygga upp en stabil identitet. Föräldrars sexuella läggning tycks inte spela någon roll i detta avseende.

Adopterade barn och tonåringar måste dessutom få ihop den nuvarande självbilden med sitt biologiska och etniska ursprung. De adoptivbarn som erbjuds kärleksfulla och trygga uppväxtvillkor i en familj där samhörighet och öppenhet mellan familjemedlemmarna råder, har goda förutsättningar att hantera sin identitetsutveckling och få ihop de olika delarna så att han eller hon som vuxen blir en autonom person. Det finns inget som tyder på att homosexuella föräldrar inte skulle kunna möta barnens behov i dessa avseenden lika väl som heterosexuella föräldrar.

Ökad psykisk belastning för ett adopterat barn?

Ytterligare ett skäl som förts fram mot att homosexuella par skall ges en möjlighet att adoptera är att det skulle innebära en ökad psykisk påfrestning för ett adopterat barn att växa upp i en homo-

sexuell familj. Detta påstående baseras på antaganden om att det skulle kunna vara psykiskt belastande för ett barn att vara adopterat eller att ha homosexuella föräldrar. Hur förhåller sig forskningen till detta? Som tidigare redovisats har inga skillnader framkommit mellan adopterade barn och andra barn vad gäller psykisk hälsa och social anpassning.

Många adoptivbarn har dock till följd av sin speciella bakgrund en psykisk sårbarhet som är särskilt påtaglig vid olika utvecklingsfaser, kriser eller konflikter som innebär en ökad stress. Under dessa perioder kan de uppleva svårigheter som är relaterade till adoptionen, både vad gäller att de blivit bortadopterade och att de kan ha ett annat etniskt ursprung än andra i deras omgivning.

Vidare visar forskningen om homosexuella familjer att barn utvecklas väl i psykologiskt och socialt hänseende hos homosexuella föräldrar, men att en del av barnen under de tidiga tonåren upplever sin familjesituation problematisk sett i relation till kamrater.

Forskningen visar alltså att det generellt sett inte är psykiskt belastande för ett barn att vara adopterat eller att ha homosexuella föräldrar. En del barn kan dock uppleva problem relaterade till adoptionen respektive föräldrarnas homosexuella läggning. För dessa barn kan sådana problem medföra en tillfällig eller mer långvarig psykiskt belastning.

En stor del av de svårigheter som adopterade barn respektive barn med homosexuella föräldrar kan uppleva handlar om en rädsla för att vara avvikande och annorlunda. Denna rädsla framträder vanligtvis under adolescensen, som är en känslig period för alla barn oavsett familjebakgrund. För många barn präglas denna tid av kulturella och sociala förväntningar från omgivningen där jämnåriga och kamrater spelar en viktig roll. I samband med detta upplevs kamratgruppen som allt betydelsefullare.

Delaktigheten i kamratgruppen styrs av olika sociala koder och tonåringens förmåga att tyda och efterleva dessa är avgörande för hans eller hennes delaktighet. Grunden för samhörighet och gemenskap är vanligtvis *likhet*. Eftersom det är så viktigt för tonåringen att få vara delaktig i en kamratgrupp kan sådant som är annorlunda och som avviker från gruppens norm upplevas som mycket besvärande. Tonåringen är alltså rädd för att gemenskapen skulle kunna riskeras om han eller hon i något avseende skulle avvika från normen.

Den unga individen kan således komma i en konflikt mellan gruppens krav på konformitet och sin egna unika situation, beteende eller personliga egenskaper, såsom annan hudfärg, kroppsstorlek, familjesituation eller lättare handikapp. Det är i det sammanhanget som adopterade barn respektive barn med homosexuella föräldrar kan uppleva problem relaterade till familjebakgrunden. Som framgår av forskningen finns det dock många exempel på barn som aldrig upplevt sådana problem. Anledning till detta är att ett s.k. stigmatiserande beteende eller egenskap inte kan ses separat utan måste sättas in i sitt sociala och kulturella sammanhang.

Ur ett sociologiskt perspektiv är det inte egenskapen eller beteendet i sig som är misskrediterande utan det är omgivningens normer och värderingar som avgör hur en egenskap uppfattas och värderas. På så sätt kan en egenskap som i ett sammanhang betraktas som avvikande – och som för den berörda upplevs som stigmatiserande – i ett annat sammanhang vara accepterad och i enlighet med den givna normen. Ett annorlundaskap är inte statiskt utan varierar således beroende på det sammanhang individen befinner sig i. Vilka egenskaper och beteenden det är som för tillfället upplevs som särskilt besvärande beror alltså på den situation som individen befinner sig i och den norm som han eller hon jämför sig med.²²

Alla människor är unika och på så sätt olika varandra. Det finns därför en mängd faktorer som kan skapa en känsla av att på något plan vara annorlunda. Det har tidigare nämnts den betydelse som kamratgrupper har för tonåringar samt att deras delaktighet i dessa grupper är beroende av deras förmåga att tyda och efterleva gruppens sociala koder. Tonåringen kan alltså komma i en konflikt mellan gruppens krav på likhet och sin egna unika situation, beteende eller personliga egenskaper. Det är heller inte ovanligt att tonåringar upplever att föräldrarna har egenskaper och beteenden som i relation till omgivningen kan upplevas som besvärande t.ex. att de är ensamstående, handikappade, invandrare, sjukskrivna eller arbetslösa. Listan på egenskaper och beteenden som kan leda till att ett barn i vissa avseenden uppfattar sin situation som avvikande eller annorlunda kan varieras i det oändliga.

Den fråga som bör ställas i detta sammanhang är om inte *allt* som avviker från den gällande normen skulle kunna leda till en rädsla för att bli betraktad som annorlunda och i så fall hur skall man då ställa sig till det faktum att det i dag är möjligt för andra minoritetsgrupper att provas som adoptivföräldrar. Kan inte deras

²² Goffman (1973).

speciella situation – likaväl som föräldrarnas homosexualitet – medföra psykiska påfrestningar för ett adopterat barn? Eller intar föräldrars homosexuella läggning en särställning i detta avseende? Det har inte framkommit något i forskningen som skulle kunna tyda på att föräldrars homosexualitet intar en sådan särställning. Trots att barn med homosexuella föräldrar kan uppleva problem relaterade till föräldrarnas sexuella läggning har inga signifikanta skillnader framkommit mellan dem och andra barn vad gäller deras psykologiska eller sociala välbefinnande och utveckling.

Dessutom visar aktuell statistik att majoriteten av Sveriges befolkning, i synnerhet yngre personer, har ett fördomsfritt förhållningssätt gentemot homosexuella. Det innebär att majoriteten i dag inte betraktar homosexualitet som en stigmatiserande egenskap, vilket ytterligare motsäger antagandet om att föräldrars homosexualitet skulle inta en sådan särställning.

Föräldrars homosexuella läggning är alltså *en* egenskap bland alla andra egenskaper och beteenden som kan leda till att barn periodvis kan uppleva sig som avvikande eller annorlunda. Detta kan medföra vissa påfrestningar för ett adopterat barn som redan kan vara psykiskt belastat till följd av sin speciella bakgrund. Barn som växer upp i familjer där det finns starka positiva känslomässiga band mellan barnen och föräldrarna har dock goda förutsättningar att klara av svårigheter och problem oavsett vad dessa beror på. Det viktiga i detta sammanhang är att föräldrarna är medvetna om att barnen kan uppleva olika svårigheter. På så sätt gör föräldrarna det möjligt för barnen att hantera situationen. Det finns inget som tyder på att homosexuella föräldrar inte skulle kunna erbjuda en sådan uppväxtmiljö som adopterade barn behöver för att de skall ha möjlighet att hantera eventuella problem relaterade till familjesituationen.

Hemutredning inför en adoption

Kommittén har alltså inte funnit något som skulle kunna tyda på att adopterade barn inte skulle utvecklas väl i psykologiskt och socialt hänseende hos homosexuella föräldrar. Men forskningen har visat att det kan finnas anledning att uppställa vissa villkor vid prövningen av ett homosexuellt pars lämplighet som adoptivföräldrar.

Den eller de som önskar adoptera barn skall genomgå en utredning där socialnämnden efter en samlad bedömning tar ställning till om de kan anses lämpade att ta emot ett barn för adoption. Vid bedömningen skall en *individuell prövning* göras utifrån den eller de sökandes förutsättningar att erbjuda barnet gynnsamma uppväxtförhållanden. Av forskningen om barn med homosexuella föräldrar framgår att en öppen kommunikation mellan barnet och föräldrarna om familjesituationen och de konflikter som kan uppstå till följd av den synes ha stor betydelse för hur barnets psykologiska och sociala livsvillkor utvecklas.

När det gäller prövning av homosexuella pars lämplighet som adoptivföräldrar bör det därför krävas öppenhet om parets homosexuella läggning. De sökande bör också ha en medvetenhet om att barnet kan uppleva problem och svårigheter i framtiden, främst under tonårstiden, så de har en beredskap för detta och kan stödja barnet om sådana problem uppstår. Parets möjligheter att erbjuda barnet såväl kvinnliga som manliga förebilder bör även, såsom för ensamstående sökande, prövas.

Kommitténs slutsatser

Efter att ha sammanvägt den samlade kunskapen som finns om barn i homosexuella familjer och adopterade barns särskilda behov kan kommittén konstatera att föräldrars sexuella läggning inte synes ha någon betydelse för ett barns förutsättningar att utvecklas gynnsamt. Det viktiga är att barnen växer upp i familjer där det finns starka känslomässiga band mellan dem och föräldrarna och där barnens behov är i centrum för föräldrarnas kärlek och omsorger. Detta gäller oavsett om barnet är adopterat eller har homosexuella föräldrar. Av detta följer att homosexuella föräldrar lika väl som heterosexuella föräldrar kan erbjuda adopterade barn den omsorg de behöver för att de skall kunna hantera den psykiska sårbarhet som de kan ha till följd av sin speciella bakgrund.

Det har inte framkommit något i den samlade forskningen som ger anledning att anta att adopterade barns identitetsutveckling skulle påverkas negativt om de lever tillsammans med homosexuella föräldrar. Det är föräldrarnas förmåga att förmedla trygghet, gemenskap och samhörighet som är avgörande för barnets möjlighet att bygga upp en stabil identitet.

Ett barns upplevelse av att vara avvikande och annorlunda varierar beroende på de kulturella och sociala sammanhang barnet befinner sig i. Vilka egenskaper och beteenden det är som för tillfället upplevs som särskilt besvärande beror på den situation den unge individen är i och den norm som han eller hon jämför sig med. Föräldrars homosexuella läggning kan vara en sådan egenskap som skulle kunna leda till att ett barn upplever sig som avvikande eller annorlunda. Detta kan medföra vissa påfrestningar för ett adopterat barn som redan kan vara psykiskt belastat till följd av sin speciella bakgrund. Men det finns inget som tyder på att homosexuella föräldrar inte skulle kunna erbjuda en sådan uppväxtmiljö som dessa barn kan behöva för att kunna hantera eventuella sådana problem.

Regeringsrätten har uttalat att utländska adoptivbarn har en i psykologiskt hänseende svårare situation än andra barn och att risken för psykiska störningar hos barnet blir oacceptabelt stora om man till detta lägger den psykiska påfrestning det innebär att växa upp med homosexuella föräldrar (RÅ 1993 ref. 102). Mot bakgrund av det som i dag är känt om adoptivbarns psykiska hälsa och förhållanden för barn som växer upp i homosexuella familjer kan kommittén konstatera att Regeringsrättens bedömning inte har skäl för sig.

Förslag

Mot bakgrund av vad som har framkommit i forskningen på området anser kommittén att de rättsliga skillnader som finns i dag vad gäller homosexuella respektive heterosexuella pars möjligheter att adoptera inte längre är sakligt motiverade. Kommittén föreslår därför att registrerade partner, i likhet med makar, skall ges möjlighet att gemensamt provas som adoptivföräldrar.

13.4.3 Styvbarnsadoption

Kommittén föreslår att det införs en möjlighet för en registrerad partner att adoptera den andre partners barn.

Gällande rätt m.m.

En gift person får i dag adoptera den andre makens barn om villkoren för adoption i övrigt är uppfyllda. En sådan adoption brukar kallas styvbarnsadoption eller närståendeoption. Genom adoptionen klipps de rättsliga banden av med den förälder som inte är gift med adoptanten. Såväl biologiska som adopterade barn kan komma i fråga för styvbarnsadoption (avsnitt 5.2).

Omkring ett hundratal styvbarnsoptioner genomförs i Sverige varje år (avsnitt 5.7.1).

Överväganden

Inledning

De flesta barn i samkönade familjebildningar har samma faktiska och rättsliga situation som barn i styvfamiljer där de vuxna är av olika kön. Oavsett om barnet kommit till i en tidigare heterosexuell relation eller om barnet kommit till i den homosexuella relationen, genom t.ex. privat insemination, är som regel båda de biologiska/rättsliga föräldrarna kända. Ofta utövar båda dessa föräldrar aktivt sitt föräldraskap och en styvbarnsadoption blir då sällan aktuell. Ett krav för att en adoption skall beviljas är nämligen att en förälder, som har vårdnaden om barnet, samtycker till adoptionen. En styvbarnsadoption kan alltså inte beviljas mot en förälders vilja, om föräldern är vårdnadshavare för barnet.

De flesta barn som lever i en heterosexuell styvfamilj har kommit till i ett tidigare heterosexuellt förhållande. Men många av de barn som lever i en homosexuell familj (särskilt de yngre barnen) har fötts i det homosexuella förhållandet. De två mammorna och/eller papporna har gemensamt skaffat barnet i syfte att tillsammans vårda och fostra det. Här finns alltså en viktig skillnad mellan den heterosexuella och den homosexuella styvfamiljen.

Vissa barn i homosexuella familjebildningar har aldrig haft mer än en rättslig förälder. Så är det t.ex. om barnet adopterats av en ensamstående person eller om barnet kommit till genom samlag eller insemination, utan att faderskapet blivit fastställt.

Frågan om styvbarnsadoption blir aktuell främst i de fall den andre biologiske föräldern är okänd, har avlidit eller då han eller hon inte har någon egentlig kontakt med barnet. Barnet bor i dessa fall med två vuxna som det ser som sina föräldrar, men bara en av

dem är förälder i rättslig mening. Den andre föräldern kallar kommittén här medförälder.

Om de vuxna i familjen är av olika kön och gifta med varandra kan barnet, genom styvbarnsadoption, ges det rättsliga skyddet av två föräldrar. I en familj där de vuxna är av samma kön och registrerade partner har barnet däremot i dag ingen möjlighet att uppnå detta skydd. Frågan är om det finns sakligt motiverade skäl att behålla denna rättsliga skillnad.

Barnets rättsliga ställning i dag

Det finns alltså i dag ingen möjlighet att i en homosexuell familjebildning rättsligt binda medföräldern till barnet. Först om den rättsliga föräldern går bort kan medföräldern adoptera barnet eller utses till särskilt förordnad vårdnadshavare för det. Även om mycket säkert talar för att barnet på detta sätt får möjlighet att stanna kvar i den familj det växt upp i är det inte självklart att så blir fallet. Detta är en otrygghet, som inte minst kan kännas för barnet.

Avsaknaden av vårdnadsansvar för den förälder som inte är biologisk förälder innebär en rad praktiska problem. Som exempel kan nämnas att vid kontakter med skola, myndigheter och sjukvård har endast den rättsliga föräldern rätt att fatta beslut, skriva på intyg m.m. Detsamma gäller barnets ekonomiska förhållanden. I en situation där den rättsliga föräldern och medföräldern har delade meningar om t.ex. omvårdnad, skolgång, sjukdomshantering eller ekonomiska frågor rörande barnet har den rättsliga föräldern ensam bestämmanderätt.

En separation mellan föräldrarna kan drabba barnet hårt. Det har t.ex. ingen rätt till underhållsbidrag från medföräldern. Avsaknaden av ett sådant ekonomiskt stöd kan bli särskilt kännbart för det fall statligt underhållsstöd inte utgår (se avsnitt 11.4.5). Om motsättningarna mellan föräldrarna är djupa kan det vidare finnas risk för att barnet tappar kontakten med medföräldern. Visserligen kan en domstol fastställa umgängesrätt också till annan än barnets rättsliga föräldrar, men det är inte lika självklart att ett regelbundet umgänge kommer till stånd mellan barnet och en medförälder som det är om båda föräldrarna är rättsliga vårdnadshavare. Annan än förälder, som vill umgås med ett barn, har nämligen inte rätt att

själv väcka talan i domstol om detta. I dessa fall kan talan föras endast av socialnämnden.

Slutligen har barnet ingen arvsrätt efter medföräldern och dennes släktingar. Om medföräldern inte upprättat ett testamente som ger barnet rätt till arv efter honom eller henne går barnet lottlös.

Barnet har alltså ett sämre rättsligt skydd i en familj där endast den ena föräldern är vårdnadshavare, såväl under den tid föräldrarna lever tillsammans som för det fall de separerar eller en av dem går bort.

Ekonomiska, sociala och psykologiska faktorer

Lika väl som en styvbarnsadoption kan innebära ekonomiska, sociala och psykologiska fördelar för barnet kan den – om den andre biologiska/rättsliga föräldern är känd – innebära försämringar i dessa hänseenden. En adoption kan medföra att barnets kontakter med den andre föräldern och hans eller hennes släkt försämras eller rent av skärs av. Barnet kan också gå miste om olika efterlevandeförmåner, om den andre föräldern är avliden, och förlorar sin rätt till arv efter denne förälder och hans eller hennes släktingar. Under sådana förhållanden är det inte alltid till barnets bästa att styvbarnsadopteras av den biologiska/rättsliga förälderns partner. Inför varje adoption måste därför en prövning göras av om adoptionen är till barnets bästa. I ovannämnda hänseende är det ingen skillnad på om familjebildningen är homosexuell eller heterosexuell.

Att samhället i dag inte fullt ut accepterar den homosexuella familjen i föräldrarättsligt hänseende kan påverka även allmänhetens attityder till sådana familjer generellt. Att rättsligt erkänna den homosexuella familjebildningen ger därför en viktig signal, inte minst till barnet. Det visar att barnets familj är lika accepterad som andra familjer i samhället. Ett erkännande av den homosexuella familjen får positiv effekt även för barn i de familjer där frågan om styvbarnsadoption inte är aktuell och det motverkar rent allmänt negativa attityder mot sådana familjebildningar.

Barn utan känd fader efter privat insemination

Det förekommer i dag att barn som kommit till genom privat insemination inte har någon känd fader. Avsikten i dessa fall – från

både spermagivarens och det kvinnliga paret sida – är att det kvinnliga paret skall ha det fulla ansvaret för barnets vård och fostran. Givaren bidrar med sperma för att hjälpa kvinnorna att bilda en familj på liknande sätt som vid en spermagivning inom sjukvården. Men givaren blir i dessa fall automatiskt rättsligt ansvarig för barnet när det gäller underhållsskyldighet, arv m.m. om han bekräftar faderskapet. För att undvika detta uppges därför i vissa fall inte givarens identitet vid den faderskapsutredning som görs och faderskapet för barnet kan då inte fastställas.

En styvbarnsadoption är som regel lättare att genomföra om föräldraskapet för den andre biologiske föräldern inte är fastställt.²³ Det skulle därför kunna finnas en risk för att fler barn som inte får det biologiska faderskapet utrett skulle födas, när en möjlighet till styvbarnsadoption inom registrerat partnerskap införs. Men den reglering som föreslås beträffande föräldraskap efter en assisterad befruktning medför i stället att barnet som regel kommer att ha det kvinnliga homosexuella paret som rättsliga föräldrar (avsnitt 13.4.4). I och med att den kvinna som inte föder barnet på detta sätt tar det rättsliga ansvaret för barnet, tillsammans med modern, kan spermagivaren i större utsträckning träda fram. Det blir härigenom möjligt att uppge givarens namn vid den utredning som socialnämnden genomför, utan att det rättsliga faderskapet för honom skall fastställas. Hans namn kan därmed antecknas i socialnämndens akt. Barnets biologiska ursprung blir därmed dokumenterat.

Även tidigare adopterade barn bör komma i fråga

Om man inför en möjlighet för registrerade partner att styvbarnsadoptera även ett tidigare adopterat barn, kan det inte uteslutas att det blir svårare för – framför allt – ensamstående att adoptera barn internationellt. Det finns en risk för att vissa ursprungsländer blir mer restriktiva med att lämna barn till ensamstående av rädsla för att barnet i ett senare skede kan komma att styvbarnsadopteras av en homosexuell partner.

I sammanhanget kan det nämnas att Danmark och Island valt att införa en lagstiftning som ger en registrerad partner rätt att adoptera den andre partners barn, med undantag av tidigare internatio-

²³ En rättslig förälder skall höras i frågan om adoption och är han eller hon vårdnadshavare för barnet krävs att han eller hon samtycker till adoptionen.

nellt adopterade barn. I Nederländerna har man däremot nyligen antagit en lag som innebär att *nederländska barn* kan styvbarnsadopteras av en homosexuell partner. Ett barn anses som nederländskt om det haft sin hemvist i Nederländerna en viss tid, som regel mellan sex till tolv månader. Det innebär att även ett tidigare internationellt adopterat barn kan komma i fråga för styvbarnsadoption i ett homosexuellt förhållande.

Den främsta anledningen till att kommittén föreslår att registrerade partner, liksom gifta par, skall ges möjlighet att adoptera den andre partners barn är att barnet i många fall har ett sämre rättsligt skydd i en familj där bara den ena av föräldrarna är rättslig förälder. Som regel får det anses vara till barnets bästa att ha tillgång till två rättsliga föräldrar. Med denna utgångspunkt kan man inte begränsa möjligheten att styvbarnsadoptera till endast biologiska barn. Ett adopterat barn har samma behov av att skyddas rättsligt som ett biologiskt barn. Det skulle vara djupt orättvist mot ett adopterat barn – som lever under samma omständigheter som ett biologiskt barn i sin familj – att beröva honom eller henne möjligheten att på detta sätt få sitt rättsliga skydd stärkt. En sådan begränsning av möjligheten till styvbarnsadoption kan inte motiveras med hänsyn till barnets bästa. Även adopterade barn bör därför komma i fråga för styvbarnsadoption.

Kommitténs slutsatser

Barn har ett sämre rättsligt skydd i en familj där endast den ena föräldern är vårdnadshavare, såväl under den tid föräldrarna lever tillsammans som för det fall de separerar eller en av dem går bort.

De ekonomiska, sociala och psykologiska faktorer som kan tala både för och emot en styvbarnsadoption är desamma, oberoende av om familjebildningen är homosexuell eller heterosexuell.

Att erkänna den homosexuella familjen ger en viktig signal såväl till det barn som kommer i fråga för styvbarnsadoption som till barn i andra homosexuella familjer.

Ett erkännande av den homosexuella familjen motverkar rent allmänt negativa attityder mot sådana familjer.

Ett tidigare adopterat barn har samma behov av att skyddas rättsligt som ett biologiskt barn och även adopterade barn bör därför komma i fråga för styvbarnsadoption.

Förslag

Kommittén föreslår att det införs en möjlighet för en registrerad partner att adoptera den andre partners barn, under samma förutsättningar som i dag gäller för gifta par.

13.4.4 Assisterad befruktning

Kommittén föreslår att lesbiska par som registrerat partnerskap eller lever i ett samboförhållande – i likhet med heterosexuella makar och sambor – skall ges möjlighet att erhålla assisterad befruktning vid allmänt sjukhus.

Reglerna för fastställande av rättsligt föräldraskap bör enligt kommitténs uppfattning motsvara de regler som gäller för heterosexuella par.

Kommittén föreslår också att en bestämmelse om moderskapspresumtion införs.

Slutligen föreslår kommittén att en bestämmelse skall införas i föräldrabalken om att uppgift om vem som är spermagivare vid en insemination bör antecknas i socialnämndens akt rörande faderskaps- och moderskapsutredningen.

Gällande rätt m.m.

Assisterad befruktning vid allmänt sjukhus

Endast kvinnor som är gifta eller lever tillsammans med en man under äktenskapsliknande förhållanden har i dag möjlighet att erhålla assisterad befruktning vid allmänt sjukhus. Vid en insemination skall mannen skriftligen samtycka till denna. Samtycket har den verkan att mannen anses som barnets far, om det är sannolikt att barnet avlats genom inseminationen (avsnitt 7.2).

I Sverige är spermagivaren inte anonym. I givarens journal antecknas vissa grundläggande upplysningar om honom. Ett barn som kommit till genom givarinsemination har, sedan det uppnått

tillräcklig mognad, rätt att få del av de uppgifter om spermagivaren som antecknats i sjukhusets journal. Detta förutsätter dock att föräldrarna upplyser barnet om hur det kommit till, vilket hittills inte alltid varit fallet i fråga om inseminationsbarn till heterosexuella föräldrar (avsnitt 7.2.5–7.2.6).

Befruktning utanför kroppen får i dag inte äga rum med sperma som donerats. Inte heller är äggdonation tillåtet. Men Socialdepartementet har under hösten 2000 remitterat departementspromemorian *Behandling av ofrivillig barnlöshet*, Ds 2000:51, med förslag bl.a. om att befruktning utanför kroppen skall få ske med en kvinnas ägg och givares sperma.

Privat insemination

Allt fler homosexuella skaffar i dag barn genom privat insemination. Av den enkät som SCB genomfört för kommitténs räkning framgår att 58 av de 99 barn som respondenterna skaffat under åren 1994–1999 kommit till genom privat insemination. På frågan om hur de svarande kan tänka sig att skaffa barn i dag svarade omkring två tredjedelar (av 700 svarande) att de kan tänka sig att skaffa barn genom privat insemination.²⁴ Vidare har många svarat att de – även om en lagstiftning införs som gör det möjligt för lesbiska kvinnor att erhålla assisterad befruktning vid allmänt sjukhus – helst skulle vilja skaffa barn genom privat insemination. Många barn kommer därför sannolikt även framdeles att födas efter privat insemination.

Överväganden i fråga om assisterad befruktning vid allmänt sjukhus

Samhället har ett ansvar för att barnet kommer att växa upp under goda förhållanden

Det finns en principiell skillnad mellan barn som adopteras och barn som kommer till genom assisterad befruktning. I det förstnämnda fallet handlar det om barn som redan existerar och som är i behov av nya föräldrar. I det andra fallet är det frågan om att med-

²⁴ Flera av de svarande har fyllt i mer än ett svarsalternativ: 21 procent har svarat att de kan tänka sig att skaffa barn genom samlag, 63 procent genom privat insemination, 31 procent genom insemination utomlands och 33 procent genom ensamståendeoption.

verka till att barn blir till. När samhället tillåter en verksamhet som innebär att barn blir till på artificiell väg har samhället ett särskilt stort ansvar för att barnet kommer att växa upp under bästa tänkbara förhållanden.

En grundläggande värdering i det svenska barn- och föräldrarättsliga regelsystemet är att ett barn har rätt till två föräldrar. Traditionellt har inställningen varit den att det är bäst för barnet att ha föräldrar av olika kön. Men de utredningar som kommittén har tagit del av och låtit genomföra visar att ett barns utvecklingsmöjligheter är lika goda i en homosexuell familjebildning som i en heterosexuell familjebildning. För att ett barn skall utvecklas väl spelar det alltså ingen roll om föräldrarna är av olika eller samma kön. Det finns därför inte – utifrån principen att barnet skall växa upp under goda förhållanden – någon anledning att utesluta ett par från möjligheten att erhålla assisterad befruktning enbart på den grunden att de är av samma kön.

Barnets rätt till sitt biologiska ursprung

Den forskning som finns på området – inte minst adoptionsforskningen – visar att en tillgång till det biologiska ursprunget är viktigt för barnet. Därför får det anses vara till barnets bästa att kunna efterforska detta. Denna tankegång finns också i Barnkonventionen, där det i artikel 7 sägs att ett barn, så långt det är möjligt, har rätt att få vetskap om sina föräldrar.

Huvudsakligen beroende på att det hittills inte varit möjligt för lesbiska kvinnor att erhålla assisterad befruktning inom den svenska sjukvården har en del kvinnor vänt sig utomlands för att där få tillgång till insemination. Utomlands är som regel spermagivaren anonym och barnet kan i dessa fall aldrig få reda på sitt biologiska ursprung.

Vid privat insemination i homosexuella förhållanden är avsikten i många fall att mannen som bidrar med sperma skall vara aktiv som far till barnet och då får barnet givetvis reda på sitt biologiska ursprung. Men att dela sin familj med någon annan är något som av förklarliga skäl inte passar alla lesbiska par, liksom det ofta inte skulle passa ett heterosexuellt par. Det kan också vara så att mannen som bidrar med sperma inte vill ta det rättsliga ansvaret som far till barnet utan endast medverkar som givare för att hjälpa det lesbiska paret att skaffa barn, på samma sätt som en spermagivare

inom sjukvården. Därför uppges inte alltid spermagivarens identitet vid faderskapsutredningen och fadern är då okänd för myndigheterna och ibland även för barnet. Med en möjlighet för lesbiska par att erhålla assisterad befruktning vid allmänt sjukhus skulle sannolikt många av de par som inte vill ha en aktiv far till sitt barn att i första hand välja denna form av befruktning. Barnet har då möjlighet att få reda på sitt biologiska ursprung.

Den undersökning som Socialstyrelsen genomfört angående barn som kommit till efter insemination i heterosexuella förhållanden visar att endast 10 procent av föräldrarna informerat sitt barn om hur det kommit till. Härutöver uppgav 40 procent av de tillfrågade att de hade för avsikt att informera barnet, men att de ännu inte hade gjort det. Många av barnen kommer således sannolikt aldrig att bli informerade om att de kommit till genom insemination. De har därigenom ingen möjlighet att få del av sitt biologiska ursprung²⁵. Annan forskning, t.ex. rörande insemination av homosexuella kvinnor i Belgien, visar att dessa i högre utsträckning än heterosexuella par väljer att informera sina barn om hur de kommit till. Det mesta talar därför för att barn till lesbiska par i större utsträckning kommer att få reda på hur de kommit till än vad som hittills varit fallet för barn till heterosexuella par.

Att välja bort fadern

Ett argument som skulle kunna tala mot att ge lesbiska par möjlighet att erhålla assisterad befruktning inom den allmänna sjukvården är att det därmed ges en möjlighet att välja bort fadern till barnet. I första hand måste det då påpekas att de par som föredrar en sådan lösning redan i dag väljer detta alternativ, genom privat insemination där spermagivarens identitet inte uppges vid faderskapsutredningen.

Vid givarinsemination på en kvinna i ett heterosexuellt förhållande är sällan, om ens någonsin, avsikten att spermagivaren skall ha någon kontakt med barnet under dess uppväxt. Här väljs alltså regelmässigt den biologiske fadern bort. Vid en insemination på en lesbisk kvinna kan man däremot mycket väl tänka sig att spermagivaren kommer att ha kontakt med barnet och även fungera som aktiv far till barnet. Den enkätundersökning som SCB genomfört för kommitténs räkning visar att många lesbiska kvinnor, även vid

²⁵ SoS-rapport 2000:6, se även avsnitt 7.2.6.

en möjlighet att erhålla assisterad befruktning vid sjukhus, föredrar en känd man som spermagivare. I enkäten ställdes frågan om hur man helst skulle vilja skaffa barn, om alla alternativ var möjliga. 30 procent av kvinnorna svarade att de föredrog privat insemination, 33 procent att de föredrog assisterad befruktning vid sjukhus med vald givare (vilket är möjligt, se avsnitt 7.2.5), medan endast 17 procent föredrog assisterad befruktning vid sjukhus, oavsett givare. Slutligen svarade 2 procent av kvinnorna att de föredrog assisterad befruktning vid sjukhus utomlands. Mer än hälften av kvinnorna önskade således skaffa barn med en känd man.²⁶ Sannolikt skulle många av dessa män komma att fungera som aktiva fäder åt barnen.

Det finns alltså inga belägg för att möjligheten till assisterad befruktning vid allmänt sjukhus skulle medföra att fadern till barnet väljs bort i större utsträckning än vad som sker i dag.

En ökad trygghet för kvinnan

Vid insemination på sjukhus är sperman alltid kontrollerad för att undvika smittspridning, t.ex. av hiv. Också givaren kontrolleras för att utesluta att han bär på några ärftliga sjukdomar. Risken för att sjukdomar skall föras vidare är därför i dessa fall liten.

I alla andra fall, där barn kommer till utan medverkan av sjukvården, finns det en viss risk för att smittsamma sjukdomar skall spridas till mamman och/eller barnet. Det finns också en risk för att ärftliga sjukdomar som en man eventuellt bär på skall föras vidare till barnet. Lever föräldrarna i en nära relation, med vardaglig kontakt, har de ofta sådan kännedom om varandra att denna risk inte upplevs som så stor. Men när ett barn blir till genom privat insemination – oavsett om det sker i en homo- eller heterosexuell relation – har många gånger inte den kvinna som insemineras samma nära kännedom om spermagivaren. Risken för att sjukdomar skall föras vidare både är och upplevs därför som större.

En insemination inom den allmänna sjukvården innebär alltså en minskad risk för att smittsamma sjukdomar skall överföras till modern och/eller barnet och att ärftliga sjukdomar skall föras vidare till barnet, jämfört med privat insemination. En sådan inse-

²⁶ Vissa svarande har fyllt i mer än ett svarsalternativ, varför det inte går att ange något exakt procental.

mination innebär därför en ökad trygghet för den kvinna som skall insemineras.

Utredningen inför en insemination

En givarinsemination vid allmänt sjukhus får äga rum endast om det med hänsyn till parets medicinska, psykologiska och sociala förhållanden är lämpligt. Det är den ansvarige läkarens sak att göra denna bedömning. Bedömningen föregås av en utredning av parets förhållanden, som i många stycken liknar den utredning som görs inför en adoption.

När det gäller homosexuella par bör vissa villkor vara uppfyllda för att assisterad befruktning skall medges. Undersökningar har visat att öppenhet i familjen rörande homosexualiteten är viktigt för barnet. Det bör därför stå klart att föräldrarna är öppna med sin homosexualitet och att de bearbetat sin eventuella komma-ut-process. Föräldrarna bör också vara medvetna om att problem kopplade till deras homosexualitet kan komma att möta barnet senare i livet och de bör ha en god beredskap för att kunna förebygga och bemöta dessa, om de uppstår. En annan viktig förutsättning för att insemination skall medges bör vara föräldrarna har ett brett kontaktnät som ger barnet möjlighet att finna förebilder från båda könen.

Befruktning utanför kroppen

I dag får befruktning utanför kroppen ske endast för att befrukta en kvinnas egna ägg med hennes makes eller sambos sperma.

I Socialdepartementets promemoria "Behandling av ofrivillig barnlöshet", Ds 2000:51, föreslås bl.a. att det också skall bli tillåtet att utföra befruktning utanför kroppen *antingen* med ett donerat ägg och makes eller sambos sperma *eller* med en kvinnas egna ägg och donerad sperma. För lesbiska par skulle det därvid kunna bli aktuellt att få tillgång till befruktning utanför kroppen med den senare metoden, dvs. befruktning av eget ägg och donerad sperma.

Det saknas anledning att se annorlunda på denna form av assisterad befruktning än på insemination. Införs en lagstiftning som ger heterosexuella par möjlighet att få tillgång till befruktning utanför kroppen med kvinnans egna ägg och donerad sperma bör därför lesbiska par ges samma möjlighet.

Överväganden i fråga om föräldraskap

Dagens reglering rörande faderskap i heterosexuella förhållanden²⁷

För att en insemination enligt inseminationslagen skall få utföras på en kvinna krävs att mannen skriftligen samtyckt till denna. Samtycket har den verkan att mannen anses som det blivande barnets far. Även vid en privat insemination anses mannen som barnets far om han samtyckt till inseminationen. Privata inseminationer är inte reglerade i lag och det finns inget krav på att samtycket skall vara skriftligt för att gälla.

Ett samtycke innebär visserligen att mannen skall anses som barnets far. Men det betyder inte att faderskapet gäller i rättslig mening.

Om modern är gift regleras det rättsliga faderskapet enligt 1 kap. 1 § föräldrabalken. Moderns make antas automatiskt vara barnets far (dvs. det föreligger en s.k. faderskapspresumtion). I de flesta av dessa fall är mannen också barnets biologiska far, men det händer att någon annan man är biologisk far. Den gifte mannens faderskap kan i sådant fall sägas vila på social grund, i stället för biologisk. Faderskapet för den gifte mannen kan hävas om det visar sig att någon annan är biologisk far till barnet. Vid givarinsemination kan faderskapet hävas om det inte är sannolikt att barnet kommit till genom en insemination som maken samtyckt till. Men faderskapet kan hävas endast om den gifte mannen eller barnet agerar. Den gifte mannen kan därvid antingen godkänna en annan mans faderskapsbekräftelse eller kan han, eller barnet, väcka talan i domstol för att få faderskapet hävt. Den biologiske fadern (spermagivaren) kan i dessa fall inte föra sådan talan.

Om modern är ogift skall det rättsliga faderskapet fastställas genom bekräftelse eller dom. Om barnet avlats genom samlag är principen den att endast den biologiske fadern skall kunna bekräfta faderskapet eller kunna fastställas som far av en domstol. Men när det gäller barn som avlats genom givarinsemination handlar det i stället om att fastställa ett socialt faderskap. Den gifte mannen eller sambon samtycker då till att bli far till ett barn som inte är hans biologiska. Spermagivaren har i dessa fall ingen möjlighet att hävda någon rätt till faderskapet. Skulle samtycke från maken eller

²⁷ I bilaga 2 finns en översikt av bestämmelserna rörande föräldraskap. Promemorian belyser dels vad som gäller i dag för heterosexuella par och lesbiska par, dels vad som kommer att gälla för lesbiska par om man tar bort de olikheter som finns mellan homosexuella och heterosexuella.

sambon däremot inte finnas kan spermagivaren bekräfta faderskapet och därmed blir rättslig far till barnet.

Möjlighet till gemensamt föräldraskap för kvinnor

Det finns olika möjligheter att lagtekniskt lösa föräldrafrågan när det gäller barn som kommer till genom insemination i en lesbisk relation.

En möjlighet skulle kunna vara att endast den kvinna som föder barnet blir rättslig förälder vid barnets födelse. Moderns partner måste sedan styvbarnsadoptera barnet för att kunna bli rättslig förälder till barnet. Men det finns flera skäl som talar mot detta alternativ. För det första skulle det begränsa möjligheten att skapa ett gemensamt föräldraskap till att gälla endast registrerade partner, eftersom det inte finns någon möjlighet till styvbarns-adoption inom samboförhållanden. Möjligheten att erhålla assisterad befruktning på allmänt sjukhus gäller däremot även för par som lever i ett samboförhållande. Det skulle också skapa en onödigt beslutsgång och medföra att ytterligare en utredning – utöver den som görs inför den assisterade befruktningen – skulle behövas göras inför adoptionen. Att göra föräldraskapet till barnet avhängigt av att en styvbarns-adoption skall följa på den assisterade befruktningen kan dessutom, av olika skäl, komma att innebära att barnet växer upp med endast en rättslig förälder.

Ett annat alternativ är att reglera föräldraskapet för kvinnans partner eller sambo bara i de fall inseminationen utförts enligt inseminationslagen. Men ett sådant alternativ skulle innebära att privata inseminationer – till skillnad från vad som gäller i heterosexuella förhållanden – inte omfattas av regleringen och kan medföra att barnet bara får en rättslig förälder. Ytterligare en lösning kan vara att införa bestämmelser som innebär att föräldraskapet för kvinnans partner regleras på motsvarande sätt som för en social far vid en insemination i ett heterosexuellt förhållande, men med undantag av den faderskapspresumtion som gäller enligt 1 kap. 1 § FB. Det vill säga, någon moderskapspresumtion för en registrerad partner till den kvinna som föder barnet införs inte. Men en sådan lösning innebär också att det skulle föreligga olikheter i lagstiftningen mellan homo- och heterosexuella par.

Kommittén har i stället stannat för att likställa homosexuella med heterosexuella par i fråga om rättsligt föräldraskap för barn som avlats genom insemination med följande motivering.

En grundläggande värdering i det svenska barn- och föräldrarättsliga regelsystemet är, som tidigare nämnts, att ett barn har rätt till två föräldrar. För att möjliggöra för så många barn som möjligt att få två rättsliga föräldrar anser kommittén att man i dessa fall – liksom efter givarinsemination i heterosexuella förhållanden – bör prioritera det sociala föräldraskapet framför det biologiska. Det samtycke som den födande kvinnans partner eller sambo bör därför medföra att hon, tillsammans med modern, skall anses som förälder till barnet.

Om modern är registrerad partner kan man förutsätta att paret valt att skaffa barnet gemensamt. Moderns partner bör därför, liksom en make, automatiskt anses vara rättslig förälder till det barn som föds. Dvs. en moderskapspresumtion – motsvarande den faderskapspresumtion som gäller för en make – bör gälla för en registrerad partner. På motsvarande sätt som gäller för heterosexuella gifta par bör det dock finnas möjlighet att häva föräldraskapet för de fall partnern inte lämnat sitt samtycke till den insemination varigenom barnet avlats eller om barnet avlats genom samlag med en man.

Är modern ogift bör hennes sambo ges möjlighet att bekräfta moderskapet för att det skall bli rättsligt gällande. Det bör också finnas en möjlighet att fastställa moderskapet genom dom, för det fall den kvinna som samtyckt till inseminationen inte bekräftar moderskapet.

Denna reglering av föräldraskapet innebär att det biologiska faderskapet för ett barn i vissa fall inte blir fastställt (liksom är fallet i dag när det gäller barn som avlats efter givarinsemination i heterosexuella förhållanden). Men genom att moderns partner eller sambo tar det rättsliga ansvaret för barnet kan spermagivaren träda fram utan att ett rättsligt faderskap för honom därmed skall fastställas. Den föreslagna regleringen av föräldraskap kan därför medföra att fler barn som föds efter privat insemination får tillgång till en känd far.

Möjligheten för spermagivaren att fastställas som far till barnet

När det gäller *insemination i heterosexuella förhållanden* har lagstiftaren intagit den hållningen att det är det sociala faderskapet för kvinnans make eller sambo som skall fastställas och inte det biologiska. Detta gäller oavsett om inseminationen skett vid allmänt sjukhus eller privat. När det gäller insemination i heterosexuella förhållanden har denna reglering av föräldraskapet ansetts vara bäst för barnet. Givaren bidrar som regel med sperma endast för att det heterosexuella paret skall kunna bli föräldrar och har ingen önskan att ta något faktiskt eller rättsligt ansvar för barnet. I stället är avsikten att det heterosexuella paret skall vara de faktiska och rättsliga föräldrarna till barnet.

När det gäller *insemination i homosexuella förhållanden* är den faktiska situationen många gånger annorlunda. För en homosexuell man kan insemination vara enda möjligheten att skaffa barn. Hans bidrag med sperma till inseminationen är därför inte alltid en fråga om att endast hjälpa ett lesbiskt par att bli föräldrar, utan han vill kanske själv ta aktiv del som far till barnet.

Även om det visats att ett barns utvecklingsmöjligheter är lika goda i en samkönad familj som i en olikkönad, är det inte säkert att det alltid är till barnets bästa att inte få tillgång – rättsligt och faktiskt – till en biologisk far som vill ta detta ansvar. I andra sammanhang, t.ex. när det gäller vårdnadsfrågor, poängteras hur viktigt det är att barnet har tillgång till båda sina biologiska föräldrar. Här bör också nämnas artikel 7 i Barnkonventionen, som stadgar att ett barn, så långt det är möjligt, har rätt att få vetskap om sina föräldrar och bli omvårdad av dem.

Om spermagivaren och det lesbiska paret således är överens om att givaren i stället skall vara den som, tillsammans med modern, är barnets rättsliga förälder finns det inget som hindrar att givaren bekräftar faderskapet, förutsatt att den inseminerade kvinnans partner eller sambo inte lämnat samtycke till inseminationen. För att få tillgång till insemination enligt inseminationslagen skall skriftligt samtycke från kvinnans partner eller sambo föreligga. Faderskap för spermagivaren kan därför fastställas endast om barnet avlats genom en privat insemination som moderns partner eller sambo inte samtyckt till.²⁸

²⁸ Faderskap för spermagivaren efter en insemination enligt inseminationslagen kan i undantagsfall bli aktuellt att fastställa, om det skulle visa sig att något giltigt samtycke inte förelagat.

En spermagivare kan få faderskapet fastställt genom en faderskapsbekräftelse.²⁹ För att en faderskapsbekräftelse skall bli giltig krävs att modern godkänner den. Moderns medverkan är alltså nödvändig för att en spermagivare skall kunna bli rättslig far till ett barn. Detta gäller redan med dagens reglering av föräldraskapsfrågan efter insemination. Om modern är registrerad partner antas hennes partner automatiskt vara barnets rättsliga förälder, tillsammans med modern. Om partnern godkänner spermagivarens faderskapsbekräftelse upphör dock hennes rättsliga föräldraskap att gälla och spermagivaren blir genom bekräftelsen att anses som barnets far.

Om avsikten är att spermagivaren skall vara den som, jämte modern, är rättslig förälder till barnet kan det vara en god ide att parterna redan vid inseminationstillfället sluter ett avtal med sådant innehåll att det framgår att det inte föreligger något samtycke från kvinnans partner eller sambo (i den meningen att hon avser att ta på sig det rättsliga föräldraskapet) utan att avsikten är att spermagivaren skall vara barnets rättsliga förälder. Ett sådant avtal är inte rättsligt bindande i den meningen att spermagivaren därmed kan hävda något rätt till faderskapet. Men det kan fungera som bevismedel för det fall modern och hennes partner eller sambo hävdar att samtycke förelegat.

Ursprungsfrågan

Om inseminationen utförts vid allmänt sjukhus enligt inseminationslagen har barnet möjlighet att få tillgång till uppgifter om sitt biologiska ursprung genom att ta del av de uppgifter om spermagivaren som antecknats i sjukhusets journal. Denna möjlighet finns inte om inseminationen utförts privat. En förutsättning för att barnet i sådana fall skall få kännedom om sitt biologiska ursprung är i princip att modern, föräldrarna eller annan med kännedom om sakförhållandena informerar barnet om vem som bidragit med sperma.

För att öka barnets möjligheter att få del av sitt biologiska ursprung föreslår kommittén att det införs en bestämmelse i föräldrabalken om att uppgift om vem som är spermagivare vid en insemination skall antecknas i socialnämndens akt rörande

²⁹ Det är tveksamt om faderskapet kan fastställas genom dom, eftersom barnet inte avlats genom samlag. Rättsläget är i denna del oklart (se avsnitt 7.4.2).

faderskaps- eller moderskapsutredningen. Barnet kan då erhålla uppgifter om sitt biologiska ursprung genom att ta del av socialnämndens akt.

Socialnämnden har ingen möjlighet att tvinga modern eller hennes partner/make/sambo att lämna uppgift om vem som är spermagivare. För att nämnden skall få kännedom om givarens identitet krävs därför att denna uppgift lämnas frivilligt. Men socialnämnden kan informera paret om hur viktigt det är – för barnets skull – att spermagivarens identitet finns antecknad och därigenom medverka till att uppgiften lämnas.

Om modern är gift eller registrerad partner anses hennes make eller partner automatiskt som förälder till barnet. En faderskaps- eller moderskapsutredning görs då inte av socialnämnden. Kommittén menar att föräldrarna och spermagivaren i sådana fall bör kunna vända sig till socialnämnden för att få givarens identitet dokumenterad.

Anteckningen om spermagivarens identitet kan få betydelse i de fall föräldrarna väljer att inte själva informera barnet om dess biologiska ursprung eller om de skulle gå bort eller på annat sätt bli förhindrade att ge barnet denna information.

Behovet av en översyn av reglerna rörande föräldraskap m.m.

För barnet är det viktigt att få kännedom om sitt biologiska ursprung. En fråga som är angelägen att se över är därför möjligheten att – vid sidan av de nuvarande faderskapsreglerna – utreda och slå fast det biologiska faderskapet för ett barn, t.ex. i form av en fastställsetalan rörande det biologiska ursprunget.

Dagens reglering av föräldraskap medger inte att ett barn har mer än två vårdnadshavare. Men många barn lever i dag i andra familjebildningar än i den traditionella kärnfamiljen. Ett vanligt exempel på detta är styvfamiljen. Barnet kan också vara familjehemsplacerat, utan att fosterföräldrarna utsetts till särskilt förordnade vårdnadshavare. Ett barn kan alltså ha flera "extra-föräldrar" som de har en stark social gemenskap med, men inte någon rättslig.

Frågan om det kan vara till ett barns bästa att ha fler än två vårdnadshavare bör, enligt kommitténs mening, utredas närmare. I detta sammanhang är en viktig fråga, när det gäller vårdnadsansvaret vid privat insemination i homosexuella förhållanden,

möjligheten för en spermagivare att, tillsammans med det lesbiska paret, kunna ha gemensam vårdnad för barnet.

I detta sammanhang kan det nämnas att det på Island är möjligt för ett barn att ha både sina biologiska föräldrar (eller adoptivföräldrar) och en styvförälder som vårdnadshavare. Barnet har alltså i dessa fall tre vårdnadshavare. Också i Storbritannien finns det en möjlighet för annan än de rättsliga föräldrarna att erhålla rättsliga band till barnet. Här kan t.ex. en styvförälder ansöka om "parental responsibility" som innebär att styvföräldern får en form av vårdnadsansvar för barnet.

Kommitténs slutsatser

Assisterad befruktning vid allmänt sjukhus

Assisterad befruktning vid svenskt allmänt sjukhus innebär att barnet alltid har möjlighet att efterforska sitt biologiska ursprung, under förutsättning att barnet får vetskap om hur det kommit till.

Den enkätundersökning som kommittén genomfört visar att många lesbiska kvinnor – om en möjlighet till assisterad befruktning vid allmän sjukhus införs – även fortsättningsvis skulle föredra en känd man som spermagivare. Det finns alltså inget som tyder på att den biologiske fadern till barnet skulle väljas bort i större utsträckning än vad som sker redan i dag.

Föräldraskap vid assisterad befruktning

Ett barn har rätt till två föräldrar. För att möjliggöra att så många barn som möjligt får två rättsliga föräldrar bör det införas en möjlighet att fastställa det sociala föräldraskapet för moderns partner eller sambo.

För att öka barnets möjligheter att få del av sitt biologiska ursprung bör det införas en bestämmelse i föräldrabalken om att uppgift om vem som är spermagivare vid en insemination skall antecknas i socialnämndens akt rörande faderskaps- eller moderskapsutredningen.

Förslag

Kommittén föreslår att lesbiska par som registrerat partnerskap eller lever i ett samboförhållande – i likhet med heterosexuella makar och sambor – skall ges möjlighet att erhålla assisterad befruktning vid allmänt sjukhus.

Reglerna för fastställande av rättsligt föräldraskap bör enligt kommitténs uppfattning motsvara de regler som gäller för heterosexuella par.

Kommittén föreslår också att en bestämmelse om moderskapspresumtion införs dvs. om modern är registerad partner skall hennes partner automatiskt anses som rättslig förälder till ett barn som föds inom det registerade partnerskapet.

Slutligen föreslår kommittén att en bestämmelse skall införas i föräldrabalken om att uppgift om vem som är spermagivare vid en insemination bör antecknas i socialnämndens akt rörande faderskaps- eller moderskapsutredningen.

13.4.5 Särskilt förordnade vårdnadshavare

Kommittén föreslår att homosexuella par som registrerat partnerskap eller som lever i ett samboförhållande skall ges möjlighet att utses till särskilt förordnade vårdnadshavare.

Gällande rätt m.m.

Alla barn och unga under 18 år skall ha en vårdnadshavare, om de inte ingått äktenskap. Det är i första hand föräldrarna som har rätt och skyldighet att ha vårdnadsansvaret för sina barn. Det kan dock inträffa att föräldrarna inte kan eller bör ha vårdnaden om sina barn. En eller två andra personer måste då utses som vårdnadshavare för barnet.

Två personer kan i dag utses att, som särskilt förordnade vårdnadshavare, gemensamt utöva vårdnaden om ett barn endast om de är gifta med varandra eller bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden. Registerade partner och homosexuella sambor räknas inte hit (avsnitt 4.2.1).

Enligt en sammanställning av SCB:s register över totalbefolkningen hade, den 31 december 1999, minst 1 292 barn i Sverige särskilt förordnade vårdnadshavare³⁰ (avsnitt 4.2.2).

Överväganden

Om vårdnadshavare för ett barn skall förordnas skall tingsrätten utse någon som är lämpad att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran. Ett homosexuellt par kan, lika väl som ett heterosexuellt par, uppfylla dessa förutsättningar. Särskilt gäller det naturligtvis om barnet står paret nära, t.ex. om det redan lever tillsammans med det homosexuella paret.

Som kommittén redogjort för under avsnittet rörande styvbarnsadoption är det bättre för barnet att ha båda de vuxna som det sammanlever med som rättsliga vårdnadshavare än endast den ena av dem. Ett homosexuellt par bör därför, under samma förutsättningar som ett heterosexuellt par, gemensamt kunna utses till särskilt förordnade vårdnadshavare.

Förslag

Kommittén föreslår att homosexuella par som registrerat partnerskap eller som lever i ett samboförhållande skall ges möjlighet att utses till särskilt förordnade vårdnadshavare.

13.5 Samhällets attityder

Inledning

Det är svårt att på ett tillförlitligt sätt mäta samhällets attityder i en viss fråga. Ofta genomförs attitydundersökningar genom enkäter. Vilka svar man erhåller och hur de skall tolkas kan bero på en mängd olika omständigheter, t.ex. vilka frågor som ställts, hur de varit formulerade och i vilket sammanhang de ställts. Det är därför ofta svårt att dra exakta slutsatser av resultaten.

Det är också svårt att jämföra olika attitydundersökningar med varandra. Ofta är inte frågeställningarna, svarsalternativen och

³⁰ Siffran är inte exakt, eftersom cirka 3 000 barn saknade vårdnadshavare enligt registret. Några av dessa barn kan ha annan än föräldrarna som vårdnadshavare.

omständigheterna vid genomförandet av enkäterna helt överensstämmande.

I vissa hänseenden går det dock att göra jämförelser och dessa visar tydligt att en attitydförändring skett när det gäller inställningen till homosexualitet och frågor som berör homosexuell situation.

De undersökningar som tas upp nedan finns närmare beskrivna i avsnitt 12.

Inställningen till homosexuella

Den enkätundersökning som genomfördes av Utredningen om homosexuell situation i samhället (1981) och den enkätundersökning som genomfördes av Institutionen för klinisk neurovetenskap (1998) har haft samma frågeställningar och svarsalternativ i ett antal olika frågor. En jämförelse mellan dessa undersökningar visar det skett en betydande förändring i positiv riktning när det gäller inställningen till att ha en homosexuell person som vän eller arbetskamrat. Det är också många fler som i dag känner någon homosexuell person.

Utredningen om homosexuell situation i samhället frågade också om inställningen till homosexuella. Jämför man resultaten på den frågan med de undersökningar som FSI genomförde år 1999 finner man att andelen negativa är något mindre i dag, liksom andelen klart positiva. Men i 1999 års undersökning ställer sig samtidigt 37 procent av de svarande neutrala i förhållande till homosexuella.³¹ Motsvarande svarsalternativ fanns inte i 1981 års undersökning (där 21 procent svarade "vet ej", jämfört med 11 procent i den senaste undersökningen. I den tidigare undersökningen lämnade härutöver 18 procent frågan obesvarad). Omkring två tredjedelar av de svarande ställer sig alltså positiva eller neutrala till homosexuella i dag, vilket tyder på en betydande attitydförändring i positiv riktning.

FSI:s undersökning ger också möjlighet att studera skillnader i inställning mellan t.ex. kön, åldersgrupper och utbildningsnivåer. Det visar sig därvid att kvinnor är betydligt mer positivt inställda till homosexuella än män, liksom yngre personer i förhållande till

³¹ Med en neutral inställning avses att de svarande tycker att homosexuella varken är bra eller dåliga som personer.

äldre och att personer med högre utbildning är mer positivt inställda än dem med högst grundskola bakom sig.

Inställningen till homosexuellt föräldraskap

Möjligheten för homosexuella att adoptera barn

Jämför man de tre attitydundersökningar som gjorts av Utredningen om homosexuellas situation i samhället (tidigt 1980-tal), Institutet för klinisk neurovetenskap (1998) och FSI (1999) skiljer sig inte inställningen till möjligheten för homosexuella att adoptera barn gemensamt särskilt mycket. En betydande majoritet är negativa till en sådan möjlighet, medan andelen positiva eller neutrala har ökat en del i de senaste undersökningarna.

Den undersökning som kommittén låtit genomföra visar dock en helt annan bild. I fråga om *styvbarns adoption*, där den andre föräldern är okänd, ställer sig drygt fyra av tio positiva eller neutrala till detta, medan knappt var tredje ställer sig negativ.³² Också om den andre föräldern är känd, men lämnar sitt samtycke till adoptionen, ställer sig fyra av tio positiva/neutrala till detta om paret är kvinnligt och något färre om paret är manligt. Omkring en tredjedel av de svarande är negativa även i dessa fall. När det gäller *gemensam adoption* är bilden den motsatta. Omkring en tredjedel av de tillfrågade ställer sig positiva/neutrala till en sådan adoption (något färre om paret är manligt) och fyra av tio ställer sig negativa (något fler om paret är manligt). Men ser man enbart till den yngre generationen (födda 1974–1984) är den positivt/neutralt inställda andelen större även här (se nedan).

Liksom när det gäller inställningen i stort till homosexuella är kvinnor mer positiva än män och yngre är mer positiva än äldre.

Undersökningen redovisas närmare i avsnitt 12.2.2 och i betänkandets bilaga 8.

³² Med positivt inställda avses de som svarat "Det tycker jag är bra" och med neutralt inställda avses de som svarat "Det har jag inget emot". Med negativt inställda avses de som svarat "Det vill jag inte".

Varför visar kommitténs undersökning en positivare bild än de andra undersökningarna?

Det finns naturligtvis inget säkert svar på frågan om varför kommitténs undersökning visar en mer positiv attityd till homosexuellas möjligheter att adoptera än övriga undersökningar.

En förklaring kan vara att frågorna i kommitténs undersökning är mer detaljerade och utgår från typfall. Möjligen gör detta att de svarande sätter sig bättre in i frågeställningarna och tänker noggrannare efter. Typfallen kan bidra till att det är lättare att tänka sig in i en viss situation. Man ser de tänkta personerna framför sig och frågeställningen ter sig då mer personlig och/eller neutral, jämfört med en direkt fråga som omfattar populationen homosexuella generellt.

En annan förklaring kan vara den intensiva debatt som pågått sedan kommittén påbörjade sitt arbete. Homosexuellt föräldraskap har belysts i medierna på ett sätt som aldrig tidigare varit fallet. Kunskapen om den homosexuella familjebildningen har ökat väsentligt hos gemene man under denna tid och exponeringen av denna familjeform har bidragit till att den för många inte ter sig så främmande som för bara något år sedan. När det gäller andra företeelser har det många gånger visats att kunskap bidrar till en positivare eller neutralare inställning och så borde vara fallet även i denna fråga.

Inställningen är en generationsfråga

Den yngre generationen (födda 1974–1984) ställer sig betydligt mer positiv eller neutral till att homosexuella skall få adoptera barn än den äldre generationen (födda 1921–1929).

När det gäller *styvbarnsadoption* i ett kvinnligt parförhållande ställer sig 50–54 procent av den yngre generationen positiva/neutrala till detta, medan endast 34–36 procent av den äldre generationen ställer sig positiva/neutrala. När det gäller styvbarns-adoption i ett manligt parförhållande är 45 procent av den yngre generationen positiva/neutrala till detta, medan 33 procent av den äldre generationen ställer sig positiva/neutrala.

När det gäller *gemensam adoption* anser 44 procent av den yngre generationen att två kvinnor bör få möjlighet att adoptera gemensamt och 41 procent att två män bör få denna möjlighet. I den äldre generationen är motsvarande siffror 25 respektive 14 procent.

Inställningen till homosexuellas möjlighet att adoptera är alltså till stor del en generationsfråga. Det finns därför anledning att anta att de små barn som i dag växer upp i en homosexuell familjebildning har en annan situation i förhållande till omgivningens inställning än vad de barn som nu är vuxna har haft.

Inställningen är en kunskapsfråga

När det gäller inställningen till homosexuella har det visat sig att det finns ett starkt samband mellan erfarenhet och inställning. De som har kommit i kontakt med någon homosexuell person är betydligt mer positivt inställda till homosexuella generellt än de som inte har denna erfarenhet. Det finns mycket som talar för att även den inställning man har till den homosexuella familjen beror på den kunskap – eller brist på kunskap – som man har i frågan.

Homosexuella föräldrar upplever i de allra flesta fall att de blir positivt bemötta av sin omgivning. Av den enkät som SCB genomfört för kommittén kan man t.ex. utläsa att personalen på dagis, med få undantag, har bemött de svarande väl och att endast ett fåtal har haft negativa erfarenheter av de andra dagisbarnens föräldrar. Även av personalen i skolan har man blivit väl bemött och bara ett mindre antal har negativa erfarenheter av de andra elevernas föräldrar. Grannarna har man också mest bara positiva erfarenheter av. De som kommit i kontakt med en homosexuell familj tycks således ofta ha en mer positiv inställning än dem som inte har någon inblick i en sådan familjsituation.

Att resultatet av den attitydundersökning som kommittén låtit genomföra i början av år 2000 skiljer sig så markant från de tidigare genomförda undersökningarna kan också, som tidigare nämnts, tyda på att inställningen är en kunskapsfråga. Undersökningen utfördes efter det att kommittén tillsatts och frågan debatterats livligt i medierna och i samhället i övrigt.

Inställningen till homosexualitet m.m. tycks inte längre lika värdeladdad

Tidigare undersökningar har inte haft något neutralt svarsalternativ, varför det inte med säkerhet går att säga att fler personer i dag är neutrala till homosexualitet och frågor som hör samman med homosexuellas situation. Men mycket talar ändå för att frågor som hör samman med sexualitet i allmänhet och homosexualitet i synnerhet är betydligt mindre värdeladdade än vad de var för några år sedan.

Som nämnts ovan när det gäller inställningen till homosexuella ställer sig 37 procent i dag neutrala, dvs. de tycker homosexuella är varken bra eller dåliga personer. När det gäller samtliga frågeställningar i den enkät kommittén låtit genomföra har vidare omkring tre fjärdedelar av dem som inte är negativa eller tveksamma till frågan om homosexuella bör ges möjlighet att adoptera valt det neutrala alternativet, dvs. "Det har jag ingenting emot".

Att inställningen till homosexuella och homosexuella familjer sannolikt blivit mindre värdeladdad kan ha många förklaringar. Några av dem kan vara att homosexuella är mer synliga i samhället i dag och att allt fler är öppna med sin homosexualitet. Frågor rörande sexualitet diskuteras överlag mer öppet och variationen när det gäller par- och familjereaktioner är betydligt större än vad den var för några tiotal år sedan.

Lagstiftning påverkar attityder

Lagstiftning påverkar ofta på sikt attityder. När det gäller homosexuellas situation belyses det i ett par fall i de attitydundersökningar som gjorts av Utredningen om homosexuellas situation i samhället (1981) och Institutet för klinisk neurovetenskap i Göteborg (1998).

Homosexualitet som sjukdomsbegrepp avskaffades i Sverige år 1979. Vid undersökningen år 1981 ansåg 38 procent av de svarande att homosexualitet inte är en sjukdom, jämfört med 67 procent år 1998.

Möjligheten att registrera partnerskap infördes i Sverige år 1995. Vid undersökningen år 1981 ansåg 21 procent av de svarande att homosexuella borde få ingå äktenskap, jämfört med 51 procent år 1998.

När det gäller frågan om homosexuellas möjlighet att adoptera barn är det inte osannolikt att utvecklingen följer samma mönster.

Brott mot homosexuella

Slutligen bör något nämnas om homosexuellas risk att utsättas för brott. Av Eva Tibys doktorsavhandling "Hatbrott? Homosexuella kvinnors och mäns berättelser om utsatthet och brott" (1999) framgår bl.a. följande.

25 procent av de tillfrågade har någon gång under sitt liv utsatts för brott, vilket de förmodade berodde på att de var homosexuella. Även om denna siffra kan tyckas hög är det viktigt att notera att det förekommer stora skillnader mellan olika homosexuella personers risk för att utsättas för brott. I likhet med befolkningen i övrigt löper unga män som ofta är ute i nöjeslivet störst risk för att utsättas för brott. Många av de allvarligaste brotten sker utanför gayställen, i parker eller vid andra nattliga träffställen. De som utsätts lever mer sällan i ett stadigt förhållande och de är oftare öppna med sin homosexualitet, i den meningen att de har ett könsrollsöverskridande beteende.

13.6 Ursprungsländernas inställning

Allmänt

Enligt direktiven skall kommittén undersöka och redovisa hur de länder som Sverige i dag samarbetar med om internationella adoptioner skulle ställa sig om en möjlighet för registrerade partner att adoptera gemensamt infördes och vad detta skulle innebära för andra personer som vill adoptera utländska barn. Om kommittén föreslår en möjlighet för registrerade partner att adoptera skall den också lämna förslag om hur man från svensk sida kan motverka eller lösa eventuella svårigheter i det internationella samarbetet.

Att få fram ursprungsländernas konkreta inställning i dessa frågor är förenat med vissa svårigheter. Såvitt kommittén känner till är det bara Kina som har en officiell uppfattning i frågan om homosexuella som adoptanter. Där har den statliga adoptionsmyndigheten utfärdat föreskrifter som innebär att det av hemutredningen rörande ensamstående adoptionssökande måste

framgå att personen inte är homosexuell för att ansökan skall beaktas.

Saken kompliceras av att frågor som rör homosexualitet är känsliga i en del länder. Det går därför inte alltid att få ett svar över huvud taget. Andra aspekter är att inställningen kan skifta mellan olika adoptionsorganisationer/myndigheter inom länderna och från tid till annan.

Kommittén har vänt sig med frågor till ursprungsländerna, via det svenska utrikesdepartementet och de svenska ambassaderna i länderna. Ambassaderna har i sin tur vidarebefordrat frågorna till ansvarigt ministerium eller centralmyndighet i respektive land. De svar som kommittén härefter fått får betraktas som ländernas officiella svar på frågorna.

Inställningen till homosexuella par som adoptanter och vilken påverkan en svensk reglering kan få på heterosexuella pars möjligheter att adoptera kan dock skifta inom länderna. Vilka barn som skall lämnas för adoption och vem som skall få adoptera ett enskilt barn bestäms ofta av lokala adoptionsorganisationer, myndigheter, barnhem m.m. Det är därför inte uteslutet att t.ex. en enskild adoptionsorganisation i ett land skulle bli mer restriktiv gentemot *alla* svenska adoptanter om en svensk lagstiftning som ger homosexuella par möjlighet att adoptera införs. Det är heller inte uteslutet att en sådan organisation, i en viss situation, skulle finna att det vore till ett enskilt barns bästa att adopteras av ett homosexuellt par. För att få fram närmare besked i dessa frågor skulle man behöva vända sig till de kontakter som de svenska adoptionsorganisationerna har i de olika länderna. Men kommittén har bl.a. på inrådan av de svenska adoptionsorganisationerna avstått från att fråga de enskilda samarbetspartnerna i ursprungsländerna om deras inställning till homosexuella adoptanter. Anledningen till detta har varit att de svenska organisationerna befarat att en sådan fråga skulle kunna äventyra deras relationer till samarbetspartnerna och försvåra deras arbete.

Frågorna till ursprungsländerna

Kommittén har ställt två frågor till de tjugofem ursprungsländer som lämnat flest barn för adoption till Sverige under 1999. Ena frågan gällde om de kunde tänka sig att låta ett homosexuella par adoptera ett barn från deras land. Andra frågan var om en eventuell

svensk lagstiftning som ger homosexuella par möjlighet att adoptera skulle kunna påverka möjligheterna för svenska heterosexuella par att adoptera negativt. Svar har kommit in från sju länder.

De sju ursprungsländerna svarar samtliga att endast heterosexuella par – och i de flesta fall också ensamstående – accepteras i adoptionshänseende. Myndigheterna i sju länder: Vietnam, Colombia, Indien, Bulgarien, Thailand, Filippinerna och Ecuador har svarat att en svensk lagstiftning som ger homosexuella par möjlighet att adoptera *inte* skulle påverka svenska heterosexuella par möjlighet att adoptera negativt. Svenska ambassaden i Etiopien har vidare svarat att det inte är troligt att det skulle påverka heterosexuella par möjlighet att adoptera negativt, men att det eventuellt skulle kunna påverka ensamståendes möjligheter negativt. Svenska ambassaden i Guatemala har svarat att heterosexuella par inte skulle påverkas juridiskt, men att det är omöjligt att uttala sig om de indirekta effekterna. Endast ett land – Lettland – har svarat att det finns en risk för att heterosexuella par möjlighet skulle kunna komma att påverkas negativt. De övriga länderna har valt att inte besvara den sistnämnda frågan.

Homosexuella par som adoptanter

De ursprungsländer som svarat på kommitténs frågor har samtliga svarat att endast gifta par, och i de flesta fall även ensamstående, accepteras i adoptionshänseende.

Genomgången i övrigt beträffande ursprungsländernas lagstiftning, praxis m.m. har visat att synen på homosexualitet i de flesta fall ännu är relativt negativ, även om arbete för att stärka homosexuellas ställning pågår i många av länderna. Sannolikt kommer därför inte de ursprungsländer som svenska adoptionsorganisationer samarbetar med i dag att acceptera homosexuella par som adoptanter generellt inom den närmaste framtiden. Men det är inte uteslutet att de ansvariga myndigheterna/organisationerna i ett enskilt fall skulle komma fram till att det vore till barnets bästa att få komma till ett homosexuellt par. Det kan vidare finnas andra länder, än de som de flesta barn adopteras från i dag, som har en annan syn på homosexuella par som adoptanter och som skulle kunna bli aktuella som ursprungsländer framgent (Se t.ex. genomgången av utländska förhållanden i bilaga 3, Del A).

Gifta pars möjlighet att adoptera

Inget har framkommit som tyder på att en svensk lagstiftning som ger homosexuella möjlighet att adoptera barn *generellt* skulle påverka heterosexuella pars möjligheter att adoptera negativt. Endast ett av de tillfrågade länderna har, som tidigare nämnts, uttryckt att det skulle kunna finnas en sådan risk.

I sammanhanget måste man hålla i minnet att ursprungsländerna är väl medvetna om de nuvarande svenska värderingarna rörande homosexualitet och den lagstiftning rörande homosexuella par som vi har i dag. Att en utvidgning av denna lagstiftning skulle medföra att Sverige inte längre skulle accepteras som samarbetspartner i fråga om adoptioner till heterosexuella par har kommittén inte funnit några belägg för.

Däremot kan det finnas en risk för att *enskilda* adoptionsorganisationer, barnhem m.m. blir mer restriktiva gentemot svenska adoptanter. Ett tidigare exempel på att så kan ske är då Sverige införde en abortlagstiftning. Något enstaka barnhem stoppade då temporärt adoptioner till Sverige.

Ensamståendes möjlighet att adoptera

Den fråga kommittén ställt till ursprungsländerna avser endast om en svensk lagstiftning som ger homosexuella par möjlighet att adoptera skulle kunna påverka heterosexuella pars möjlighet att adoptera negativt. Hur de olika länderna ställer sig till ensamstående adoptionssökande, vid en förändrad lagstiftning, vet vi alltså inte.

Vår nya lagstiftning innebär att vi i Sverige accepterar homosexuella adoptanter generellt och medför att även homosexuella ensamstående sökande kan komma i fråga.

Möjligheten till styvbarnsadoption inom ett registrerat partnerskap får till följd att ett barn, som adopterats av en ensamstående, i ett senare skede kan komma att adopteras av förälderns homosexuella partner, för det fall föräldern ingår partnerskap. Det kan inte uteslutas att denna möjlighet kan medföra att vissa ursprungsländer blir något mer restriktiva när det gäller ensamstående sökande.

För vissa ursprungsländer kan det därför bli viktigt att förvissa sig om att de barn de lämnar för adoption inte kommer till en homosexuell person. Det är därför möjligt att dessa länder –

liksom Kina – kommer att kräva att det av hemutredningen framgår att den sökande inte är homosexuell. Om den svenska hemutredningen i sådana fall öppet redovisar den sökandes sexuella läggning borde det inte medföra att ensamståendes möjligheter att adoptera generellt påverkas negativt.

Hur kan vi motverka eller lösa eventuella svårigheter i det internationella samarbetet?

Att vi i Sverige inte anser att den sexuella läggningen är avgörande för hur gott ett föräldraskap är betyder inte att vi kan bortse från andra länders inställning i den frågan. En seriös adoptionsverksamhet bygger på ett förtroende mellan de förmedlande organisationerna/myndigheterna i ursprungsland och mottagarland. Det är viktigt att detta förtroende inte rubbas.

Ursprungsländerna har i varje enskilt adoptionsärende rätt att välja den eller de adoptanter som de anser möter deras krav, t.ex. i fråga om personliga förhållanden. De har också rätt att när som helst under förfarandet avbryta detta, om omständigheter uppdragas som gör att de inte anser att de kan godta adoptionsansökan.

För att det förtroende som finns i dag mellan Sverige och ursprungsländerna inte skall rubbas och för att möjliggöra för ursprungslandet att avgöra vilken familjekonstellation de anser vara lämplig för det enskilda barnet bör den svenska hemutredningen ta upp frågan om sexuell läggning hos den eller de sökande, i de fall ursprungslandet efterfrågar sådan information. Även om detta kan tyckas ovidkommande eller kränkande är det endast genom att vara öppna i denna fråga som vi kan skapa trovärdighet hos ursprungsländerna och motverka eventuella svårigheter i adoptionsarbetet mellan länderna.

En svensk öppenhet i denna del kan också på sikt medföra att frågan om en förälders sexuella läggning blir mer neutral även i andra länder.

13.7 Internationella konventioner

Inledning

Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter, nedan kallad Barnkonventionen, innehåller bestämmelser som har betydelse i såväl adoptionssammanhang som i andra sammanhang rörande barn och barnets bästa.

Den konvention som har störst betydelse i dag, när det gäller internationella adoptioner, är 1993 års Haagkonvention om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner, nedan kallad Haagkonventionen. Konventionen syftar bl.a. till att förbättra barnets rättsskydd över gränserna och att verka för att de adoptioner som genomförs är etiskt godtagbara.

En annan konvention rörande adoption som Sverige tillträtt är 1967 års europeiska konvention om adoption av barn. Denna konvention syftar till att skapa enhetliga adoptionsregler och praxis i de olika konventionsstaterna.

Barnkonventionen

Enligt Barnkonventionen skall, vid alla åtgärder som rör barn, barnets bästa komma i främsta rummet (artikel 3). Kommittén har arbetat enligt denna riktlinje och såväl framtagandet av den bakomliggande utredningen som de överväganden som gjorts har skett mot bakgrund av barnets bästa.

Barnkonventionen tar i en särskild artikel upp frågan om adoption av barn (artikel 21). När det gäller adoption är principen om barnets bästa särskilt uttalad. Barnets bästa skall vara styrande för alla överväganden som rör adoption. Inga andra intressen får sättas före eller anses lika viktiga som hänsynen till barnets bästa. Konventionsstaterna skall också säkerställa att adoptionsförfarandet är godtagbart, t.ex. genom att endast behöriga myndigheter godkänner adoptionen, att berörda personer lämnat sitt samtycke och att inte adoptionen leder till en otillbörlig ekonomisk vinst för någon av de medverkande.

Barnkommittén fann, vid genomgången av den svenska adoptionslagstiftningen, att denna står i överensstämmelse med Barnkonventionens bestämmelser och anda (SOU 1997:116 s. 256). Den lagstiftning som kommittén föreslår ändrar inte något i detta hänseende.

En annan artikel som är viktig i sammanhanget är artikel 7, där det bl.a. sägas att barn, så långt det är möjligt, har rätt att få vetskap om sina föräldrar. Kommitténs förslag om att lesbiska par skall ges möjlighet att erhålla assisterad befruktning vid allmänt sjukhus – vilket möjliggör för ett barn att få kännedom om sitt biologiska ursprung – är ett steg i denna riktning. Detsamma gäller kommitténs förslag om att spermagivarens identitet skall antecknas i socialnämndens akt vid en faderskaps- eller moderskapsutredning.

Haagkonventionen

Allmänt

Haagkonventionen syftar i första hand till att stärka barnens rättskydd vid internationella adoptioner. Tanken är att de stater som ansluter sig till konventionen skall samarbeta kring adoptionerna och att såväl ursprungsland som mottagarland skall ansvara för att de adoptioner som genomförs är till barnets bästa.

Konventionen skall tillämpas då ett barn med hemvist i en fördragsslutande stat (ursprungsstaten) har överflyttats, överflyttas eller kommer att överflyttas till en annan fördragsslutande stat (den mottagande staten), antingen efter adoption i ursprungsstaten av makar eller av en person med hemvist i den mottagande staten, eller för sådan adoption i den mottagande staten eller i ursprungsstaten (artikel 2.1).

Innebörden av artikel 2.1 i Haagkonventionen

Den specialkommission som arbetade fram det förslag som låg till grund för Haagkonventionen hade ingående diskussioner rörande frågan om vem som skulle kunna adoptera enligt konventionen. Särskilt diskuterades om konventionen skulle omfatta adoptioner till ogifta par som levde under äktenskapsliknande förhållande och/eller homosexuella par. Eftersom ämnet ansågs mycket känsligt stannade man för att föreslå att konventionen endast skulle omfatta adoptioner där gifta par (spouses) eller ensamstående (a person) var adoptanter.

Frågan kom upp igen i den diplomatkonferens som slutligen antog konventionen. Förtydligande krävdes av några stater, för att

det skulle stå klart att konventionen endast omfattade heterosexuella sökande par och ensamstående. En av anledningarna till att ett förtydligande krävdes var att det hos staterna fanns farhågor för att homosexuella par skulle kunna komma att likställas med makar i vissa av de andra staterna. – I anslutning till diskussionen anförde företrädaren för specialkommissionen att avsikten var att termen "spouses" skulle tolkas som par av olika kön och att det inte var meningen att konventionen skulle reglera andra än sådana parförhållanden. Frågan om huruvida andra personer, än dem som konventionen tog upp, skulle tillåtas att adoptera fick bedömas av varje enskilt land. Han erinrade därvid att varje enskilt land hade en suverän rätt att när som helst avbryta förfarandet i ett adoptionsärende om de ansåg att så borde ske (t.ex. på grund av adoptanternas personliga förhållanden), även om det andra landet som var inblandat i förfarandet kunde tänkas tillåta adoptionen. – Under diskussionen framfördes vidare att i den franska versionen av konventionstexten användes termen "epoux", vilket uteslutande hänförs sig till par av olika kön.

Diskussionen i diplomatkonferensen avslutades med en omröstning i frågan om ett förtydligande behövdes i konventionstexten. Majoriteten ansåg att detta var onödigt. Däremot röstade en stor majoritet för att det i den förklarande rapporten till Haagkonventionen klart skulle framgå att endast gifta par av olika kön och ensamstående omfattades av konventionen. Den förklarande rapporten (Explanatory Report on the Convention on the Protection of Children and Co-operation in respect of Intercountry Adoptions av G. Parra-Aranguren) tar i enlighet med beslutet i diplomatkonferensen upp den ovanstående diskussionen och uttalandena.

Barnets bästa i förhållande till adoptioner som inte omfattas av Haagkonventionen

I samband med att Haagkonventionen antogs som lag i Sverige genomfördes en del ändringar som bl.a. stärkte barnens rättsskydd. En väsentlig förändring i detta avseende var att möjligheterna till s.k. enskild (privat) adoption kraftigt begränsades.

Alla adoptioner som genomförs enligt svensk lag – såväl konventionsenliga som andra – står under offentlig tillsyn. Det finns därför ingen risk för att regelverket kringgås.

Det sagda innebär att även en adoption som inte omfattas av Haagkonventionen omgärdas av i princip samma regelskydd som konventionen ger.

Kommitténs samlade bedömning

Frågan om homosexuella pars möjlighet att adoptera var uppe till diskussion vid antagandet av Haagkonventionen och efter ingående diskussioner inom såväl den specialkommission som utarbetade konventionsförslaget som vid den diplomatkonferens som sedermera antog konventionen kom man överens om att konventionen endast skulle omfatta adoptioner där gifta heterosexuella par och ensamstående var adoptanter.

Konventionen är inte uppbyggd så att den avser att täcka alla former av adoption. I stället anges i artikel 2.1 i vilka fall konventionen är tillämplig. Av de uttalanden som gjordes i samband med diskussionen om vilka adoptanter som skulle omfattas av konventionen framgår också tydligt att man inte avsåg att konventionens tillämpningsområde i detta avseende skulle begränsa de olika konventionsstaternas möjlighet att ha egna inhemska bestämmelser om vilka som skall godtas som adoptanter. I stället påpekades att det stod såväl ursprungsland som mottagarland fritt att när som helst avbryta ett adoptionsförfarande som inte ansågs godtagbart enligt den egna statens bestämmelser och värderingar.

Sammanfattningsvis finns det inte – med anledning av Haagkonventionen – något formellt hinder mot att införa en bestämmelse som ger registrerade partner möjlighet att adoptera barn. Däremot skulle en sådan adoption inte komma att omfattas av Haagkonventionen. Men det svenska regelverket rörande adoptioner innebär att barnet ändå har i princip samma rättsliga skydd.

1967 års europeiska konvention om adoption av barn

Allmänt

Konventionen, som tar sikte på konventionsstaternas interna regler, syftar till att utjämna olikheterna mellan staternas adoptionslagstiftning och tillgodose barnets bästa genom gemensamma principer och gemensam praxis beträffande adoption av barn.

Konventionen innehåller dels bestämmelser som staterna förbinder sig att följa, dels bestämmelser som är fakultativa. En fördragslutande stat får, vid undertecknandet eller vid anslutningen till konventionen, reservera sig mot högst två av de förpliktande bestämmelserna. Sverige har inte gjort någon sådan reservation.

Artikel 6.1, som anger vem som får adoptera enligt konventionen, tillhör de bestämmelser som en ansluten stat förbundit sig att följa. Artikeln slår fast att barn får adopteras endast av makar, antingen gemensamt eller var för sig, eller av en person.³³

Också artikel 10, som tar upp verkan av en adoption, tillhör de bestämmelser som konventionsstaterna förbundit sig att följa. I artikeln sägs bl.a. att en adoption innebär att alla band mellan adoptivbarnet och dess biologiska föräldrar klipps av. En konventionsstat får dock i lag stadga att adoptantens make behåller sina rättigheter och skyldigheter i förhållande till barnet, om detta är hans eget barn i eller utom äktenskap eller hans adoptivbarn (artikel 10.2).

En annan artikel som är av intresse i detta sammanhang är artikel 16 som stadgar att en avtalslutande part har rätt att anta bestämmelser som är gynnsammare för adoptivbarnet.

Begreppet "makar"

Det finns varken i konventionstexten eller den förklarande rapporten till konventionen någon definition av vad som avses med makar. I den engelska versionen används uttrycket "two persons married to each other" och i den franska versionen "deux personnes unies en mariage". Frågan om huruvida endast par av olika kön var avsedda att omfattas av begreppet var knappast uppe till diskussion vid tiden för konventionens tillkomst. Konventioner är dessutom många gånger levande materia så till vida att samhällsutvecklingen och förändringar i rättsuppfattningen i konventionsstaterna kan medföra att den tolkning av en konventionsbestämmelse som var den rätta när konventionen kom till kan förändras med tiden. Den innebörd som lades i begreppet makar när konventionen upprättades kan alltså ha ändrats med tiden.

³³ Danmark – som i juli 1999 införde en möjlighet för registrerade partner att styvbarnsadoptera andre partners barn – har reserverat sig mot bl.a. tillämpningen av artikel 6.1. Varken Island (som också infört en möjlighet till styvbarnsadoption för registrerade partner) eller Nederländerna (som infört en möjlighet för homosexuella par att såväl styvbarnsadoptera som adoptera gemensamt) har anslutit sig till den aktuella konventionen.

I brist på en definition av begreppet makar i konventionstexten och dess förarbeten får man söka annan vägledning. Man får då falla tillbaka på de allmänna principer för tolkning av internationella traktater som finns i Wienkonventionen om traktaträtten. Av artikel 31 framgår att det är ordalagen i traktaten som framför allt skall tillmätas betydelse, men att orden skall läsas i sitt sammanhang och i ljuset av traktatsbestämmelsernas syfte. 1967 års europeiska konvention om adoption har till syfte att harmonisera de olika konventionsstaternas lagstiftning rörande adoptioner så att enhetliga principer och praxis tillämpas. Detta innebär att även de övriga konventionsstaternas tolkning av begreppet makar måste tillmätas betydelse.

Av de sexton stater som är anslutna till konventionen är det endast Sverige, Danmark, Norge och i viss mån Tyskland som i dag erkänner registrerat partnerskap som rättsligt institut. I de övriga staterna kan homosexuella inte ingå partnerskap. Ett partnerskap som ingåtts i ett annat land medför som regel inte heller några rättsverkningar, eller endast begränsade rättsverkningar, i dessa stater.

När det gäller andra staters syn på begreppet makar kan det vara av intresse att nämna ett mål som nyligen avgjorts EG:s förstainstansrätt. Frågan gällde om en svensk tjänsteman i gemenskaperna, som ingått registrerat partnerskap, skulle erhålla familjetillägg. Den svenska regeringen gjorde gällande att registrerat partnerskap i detta fall skulle betraktas som äktenskap, vilket Rådet hade tillbakavisat. Förstainstansen delade Rådets ståndpunkt och framhöll att gemenskapernas tjänsteföreskrifter uteslutande omfattar civiläktenskap i traditionell bemärkelse. Förstainstansen uttalade vidare att på gemenskapsrättens nuvarande stadium kan ett stadigvarande förhållande mellan två personer av samma kön inte likställas med ett förhållande mellan äkta makar (T-264/97, avgjort den 28 januari 1999). Avgörandet har överklagats till Europeiska gemenskapernas domstol.

Ett annat sammanhang där innebörden av begreppet makar har diskuterats är vid utformningen av 1993 års Haagkonvention om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner. I denna konvention används i den engelska versionen termen "spouses" och i den franska versionen termen "epoux", vilket man enades om skulle tolkas som par av olika kön (se föregående avsnitt rörande Haagkonventionen). Den ingående diskussionen som föregick detta ställningstagande belyser två saker. Dels att det

fanns farhågor hos vissa stater att andra stater skulle kunna komma att likställa homosexuella par med makar, dels att den allmänna inställningen bland de stater som deltog vid diskussionen var att homosexuella par inte i detta sammanhang skulle likställas med makar.

Sammanfattningsvis kan man säga att samhällsutvecklingen och rättstillämpningen i de flesta av de övriga konventionsstaterna ännu inte har kommit dithän att registrerade partner inbegrips i begreppet makar.

I sammanhanget bör dock också beaktas att en tanke bakom stadgande i artikel 6.1 kan ha varit att det inte skulle vara tillåtet för två personer att adoptera gemensamt om de inte lever i ett varaktigt parförhållande som är reglerat i lag, med alla de rättigheter och skyldigheter ett sådant förhållande medför. I Sverige har ett registrerat partnerskap samma rättsverkningar som ett äktenskap, med undantag av bl.a. vissa regler som rör föräldraskap. Svensk rätt kan därför sägas i princip likställa registrerade partner med makar. Det är därför inte uteslutet att man från svenskt håll med framgång skulle kunna hävda att registrerade partner inbegrips i begreppet makar.

Den terminologi som används i 1967 års europeiska konvention om adoption av barn för att beskriva begreppet makar är inte densamma som i Haagkonventionen. I och för sig saknas det anledning att anta att någon skillnad av innebörden avsetts. Däremot kan man konstatera att den franska versionen av 1967 års europeiska konvention inte på samma sätt som i Haagkonventionen utesluter att man i sammanhanget likställer registrerade partner med makar.

Med hänvisning till att en definition av begreppet makar saknas i konventionen och dess förarbeten samt registrerade partners ställning i den svenska rättsordningen menar kommittén att det inte är uteslutet att man från svensk sida kan hävda att registrerade partner i detta sammanhang är att likställa med makar. I sådant fall lägger inte artikel 6.1 och – i fråga om styvbarnsadoption – artikel 10.2 hinder i vägen för att lagstifta om en möjlighet för registrerade partner att adoptera barn.

Den omständigheten att syftet med konventionen är att de olika staternas adoptionslagstiftning skall harmoniseras innebär dock att man vid en tolkning av begreppet makar måste beakta även de andra konventionsstaternas inställning. Majoriteten av dessa stater har inget rättsligt institut som medför äktenskapsliknande bind-

ningar mellan par av samma kön och deras rättsordningar erkänner inte heller registrerade partnerskap som ingåtts i ett annat land. Detta talar för att registrerade partner inte kan likställas med makar.

Rätten att gå utöver konventionens minimistandard

Även om man anser att registrerade partner inte omfattas av begreppet makar behöver det inte innebära att en bestämmelse som ger registrerade partner möjlighet att adoptera barn gemensamt strider mot konventionen. Konventionens artikel 16 ger nämligen varje konventionsstat rätt att införa regler som är mer förmånliga för adoptivbarnet.

Alla adoptanter i Sverige prövas med utgångspunkt i att adoptionen skall vara förenlig med barnets bästa. Om ett par som ingått registrerat partnerskap befinner sig vara lämpliga som adoptivföräldrar, eller om det skulle vara till barnets bästa att bli styvbarnsadopterad inom ramen för ett registrerat partnerskap, är det inte uteslutet att detta skulle kunna vara ett sådant förhållande som – med utgångspunkt i barnets bästa – ger en konventionsstat rätt att gå utöver den minimistandard som konventionen anger.

Att artikel 16 skulle ta sikte på en utvidgning av kretsen adoptanter enligt artikel 6.1, särskilt som där uttryckligen stadgas att barn enligt lag får adopteras *endast* (vår kursivering) av makar eller av en person, synes dock vara att föra resonemanget för långt. Kommittén ställer sig därför tveksam till en sådan lösning.

Frånträdan av konventionen

Om man anser att konventionens artikel 6.1, och därmed också artikel 10.2, inte medger att man likställer registrerade partner med makar och att artikel 16 inte är tillämplig i dessa fall finns det en formell möjlighet att frånträda konventionen genom uppsägning. En uppsägning av konventionen träder i kraft sex månader efter den dag då generalsekreteraren mottagit tillkännagivandet av uppsägningen (artikel 27.2–3). Det är också formellt möjligt att frånträda konventionen och återinträda med reservation mot artikel 6.1. En annan fråga är om något av dessa förfaranden är lämpliga.

Det som talar mot att konventionen sägs upp är att det folkrättsliga skyddet på området försvagas. Att säga upp en konvention

för att kunna införa bestämmelser som annars skulle stå i strid med konventionen är något som sällan kan förordas, bl.a. därför att sådana förfaranden generellt riskerar att underminera det folkrättsliga systemet och det internationella samarbetet.

Det som talar för att konventionen skulle kunna sägas upp är att den är relativt gammal och att många av Europas stater står utanför den. Som tidigare nämnts är konventionens syfte att skapa enhetliga regler och enhetlig praxis för adoption av barn. Sverige hade redan innan tillträdet till konventionen en adoptionslagstiftning som i huvudsak stämde överens med konventionens bestämmelser och lagstiftningen kommer också efter den ändring som kommittén föreslår att göra det. Hänsynen till barnets bästa skulle därmed inte komma att äventyras. – Vidare var avsikten redan vid konventionens tillkomst att en enskild stat inte skulle vara tvungen att följa alla konventionens bestämmelser. Vid undertecknandet eller ratificeringen av konventionen får en stat reservera sig mot högst två av de obligatoriska bestämmelserna (artikel 25). Danmark har till exempel utnyttjat denna möjlighet genom att reservera sig mot just artikel 6.1, medan Sverige inte gjort någon sådan reservation. Om Sverige däremot ratificerat konventionen i dag skulle sannolikt en sådan reservation gjorts.

Kommitténs samlade bedömning

Det är knappast möjligt att slå fast vad som är en riktig tolkning av begreppet makar i 1967 års europeiska konvention om adoption av barn. Kommittén anser dock – med hänsyn till vad som tidigare sagts om konventionens syfte och betydelsen av andra konventionsstaters inställning – att registrerade partner inte kan anses omfattas av konventionens bestämmelser om makar i artiklarna 6.1 och 10.2. Under sådana förhållanden står kommitténs förslag i strid mot 1967 års konvention om adoption av barn.

I de flesta fall är det inte att rekommendera att en konvention sägs upp med anledning av att en stat önskar införa bestämmelser som står i strid mot denna. I detta fall menar kommittén dock att flera skäl talar för att ändå föreslå en sådan lösning.

Sverige tillträdde konventionen strax efter dess tillkomst för över trettio år sedan. En stat kan reservera sig mot tillämpningen av två av de förpliktande artiklarna och det hade varit fullt möjligt för Sverige att vid undertecknandet eller tillträdet reservera sig mot

de aktuella artiklarna i konventionen. Frågan var dock inte aktuell vid denna tidpunkt, varför det nuvarande läget knappast kunde förutses. Det kan inte vara rimligt att en stat skall vara bunden av en bestämmelse i en konvention för all framtid, utan hänsyn tagen till den utveckling som rättsordningen undergår, särskilt med hänsyn tagen till att bestämmelsen inte är av sådant slag att den under alla förhållanden skall följas av alla konventionsstater.

Sverige har en adoptionslagstiftning som beaktar barnets bästa och som innebär att adoptioner genomförs på ett etiskt godtagbart sätt. Adoptionsförfarandet står t.ex. under offentlig tillsyn och adoptanterna genomgår en noggrann prövning innan de medges ta emot ett barn för adoption. Den svenska lagstiftningen får därför sägas uppfylla de internationellt ställda kraven på ett godtagbart adoptionsförfarande. Kommitténs förslag ändrar inte på detta förhållande.

Ytterligare en faktor som talar för möjligheten att säga upp konventionen är att den inte haft den genomslagskraft i Europa som var tanken bakom den. Ett antal europeiska stater har valt att inte tillträda konventionen.

13.8 Övrigt

Internationellt privat- och processrättsliga konsekvenser

Kommittén har gett professorn Maarit Jänterä-Jareborg i uppdrag att belysa de konsekvenser av internationellt privat- och processrättslig natur som kommitténs förslag kan ge upphov till. Hennes promemoria i denna del har tagits in som bilaga 5 till betänkandet (del A).

Behovet av stöd till barnen och deras föräldrar

Det har inte framkommit något i den samlade forskningen som tyder på att homosexuella föräldrar eller deras barn är i behov av några särskilda stödinsatser. Däremot har kommittén funnit att de som i sin profession kan möta dessa familjer – t.ex. personal inom förskolan, skolan, socialtjänsten och barnavården – i många fall saknar kunskap om såväl homosexuellt föräldraskap som homosexualitet generellt sett. Av de studier kommittén låtit genomföra framgår att denna brist på kunskap har medfört att många familjer

av det offentliga blivit bemötta på ett förvirrande eller negativt sätt. Detta har i vissa fall lett till att de inte fått den hjälp de har varit i behov av. Kommittén anser därför att det är nödvändigt att det inom de olika offentliga instanserna satsas mer på att ta fram information om homosexualitet och homosexuella familjebildningar, som berörda handläggare kan ta del av.

Effekter för den nordiska rättslikheten

Danmark var först i Norden med att införa en möjlighet för homosexuella par att registrera partnerskap år 1989. Denna möjlighet finns också i Norge, sedan år 1993, och på Island, sedan år 1996. I Finland har nyligen ett lagförslag om registrerat partnerskap lagts fram.

Danmark införde en möjlighet för registrerade partner att adoptera partners barn i juli 1999. Island införde en sådan möjlighet i maj 2000. I båda fallen är förutsättningen för att adoption skall beviljas att barnet inte tidigare är internationellt adopterat. Lagändringarna i de båda länderna föregicks inte av någon utredning eller andra närmare förarbeten utan antogs, efter motionsförslag, i samband med att bestämmelserna rörande anknytningskraven för att partnerskap skulle få ingås ändrades. I Norge och Finland finns det ännu ingen möjlighet för homosexuella par att adoptera, vare sig gemensamt eller i form av styvbarnsadoption.

I Danmark, Norge och Island får endast kvinnor som är gifta eller lever i ett heterosexuellt samboförhållande tillgång till assisterad befruktning vid sjukhus. Finland har ingen inseminationslagstiftning, varför det är sjukhusen eller klinikerna själva som avgör vem som skall få tillgång till assisterad befruktning.

14 Kostnads- och konsekvensanalys

14.1 Gemensam adoption

Enligt 25 § socialtjänstlagen får en underårig inte utan socialnämndens medgivande tas emot för stadigvarande vård och fostran i ett enskilt hem som inte tillhör hans föräldrar eller någon annan som har vårdnaden om honom. Är det frågan om att ta emot ett barn med hemvist utomlands i syfte att adoptera det, skall medgivandet inhämtas innan barnet lämnar det land där det har sin hemvist.

När kommitténs förslag, om möjligheten för registrerade partner att adoptera barn gemensamt, träder i kraft är det möjligt att antalet adoptionsärenden hos socialnämnderna ökar något. På sikt bör dock denna ökning av antalet ärenden inte påverka socialnämndernas arbete i någon nämnvärd mån, utan det kan rymmas inom ramen för den nuvarande verksamheten.

För närvarande lämnar samhället bidrag med 40 000 kronor för varje adoption. I den mån antalet adoptioner, till följd av kommitténs förslag, ökar kommer samhällets kostnader att öka i motsvarande mån.

14.2 Styvbarnsadoption

Inför en styvbarnsadoption skall domstolen inhämta yttrande från socialnämnden, om barnet är under 18 år.

Även om ett barn lever i en styvfamilj är som regel de båda biologiska föräldrarna aktiva både som föräldrar och vårdnadshavare. Antalet styvbarnsadoptioner i heterosexuella parförhållanden uppgår i dag endast till omkring ett hundratal varje år. Möjligheten för registrerade partner att styvbarnsadoptera partnerns barn kommer inte att medföra att antalet sådana yttranden, som socialnämnden

skall avge, blir så stort att det inte ryms inom ramen för den nuvarande verksamheten.

14.3 Assisterad befruktning

Möjligheten för lesbiska par att få tillgång till assisterad befruktning vid allmänt sjukhus kommer sannolikt att innebära att fler par efterfrågar givarinsemination. Huruvida detta kommer att medföra ökade kostnader för samhället kan inte bedömas. Dels går det inte att närmare uppskatta hur många lesbiska par som kommer att vända sig till sjukvården för att få tillgång till insemination. Kommitténs undersökningar visar att många par – även om en möjlighet till assisterad befruktning vid sjukhus införs – kommer att välja att skaffa barn genom privat insemination. Dels går det inte att bedöma hur sjukvården kommer att fördela sina resurser.

Enligt uppgift från Socialstyrelsen var år 1997 köerna för att få tillgång till givarinsemination årlånga. I den departementspromemoria som Socialdepartementet gav ut under hösten 2000 (Behandling av ofrivillig barnlöshet, Ds 2000:51) föreslås att givarinsemination, efter tillstånd från Socialstyrelsen, skall få utföras även av andra än offentligt finansierade sjukhus. Möjligen kommer en sådan ordning att innebära att köerna kommer att kortas.

14.4 Särskilt förordnade vårdnadshavare

Kommitténs förslag i denna del kommer inte att medföra ökade kostnader eller andra konsekvenser som behöver övervägas särskilt.

14.5 Registrering av familjerättsliga förhållanden

Allmänt

Att ett barn, enligt kommitténs förslag, kan ha två föräldrar av samma kön kan komma att innebära vissa svårigheter när det gäller olika former av registrering, om registren är uppbyggda enligt ett system som medger att ett barn endast har föräldrar av olika kön. I

första hand gäller detta folkbokföringen, men det kan även finnas andra register som detta får konsekvenser för.

Folkbokföringsregister

Målet för folkbokföringen är att för olika samhällsfunktioner tillhandahålla fullständig och korrekt basinformation. Något som är viktigt i detta sammanhang är framställning av personbevis och andra registerutdrag.

Några av de uppgifter som förs i folkbokföringssystemet är uppgifter om en persons familjerättsliga samband, t.ex. uppgifter om make, barn, föräldrar och vårdnadshavare eller annan person som den registrerade har samband med inom folkbokföringen samt om sådana samband är grundade på adoption.

Vem som är ett barns föräldrar finns antecknat i anslutning till uppgifterna om varje barn. De koder som används i dag är bm (biologisk mor), bf (biologisk far), am (adoptivmor) och af (adoptivfar), jämte personnummer. När det gäller barn som kommit till genom givarinsemination anges den make eller sambo som lämnat sitt samtycke till inseminationen som bf (biologisk far).¹

Det finns i dagens system ingen möjlighet att registrera två föräldrar av samma kön till ett barn och kostnaderna för att anpassa systemet till kommitténs förslag skulle bli betydande. Men folkbokföringssystemet är under omarbetning och ett helt nytt system skall tas i bruk i oktober 2002. Därmed kan hänsyn tas till de ändringar som kommittén föreslår redan vid framtagandet av systemet, varför extra kostnader inte kommer att uppstå.

Andra register

Även andra register än folkbokföringssystemet kan vara uppbyggda på sådant sätt att det i dag inte är möjligt att hantera ordningen med två föräldrar av samma kön. Den tid som kommittén har haft till sitt förfogande har dock inte medgett en närmare undersökning av vilka register som kan komma att behöva anpassas till förslagen.

¹ Att den sociala fadern på detta sätt anges som biologisk far i folkbokföringen kan starkt ifrågasättas. Att komma med förslag i denna del ligger dock utanför kommitténs uppdrag.

15 Författningskommentarer

De bestämmelser som kommittén har föreslagit syftar till att, i möjligaste mån, ta bort de skillnader som finns i dag mellan heterosexuella par och homosexuella par i fråga om föräldrarättsliga bestämmelser.

Dagens reglering utgår från att ett barn har två föräldrar av olika kön. Att föräldrarna är av olika kön gör det möjligt att skilja dem åt lagtekniskt eftersom de benämns olika: mor och far.

Kommitténs förslag innebär att ett barn kan ha två rättsliga föräldrar av samma kön. Det problem som då uppkommer är hur man skall kunna särskilja föräldrarna åt. En särskiljning är i de flesta fall inte nödvändig eftersom många bestämmelser hänvisar till "föräldrarna". Men i några fall måste man kunna skilja dem åt, t.ex. när det gäller bestämmelser rörande fastställande av föräldraskap och vissa bestämmelser rörande utbetalning av bidrag.

En möjlighet skulle kunna vara att kalla den kvinna som inte fött barnet för medmor eller medmamma. Man skulle då få ett enkelt begrepp som skiljer de båda mammorna åt. Men avsikten med bestämmelserna är att det inte skall vara någon rättslig skillnad mellan kvinnorna, utan deras rättsliga ställning gentemot barnet och i övrigt skall vara exakt densamma. Inför man då ett begrepp som exempelvis medmamma antyder man att mammorna inte är helt jämställda i sitt föräldraskap. På det personliga planet skulle det också kunna uppfattas som om den ena av mammorna var "mer mamma" än den andra.

I adoptionshänseende skulle vidare en sådan benämning knappast kunna användas. Vid styvbarnsadoption skulle man i och för sig kunna använda sig av termerna medmamma och medpappa, men inte när det gäller gemensam adoption. I dessa fall adopterar båda föräldrarna barnet samtidigt och får genom adoptionen samma rättsliga ställning gentemot barnet och i övrigt.

Kommittén har stannat för att båda föräldrarna i rättsligt hänseende skall benämnas på samma sätt och ett barn kommer härigenom att kunna ha två mödrar, två fäder eller en mor och en far.

För att kunna särskilja de två mammorna åt när det gäller fastställande av moderskap har kommittén valt att benämna den födande kvinnans partner eller sambo som "den som tillsammans med modern skall anses vara barnets mor".

Kommittén är medveten om att bestämmelserna härigenom i många fall blir svårlästa. Men, med hänsyn till den utformning som bestämmelserna rörande faderskap har i dag och kommitténs strävan att, i möjligaste mån, likställa hetero- och homosexuella par i rättsligt hänseende, ser ändå kommittén denna lösning som mest rimlig.

När det gäller bestämmelserna rörande t.ex. utbetalning av bidrag föreslår kommittén att man skall särskilja samkönade föräldrar åt på så sätt att bidraget skall utbetalas till den äldsta av dem, om ingen anmälan görs om att den andra föräldern skall erhålla bidraget. Detta förslag motiveras enbart av praktiska skäl.

15.1 Förslaget till lag om ändring i lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap

3 kap. Rättsverkningar av registrerat partnerskap

1 §

Ett registrerat partnerskap har samma rättsverkningar som ett äktenskap med de undantag som anges i 3–4 §§.

Bestämmelsen har ändrats så till vida att bestämmelser rörande gemensamt föräldraskap (nuvarande 2 §) inte längre skall vara undantagna från tillämpning när det gäller registrerade partner.

Det innebär att reglerna rörande adoption i 4 kap. föräldrabalken, möjligheten att gemensamt utses som särskilt förordnade vårdnadshavare i 6 kap. 10 a § föräldrabalken och lagen (1984:1140) om insemination skall tillämpas även beträffande registrerade partner.

För det fall det blir tillåtet att utföra befruktning utanför kroppen med en kvinnas egna ägg och donerad sperma, bör även

lagen (1988:711) om befruktning utanför kroppen bli tillämplig för registrerade partner.

2 § Upphävd.

15.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1987:813) om homosexuella sambor

Första stycket p. 15 och 22

15. föräldrabalken

22. lagen (1984:1140) om insemination¹

Punkten 15 har ändrats så att föräldrabalken i sin helhet är tillämplig på homosexuella sambor.

Punkten 22 är ny. Bestämmelserna i inseminationslagen skall tillämpas även beträffande homosexuella sambor.

15.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1984:1140) om insemination

2 §

Insemination får utföras endast om kvinnan är gift eller sambo. För inseminationen krävs skriftligt samtycke av maken eller sambon.

Bestämmelsen har redigerats språkligt, så till vida att begreppet "sambo" har införts, i stället för "bor tillsammans under äkten- skapsliknande förhållanden".

Genom ändringarna i lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap och i lagen (1987:813) om homosexuella sambor omfattar inseminationslagen numera även registrerade partner och homosexuella sambor.

¹ Om befruktning utanför kroppen tillåts med en kvinnas ägg och donerad sperma, bör även lagen (1988:711) om befruktning utanför kroppen föras in i förteckningen.

5 §

Om det i ett mål om faderskap *eller moderskap* till barn är nödvändigt att få ta del av de uppgifter som finns om en insemination, är den som är ansvarig för inseminationen eller annan som har tillgång till uppgifterna skyldig att på begäran av domstolen lämna ut dessa uppgifter.

Bestämmelsen har anpassats för att omfatta även mål om moderskap.

15.4 Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken (1949:381)

1 kap. Om faderskap till barn

3 §

I andra fall än de som avses i 1 §, 1 a kap. 1 § eller har rätten meddelat förklaring enligt 2 § första stycket eller 1 a kap. 2 § första stycket, fastställs faderskapet genom bekräftelse eller dom.

Ändringen är en anpassning till de nya bestämmelserna om moderskap i 1 a kap. FB.

Om modern är registrerad partner skall även partnern, jämte modern, automatiskt anses som barnets mor. I sådant fall skall inte något faderskap för barnet fastställas. Däremot kan det bli aktuellt att fastställa faderskap om denna moderskapspresumtion hävts enligt 1 a kap. 2 § första stycket FB eller om modern inte är registrerad partner.

1 a kap. Om moderskap till barn

1 §

Är vid ett barns födelse modern registrerad partner, skall även hennes partner anses som barnets mor, om inte annat följer av 2 §. Detsamma gäller, om modern är änka och barnet föds inom sådan tid efter partnerns död att det kan vara avlat innan dess.

Bestämmelsen är ny.

Bestämmelsen motsvarar 1 kap. 1 § FB. Om modern är registrerad partner får man förutsätta att paret valt att skaffa barnet gemensamt. Moderns partner skall därför, liksom en make i ett heterosexuellt förhållande, automatiskt anses vara förälder till barnet.

För de fall där det ifrågasätts att paret skaffat barnet gemensamt skall det dock finnas en möjlighet att häva moderskaps-presumtionen (se 2 §).

2 §

Rätten skall förklara att den kvinna som enligt 1 § tillsammans med modern skall anses som barnets mor inte är det, om

1. det är utrett att modern har haft samlag med en man under den tid då barnet kan vara avlat och det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet avlats av denne, eller

2. det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har avlats genom insemination och partnern inte samtyckt till denna.

Vad som stadgas i 1 § om partnerns moderskap skall inte längre gälla, om

1. partnern skriftligen godkänner en mans bekräftelse av faderskapet till barnet,

2. i fråga om mannens bekräftelse bestämmelserna i 1 kap. 4 § iakttagits,

3. modern skriftligen godkänt mannens bekräftelse, och

4. barnet inte avlats genom en insemination som partnern samtyckt till.

Bestämmelsen är ny.

Bestämmelsen är en motsvarighet till 1 kap. 2 och 6 §§ FB, men har anpassats till de förhållanden som gäller för registrerade partner. Andra stycket har vidare redigerats språkligt i förhållande till 1 kap. 2 § FB.

På sätt som motsvarar vad som gäller för heterosexuella par då det visas att modern haft samlag med en annan man än sin make, skall en kvinna som är registrerad partner kunna få moderskapet hävt om det visas att modern haft samlag med en man.

En gift man kan få faderskapspresumtionen hävd om det på grund av barnets arvsanlag eller annan omständighet kan hållas för

visst att mannen inte är barnets far. I ett lesbiskt förhållande kan moderns partner aldrig vara biologisk mor till barnet. Däremot skall moderskapet kunna hävas om barnet avlats genom en insemination som partnern inte samtyckt till.

På samma sätt som gäller för heterosexuella par skall moderskapet upphöra att gälla om partnern godkänner en mans faderskapsbekräftelse. En förutsättning för att moderskapet skall upphöra att gälla i dessa fall är dock att partnern inte samtyckt till inseminationen eller att det inte är sannolikt att barnet avlats genom en insemination som partnern samtyckt till.

3 §

I andra fall än de som avses i 1 kap. 1 § eller i 1 § detta kapitel fastställs moderskap för moderns sambo genom bekräftelse eller dom, om barnet avlats genom insemination.

Bestämmelsen är ny.

Bestämmelsen motsvarar 1 kap. 3 och 6 §§ FB, men har anpassats till de förhållanden som gäller för homosexuella sambor.

En skillnad består i att, medan grunden för fastställande av faderskap enligt 1 kap. 3 § FB är ett biologiskt faderskap, grunden för fastställandet av moderskapet i dessa fall är att barnet avlats genom en insemination som moderns sambo samtyckt till.

En annan skillnad är att ett moderskap inte kan fastställas genom bekräftelse eller dom i de fall en faderskaps- eller moderskapspresumtion hävts enligt 1 kap. 2 § FB eller 2 § detta kapitel. En förutsättning för att moderskap skall kunna fastställas, i andra fall än då en partner automatiskt anses som barnets mor, är nämligen att modern är sambo med den kvinna som tillsammans med henne skall anses som mor. För att räknas som sambor i lagens mening krävs att parterna inte är gifta och inte heller har registrerat partnerskap (jfr 1 § andra stycket lagen (1987:232) om sambors gemensamma hem och andra stycket lagen (1987:813) om homosexuella sambor). Lagliga förutsättningar för att fastställa moderskap genom bekräftelse eller dom kan därför inte föreligga samtidigt som en faders- eller moderskapspresumtionen gällt. Ingen kan ju vara sambo i rättslig mening och samtidigt vara gift eller registrerad partner.

4 §

Bekräftelse av moderskap som avses i 3 § skall vara skriftlig och bevittnas av två personer. Bekräftelsen skall skriftligen godkännas av socialnämnden och av modern eller en särskilt förordnad vårdnadshavare för barnet. Är barnet myndigt eller står det enligt 6 kap. 2 § inte under någons vårdnad, skall bekräftelsen i stället godkännas av barnet självt. Socialnämnden får lämna sitt godkännande endast om moderns sambo samtyckt till inseminationen och det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet avlats genom inseminationen.

Bekräftelse kan lämnas även före barnets födelse.

Rätten skall förklara att bekräftelsen saknar verkan, om

1. det visar sig senare att den som lämnat bekräftelsen inte har lämnat samtycke till inseminationen, eller

2. det inte med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet avlats genom inseminationen.

Bestämmelsen är ny.

Bestämmelsen har sin motsvarighet i 1 kap. 4 och 6 §§ FB, men har anpassats till de förhållanden som gäller för homosexuella sambor. Tredje stycket har vidare redigerats språkligt i förhållande till 1 kap. 4 § FB.

Det formella förfarandet rörande bekräftelsen är detsamma som för en faderskapsbekräftelse. Men socialnämnden får i dessa fall godkänna bekräftelsen endast om moderns sambo samtyckt till inseminationen och det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet avlats genom denna insemination.

Liksom i fråga om en faderskapsbekräftelse skall det finnas en möjlighet att av domstol få moderskapsbekräftelsen förklarad utan verkan. Det kan ske om det visar sig att något samtycke till inseminationen från sambons sida inte förelegat, eller om det inte är sannolikt att barnet avlats genom den insemination som sambon samtyckt till.

5 §

Skall moderskap fastställas genom dom, skall rätten förklara att även moderns sambo skall anses som mor till barnet, om insemination har utförts på modern med samtycke av hennes

sambo och det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har avlats genom inseminationen.

Bestämmelsen är ny.

Bestämmelsen motsvarar 1 kap. 5 och 6 §§ FB, men har anpassats till de förhållanden som gäller för homosexuella sambor. Skillnaden består i att barnet förutsätts ha kommit till genom en insemination som moderns sambo samtyckt till, i stället för genom samlag.

Bestämmelsen blir tillämplig i fall då moderns sambo gett sitt samtycke till inseminationen, men inte bekräftar moderskapet frivilligt.

2 kap. Om socialnämnds medverkan vid fastställande av faderskap

1 §

Skall inte enligt 1 kap. 1 § en viss man anses som far *eller, enligt 1 a kap. 1 §, en viss kvinna anses som mor* till ett barn som står under någons vårdnad, är socialnämnden skyldig att försöka utreda vem som är far till barnet och se till att faderskapet fastställs, om barnet har hemvist i Sverige.

Socialnämnden är i dag inte skyldig att utreda faderskapet till ett barn där faderskapet redan anses fastställt genom presumtionen i 1 kap. 1 § FB. Genom kompletteringen i paragrafen är socialnämnden inte heller skyldig att utreda faderskapet, om moderskapet i stället skall anses fastställt genom moderskapspresumtionen i 1 a kap. 1 § FB.

7 §

Socialnämnden får lägga ned en påbörjad utredning om faderskapet, om det

1. visar sig omöjligt att få erforderliga upplysningar för bedömning av faderskapsfrågan,
2. framstår som utsiktslöst att försöka få faderskapet fastställt av domstol,

3. har lämnats samtycke av modern eller en särskilt förordnad vårdnadshavare enligt 4 kap. 5 a § till adoption av barnet, eller,

4. av särskilda skäl finns anledning att anta att fortsatt utredning eller rättegång skulle vara till men för barnet eller utsätta modern för påfrestningar som innebär fara för hennes psykiska hälsa.

Socialnämnden får även lägga ner en påbörjad faderskapsutredning om moderskapet skall fastställas enligt 1 a kap.

Socialnämndens beslut att lägga ner en påbörjad faderskapsutredning får överklagas hos länsstyrelsen. Länsstyrelsens beslut får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol. Prövnings-tillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

Andra stycket är nytt.

Paragrafen beskriver i vilka fall socialnämnden får lägga ned en påbörjad faderskapsutredning.

Visar det sig, efter det att en faderskapsutredning påbörjats, att moderskap i stället skall fastställas enligt bestämmelserna i 1 a kap. får socialnämnden även i dessa fall lägga ned faderskapsutredningen.

8 §

Vid socialnämnden skall föras protokoll över vad som förekommer vid utredningen av betydelse för faderskapsfrågan.

Om barnet avlats genom insemination bör uppgift om spermagivaren antecknas i protokollet. I protokollet antecknas även sådana uppgifter som kan ha betydelse för skyldigheten att utge bidrag till barnets underhåll.

Utredningen bör bedrivas skyndsamt. Den skall vara slutförd inom ett år från barnets födelse, om ej särskilda skäl föranleda annat.

Paragrafen har i första stycket kompletterats med en bestämmelse om att socialnämnden i protokollet över utredningen skall anteckna uppgift om vem som är spermagivare, i de fall barnet avlats genom insemination. Motivet till bestämmelsen är att det av psykologiska, men också medicinska, skäl kan vara viktigt för barnet att kunna efterforska sitt biologiska ursprung.

Har barnet avlats genom insemination enligt inseminationslagen finns uppgifter om spermagivaren i sjukhusets journal. Ett barn kan i dessa fall få uppgifter om sitt biologiska ursprung genom att ta del av uppgifter i journalen. Har däremot barnet avlats genom en privat insemination kan barnet endast få kännedom om sitt biologiska ursprung genom att modern eller någon annan med kunskap om sakförhållandena informerar barnet om vem som bidragit med sperma vid inseminationen.

Den nya bestämmelsen tydliggör att uppgifter om spermagivarens identitet skall föras in i socialnämndens protokoll, om socialnämnden får kännedom om vem som bidragit med sperma till den insemination varigenom barnet avlats. Barnet får då möjlighet att erhålla uppgifter om sitt biologiska ursprung genom att ta del av socialnämndens akt. Enligt 7 kap. 4 § första stycket sekretesslagen gäller nämligen att uppgift, utan hinder av sekretess, får lämnas till enskild som nått myndig ålder om förhållanden av betydelse för att denne skall få vetskap om vilka hans biologiska föräldrar är.

Bestämmelsen är inte sanktionerad. För att socialnämnden skall få kännedom om spermagivarens identitet krävs att modern eller hennes sambo frivilligt lämnar denna uppgift eller att socialnämnden på annat sätt får kännedom om sakförhållandet. Socialnämnden bör dock vid utredningen om föräldraskapet informera modern och hennes sambo om vikten av att en sådan uppgift antecknas.

Anteckningen om spermagivarens identitet kan få betydelse i de fall föräldrarna väljer att inte själva informera barnet om dess biologiska ursprung eller om de skulle gå bort eller på annat sätt bli förhindrade att ge barnet denna information.

Bestämmelsen är tillämplig vid insemination i såväl hetero- som homosexuella förhållanden.

9 §

Skall en viss man enligt 1 kap. 1 § anses som far till ett barn som står under någons vårdnad och har barnet hemvist i Sverige, skall socialnämnden, om vårdnadshavaren eller någon av vårdnadshavarna eller mannen begär det och det är lämpligt, utreda om någon annan man kan vara far till barnet.

Skall en viss kvinna enligt 1 a kap. 1 § anses som mor till ett barn som står under någons vårdnad och har barnet hemvist i Sverige, skall socialnämnden utreda om faderskap skall fastställas för barnet, om vårdnadshavaren eller någon av vårdnadshavarna eller kvinnan begär det och det är lämpligt.

I fråga om utredningen tillämpas 2–6 och 8 §§. Utredningen får läggas ned, om det finns skäl som anges i 7 § första stycket 1 eller 4 eller om det annars är lämpligt. Är modern registrerad partner bör vid tillämpningen av 6 § socialnämnden verka för att blodundersökning görs på modern, barnet och den som kan vara far till barnet, om partnern begär det eller det finns anledning att anta att modern haft samlag med en man under den tid då barnet kan vara avlat.

Socialnämndens beslut att inte påbörja en utredning enligt denna paragraf eller att lägga ned en påbörjad utredning får överklagas hos länsstyrelsen. Länsstyrelsens beslut får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol. Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

Andra stycket är nytt. I tredje stycket har vidare lagts till en bestämmelse rörande blodundersökning vid hävande av moderskapspresumtion.

Andra stycket motsvarar det nuvarande första stycket i paragrafen, men har anpassats till de fall då det kan bli frågan om att utreda om faderskap i stället skall fastställas till ett barn som en registrerad partner enligt 1 a kap. 1 § automatiskt skall anses vara mor till. Stycket har också redigerats språkligt.

Tillägget i tredje stycket motsvarar 6 § detta kapitel, men har också anpassats till de fall då det kan bli frågan om att utreda faderskapet till ett barn som en registrerad partner enligt 1 a kap. 1 § automatiskt skall anses vara mor till.

2 a kap. Om socialnämnds medverkan vid fastställande av moderskap.

1 §

Skall inte enligt 1 kap. 1 § en viss man anses som far eller enligt 1 a kap. 1 § en viss kvinna anses som mor till ett barn som står under någons vårdnad, är socialnämnden skyldig att försöka utreda vem som tillsammans med modern skall anses som mor till

barnet och se till att moderskapet fastställs. Detta gäller om barnet har hemvist i Sverige.

Bestämmelsen är ny.

Bestämmelsen motsvarar 2 kap. 1 § FB. Den slår fast att socialnämnden inte är skyldig att utreda moderskapet till ett barn där fader- eller moderskapet redan anses fastställt genom bestämmelserna i 1 kap. 1 § FB och 1 a kap. 1 § FB.

2 §

Vad som sägs i 2 kap. 2–4 och 8 §§ skall gälla även vid fastställande av moderskap.

Bestämmelsen är ny.

Samma förfarande m.m. bör gälla för både faderskaps- och moderskapsutredningar.

3 §

Om moderskapsfrågan kan bedömas med tillräcklig säkerhet på grund av socialnämndens utredning, bör nämnden bereda den tillfälle att bekräfta moderskapet som antas vara den som enligt 1 a kap. 3 § skall anses som mor till barnet.

Bestämmelsen är ny.

Bestämmelsen motsvarar 2 kap. 5 § FB.

4 §

Socialnämnden bör verka för att blodundersökning görs på modern, barnet och en man som kan vara far till barnet, om moderns sambo begär det. Detsamma gäller om det finns anledning att anta att modern haft samlag med en man under den tid som barnet kan vara avlat eller att barnet avlats genom en insemination som sambon inte har samtyckt till.

Bestämmelsen är ny.

Bestämmelsen motsvarar 2 kap. 6 § FB, men är anpassad till de förhållanden som gäller för homosexuella sambor.

5 §

Socialnämnden får lägga ned en påbörjad moderskapsutredning, om det

- 1. visar sig omöjligt att få de upplysningar som är nödvändiga för bedömning av moderskapsfrågan,*
- 2. framstår som utsiktslöst att försöka få moderskapet fastställt av domstol,*
- 3. har lämnats samtycke av modern eller en särskilt förordnad vårdnadshavare enligt 4 kap. 5 a § till adoption av barnet, eller*
- 4. av särskilda skäl finns anledning att anta att fortsatt utredning eller rättegång skulle vara till men för barnet eller utsätta modern för påfrestningar som innebär fara för hennes psykiska hälsa.*

Socialnämnden får även lägga ner en påbörjad moderskapsutredning om faderskap skall fastställas enligt 1 kap.

Socialnämndens beslut att lägga ner en påbörjad moderskapsutredning får överklagas hos länsstyrelsen. Länsstyrelsens beslut får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol. Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

Bestämmelsen är ny.

Bestämmelsen motsvarar 2 kap. 7 § FB, men är anpassad till de förhållanden som gäller för homosexuella sambor.

3 kap. Vissa bestämmelser om rättegången i mål om faderskap och moderskap

Rubriken har ändrats och avser nu även rättegången i mål om moderskap.

14 §

Vad som i detta kapitel sägs om faderskap gäller även moderskap.

Bestämmelsen är ny.

De bestämmelser som gäller för rättegången i mål om faderskap skall gälla även rättegången i mål om moderskap.

Det innebär t.ex. att rätten, enligt 6 § tredje stycket, på ansökan av svaranden i ett mål om faderskap, kan utfärda stämning även på en kvinna.

6 kap. Om vårdnad och umgänge

4 §

Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna och vill föräldrarna gemensamt utöva vårdnaden, skall rätten på talan av dem båda förordna i enlighet med deras begäran, om inte gemensam vårdnad är uppenbart oförenlig med barnets bästa. Föräldrarna kan få gemensam vårdnad också genom registrering hos skattemyndigheten efter anmälan av dem båda,

1. till socialnämnden i samband med att nämnden skall godkänna en faderskapsbekräftelse *eller moderskapsbekräftelse*, eller

2. till skattemyndigheten under förutsättning att förordnande om vårdnaden inte har meddelats tidigare och att föräldrarna och barnet är svenska medborgare.

Punkten 1 har ändrats så att föräldrarna kan få gemensam vårdnad genom en registrering hos skattemyndigheten efter anmälan av dem båda till socialnämnden i samband med att nämnden skall godkänna en moderskapsbekräftelse.

10 a §

Om vårdnadshavare skall förordnas särskilt, utses någon som är lämpad att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran. Den som är underårig får inte förordnas till vårdnadshavare.

Två personer kan utses att gemensamt utöva vårdnaden, om de är *makar eller sambor*.

För syskon skall samma person utses till vårdnadshavare, om inte särskilda skäl talat mot det.

Om vårdnadshavare skall förordnas efter föräldrarnas död och föräldrarna eller en av dem har gett till känna vem de önskar

till vårdnadshavare, skall denna person förordnas, om det inte är olämpligt.

Andra stycket har ändrats redaktionellt genom att "om de är gifta med varandra eller bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden" har ändrats till "om de är makar eller sambor".

Genom ändringarna i lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap och i lagen (1987:813) om homosexuella sambor omfattar inseminationslagen numera även registrerade partner och homosexuella sambor.

7 kap. Om underhållsskyldighet

12 §

Talan om underhåll till barn tas upp av rätten i den ort där svaranden har sin hemvist. Sådan fråga kan väckas även i samband med mål om fastställande av faderskapet *eller moderskapet* till barn, äktenskapsmål, mål om vårdnaden om barn eller mål om barns boende.

Finns det inte någon behörig domstol enligt första stycket, tas målet upp av Stockholms tingsrätt.

Bestämmelsen har anpassats för att gälla även mål om fastställande av moderskap.

15 §

I mål om underhåll till barn får rätten, för tiden till dess att frågan har avgjorts genom en dom eller ett beslut som har vunnit laga kraft, besluta om underhållet efter vad som är skäligt. Skyldighet att utge bidrag får dock åläggas någon endast om det finns sannolika skäl för att bidragsskyldighet föreligger. Har fråga om underhåll väckts i samband med mål om fastställande av faderskap *eller moderskap* till barn, får beslut om skyldighet att utge bidrag inte meddelas, om flera är instämnda i målet.

Beslut enligt första stycket kan meddelas utan huvudförhandling. Innan beslutet meddelas, skall motparten få tillfälle

att yttra sig i frågan. Har rätten meddelat ett beslut, skall den ompröva det när målet avgörs.

Ett beslut enligt denna paragraf får verkställas på samma sätt som en dom som har vunnit laga kraft. Beslutet får dock när som helst ändras av rätten.

Bestämmelsen har anpassats för att gälla även mål om fastställande av moderskap.

16 §

Har någon genom skriftlig, av två personer bevitnad handling åtagit sig att till barn för vilket faderskapet *eller moderskapet* skall fastställas utge underhållsbidrag för tid intill dess resultatet av blodundersökning om faderskapet *eller moderskapet* föreligger, gäller i fråga om verkställighet på grund av handlingen vad som är föreskrivet om verkställighet på grund av förbindelse att utge underhåll enligt denna balk.

Beträffande åtagande enligt första stycket skall i övrigt i tillämpliga delar gälla vad som i lag eller annan författning är föreskrivet för fall då rätten enligt 15 § har meddelat förordnande om underhållsbidrag till barn.

Bestämmelsen har anpassats för att gälla även åtagande att utge underhållsbidrag till barn för vilket moderskap skall fastställas.

18 §

Har en man *eller kvinna* haft kostnader för ett barns försörjning därför att han *eller hon* har varit att anse som eller antagits vara barnets far *eller mor*, men fastställs att en annan man är far eller, enligt 1 a kap., en kvinna skall anses som mor till barnet, har den förstnämnde endast om det finns särskilda skäl rätt till ersättning av den andre för kostnaderna.

Bestämmelsen har anpassats för att gälla även de fall en kvinna haft kostnader för ett barns försörjning.

20 kap. Vissa gemensamma bestämmelser om rättegången

1 §

I mål om faderskap, *moderskap*, vårdnad, umgänge och underhåll tillämpas 14 kap. 17 och 18 §§ äktenskapsbalken.

Vid handläggning som sker enligt lagen (1996:242) om domstolsärenden består tingsrätten av en lagfaren domare. Om det finns särskilda skäl med hänsyn till ärendets beskaffenhet, får tingsrätten dock bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän.

Bestämmelsen har anpassats för att gälla även mål om fastställande av moderskap.

15.5 Förslaget till lag om ändring i ärvdabalken

2 §

Finns det inga bröstarvingar, tar arvlätarens föräldrar hälften var av arvet.

Är någon av föräldrarna död, delar arvlätarens syskon denna förälders lott. I ett avlidet syskons ställe träder syskonets avkomlingar, och var gren tar lika lott. Finns det inga syskon eller avkomlingar av dem, men lever någon av arvlätarens föräldrar, tar föräldern hela arvet.

Finns det halvsyskon efter arvlätaren, tar de tillsammans med helsyskon eller deras avkomlingar del i lott som skulle ha tillfallit deras förälder. Finns det inga helsyskon, och är båda föräldrarna döda, tar arvlätarens halvsyskon hela arvet. I ett avlidet halvsyskons ställe träder dess avkomlingar.

Begreppen "fader och moder" har bytts ut mot "föräldrarna", för att anpassa bestämmelsen till samkönat föräldraskap. Härutöver har bestämmelsen endast moderniserats språkligt.

16 kap. Om preskription av rätt att taga arv eller testamente

3 a §

Är vid någons död faderskapet till honom ej fastställt och är fadern ej heller på annat sätt känd för annan dödsbodelägare, boutredningsman eller den som sitter i boet, skall den som vill grunda arvsrätt på faderskapet göra sin rätt gällande inom tre månader från dödsfallet eller, om bouppteckningen förrättas senare, senast vid bouppteckningen.

Vad som sägs i första stycket gäller även den som enligt 1 a kap. föräldrabalken vill grunda arvsrätt på moderskap.

Andra stycket är nytt och innebär att vad som sägs i första stycket om den som vill grunda arvsrätt på faderskap som inte är vare sig fastställt eller på annat sätt känt skall gälla även den som i motsvarande situation vill grunda arvsrätt på moderskap.

15.6 Förslaget till lag om ändring i lagen (1958:642) om blodundersökning m.m. vid utredning av faderskap

Rubriken har ändrats för att gälla även blodundersökning m.m. vid utredning om moderskap.

Lag om blodundersökning m.m. vid utredning av faderskap och moderskap

7 §

Vad som i denna lag sägs om faderskap gäller också moderskap.

Bestämmelsen är ny.

De bestämmelser som gäller beträffande blodundersökning m.m. vid utredning av faderskap skall gälla även vid utredning av moderskap.

15.7 Förslaget till lag om ändring i lagen (1969:620) om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag

6 §

Vad som i denna lag sägs om faderskap gäller också moderskap.

Bestämmelsen är ny.

De bestämmelser som gäller i fråga om ersättning för utgivna underhållsbidrag på grund av förordnande i faderskapsmål, eller på grund av en mans egna utfästelse, skall gälla även beträffande förordnande i moderskapsmål eller på grund av en kvinnas egna utfästelse att utge underhållsbidrag till ett barn.

15.8 Förslaget till lag om ändring i lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor

Rubriken har ändrats för att gälla även internationella moderskapsfrågor.

Lag om internationella faderskaps- och moderskapsfrågor

Inledande bestämmelser

1 §

Denna lag gäller frågor om faderskap och moderskap till barn i internationella förhållanden.

Vad som i 4 och 6–12 §§ sägs om faderskap gäller också moderskap.

I förhållande till Danmark, Finland, Island och Norge gäller lagen (1979:1001) om erkännande av nordiska faderskapsavgöranden i stället för 7–10 §§.

Ändringen i första stycket innebär att lagen skall tillämpas även på frågor om moderskap i internationella förhållanden.

Andra stycket är nytt. Bestämmelserna i 4 och 6–12 §§ är härmed tillämpliga även beträffande moderskap.

Faderskap och moderskap omedelbart på grund av lag

Rubriken har ändrats för att gälla även beträffande moderskap.

2 §

En man som är eller har varit gift med ett barns mor skall anses som barnets far, *och en kvinna som är eller har varit registrerad partner till ett barns mor skall anses som barnets mor*, då det följer av lagen i den stat där barnet vid födelsen fick hemvist eller, om inte någon skall anses som barnets far *eller mor* enligt den lagen, då det följer av lagen i en stat där barnet vid födelsen blev medborgare. Fick barnet vid födelsen hemvist i Sverige, skall frågan dock alltid bedömas enligt svensk lag.

Tillägget i paragrafen innebär en anpassning till de förhållanden som gäller för registrerade partner.

3 §

Ett faderskap kan fastställas genom bekräftelse av faderskapet under medverkan av en svensk socialnämnd, om nämnden är skyldig att utreda faderskapet enligt 2 kap. 1 eller 9 § föräldrabalken.

Ett moderskap kan fastställas genom bekräftelse av moderskapet under medverkan av en svensk socialnämnd, om nämnden är skyldig att utreda moderskapet enligt 2 a kap. 1 § föräldrabalken

I fråga om fastställelse av faderskap enligt första stycket *eller moderskap enligt andra stycket* tillämpas svensk lag.

Har bekräftelsen lämnats utomlands, skall den även om detta inte följer av andra stycket anses giltig till formen, om den uppfyller formföreskrifterna i den främmande statens lag.

Andra stycket är nytt. Stycket motsvarar första stycket men har anpassats till de förhållanden som gäller för homosexuella sambor i fråga om fastställelse av moderskap genom bekräftelse.

Tredje stycket är en anpassning till bestämmelserna om moderskap.

5 §

En talan vid svensk domstol om fastställande av eller om hävande av ett faderskap *eller moderskap*, som gäller enligt 2 §, skall prövas enligt lagen i den stat där barnet har sitt hemvist när målet avgörs i första instans.

Frågan huruvida ett faderskap, som gäller enligt 2 §, skall anses hävt genom en fastställelse av att en annan man är barnets far bedöms enligt samma lag som har tillämpats vid fastställelsen.

Frågan huruvida ett moderskap, som gäller enligt 2 §, skall anses hävt genom en fastställelse av att en man är barnets far bedöms enligt samma lag som har tillämpats vid fastställelsen.

I första stycket har tillägg gjorts för att anpassa det till bestämmelserna om moderskap.

Tredje stycket är nytt och innebär också en anpassning till bestämmelserna om moderskap.

15.9 Förslaget till lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring

4 kap. Om föräldrapenningförmåner

4 §

En mor, som är havande, har rätt till föräldrapenning tidigast från och med den sextionde dagen före den beräknade tidpunkten för barnets födelse. För tiden efter barnets födelse är den av föräldrarna som till huvudsaklig del vårdar barnet berättigad till föräldrapenning.

Föräldrapenning utges även i samband med föräldrautbildning eller besök i förskoleverksamhet, i vilken barnet deltar. Föräldrapenning i samband med föräldrautbildning kan utges före barnets födelse.

En förälder som inte har barnet i sin vård har rätt till föräldrapenning endast om särskilda skäl föreligger. Kravet på särskilda skäl gäller dock inte

1. en mor, *som fött barn*, till och med den tjugonionde dagen efter förlossningsdagen,
2. förälder som deltar i föräldrautbildning.

Tillägg har gjorts i första stycket och andra stycket första punkten.

Tilläggen är förtydligande av vad som gäller om föräldrarna är av samma kön.

10 §

En förälder har rätt till tillfällig föräldrapenning för vård av ett barn, som inte har fyllt tolv år, om föräldern behöver avstå från förvärvsarbete i samband med

1. sjukdom eller smitta hos barnet,
2. sjukdom eller smitta hos barnets ordinarie vårdare,
3. besök i samhällets förebyggande barnhälsovård,
4. vårdbehov som uppkommer till följd av att barnets andra

förälder besöker läkare med ett annat barn till någon av föräldrarna, under förutsättning att sistnämnda barn omfattas av bestämmelserna om tillfällig föräldrapenning.

För vård av ett barn vars levnadsålder understiger 240 dagar utges tillfällig föräldrapenning enligt första stycket endast om tillsynen av barnet är stadigvarande ordnad eller om barnet vårdas på sjukhus.

För vård av ett barn som är äldre än som nyss sagts utges tillfällig föräldrapenning enligt första stycket inte för tid under vilken annars föräldrapenning skulle ha uppburits; undantag gäller dock om barnet vårdas på sjukhus.

Med vård på sjukhus jämställs tillfällig vård i övergångsboende för barn som omfattas av 1 § lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade. En förälder till barn som omfattas av 1 § lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade har rätt till tillfällig föräldrapenning från barnets födelse till dess att det fyller sexton år även när föräldern avstår från förvärvsarbete i samband med föräldrautbildning, besök i barnets skola eller besök i förskoleverksamhet eller skolbarnsomsorg i vilken barnet deltar (kontaktdagar).

Rätt till tillfällig föräldrapenning tillkommer även en *far eller den som enligt 1 a kap. föräldrabalken skall anses som mor till barnet om han eller hon* avstår från förvärvsarbete i samband med barns födelse för att närvara vid förlossningen, biträda i hemmet eller vårda barn. Motsvarande gäller i tillämpliga delar för en *förälder* vid adoption av barn, om barnet inte fyllt tio år.

Som adoption anses även att någon tar emot ett barn i avsikt att adoptera det.

I femte stycket har tillägg gjorts, som följdändring till bestämmelserna om moderskap och gemensamt föräldraskap för registrerade partner vid adoption.

15.10 Förslaget till lag om ändring i lagen (1947:529) om allmänna barnbidrag

4 §

Rätten att uppbära allmänt barnbidrag för ett barn tillkommer, där barnet står under föräldrarnas gemensamma vårdnad, barnets moder eller, om föräldrarna gjort anmälan härom till allmän försäkringskassa, barnets fader. Är den förälder som uppbär bidrag enligt vad nu har sagts till följd av frånvaro, sjukdom eller annan orsak för längre tid förhindrad att delta i vårdnaden, skall rätten att uppbära bidraget i stället tillkomma den andra föräldern. Om föräldrarna gemensamt har vårdnaden om ett barn men barnet varaktigt bor tillsammans med endast en av dem, tillkommer rätten att uppbära allmänt barnbidrag efter anmälan den förälder som barnet bor hos. Står barnet ej under föräldrarnas gemensamma vårdnad, tillkommer rätten att uppbära bidraget den som har vårdnaden om barnet. Har två särskilt förordnade vårdnadshavare utsetts att utöva vårdnaden gemensamt, skall vad som nyss har sagts om barnets fader och moder i stället gälla den manlige respektive den kvinnliga vårdnadshavaren. *Om föräldrarna eller vårdnadshavarna är av samma kön tillkommer rätten att uppbära barnbidrag den äldste av dem eller, om de gjort anmälan om det, den andre.* Allmänt barnbidrag lämnas endast om bidragsmottagaren är bosatt i Sverige.

I fråga om rätten att uppbära allmänt barnbidrag likställs med föräldrar de, som med socialnämndens tillstånd har tagit emot ett utländskt barn för vård och fostran i syfte att adoptera det.

Allmän försäkringskassa får på framställning av socialnämnd förordna att allmänt barnbidrag för barn, som genom socialnämndens försorg placerats i enskilt hem, skall uppbäras av den som fostrar barnet. Har barnet placerats i enskilt hem av

annan än socialnämnd, får sådant förordnande meddelas på framställning av den som enligt första stycket uppbär bidraget.

Ett tillägg har gjorts i första stycket för att klargöra vad som skall gälla om föräldrarna är av samma kön. Rätten att uppbära bidrag tillkommer den äldste av föräldrarna, om de inte anmäler att den andre skall uppbära bidraget.

4 a §

Rätten att uppbära flerbarnstillägget tillkommer den som uppbär allmänt barnbidrag för de barn som flerbarnstillägget avser. Om barnbidrag har slutat utges för alla de barn som flerbarnstillägget avser, tillkommer rätten att uppbära flerbarnstillägget barnens vårdnadshavare. Om alla barn som berättigar till flerbarnstillägget är myndiga, eller om barnen saknar vårdnadshavare, tillkommer rätten den eller de föräldrar som barnen stadigvarande sammanbor med.

Skulle enligt första stycket två personer kunna uppbära flerbarnstillägget, betalas detta till kvinnan eller, om de gör anmälan härom, till mannen. *Är personerna av samma kön betalas flerbarnstillägget till den äldste av dem eller, om de gör anmälan om det, till den andre.*

Ett tillägg har gjorts i andra stycket för att klargöra vad som skall gälla om de personer som har rätt att uppbära flerbarnstillägg är av samma kön. Rätten att uppbära bidrag tillkommer den äldste av dem, om de inte anmäler att den andre skall uppbära bidraget.

15.11 Förslaget till lag om ändring i lagen (1996:1030) om underhållsstöd

4§

Ett barn har inte rätt till underhållsstöd, om

1. barnets mor är boförälder och hon uppenbarligen utan giltigt skäl låter bli att vidta eller medverka till åtgärder för att få faderskapet *eller moderskapet* till barnet fastställt,
2. det finns anledning anta att, om det finns en bidragsskyldig förälder, denne i rätt ordning betalar underhåll som inte är lägre

än det belopp som enligt denna lag skulle betalas ut i underhållsstöd till barnet,

3. det är uppenbart att den bidragsskyldige föräldern på något annat sätt ser till att barnet får motsvarande underhåll,

4. boföräldern trots föreläggande enligt 31 § första stycket utan giltigt skäl låter bli att vidta eller medverka till de åtgärder som begärs, eller

5. barnet har rätt till barnpension efter en bidragsskyldig förälder på grund av 8 kap. 2 § eller 14 kap. 2 § lagen (1962:381) om allmän försäkring.

Ett tillägg har gjorts i första punkten. Ändringen innebär att bestämmelsen skall tillämpas även i de fall moderskap enligt 1 a kap. FB för ett barn skall fastställas och den kvinna som fött barnet utan giltigt skäl underlåter att medverka till att ett sådant moderskap blir utrett och fastställt.

17 §

Underhållsstödet betalas ut till boföräldern. Har två särskilt förordnade vårdnadshavare utsetts att utöva vårdnaden gemensamt, utbetalas underhållsstödet till den kvinnliga vårdnadshavaren eller, om vårdnadshavarna begär det, till den manlige vårdnadshavaren. *Är vårdnadshavarna av samma kön betalas underhållsstödet ut till den äldsta av dem eller, om de begär det, till den andra.*

Förlängt underhållsstöd betalas ut till den studerande.

Om det finns synnerliga skäl, får underhållsstödet på framställan av socialnämnden betalas ut till någon annan lämplig person eller till nämnden att användas för barnets bästa.

Ett tillägg har gjorts i första stycket för att klargöra vad som skall gälla om föräldrarna är av samma kön. Rätten att uppbära bidrag tillkommer den äldste av föräldrarna, om de inte anmäler att den andre skall uppbära bidraget.

22 §

Har försäkringskassan enligt 15 § beslutat om underhållsstöd för tid till dess slutligt beslut kan fattas, fastställs återbetalningsskyldighet för den bidragsskyldige för motsvarande tid.

Om underhållsstöd har lämnats till ett barn och pågår det ett mål om fastställande av faderskap till barnet, får den man som är instämmd åläggas återbetalningsskyldighet, om det finns sannolika skäl för att han är far till barnet. Beslut om återbetalningsskyldighet får dock inte meddelas, om flera män är instämnda i målet. *Detsamma skall gälla den kvinna som är instämmd i ett mål om moderskap.*

Bestäms den slutliga återbetalningsskyldigheten till ett lägre belopp än vad som för samma tid har betalats enligt första eller andra stycket, skall skillnaden betalas ut till den bidragsskyldige. Bestäms den slutliga återbetalningsskyldigheten till ett högre belopp, skall den bidragsskyldige betala in skillnaden till försäkringskassan.

Har återbetalningsskyldigheten fastställts slutligt för en man och frias han senare från faderskapet till barnet, har han rätt att få tillbaka vad han har betalat jämte ränta enligt 5 § räntelagen (1975:635) från varje betalningsdag. *Detsamma skall gälla om återbetalningsskyldigheten fastställts slutligt för en kvinna och hon senare frias från moderskapet till barnet.*

Tillägg har gjorts i andra och fjärde stycket. Ändringen innebär att bestämmelserna skall tillämpas även när det gäller moderskap.

15.12 Förslaget till lag om ändring i namnlagen (1982:670)

1 §

Barn till föräldrar med gemensamt efternamn förvärvar vid födelsen det namnet.

Har föräldrarna olika efternamn när barnet föds och har de tidigare ett eller flera gemensamma barn som står under deras vårdnad, förvärvar barnet vid födelsen det efternamn som det senast födda syskonet bär.

Har föräldrarna olika efternamn när barnet föds och är andra stycket inte tillämpligt, anses barnet vid födelsen ha förvärvat det av föräldrarnas efternamn som anmäls till skattemyndigheten inom tre månader efter födelsen. Anmälan kan i stället avse ett namn som någon av föräldrarna senast har burit som ogift. Görs inte någon anmälan i fall som nu har sagts, anses barnet vid födelsen ha förvärvat moderns efternamn.

Fastställs inte inom tre månader efter födelsen *vem som skall anses som barnets far eller vem som tillsammans med modern skall anses som barnets mor*, anses barnet vid födelsen ha förvärvat moderns efternamn.

Ändringen i fjärde stycket är en anpassning till bestämmelserna om moderskap.

Hänvisningen till modern i fjärde stycket sista avsnittet avser den kvinna som fött barnet.

2 §

Den som adopteras av makar med gemensamt efternamn förvärvat genom adoptionen det namnet.

Har adoptivföräldrarna olika efternamn och har de tidigare ett eller flera gemensamma barn som står under deras vårdnad, förvärvat adoptivbarnet genom adoptionen det efternamn som adoptivföräldrarnas senast födda barn bär.

Den som adopteras av makar med gemensamt efternamn förvärvat genom adoptionen det namnet.

Har adoptivföräldrarna olika efternamn och har de tidigare ett eller flera gemensamma barn som står under deras vårdnad, förvärvat adoptivbarnet genom adoptionen det efternamn som adoptivföräldrarnas senast födda barn bär.

Har adoptivföräldrarna olika efternamn och är andra stycket inte tillämpligt, förvärvat adoptivbarnet genom adoptionen det av adoptivföräldrarnas efternamn som dessa anmäler i adoptionsärendet. Anmälan kan i stället avse ett namn som någon av adoptivföräldrarna senast har burit som ogift. Görs inte någon anmälan i fall som nu har sagts, förvärvat adoptivbarnet genom adoptionen adoptivmoderns efternamn *eller, om föräldrarna är av samma kön, det efternamn som den äldsta av adoptivföräldrarnas bär*.

Ett tillägg har gjorts i fjärde stycket för att klargöra vad som skall gälla om föräldrarna inte har samma efternamn och är av samma kön. Om ingen anmälan görs om vilket efternamn adoptivbarnet skall förvärva, förvärvar barnet den äldste av föräldrarnas efternamn.

15.13 Förslaget till lag om ändring i folkbokföringslagen (1991:481)

6 §

En person skall folkbokföras på den fastighet och i den territoriella församling där han enligt 7–13 §§ är att anse som bosatt.

En person som är bosatt på en fastighet som innehåller flera bostadslägenheter skall folkbokföras också på lägenhet. Med bostadslägenhet avses lägenhet som är registrerad i lägenhetsregistret enligt lagen (1995:1537) om lägenhetsregister.

Ett nyfött barn folkbokförs i den församling där modern är folkbokförd eller, om modern inte är folkbokförd, i den församling där fadern *eller den kvinna som enligt 1 a kap. föräldrabalken tillsammans med modern skall anses som mor till barnet* är folkbokförd (födelsehemort).

Undantag från första stycket anges i 14–16 §§.

Ett tillägg har gjorts i tredje stycket. Bestämmelsen är en anpassning till bestämmelserna om moderskap.

Reservationer och särskilda yttranden

Reservation från Sten Tolgfors, ledamot (m)

Sammanfattning

Frågan om registrerade partner skall ges rätt att prövas som adoptivföräldrar måste avgöras med utgångspunkt i adoptivbarns speciella behov och barnens bästa.

Gemensamt för alla adoptivbarn är att de tidigt separerats från sina biologiska föräldrar, vilket undantagslöst är ett trauma. Detta påverkar förmågan att bygga nära relationer senare i livet. Adoptivbarn kan både ha behov av och samtidigt en skräck för nära relationer. Det påverkar och formar också barnens trygghetskänsla. Det finns också uppgifter om att utvecklingen av sexualiteten kan kompliceras.

Adoptionen är inte bara en enstaka händelse i barndomen, utan en process som pågår hela livet. Adoptivbarnets identitetsbyggande är mer komplicerat än andra barns. Man har fler svårare och annorlunda frågor och faktorer att hantera. Livsuppgiften blir större. Man skall få ihop känslan av att vara svensk, med vetskapen om att vara utländsk. Man skall få ihop sin familj, med vetskapen om att det funnits – och kanske fortfarande finns – en annan. Man skall fundera över det egna livet i Sverige, och det som kunde ha blivit i ett annat land.

Att situationen för internationella adoptivbarn kan vara svår att hantera indikeras av att de är överrepresenterade som patienter inom barn- och ungdomspsykiatrin. Enligt olika undersökningar är ungefär dubbelt så många adoptivbarn patienter där som det borde vara fråga om, sett till hur många adoptivbarn det finns.

Kunskapen om adoptioner och adoptivbarns utveckling är ännu ofullständig. Det behövs mer forskning om adoptivbarns utveckling och om hur det gått för de adoptivbarn som hittills kommit till Sverige. Det saknas studier om viktiga delområden som familje-

bildning och utveckling av den sexuella identiteten. Det saknas i huvudsak också longitudinella studier om hur barnens liv och situation ser ut över tid.

Utredningens undersökningar visar att homosexuellas föräldrar omvårdnadsmässigt är lika goda föräldrar som heterosexuella föräldrar. Det är ett väsentligt resultat av kommitténs arbete. Föräldrarnas homosexualitet är dock något som barnen måste förhålla sig till, en extra livsuppgift att hantera, men i de allra flesta fall klarar barnen att hantera uppgiften på ett bra sätt. Men identitetsutvecklingen kompliceras.

Vad gäller adopterade i homosexuella familjer saknas helt forskning. Utredningen har inte lyckats få fram någon kunskap alls på området. Det saknas också internationell forskning på området.

Utredningen pekar på att det i vissa av USA:s delstater kan förekomma – om än sällan – att homosexuella tillåts adoptera. Det gör att man kan förvänta sig att det kommer att komma forskning, som stärker kunskapsläget på området. Det är alltså möjligt att invänta ny kunskap, för att något senare kunna ta ställning till frågan om huruvida registrerade partners skall få provas som adoptivföräldrar på en betydligt stabilare kunskapsgrund.

Eftersom tillräcklig kunskap saknas om adopterade i allmänhet och om adopterade i homosexuella familjer i synnerhet vet ingen hur stora adoptivbarns marginaler är. Klarar adopterade ännu en livsuppgift att förhålla sig till? Klarar barnen det som barnpsykologerna kallar adderade riskfaktorer? Eller blir ett redan komplicerat identitetsbyggande ytterligare mer komplicerat? Blir den nya uppgiften faktorn som gör att den samlade livsuppgiften blir för svår att hantera?

Majoriteten i kommittén är inte beredd att invänta ny kunskap om adopterade och adopterade i homosexuella familjer. Frågan är därför hur stora effekter för de internationella adoptivbarnen man är beredd att acceptera för att Sverige snabbt skall kunna införa ny lagstiftning? Att kommittén inte ens resonerar om detta i betänkandet är direkt anmärkningsvärt sett i ett barnperspektiv. Istället avfärdas de risker som bl.a. kommitténs barnexperter påpekat kan existera.

Kommittén gör anspråk på att kunna väga samman forskningen om biologiska barn i homosexuella familjer och forskningen om internationella adoptivbarn, till en bild av hur det skulle gå för internationella adoptivbarn i homosexuella familjer. Forskningen inom båda dessa områden har brister i metod och omfattning. Men

den avgörande frågan är om en dylik sammanvägning alls seriöst går att göra.

Den "sammanvägning" av forskningen som kommitténs majoritet gör är rätteligen att betrakta som en ren gissning. Kommittén har inte redovisat några som helst vetenskapliga utsagor som stöder att forskningen går att använda eller tolkas på det sätt som kommittén gör. Därmed kan barnperspektivet knappast anses vara tillgodosett.

Barnens bästa skall vara grunden för de beslut vi fattar. När kunskap saknas är det inte möjligt att avgöra om möjligheten till internationell adoption för registrerade partners skulle vara barnens bästa. Det finns i ett barnperspektiv ingen anledning att hasta fram en lagändring i Sverige. Vi kan avvakta ny forskning om adoptivbarn och barn som adopterats i homosexuella familjer. När sådan forskning kommer kan ställning tas på en kunskapsgrund. I avvaktan på detta är jag inte beredd att stödja en lagändring som ger registrerade partners rätt att prövas som internationella adoptivföräldrar.

Närståendeadoptioner bör tillåtas för registrerade partners. För dessa barn är det biologiska ursprunget klart, med allt vad det innebär av klarhet som förutsättning för identitetsbyggandet. Barnen lever i många fall innan adoptionen i samma familjekonstellation som efter adoptionen. Närståendeadoption blir ett sätt att ge barn med en förälder två föräldrar. I andra situationer kan det vara ett sätt att ge ett barn två fungerande föräldrar. I andra fall blir närståendeadoption ett sätt att ge barnet tryggare långsiktiga villkor i form av två juridiska föräldrar.

Insemination vid allmänt sjukhus bör tillåtas också för lesbiska kvinnor som lever i registrerade partnerskap, eller som varaktigt sammanbor. Denna möjlighet skulle stärka barnets möjlighet att få kännedom om sitt biologiska ursprung, samt minska riskerna för både mammor och barn. När det gäller frågan om fastställande av rättsligt föräldraskap vid insemination av lesbiska kvinnor har dock kommittén inte fullgjort sin uppgift. Regeringen bör därför se över frågan inom regeringskansliet, eller i särskild utredning.

Allmänt om adoption

Adoption ett ansvar

Vuxna har inte rätt till barn – men barn har rätt till goda uppväxtvillkor.

Adoption är ett löfte som staten ger ett barn. Det är ett löfte inte bara om ett bättre liv, utan om bästa tänkbara förutsättningar för det berörda barnet. Denna utgångspunkt gör att adoptioner måste hanteras med stor ödmjukhet och försiktighet.

Det unika vid adoption är att staten officiellt välsignar ett föräldraskap och slår fast att en viss familjesituation är den bästa tänkbara för ett visst barn. Staten ikläder sig ett stort ansvar när den avgör ett barns framtida livsöde.

Frågan om registrerade partner skall ges rätten att provas som adoptivföräldrar måste avgöras med utgångspunkt i adoptivbarnens speciella behov och barnens bästa.

Fortsättningsvis används ordet adoption i huvudsak synonymt med internationell adoption, eftersom inhemska adoptioner är mycket ovanliga.

Vägen till adoption

Varje adoption börjar med en tragedi för barnet. Gemensamt för alla adoptivbarn är ju att de tidigt separeras från sina biologiska föräldrar, vilket undantagslöst är ett trauma. Det är dramatiskt för ett barn att byta land, kultur, språk och omgivning. Adoption är en av de största och mest svårförklarliga förändringar som ett litet barn kan genomgå.

Via barnhem, sjukhus, fosterföräldrar eller lokala myndigheter kommer barnen småningom – och i varierande åldrar – till nya familjer i främmande länder. Där väntar i de allra flesta fall väl utvalda och starkt motiverade familjer på barnen.

Internationella adoptivbarn har en speciell situation och speciella behov. Sverige har ett ansvar att erkänna och söka kunskap om adoptivbarns speciella behov för att på ett bra sätt kunna förstå och stödja barnen.

Växande medvetenhet

Under 1960- och 70-talen var synen på internationella adoptioner välvillig, men kanske också naiv. Tron att adoption var ett sätt att hjälpa både barn och blivande föräldrar var stark. Det förekom att par adopterade av ideella motiv. Få problem diskuterades. De första föräldragenerationerna fick ganska oförberedda på internationella adoptivbarns speciella behov ta emot adoptivbarn. Det fanns få invandrare i Sverige och internationella adoptivbarn med annorlunda utseende betraktades nästan som ett exotiskt inslag i gatubilden där de bodde.

Idag kan det konstateras att de första internationella adoptionerna var något av ett socialt experiment, om än med de bästa ambitioner. Forskningen, diskussionen och medvetenheten om adoptivbarns speciella situation och behov har kommit först i efterhand.

Ett exempel ger den medicinska behandlingen av de första generationernas adoptivbarn. Många barn som kom var sjuka i infektioner och svaga av undernäring. Sjukvården inriktades på att snabbt bota sjukdomarna och få upp vikten. Det finns uppgifter om att resultatet av den goda ambitionen blev att barnen först utsattes för undernäring och därefter för övergödning, vilket i sin tur kunde resultera i att barn kom för tidigt i puberteten och att kroppslängdstillväxten stannade av för tidigt. I takt med att kunskapen ökat har vi lärt oss att hantera detta och andra problem.

Adoptivbarns speciella situation

Gemensamt för alla adoptivbarn är att de tidigt separerats från sina biologiska föräldrar. De har genomgått ett antal separationer redan innan de kommer till Sverige. Ibland har detta skett ansvarsfullt genom att barnet överlämnats till ett barnhem, sjukhus eller fosterfamilj. Ibland har barnen kommit till barnhem som hittebarn eller gatubarn och i vissa speciella fall efter tvångsomhändertaganden eller andra trauman.

Barnen kan sedan ha bott på flera avdelningar, på flera barnhem under kortare eller längre perioder innan de kommer till sin nya familj. Detta har stor betydelse för barnens utveckling eftersom det lilla barnet varje gång det sökt knyta an till och bygga en nära relation till någon vuxen snabbt separerats från denne. Under perioder kanske det lilla barnet inte ens haft någon vuxen att

relatera till. Barnen kan under långa perioder helt ha saknat kroppskontakt. Detta påverkar förmågan att bygga nära relationer senare i livet. Det påverkar och formar också barnets trygghetskänsla. Vissa barn ger helt enkelt upp försöken att knyta an till vuxna.

I avsaknad av tillräckliga språkkunskaper och förmåga att kommunicera om sina känslor inför den enorma förändring som adoptionen innebär kan lite äldre barn efter ankomsten till adoptivfamiljen uppvisa olika symptom på psykiska anpassningsproblem.

Barnets ålder vid adoptionen spelar stor roll. För de flesta barn går den inledande och riktigt jobbiga fasen över. Men ju äldre barnet är när det kommer till adoptivfamiljen, ju svårare verkar övergången och risken för senare komplikationer vara. 18 månader verkar vara något av en vattendelare. Också kliniska erfarenheter tyder på att hög ålder vid adoptionen är en riskfaktor.

Barnets tidiga erfarenheter försvinner inte, utan ligger kvar och kan göra sig påmind senare i livet. Det gäller för alla barn.

Frågorna om utseende, annorlundaskap, identitet och biologiskt ursprung kommer att finnas där och de måste kunna hanteras både av barnet och omgivningen.

Adoptionen är inte bara en enstaka händelse i barndomen, utan en process som pågår hela livet. Processen är olika intensiv i olika perioder och det är förstås olika för olika personer, men den finns där. Man kan aldrig växa ifrån att man är adopterad, bara in i det och göra det till en del av identiteten.

Man kan konstatera att det är nödvändigt att de svenska adoptivfamiljerna är väl utvalda och stabila. Det är viktigt att de nya föräldrarna är väl medvetna om det speciella i barnets ursprung och hur det bäst kan bemötas och hanteras.

En del barn känner till vilka de biologiska föräldrarna är och orsaken till att de lämnades bort. Tankarna kan kretsa kring hur livet skulle blivit om man fått vara kvar hos den biologiska familjen. De flesta barn känner inte sitt ursprung. Många barn ägnar många, långa funderingar åt vilka föräldrarna var och varför man lämnades bort för adoption. Detta är naturligt och gäller också om relationen till den svenska familjen är bra.

Att vara adopterad är att vara utvald för en svensk familj, men det är också att vara övergiven av sina ursprungliga föräldrar. Varför övergavs man? Har man egen skuld i detta?

Ursprunget är viktigt för det egna identitetsbyggandet. Frågor som vem är jag, var kommer jag ifrån, hur kommer jag att se ut,

vad vill jag? präglar tankarna. Under tonårstiden är denna process som starkast, men kan fortsätta att påverka individen under de tidiga vuxenåren och hela livet. Frågorna kan aktualiseras och accentueras under vissa perioder, som när egen familjebildning börjar bli aktuell, dvs. när man funderar över eller får egna barn.

Adoptivbarn från andra länder har ofta också att hantera ett annorlunda utseende än majoriteten. Alla former av avvikelser är känsliga, särskilt under tonåren och speciellt de man inte valt själv. Man ser inte ut som sina föräldrar eller kompisar fast man vill vara och på många sätt känner sig "lika". Många barn förnekar under perioder det egna ursprunget. Man känner sig som svensk, men kan ändå bli behandlad som vore man invandrare. Den inre och den yttre identiteten kolliderar.

Adoptivbarnets identitetsbyggande är mer komplicerat än andra barns. Man har fler svårare och annorlunda frågor och faktorer att hantera. Livsuppgiften blir större. Man skall få ihop känslan av att vara svensk, med vetskapen om att vara utländsk. Man skall få ihop sin familj, med vetskapen om att det funnits – och kanske fortfarande finns – en annan. Man skall fundera över det egna livet i Sverige, och det som kunde ha blivit i ett annat land. Adoptivbarn kan både ha behov av och samtidigt en skräck för nära relationer. Det finns också uppgifter om att utvecklingen av sexualiteten kan kompliceras.

Det har framförts olika förklaringar till detta. Adoptivbarn är inte sällan födda som ett resultat av i ursprungsländerna otillåtet sexuellt umgänge. De kommer till svenska familjer på grund av de nya föräldrarnas ofrivilliga barnlöshet. Frågan är om detta kan påverka den egna synen på kropp och sexualitet.

Erfarenheterna från särskilda ungdomshem ger indikationer på att mer forskning behövs. "Personalen på §12-hem upplever att utlandsadopterade barn oftare än andra omhändertagna barn visar tecken på att de blivit utsatta för sexuella övergrepp. Det är också vanligare med promiskuitet och annan sexuell problematik i den adopterade gruppen i jämförelse med andra omhändertagna på särskilt ungdomshem (11 respektive 4 procent)", skriver SIS, Statens institutionsstyrelse, i "Behandling av adopterade barn på särskilt ungdomshem". Vidare skriver SIS att "De utlandsadopterade barnen på institutionerna uppvisar ofta ett gränslöst beteende som leder till att de utsätter sig för risker och situationer som är direkt farliga, såsom våld och sexuellt utnyttjande. Adoptivbarnen har bra

grunduppfostran och gott socialt uppträdande men har svårt för djupare kontakter.”

Till detta skall vidare läggas effekterna av de ofta många och svåra separationerna som många adoptivbarn gått igenom som små, med allt vad de kan innebära för förmågan till nära relationer senare i livet. För många blir resultatet ett livslångt sökande, för andra en känsla av tomhet och identitetslöshet. Ytterligare andra klarar att hantera situationen.

Kliniska erfarenheter

Att situationen för internationella adoptivbarn kan vara svår att hantera indikeras av att de är överrepresenterade som patienter inom barn- och ungdomspsykiatri. Enligt olika undersökningar är ungefär dubbelt så många adoptivbarn patienter där som det borde vara fråga om, sett till hur många adoptivbarn det finns. En tredjedel av dessa hade så svåra problem att de varit inlagda på klinik för att få hjälp.

Enligt SIS finns uppgifter om att adoptivbarn kommer till behandling av psykolog 2-5 gånger så ofta som övriga barn.

Adoptivbarn är vidare överrepresenterade på §12-hemmen. Där finns 2,6 gånger fler adoptivbarn, än det statistiskt sett borde göra.

Det förefaller – vilket också kunde förväntas – att särskilt tonårsperioden är svår för många adoptivbarn. I dygnsvård för tonåringar är adoptivbarnen 2,4 gånger överrepresenterade jämfört med en normalpopulation. De finns där också av andra skäl och har en annan familjebakgrund än icke-adopterade ungdomar. Psykiska skäl och inte bristande hemförhållanden dominerar.

Samtidigt är det viktigt att poängtera att 0,7 procent av landets adopterade tonåringar fanns i dygnsvården. Sett till den totala gruppen adopterade finns det tecken som tyder på att den inte är överrepresenterad bland dem som söker barn- och ungdomspsykiatrisk vård.

Det verkar istället vara så att de flesta adoptivbarn klarar av att med hjälp av väl utvalda och stabila familjer hantera den ökade belastning det innebär att vara adopterad. Men de adoptivbarn som inte klarar av situationen riskerar som det verkar få mycket allvarliga problem, varför adoptivbarn ändå blir överrepresenterade i den barn- och ungdomspsykiatriska vården. När situationen blir svår, blir den ohanterbart svår.

Det man söker hjälp för är bl.a. aggressioner, relationsproblem och sociala problem. De barn och ungdomar som är adopterade har en annan familjesituation än övriga barn med problem. De kommer från stabilare familjer som är tämligen socialt välanpassade när övriga berörda barn ofta kommer från socialt belastade familjer. Mycket tyder på att adoptivbarnens överrepresentation inom barn- och ungdomspsykiatri skulle vara betydligt större om adoptivfamiljerna inte var så väl utvalda.

Jag delar inte majoritetens uppfattning när man skriver att "Forskningen visar alltså att det generellt sett inte är psykiskt belastande för ett barn att vara adopterat ...". Det finns tecken på ökad belastning, men de flesta adoptivbarn förmår att klara de extra livsuppgifterna med hjälp av stabila familjer.

Adopterade barn ställs inför andra frågor och livsuppgifter än andra barn. De adoptivbarn som får problem drabbas följaktligen av andra problem än andra barn. Dessutom finns betydande kunskapsluckor i forskningen.

Och även om de flesta adoptivbarn verkar förmå att med hjälp av stabila familjer klara att hantera sin situation, så innebär inte detta att vägen dit är oproblematisk. Majoriteten i kommittén bagatelliserar enligt min uppfattning den kraft som många adoptivbarn måste lägga ner för att klara sina extra livsuppgifter. Frågan är vad som skulle hända om ytterligare komplexa livsuppgifter – eller riskfaktorer – lades till de som adoptivbarnen redan har att hantera. Ingen vet hur stora marginalerna är.

Kunskapen ofullständig

Kunskapen om adoptioner och adoptivbarns utveckling är ännu ofullständig. Det behövs mer forskning om adoptivbarns utveckling och om hur det gått för de adoptivbarn som hittills kommit till Sverige. Det saknas studier om viktiga delområden som familjebildning och utveckling av den sexuella identiteten.

Det har förekommit internationella adoptioner till Sverige i större skala i ca 35 år. De första adoptivbarnen har nu hunnit bli vuxna och vissa har bildat familj. Det saknas dock i huvudsak longitudinella studier om hur barnens liv och situation ser ut över tid. Den forskning som finns har mer karaktären av ögonblicksbilder vid en given ålder. Vi vet ännu inte hur familjebildningssituationen och föräldraskap fungerar.

Att utan tillgång till mer fullständig kunskap dra slutsatsen att internationella adoptivbarn klarar att hantera ytterligare livsuppgifter är i ett barnperspektiv inte ansvarsfullt.

Ensamståendeoptioner

I dag har ensamstående vuxna möjlighet att adoptera. Det som är unikt med den rätten är att det saknas förarbeten som utreder eller problematiserar saken.

Den motivtext som finns är något enstaka stycke i ca 80 år gamla förarbeten till en tidig adoptionslag, då internationella adoptioner överhuvud taget inte var aktuella. På den tiden hade man inte heller det barnperspektiv vi har idag. Adoptionsrätten för ensamstående handlade från början om möjligheten till inhemska adoptioner, men har efterhand kommit att omfatta också internationella adoptioner.

Barn adopterade av ensamstående är i än högre grad än barn som är adopterade av par överrepresenterade i barnpsykiatrisk vård. Barn som adopterats av ensamstående är enligt uppgift fyra gånger överrepresenterade i barn- och ungdomspsykiatrisk vård. Detta antyder att här kan finnas problem som ännu inte är tillräckligt kända och som måste utredas.

Givarländerna har föredragit att lämna barn till gifta par. Ensamstående har inte sällan hamnat sist i kön. Det faktum att ensamma adoptivföräldrar i alla fall tidigare därför fick ta emot barn som var äldre än snittet och ibland hade andra typer av problem redan vid ankomsten kan vara en delförklaring. Men det kan också vara så att det helt enkelt är svårare för en ensam person att klara att hantera ett internationellt adoptivbarns speciella behov och förutsättningar. Om kraven är stora på ett par som adopterar gemensamt är kraven än mycket större på en ensam person.

Det förekommer att barn adopteras bort av ensamstående mammor i länder där det är socialt oacceptabelt för en kvinna att vara ensamstående mor. Det kan i dessa fall vara problematiskt att som ensamadopterad söka sitt ursprung i hemlandet.

Alla ursprungsländer tillåter inte ensamstående att adoptera och de flesta prioriterar par, därför att de bedömer det vara bättre för barnen.

Sammantaget kan man konstatera att det saknas tillräcklig kunskap om situationen för barn som adopterats av ensamstående. Det

saknas också närmast helt förarbeten i frågan. Samtidigt finns tecken som kan indikera att det kan finnas problem.

Se över adoptionslagstiftningen

Det finns anledning att följa upp och undersöka hur det gått för de adoptivbarn som kommit till Sverige, samt hur stödet till adoptivföräldrar och adoptivbarn kan stärkas.

Det finns också anledning att se över adoptionslagstiftningen för att tillse att den är väl fungerande och välanpassad till samhällets utveckling. Detta ligger utanför kommitténs formella uppgift, men slutsatsen baseras på uppgifter som framkommit under utredningens gång.

Utredningens slutsatser

Homosexuella familjer och internationella adoptioner

Biologiska barn i homosexuella familjer

Utredningens undersökningar visar att homosexuella föräldrar omvårdnadsmässigt är lika goda föräldrar som heterosexuella föräldrar. Föräldrarnas homosexualitet är dock något som barnen måste förhålla sig till, en extra livsuppgift att hantera, men i de allra flesta fall klarar barnen att hantera uppgiften på ett bra sätt. Men identitetsutvecklingen kompliceras.

Kommitténs arbete visar, som redogörs för i betänkandet, att tecken på viss reservation inför omgivningen finns hos en del berörda barn. Andra är rädda för att bli retade, eller att deras egen sexuella läggning skall komma att diskuteras. Man är rädd för att avvika från gruppen. Tonåringar vill äga informationen om föräldrarnas sexualitet och avgöra för vem, när och hur informationen lämnas. Vissa vuxna som växt upp i homosexuella familjer berättar i en undersökning att de blivit retade som barn.

Värt att understryka är vikten av föräldrarnas öppenhet om familjesituationen för barnens hälsa, samt att barn i homosexuella familjer måste gå igenom en egen komma-ut-process. Den egna identitetsutvecklingen kompliceras genom "frågor om den egna sexualiteten och om annorlundaskap", enligt kommitténs expert, barn- och ungdomspsykiater Torgny Gustavsson.

De barn som idag finns i homosexuella familjer är i det närmaste uteslutande den ena partens biologiska barn. De befinner sig i en helt annan situation än internationella adoptivbarn och kan identifiera sig med minst en förälder. De känner sitt ursprung och har ofta den andre biologiske föräldern kvar i sina liv.

Det är dock viktigt att vara medveten om att forskningen om barn i homosexuella familjer har svagheter. Den är närmast uteslutande utländsk. Här har dock utredningen flyttat kunskapsfronten ett steg framåt genom att låta genomföra svenska studier, som bekräftar de utländska resultaten.

I de genomgångna studierna är de undersökta populationerna små, och icke slumpmässigt utvalda. Endast enstaka studier är longitudinella. Forskningen behandlar till övervägande del biologiska barn i lesbiska parförhållanden. Studierna om manliga homosexuella familjer är få. Det finns inte studier om deras barns psykologiska och sociala utveckling. En del av forskningen jämför ensamamma mammor med lesbiska par. Men de flesta som adopterar är heterosexuella par, inte ensamamma mammor. En viss del av forskningen är ganska gammal.

Och framförallt, forskningen rör alltså inte adopterade barn, utan biologiska barn till den ena parten. Barnen har sällan levt hela sina liv i homosexuella familjer, utan har ofta fötts i ett heterosexuellt förhållande och efter en kortare eller längre tid följt med mamman till hennes lesbiska partner efter separationen från mannen.

Med detta sagt kan man ändå konstatera att den samlade bilden av forskningen inte ger anledning att tro annat än att biologiska barn varken har det bättre eller sämre i homosexuella familjer, än i heterosexuella familjer. Föräldrarnas sexualitet utgör en extra livsuppgift för barnen att förhålla sig till, men i de allra flesta fall klarar barnen av att hantera situationen.

Obefintlig kunskap om adoptivbarn i homosexuella familjer

Ovan konstaterades att det saknas tillfredställande kunskap om internationellt adopterades situation och behov. Det behövs mer forskning om adoptivbarns utveckling och om hur det gått för de adoptivbarn som hittills kommit till Sverige.

Det saknas i huvudsak longitudinella studier om hur barnens liv och situation ser ut över tid. Den forskning som finns har mer

karaktären av ögonblicksbilder vid en given ålder, främst vad gäller skolbarn och yngre. Vi vet ännu inte hur familjebildningssituationen och föräldraskap fungerar. Det gäller också viktiga delområden som sexualitetens utveckling.

I än högre grad gäller denna kunskapsbrist barn som adopterats i homosexuella familjer. Det är mycket få barn i Sverige, men några finns. Jag tänker på barn som adopterats innan föräldern kom ut som homosexuell, som i något fall adopterats utomlands, eller som i enstaka fall, adopterats utan att riktiga uppgifter lämnats till socialnämnden om den personliga livssituationen. Här saknas helt forskning. Utredningen har inte lyckats få fram någon kunskap alls på området. Det saknas också internationell forskning på området. Kunskapen om dessa barn är närmast obefintlig.

Utredningen pekar på att det i vissa av USA:s delstater kan förekomma – om än sällan – att homosexuella tillåts adoptera. Det gör att man kan förvänta sig att det kommer att komma forskning, som stärker kunskapsläget på området. Det är alltså möjligt att invänta ny kunskap, för att något senare kunna ta ställning till frågan om huruvida registrerade partners skall få prövas som adoptivföräldrar på en betydligt stabilare kunskapsgrund.

Värt att notera är att USA varken skrivit under FN:s barnkonvention eller Haagkonventionen.

Adoptivbarns behov

Adoptivbarns identitetsbyggande är mer komplicerat än andra barns. Man har fler svårare och annorlunda frågor och faktorer att hantera i livet. Man skall få ihop känslan av att vara svensk, med vetskapen om att vara utländsk. Man skall få ihop sin familj, med vetskapen om att det funnits en annan. Man skall fundera över det egna livet i Sverige, och det som kunde ha blivit i ett annat land. Det finns också uppgifter om att utvecklingen av den egna sexualiteten kan försvåras.

Samtliga adoptivbarn har gått igenom flera svåra separationer tidigt i livet, något som kan påverka förmågan till byggande av nära relationer.

Många adopterade berättar om en rädsla för att adoption av homosexuella föräldrar skulle lägga ytterligare en komplicerad livsuppgift till dessa frågor och göra det egna identitetsbyggandet än mer komplicerat. Det finns skäl att vara ödmjuk inför dessa adop-

terades oro. Det är dem frågan gäller. Därför är det värt att notera att kommittén inte genomfört några studier av hur internationellt adopterade ser på saken. Däremot har allmänheten och homosexuella tillfrågats.

Grundfrågan är om internationella adoptivbarns identitetsutveckling, givet barnens särskilda förutsättningar, kan påverkas vid adoption till en homosexuell familj. Kommitténs majoritet avfärdar detta med en hänvisning till att många egenskaper hos föräldrar kan vara svåra för barn att hantera.

Det man då diskuterar är enbart omgivningens åsikter och tryck mot barnet, inte vad barnet upplever i sin egen relation till föräldrarna. Identitetsbyggande är en inre resa, där det är viktigt att vara lik föräldrar och andra närstående. Den som är lik duger till i egna ögon. Det är under puberteten viktigt att kunna känna denna likhet också vad gäller sexualiteten, särskilt kanske för barn där det finns indikationer på att utvecklingen av sexualiteten redan från början kan kompliceras. Det handlar om en livslång resa och ett sökande efter ursprung, förebilder och identitet.

Eftersom tillräcklig kunskap saknas om adopterade i allmänhet och om adopterade i homosexuella familjer i synnerhet vet ingen hur stora adoptivbarns marginaler är. Klarar adopterade ännu en livsuppgift att förhålla sig till? Klarar barnen det som barnpsykologerna kallar adderade riskfaktorer? Eller blir den nya uppgiften faktorn som gör att den samlade livsuppgiften blir för svår att hantera? Blir ett redan komplicerat identitetsbyggande ytterligare mer komplicerat?

Det utanförskap som homosexuella upplever kan svårligen anses vara det samma som de internationella adoptivbarn erfar. Utredningen har inte kunnat finna stöd för argumentet att homosexuella bättre skulle kunna förstå och hantera internationella adoptivbarns utanförskap, på grund av egna erfarenheter. Det ena utanförskapet ger inte automatisk insikt i det andra, vilket debatten i och om kommittén understrukt. Är det några som haft svårt att förstå varandra är det vissa representanter för homosexuella respektive adopterade.

Under de första decennierna av internationella adoptioner var synen välvillig, men också ganska naiv. Tron på att adoption var ett sätt att hjälpa både barn och blivande föräldrar var stor. Få problem diskuterades. Forskningen, diskussionen och medvetenheten om adoptivbarns speciella situation och behov har kommit först i efterhand.

Det är viktigt att inte samma misstag begås en gång till. Först måste kunskap sökas och vetskap vinnas, sedan bör diskussionen om en eventuell lagändring komma. Beslut om förändring av adoptionsmöjligheterna måste fattas på kunskapens grund. När ny kunskap om adoptivbarn och adopterade i homosexuella familjer kommer kan detta komma att ge grund för en lagändring.

Samhällets värderingar

Flertalet människor är emot den förändring utredningsmajoriteten föreslår.

När Institutet för klinisk neurovetenskap 1998 undersökte inställningen till om homosexuella skulle ges möjlighet att adoptera var 63 procent negativa till detta, 14 procent tveksamma och bara 23 procent positivt inställda. När FSI året efter undersökte samma fråga var de negativt inställda något fler och de positivt inställda något färre.

FSI har för kommitténs räkning gjort en ny och annorlunda undersökning. I den är 46 procent negativa till att manliga partner skall få adoptera gemensamt, 26 procent är tveksamma och 29 procent är positiva till ett sådant förslag. 41 procent av de tillfrågade är negativa till att kvinnliga partners skall kunna adoptera gemensamt, 26 procent är tveksamma och 33 procent positiva. Detta gäller trots att kommitténs undersökning är behäftad med tolkningsproblem. Det gavs två positiva svarsalternativ i undersökningen, men bara ett entydigt negativt. Därtill gavs alternativet "tveksam". Kommitténs förslag kan alltså i vart fall inte anses överensstämma med rådande värderingar.

Viljan att använda lagstiftning och därmed adoptivbarn för att förändra samhällets värderingar ställer jag mig direkt avvisande till. Arbetet med att förändra samhällets värderingar är en uppgift för oss vuxna, inte för barn.

Det kan inte uteslutas att internationellt adopterade barn i homosexuella familjer med dagens samhällsvärderingar skulle uppleva ett ökat tryck från omgivningen. Detta är dock inte ett tillräckligt bärande argument för att nu avvisa en lagändring. Det är den bristande kunskapen om hur barnens identitetsutveckling i relation till föräldrarna skulle påverkas i homosexuella familjer som är det centrala.

Ursprungsländernas inställning

Det står klart att kommitténs förslag inte förstås av ursprungsländerna. I ett antal ursprungsländer av i sammanhanget varierande betydelse är homosexualitet eller homosexuella handlingar straffbara. Exempel är Etiopien och Indien. I Folkrepubliken Kina anses homosexualitet fortfarande vara en sjukdom. I kommitténs undersökningar framkommer följande:

Inget av ursprungsländerna är berett att lämna barn för adaption till homosexuella familjer.

Sju länder – däribland Korea och Kina – har valt att ej kommentera om heterosexuella pars möjlighet att adoptera skulle påverkas av en svensk lagändring. Nio länder har svarat att den saken ej skulle påverkas, eller att det ej är troligt att det skulle påverkas. Ett land säger att risken finns. Effekterna av en eventuell lagändring är därför i detta hänseende oklara.

Två av länderna har inte besvarat frågorna, i något fall har den svenska ambassaden istället svarat. I något land är situationen oklar.

Kommittén har inte undersökt hur adoptionsmöjligheterna för ensamstående skulle påverkas.

Många länder känner rimligen främlingskap inför frågorna från kommittén, då homosexualitet inte ens är lagligt. Att en del ursprungsländer säger att heterosexuella pars möjligheter att adoptera barn inte i legal mening skulle påverkas om homosexuella ges möjlighet att bli adoptivföräldrar i Sverige, är bara en av de frågor vi bör ta hänsyn till.

Andra frågor är hur enskilda adoptionsorganisationer och barnhem som sköter adoptionerna i praktiken och vilka kan ha strängare krav än de lagen kräver, samt enskilda givare, skulle reagera. Om detta vet kommittén ingenting.

Det kan alltså inte uteslutas att kommitténs förslag skulle kunna komma att påverka gifta pars och ensamståendes möjligheter att adoptera. Det kan heller inte uteslutas att adoptivbarns möjligheter att söka sitt ursprung i vissa fall skulle kunna komma att påverkas vid en sådan lagändring som kommittén föreslår.

Slutsatser om internationell adoption

Försiktighetsprincipen, som jag menar bör vara en del av barnperspektivet, säger oss att beslut som rör barn måste baseras på god kunskap om konsekvenserna av de beslut vi fattar. Beslut om utvidgning av adoptionslagstiftningen bör därför inte fattas innan kunskapsläget om de adoptioner som hittills accepterats är mer fullständigt. Beslut om en utvidgning av adoptionslagstiftningen bör heller inte fattas förrän nödvändig forskning om existerande adoptivbarn i homosexuella familjer genomförts internationellt.

Barnens bästa skall vara grunden för de beslut vi fattar. Barnets bästa kan bara bedömas på en kunskapsgrund. När kunskap saknas är det inte möjligt att avgöra om möjligheten till internationell adoption för registrerade partners skulle vara barnens bästa. Det finns heller ingen anledning att hasta fram en lagändring i Sverige. Vi kan avvakta kommande amerikansk forskning om barn som adopterats i homosexuella familjer. Först när sådan forskning kommer kan barnens bästa bedömas. Då kan ställning till en lagändring tas på en kunskapsgrund.

Kommittén skriver att "Det har inte framkommit något i den samlade forskningen som ger anledning att anta att adopterade barns identitetsutveckling skulle påverkas negativt om de levde tillsammans med homosexuella föräldrar." Det finns ju ingen relevant forskning!

Vi vet att internationella adoptivbarn har extra och svåra livsuppgifter att hantera. Frågan är om de skulle klara att ytterligare livsuppgifter tillfördes och adderades, eller om det skulle göra att den samlade livsuppgiften blev övermäktig för fler barn.

Majoriteten i kommittén är inte beredd att invänta ny kunskap om adopterade och adopterade i homosexuella familjer. Frågan är därför hur stora effekter för de internationella adoptivbarnen man är beredd att acceptera för att Sverige snabbt skall kunna införa ny lagstiftning? Att kommittén inte ens resonerar om detta i betänkandet är direkt anmärkningsvärt sett i ett barnperspektiv. Istället avfärdas de risker som bl.a. kommitténs barnexperter påpekat kan existera.

Kommittén gör anspråk på att kunna väga samman forskningen om biologiska barn i homosexuella familjer och forskningen om internationella adoptivbarn, till en bild av hur det skulle gå för internationella adoptivbarn i homosexuella familjer. Bägge dessa forskningsområden har brister i metod och omfattning, som redo-

visats tidigare. Men den avgörande frågan är om en dylik sammanvägning alls seriöst går att göra.

Den "sammanvägning" av forskningen som kommitténs majoritet gör är rätteligen att betrakta som en ren gissning. Kommittén har inte redovisat några som helst vetenskapliga utsagor som stöder att forskningen går att använda eller tolkas på det sätt kommittén gör. Därmed kan barnperspektivet knappast anses vara tillgodosett.

Utredningen söker inte i sina slutsatser efter barnets perspektiv på uppväxten, utan utgår från vuxnas önskingar om barn.

Kommittén redovisar att den svenska barnkommittén menade att "en önskvärd metod för bedömning av vad som är barnets bästa är att kombinera vetenskap och beprövad erfarenhet med att låta barnen själva komma till tals." Det är precis detta som kommittén underlåtit att göra. Kommittén har inte på bredden tillfrågat adoptivbarn om deras uppfattning i de frågor kommittén haft att hantera. Majoriteten är heller inte beredd att invänta forskning om adoptivbarn i homosexuella familjer, utan fattar beslut utan tillräcklig kunskapsgrund.

Intill dess att motsatsen kan visas i framtida forskning måste utgångspunkten vara att se det som särskilt viktigt för adopterade barn att så stor del av deras speciella behov som möjligt kan mötas inom familjen, som är barnets omedelbara värld. Föräldrarna är barnets primära förebilder. Ett utsatt barn skall i så liten utsträckning som möjligt tvingas söka sig utanför familjen för att finna förebilder. Ett barn skall söka sig utanför familjen, inte för att det måste, utan för att det väljer det.

Jag är därför inte beredd att nu utvidga adoptionslagstiftningen på ett sådant sätt att registrerade partners ges möjlighet att provas som adoptivföräldrar. Denna uppfattning överensstämmer med den som Barnombudsmannen, Rädda Barnen, utredningens barnpsykiatriske expert Torgny Gustavsson, samt Adoptionscentrum m.fl. redovisat. Vad i detta papper anförs om internationella adoptivbarn gäller också för nationellt adopterade barn – med undantag för närståendeoptioner, samt optioner där det i övrigt kan anses råda en särskild relation mellan adoptanten och barnet, såsom nära släktskap.

Det blir därmed alldeles tydligt att Haagkonventionen, som är till för att kvalitetssäkra internationella adoptionen, ej skall frånträdas.

Närståendeoptioner

Närståendeoptioner bör tillåtas för registrerade partners.

För dessa barn är det biologiska ursprunget klart, med allt vad det innebär av klarhet som förutsättning för identitetsbyggandet. Barnen lever i många fall innan adoptionen i samma familjekonstellation som efter adoptionen. Närståendeoption blir ett sätt att ge barn med en förälder två föräldrar. I andra situationer kan det vara ett sätt att ge ett barn två fungerande föräldrar. I andra fall blir närståendeoption ett sätt att ge barnet tryggare långsiktiga villkor i form av två juridiska föräldrar.

En närståendeoption ger ett barn nya rättigheter, men den kostar också barnet rättigheter. Banden till en levande biologisk förälder klipps, liksom till den ene biologiske förälderns släktingar. Arvsrätten påverkas likaså. Det är alltså långt ifrån självklart att en närståendeoption är till barnets fördel i det enskilda fallet.

Närståendeoption för registrerade partners bör komma i fråga i situationer som är parallella till när gifta par idag kan närståendeoptera, eller när det eljest finns en särskild relation såsom t.ex. nära släktskap mellan adoptanten och barnet.

Regeringen bör utforma förslaget till riksdagen på ett sådant sätt att inte reglerna för närståendeoption kan användas för att kringgå dagens regler för internationella adoptioner, som jag menar inte nu skall ändras. Det skall alltså inte vara möjligt att ensamoptera ett barn, med avsikt att sedan inom kort tid låta en registrerad partner genomföra en närståendeoption.

Insemination

Insemination vid allmänt sjukhus bör tillåtas också för lesbiska kvinnor som lever i registrerade partnerskap, eller som varaktigt sammanbor. Denna möjlighet skulle stärka barnets möjlighet att få kännedom om sitt biologiska ursprung, samt minska riskerna för både mammor och barn.

När det gäller frågan om fastställande av rättsligt föräldraskap vid insemination av lesbiska kvinnor har dock kommittén inte fullgjort sin uppgift.

Vid mötet den 20 december 2000 presenterades texter om fastställande av föräldraskap vid insemination av lesbiska kvinnor, som varken hade diskuterats eller problematiserats tidigare. Till det nästkommande och tillika sista mötet med kommittén den

10 januari 2001 sändes helt omarbetade och delvis motstående texter ut. Under detta sista möte presenterades en tredje textvariant, som delvis var en tillbakagång till den första texten. Gemensamt är att texterna inte är skrivna i ett barnperspektiv, utan utgår från vuxnas vilja att bli – eller inte bli – föräldrar i rättslig mening.

Det rimliga förfarings sättet hade varit att genom framtagande av bakgrundsunderlag, texter för diskussion, utfrågningar av experter, samt hörande av relevanta organisationer arbeta sig igenom frågeställningen och på det viset komma fram till en slutsats.

Som frågan nu hanterats kan kommittén inte med full säkerhet veta vilka konsekvenser den föreslagna lagändringen skulle ge, eller om den ens är den mest lämpliga. Därmed kan knappast barnperspektivet kunna anses vara tillgodosett. Regeringen bör med kännedom om detta se över frågan i regeringskansliet, eller i särskild utredning. Barnets behov och rätt till sitt ursprung bör vara vägledande i detta arbete.

Utredningens sätt att fungera

Vid en rad tillfällen har det i kommittén påtalats att tiden varit alltför knapp för att kommittén på bästa sätt skulle kunna fullgöra sitt arbete. Regeringen har – enligt ordförandens uppgift – dock avisat en förlängning av utredningstiden. Det är lika anmärkningsvärt som underligt. Det går knappast att hävda att ett par månaders förlängd utredningstid på något sätt menligt skulle kunna inverka på frågans vidare hantering. Däremot hade kommittén med ytterligare tid till förfogande kunnat slutföra frågor som nu måst avklaras i all hast, såsom frågan om fastställande av föräldraskap vid insemination.

Utredningens arbete har löpande och från ett tidigt stadium föregripits av regeringen och regeringspartiets partisekreterare. Uttalanden har gjorts när utredningens direktiv om sökande av kunskap i berörda frågor knappast kan anses ha varit fullgjorda. Det innebär att regeringsledamöternas ställningstaganden inte kan ha varit grundade på de fakta som utredningen haft i uppgift att ta fram. Eftersom regeringen av sitt agerande att döma avsåg att föregripa utredningens informationsinhämtning, diskussioner och ställningstaganden ter det sig som underligt att kommittén alls tillsattes.

Socialdemokraternas ledamöter i kommittén har inför de möten med kommittén som hade att avgöra direktivens frågor lämnat sina ställningstaganden till media.

Det är svårt att undandra sig känslan av att utredningen varit ett rent beställningsverk från regeringen.

Utredningen av en så svår, angelägen och för många känslig fråga hade behövt präglas av ett öppet, akademiskt, problematiserande och resonerande arbetsätt, för att vinna största möjliga trovärdighet. Dessvärre har så inte varit fallet. Och ännu återstår frågor att besvara.

Det är talande att kommittén legat under Justitiedepartementet. Det hade för att borga barnperspektivet i arbetet varit såväl rimligt som naturligt att Socialdepartementet fått hantera frågan. Det är likaså talande att regeringen valde att inte utse en person med barnpsykologisk bakgrund att leda utredningen.

Förslagen till lagtext

Mycket talar för att de två mödraskapen bör särskiljas i lagtexten. Den gängse termen "medmamma" ger vid handen att termen "medmor" och "medmoderskap" bör användas i lagtext. Detta för att undvika missförstånd och att lagtexten blir onödigt svårtydd.

Reservation Chatrine Pålsson, ledamot (kd)

Det kan aldrig ses som en rättighet för vuxna att ha barn. Däremot har barn rätt till föräldrar. Varje barn har en biologisk mamma och en biologisk pappa. Att dessa är av olika kön är en förutsättning för att ett nytt liv ska skapas. På grund av olika omständigheter kan en eller båda föräldrarna försvinna ur barnens liv. Det måste då enligt min mening vara varje samhälles skyldighet att så långt det står i dess makt medverka till att barnet ändå får en uppväxtsituation som liknar den grundläggande så mycket som möjligt. Adoptions syfte och innebörd är att ge barnet en ersättning för sina biologiska föräldrar.

FN:s Barnkonvention framhåller att det främst är barnets rättigheter som ska beaktas vid adoption. Någon koppling mellan den vuxnes människovärde och rätten till barn, vare sig det rör sig om biologiska barn eller barn som adopteras, görs inte. Barnkonventionen föreskriver också att om det råder osäkerhet om huruvida lagstadganden eller andra åtgärder är till skada för barnet eller inte så skall försiktighetsprincipen råda. Det innebär att sådana åtgärder inte ska vidtas, som eventuellt kan utgöra ett hot mot barnets bästa, även om detta inte fullt ut kan beläggas. Barn får aldrig användas som verktyg för att åstadkomma vad som skulle kunna kännetecknas som en angelägen åtgärd för vuxna.

Både det biologiska och det psykologiska föräldraskapet är av grundläggande betydelse för barnets utveckling. Att den sker genom ett kontinuerligt växelspel mellan föräldrarnas olika roller har påvisats i en mängd olika studier. Varje barn bör därför så långt det är möjligt ha rätt till identifikation med föräldrar av båda könen. Denna princip ligger till grund för nu gällande familjerätt, vilken utgår ifrån båda föräldrarnas betydelse för barnets utveckling, och tillämpas till exempel i samband med vårdnadstvister.

Barn som adopteras till ett annat land har redan utsatts för upplevelser som kan påverka deras psykiska utveckling och anpassningsförmåga. Att adopteras av ett homosexuellt par torde kunna innebära en ökad belastning för ett sådant barn, särskilt under tonåren.

Om Sverige inför en rätt för homosexuella par att prövas för adoption, kan det leda till att praktiskt taget alla adoptioner stoppas från vissa givarländer som anser att det ökar påfrestningarna för barnet.

Inom ramen för kommitténs arbete har ett antal instanser, som i sin profession har barnets bästa i fokus, yttrat sig i frågan. Barnombudsmannen, Adoptionscentrum samt enskilda barnpsykiatriker har ansett att homosexuella par inte bör få rätt att bli prövade för internationella adoptioner. Det är förvånande att kommitténs majoritet, mot den samlade expertisens inrådan, ändå föreslår långtgående förändringar av gällande lagstiftning i denna riktning.

Sammanfattning

Av skäl som jag här redovisat anser jag inte att homosexuella par bör få rätt att prövas för adoption.

Jag anser inte heller att en homosexuell person ska få adoptera sin partners barn, s.k. styvbarnsadoption. Tvärtom bör kontakten mellan barnet och den biologiska föräldern eftersträvas antingen föräldrarna är hetero- eller homosexuella. I det fall ett barn växt upp tillsammans med sin biologiska förälders partner bör även denna ha rätt att prövas som vårdnadshavare om den biologiska föräldern avlider eller av annat synnerligt skäl inte kan ha vårdnaden om barnet.

Jag avstyrker också förslaget om att insemination ska medges för homosexuella par.

Jag anser att en person som är biologisk förälder inte får fräntas vårdnaden om sitt barn på grund av sin sexuella läggning. Vid en vårdnadstvist mellan föräldrar från ett tidigare heterosexuellt förhållande får inte den förälder som har en homosexuell läggning diskrimineras. Sexuell läggning ska alltså inte i sig vara utslagsgivande vid vårdnadstvister.

Särskilt yttrande av ledamoten Isa Halvarsson, ledamot (fp)

Assisterad befruktning (avsnitt 13.4.4)

Jag instämmer i kommitténs bedömning att reglerna för fastställande av rättsligt föräldraskap vid assisterad befruktning ska behandla homosexuella och heterosexuella på likartat sätt. Däremot känner jag stor tveksamhet inför den lagtekniska modell som kommittén valt för att genomföra denna likabehandling. Förslaget kommer sannolikt att medföra att färre barn kommer att få ha kontakt med sin biologiska far under uppväxten och att färre homosexuella män kommer att kunna fungera som rättslig far till sina biologiska barn.

Kommittén föreslår nya bestämmelser som ska göra det möjligt att avgöra föräldraskap inom homosexuella förhållanden på ett sätt som motsvarar dagens regler för heterosexuella par. Man kan dock med fog hävda att dagens regelverk om föräldraskap vid assisterad befruktning utgår från att befruktningen sker på klinik. Även om regelverket även ska gälla vid givarinsemination i hemmet har lagstiftaren inte särskilt beaktat denna företeelse, eftersom den veterligt knappast förekommer bland heterosexuella. Bland homosexuella par är däremot givarinsemination i hemmet en vanlig företeelse.

Enligt kommitténs förslag ska kvinnor som lever i parförhållande ges möjlighet att erhålla assisterad befruktning vid allmänt sjukhus.

De kvinnor som i framtiden väljer att göra inseminationen i hemmet, trots möjligheten till assisterad befruktning vid allmänt sjukhus, kan antas ha särskilda skäl till detta. Typiskt sett torde avsikten i sådana fall vara att donatorn ska ha en aktiv roll som förälder.

Om en kvinna i ett lesbiskt förhållande blir mor genom insemination i hemmet, är det enligt dagens förhållanden den biologiska pappan som blir barnets andra rättsliga förälder. Enligt kommitténs förslag kan däremot den biologiska pappan bara fungera som rättslig förälder i de fall då den inseminerade kvinnans partner eller sambo (medmamman) avstår från att lämna samtycke till inseminationen. Med en sådan lösning sker den i och för sig önskvärda förstärkningen av medmammans ställning på direkt bekostnad av den biologiska pappans ställning.

De av kommittén föreslagna reglerna får alltså olyckliga konsekvenser då de tillämpas vid givarinsemination i hemmet. I den fort-

satta beredningen bör det därför undersökas om det finns andra lagtekniska lösningar som i dessa situationer stärker medlemmarnas ställning utan att försvaga den biologiska pappans ställning.

En sådan lösning skulle kunna vara att i regelverket för fastställande av rättsligt föräldraskap ha skilda bestämmelser för insemination i hemmet och insemination vid allmänt sjukhus. Exempelvis skulle, vid insemination i hemmet, den biologiske fadern kunna anses som barnets rättsliga far i de fall då han samtycker till detta och det framstår som uppenbart vem som är biologisk far. I övriga fall skulle moderns make/partner/sambo anses som den andra rättsliga föräldern.

En variant på denna lösning skulle kunna inkludera införandet av möjlighet till insemination vid allmänt sjukhus med sperma från donator som kvinnan valt själv. Detta är något som efterfrågas av många lesbiska kvinnor. I en enkät som utredningen låtit göra föredrog 30 procent av de tillfrågade kvinnorna insemination i hemmet, 33 procent föredrog assisterad befruktning vid sjukhus med vald donator medan endast 17 procent föredrog assisterad befruktning vid sjukhus oavsett donator. Skillnaden i regelverket för fastställande av föräldraskap skulle då gå mellan insemination med sperma från donator som kvinnan valt själv (i hemmet eller vid allmänt sjukhus) och insemination med sperma från donator som läkare valt (vid insemination vid allmänt sjukhus).

Oavsett val av lagteknisk modell bör dock reglerna givetvis vara utformade på ett likartat sätt för både homosexuella och heterosexuella par.

Särskilt yttrande av Ulla Fredriksson, f.d. överdirektör, NIA, Torgny Gustavsson, överläkare i barn- och ungdomspsykiatri, Margret Henningsson, föreningar och nätverk för adopterade och adoptionsorganisationer, Börje Svensson, Rädda Barnen och Concetta Taliercio, Barnombudsmannen

Detta yttrande gäller de förslag som kommitténs majoritet, i den följande kallad utredningen, har lämnat i fråga om homosexuellt föräldraskap som rör gemensam adoption och styvbarnsadoption. Med gemensam adoption avses här att registrerade partner ges möjlighet att gemensamt prövas som adoptivföräldrar vid nationell eller internationell adoption. Styvbarnsadoption innebär att det införs en möjlighet för en registrerad partner att adoptera den andre partners barn, biologiskt eller adopterat.

Sammanfattning

Vi instämmer i utredningens förslag att införa en möjlighet för en registrerad partner att styvbarnsadoptera den andre partners biologiska barn. Vi anser däremot inte att en registrerad partner bör ges möjlighet att styvbarnsadoptera den andre partners adopterade barn. Vi delar inte heller utredningens uppfattning att registrerade partner bör ges möjlighet att gemensamt prövas som adoptivföräldrar vid nationell eller internationell adoption. Det finns enligt vår mening sakliga skäl att bibehålla skillnaderna i lagstiftningen i denna del.

Våra ställningstaganden tar sin utgångspunkt i den grundläggande princip om barnets bästa som finns i FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen). Vi anser att utredningens arbete inte i tillräcklig grad utgått från principen om barnets bästa. Den har istället i allt för hög grad fokuserat på vuxnas behov och perspektiv. I strävan för vuxnas rättigheter – hur angelägna de än må vara – får barnen aldrig bli verktyg för att tillgodose en grupp vuxnas intressen. Vi vill betona att våra ställningstaganden inte har sin grund i uppfattningen att homosexuella par skulle ha sämre förmåga att erbjuda god omsorg och omvårdnad om barnet än andra föräldrar.

Utredningen konstaterar att den samlade forskningen visar att barn med homosexuella föräldrar utvecklas psykologiskt och socialt på liknande sätt som de barn de jämförts med. Vi anser inte att

sådana slutsatser med säkerhet kan dras på grundval av den tillgängliga forskningen.

Det finns vidare en tydlig tendens i betänkandet att tona ned den psykiska sårbarhet som adopterade kan uppvisa till följd av sin särskilda bakgrund. Den psykiska sårbarheten ses enbart ur perspektivet psykisk hälsa eller ohälsa. På liknande sätt finns generellt en tydlig tendens att tona ned de negativa resultat som framkommit i forskningen om barn i homosexuella familjer.

Vi föreslår att den svenska adoptionslagstiftningen ses över i ett större perspektiv.

Barnets bästa

I barnkonventionens artikel 3 återfinns grundprincipen om barnets bästa. Här slås fast att barnets bästa skall komma i främsta rummet "vid alla åtgärder som rör barn". Stadgandet skall tolkas som att detta gäller all offentlig och privat verksamhet där beslut fattas om barn och unga. Artikel 3,1 lyder "*Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, skall barnets bästa komma i främsta rummet.*"

Innebörden av formuleringen i artikel 3 om barnets bästa innebär att principen alltid skall beaktas. I situationer då den vägs mot andra intressen skall barnets bästa väga tungt, "*... the best interests of the child shall be a primary consideration*". Det kan dock finnas situationer då andra intressen kan väga tyngre. Sådana intressen kan t.ex. vara samhällsekonomiska.¹

Barnkonventionen fastslår också vissa situationer då principen om barnets bästa skall ges absolut prioritet "*the best interests of the child shall be the paramount consideration*". Det har på svenska översatts med att staterna skall säkerställa att "*barnets bästa främst beaktas*".² Uttrycket barnets bästa formuleras således starkare i några av sakartiklarna, bland annat i artikel 21 om adoption. Detta innebär att barnets bästa skall vara styrande för alla överväganden som rör adoption.³

¹ SOU 1997:116, Barnets bästa i främsta rummet, s. 136-137. Betänkande av den parlamentariskt sammansatta Barnkommittén som tillsattes 1996 för att klarlägga hur barnkonventionens anda och innebörd kommer till uttryck i svensk lag och praxis.

² SOU 1997:116, Barnets bästa i främsta rummet, s. 136.

³ SOU 1997:116, Barnets bästa i främsta rummet, s. 252.

Även den svenska adoptionslagstiftningen bygger på principen om barnets bästa. Detta framgår till exempel av reglerna om adoption i föräldrabalken, socialtjänstlagen och lagen om internationella rättsförhållanden rörande adoption. När det gäller adoption bärs den svenska lagstiftningen upp av tanken att inga andra intressen kan ta över barnets. Enligt 4 kap. 6 § föräldrabalken (FB) skall domstolen pröva om det är lämpligt att adoptionen äger rum, varvid *"tillstånd får ges endast om adoptionen är till fördel för barnet"*.

När man bedömer barnets bästa vid t.ex. samhällsplanering och lagstiftning finns det dessutom anledning enligt vår mening att etablera och använda en försiktighetsprincip. Den innebär att när det råder osäkerhet om huruvida en förändring kommer att vara till fördel för de barn den är avsedd att gälla, skall man avvakta med förändringen till dess ett säkrare beslutsunderlag föreligger. En sådan princip måste anses vara helt i barnkonventionens anda.

Vid adoption skall alltså enligt gällande regler endast tas hänsyn till barnets bästa. Hur bedömer man då vad som är barnets bästa vid adoption?

En önskvärd metod är enligt den svenska Barnkommittén⁴ att beslut om barnets bästa grundas på vetenskap och beprövad erfarenhet och utgår från det barnen själva ger uttryck för.⁵ Vi kommer i det följande att redogöra för vad som framkommit i forskningen om barn som lever i homosexuella familjer och om adoptivbarn.

Barn i homosexuella familjer

Forskningsmaterialet

Utredningen konstaterar bl.a. att den samlade forskningen visar att barn med homosexuella föräldrar utvecklas psykologiskt och socialt på liknande sätt som de barn de jämförts med.

Vi anser inte att sådana slutsatser med säkerhet kan dras på grundval av den i betänkandet redovisade forskningen. Forskningsresultaten i sig talar förvisso i den riktningen, men det finns likväl anledning att värdera dessa resultat med stor försiktighet av följande skäl:

Det saknas i utredningen en tillräckligt tydlig redovisning av tillvägagångssätten för litteraturgranskningen dvs. vilka databaser som

⁴ Se fotnot 1.

⁵ SOU 1997:116, Barnets bästa i främsta rummet, s. 135.

använts, om litteratursökning kompletterats med kontakter med internationellt välrenommerade forskningscentra eller forskare. Någon sådan redogörelse finns inte heller i den till utredningen bilagda forskningsöversikten av Innala. Detta behövs för att kunna bedöma den forskning som kommittén haft tillgång till. Utan dessa redovisningar har den utomstående svårigheter att värdera underlaget avseende kvalitet, balans och fullständighet. Sådan redovisning krävs givetvis beträffande litteratur om såväl barn i homosexuella familjer som adoptivbarn.

Utredningen diskuterar i avsnittet 11.2.3 att urvalsproblem vid forskning angående barn i homosexuella familjer kan tänkas påverka resultatens kvalitet. Enligt vår uppfattning iakttar dock utredningen i sina slutsatser och ställningstaganden i avsnitten 13.2.2 och 13.4.2 inte den försiktighet avseende tolkningen av forskningsresultaten, som man tidigare redogjort för, och som är högst relevant. Detta gäller såväl de internationella som de av kommittén beställda svenska studierna.

I de svenska studierna som utredningen låtit göra och i de internationella studierna har de individer som ingår anmält sig själva. Det finns anledning att förmoda att denna urvalsmetod ger ett positivt urval vilket i sin tur kan antas leda till att resultaten är systematiskt (dvs. på grund av metoden) snedvridna. Eftersom det är de homosexuella föräldrarna, som anmäler sina barn till barn- och ungdomsundersökningarna, kan man förmoda att det blir en överrepresentation av problemfrihet beträffande barnen eftersom föräldrar generellt inte "vill skylda med misslyckanden". Liknande tendenser finns antagligen beträffande enkätstudien om homosexuellt föräldraskap. Man kan förvänta sig en större motivation att besvara enkäten hos de som är positiva till homosexuellt föräldraskap. Visserligen är det ofrånkomligt att urvalet görs på detta sätt, när det gäller dolda populationer som också redovisas i betänkandet. Det innebär emellertid samtidigt att resultaten måste värderas med försiktighet på ett sätt som inte avspeglas i betänkandet.

Det är enligt vår mening en svaghet avseende resultatens giltighet att litteratursammanställningen endast innehåller en longitudinell studie. Det är även få studier som avser barn som helt vuxit upp i homosexuella familjer. Vidare är det i studierna mycket få barn som adopterats till homosexuella familjer. Det finns inte någon enda studie som specifikt undersökt adopterade barn som växer upp med homosexuella föräldrar.

Vi kan konstatera att de två studier som utredningen låtit göra är små, vilket gör att resultaten måste tolkas med stor försiktighet och att generaliserbarheten i resultaten måste anses som begränsad. Därmed skall emellertid inte förstås att man inte kan se resultaten som tillförlitliga i sig. Vi är själva medvetna om detta när vi använder oss av forskningsresultaten. Beträffande intervjustudien med tonåringar och unga vuxna, måste framhållas att det är en kvalitativ djupintervjustudie utan jämförelsegrupp. Det innebär att studien inte kan utgöra grund för jämförelser med andra grupper av individer, vilket sker i betänkandetexten.

Beträffande studien med små barn måste särskilt understrykas att det ringa antalet innebär att det behövs mycket påtagliga skillnader på gruppnivå, för att de vid statistisk bearbetning skall framstå som signifikanta. De antydda skillnader som framkommer kan alltså vara avspeglningar av verkliga skillnader, som skulle visat sig i ett större material, men de kan naturligtvis också ha visat sig vara icke-existerande.

Bedömning av forskningsresultaten

I avsnitt 13.2 behandlar utredningen barns förhållanden i homosexuella familjer. Utredningen konstaterar att för en del av barnen kan det under vissa skeenden av uppväxten uppstå konflikter som är relaterade till föräldrarnas homosexualitet.

Vi instämmer i utredningens slutsatser ovan. Men vi vill göra följande kompletteringar. Det finns generellt såväl i avsnittet 11.3, där forskningen om barn med homosexuella föräldrar redovisas, som i 13.2 en tydlig tendens att tona ned negativa resultat som framkommit av den återopade forskningen. Det gäller bl.a. en något sämre mor-barnkontakt i småbarnsåren, vissa kamratproblem såsom tendens till reservation i förhållande till kamrater. En del av dessa barn har även problem med att berätta om sin familj i de tidiga tonåren, de måste också "komma ut" som barn till homosexuella. De känner oro angående sin egen sexuella läggning och känner en rädsla för att bli mobbade.

Utredningen ställer barnets oro för negativa konsekvenser mot faktiska och mer gynnsamma yttre förhållanden. Detta sätt att kontrastera inre upplevelse mot yttre observationer får till följd att barnens oro synes mindre viktig. Det finns dock inte något enkelt samband mellan oro å ena sidan och faktisk orsak å den andra. Så

länge det inte rör sig om sjuklig rädsla, finns det en för individen reellt upplevd anledning till sin rädsla, och personen vet i förväg inte att rädslan längre fram kan komma att ses som obefogad. *Rädslan i sig påverkar livskvaliteten negativt och kan vara skadlig för hälsa och utveckling.* Detta förhållande har ingen relation till om barnet t.ex. verkligen blir mobbat eller inte, utan ett sådant faktum måste värderas separat.

I redovisningarna av forskningsläget finns det vidare en tendens att värdera resultaten i ett historiserande perspektiv, dvs. bedöma dem utifrån hur den vuxne kommer att värdera sin uppväxt och må psykiskt. Den svenska Barnkommittén tar upp barndomens egenvärde som en av utgångspunkterna för barnperspektivet. Man menar därvid att barndomen inte enbart skall ses som en förberedelse för vuxenlivet utan som en del av livet med ett värde i sig.⁶ Vad som händer i barndomen skall därför i första hand värderas utifrån hur den upplevs av barnet. De negativa faktorer som framkommer kan alltså inte ses som mindre allvarliga, för att de inte resulterar i senare problem.

Adoptivbarns särskilda behov

I utredningens avsnitt 5.8 redogörs ingående och förtjänstfullt för forskning runt adopterades psykologiska utveckling och hälsa. Någon redovisning av hur urvalet av den redovisade forskningen skett finns tyvärr inte. Utredningen koncentrerar sig på forskning från de nordiska länderna. På så sätt kommer en del forskningsresultat, som påvisar sämre psykisk hälsa än genomsnittligt hos adopterade, ej att finnas med. Detta gäller bl.a. en stor flernationell studie under ledning av professor Frank C Verhulst, Holland.

I avsnitt 13.3 behandlar utredningen adoptivbarns särskilda behov. Utredningen konstaterar att forskningen visar att adoptivbarn som grupp har lika god psykisk hälsa och är lika socialt välanpassade som andra barn. De konstaterar vidare att adopterade barn kan uppvisa en psykisk sårbarhet till följd av sin särskilda bakgrund. Denna sårbarhet kan vara särskilt påtaglig vid barnens känslomässiga anknytning till föräldrarna och andra senare i livet och i deras identitetsutveckling. Forskningen visar att de flesta adoptivbarn kan hantera detta utan att den psykiska hälsan påverkas.

⁶ SOU 1997:116, Barnets bästa i främsta rummet, s. 138.

Utredningen konstaterar vidare att vissa adopterade barn kan uppleva konflikter och andra svårigheter som är relaterade till att de är adopterade, som t.ex. en känsla av att vara avvikande och annorlunda.

Vi delar utredningens slutsatser om adoptivbarns särskilda behov. Vi vill emellertid tillägga följande.

Vi anser inte att det är en *känsla* av annorlundaskap som adoptivbarnen har. Adopterades egna berättelser visar att många upplever ett faktiskt annorlundaskap. Hur annorlundaskapet upplevs och hanteras skiljer sig mellan olika barn.

Barnets tidigare erfarenheter av separationer lever kvar. Dessa kan komma till uttryck under perioder i livet som är extra känsliga, t.ex. i puberteten eller vid olika livskriser såsom skilsmässa i familjen eller senare i livet från en partner. Även om det inte nödvändigtvis resulterar i manifesta psykiska symptom eller känslö- och upplevelsemässiga problem, medför det hos många en sårbarhet. Att denna inte syns innebär inte att den är utan betydelse. Även för utåt sett välfungerande adopterade innebär det faktum att de en gång blivit övergivna en särskild inre process som skiljer dem från andra. Även för de adopterade som klarar sig bra innebär den särskilda bakgrunden en extra livsuppgift. De måste vid olika tillfällen i livet ägna psykisk energi åt att bearbeta att de blivit övergivna, att de har eller har haft en annorlunda familjesituation under uppväxten och ofta har ett annorlunda utseende än majoritetsbefolkningen.

Identitetsutvecklingen sker som en inre process, där barnet utvecklar bilden och upplevelsen av sig själv utifrån hur det erfar likheter och skillnader gentemot i första hand sina föräldrar. Det är en ömsesidig process i så motto, att barnet också söker och behöver bekräftelse på i första hand likhet och acceptans från föräldrarna. Det transkulturellt adopterade barnet har särskilda förhållanden att bearbeta i dessa avseenden. Barnet måste förhålla sig till flera verkliga skillnader gentemot sina föräldrar, skillnader som barnet själv upptäcker efter hand, och som innebär att identitetsbildningen kompliceras. Det förefaller sannolikt, att det skulle kunna innebära en ytterligare svårighet beträffande att finna likhet och hantera skillnad, om föräldrarna också utgör en minoritetsgrupp i samhället. Inte minst som flera barn till homosexuella berättar om en problematik som har med identitetsutveckling att göra.

Utredningen diskuterar behovet av parets möjligheter att erbjuda barnet såväl kvinnliga som manliga förebilder för homosexuella par som skall prövas för adoption. Utifrån ett barnperspektiv och ur det presumtiva adoptivbarnets synvinkel borde det vara så, att ett barns primära behov av bl.a. förebilder och anknytningspersoner skall finnas inom den familj, där barnet skall växa upp. Samhällets uppgift är att utreda att sådana förhållanden finns, inte att brister i dessa avseenden skall kunna kompenseras utanför familjen.

I betänkandet under 5.8 visar epidemiologiska studier att adoptivbarns anpassning och psykiska hälsa inte skiljer sig från andra barns. Man finner dock i kliniska studier att utlandsfödda adoptivbarn är överrepresenterade på barnpsykiatriska kliniker och institutioner samt att de har fler och allvarigare problem än andra barn. Inom psykiatrin var adoptivbarnen ungefär dubbelt så många som kunde förväntas utifrån deras andel i befolkningen. Vid hem för dygnsvård var det 2,4 gånger fler adopterade barn än förväntat.

För att på lämpligaste sätt bedöma vad som är barnets bästa skall man ta hänsyn till såväl vetenskap och beprövad erfarenhet som barnets egna synpunkter. Utredningen har hållit en hearing med företrädare för de adopterade samt för adoptionsorganisationerna och man har i litteraturgranskningen hänvisat till adopterades egna berättelser. I övervägandena i avsnitt 13 är det dock påfallande att kommittén inte i något avseende refererat till detta material. Vi vill ur detta lyfta fram några olika aspekter.

Det finns i de adopterades egna berättelser, som ofta återkommande tema, skildringar av den identitetsmässiga förvirring och den relationsmässiga problematik som många adopterade upplever. Den hänför sig till det flerfaldiga annorlundaskapet som kan bestå i att inte växa upp i sin biologiska familj, att numera oftast ha en annorlunda etnisk tillhörighet än omgivningen, att ha förlorat ett språk och en kultur och att ha blivit såväl bortvalda som utvalda. I de adopterades berättelser framgår att denna särskilda situation ofta innebär en smärta och alltid, även om de som individer inte har någon psykiatrisk problematik, innebär något att bearbeta och förhålla sig till under stora delar av livet.

Vi vill också hålla fram att företrädare för föreningar och nätverk för adopterade till övervägande delen ställt sig negativa till homosexuellas möjlighet att bli prövade för gemensam adoption.

Gemensam adoption

I avsnitt 13.4.2 behandlar utredningen gemensam adoption. Utredningen föreslår att registrerade partner i likhet med makar skall ges möjlighet att gemensamt prövas som adoptivföräldrar. *Vi delar inte utredningens uppfattning i detta avseende.*

Vi välkomnar en utveckling som innebär jämställdhet mellan heterosexuella och homosexuella. De homosexuella skall självklart kunna ingå partnerskap och inte diskrimineras i arbetslivet. Det kan därför vara lätt att se adoption som nästa och ytterligare ett steg i att öka jämställdheten för homosexuella. Nu gäller det emellertid inte bara vuxna människors rätt och valmöjligheter utan också en tredje och svagare part, som inte har möjlighet att föra sin talan, nämligen barnet. Det finns som vi ser det, en motsättning mellan två perspektiv i kommitténs uppdrag – dels vuxna homosexuella par som önskar bli föräldrar genom adoption och i detta avseende helt jämföras med heterosexuella par, dels övergivna barns behov och förutsebara problematik. *Frågan om homosexuellas rätt att bli prövade för adoption är därför inte en fråga om en gruppers rättigheter i förhållande till en annan, utan om samhällets ansvar för att barnets bästa sätts främst.*

När ett barn lämnas för adoption är samhället skyldigt att ta ansvar för att barnet får så goda uppväxtvillkor som överhuvudtaget är möjligt. När det gäller adoption bärs den svenska lagstiftningen upp av tanken att inga andra intressen kan ta över barnets, adoptionen skall anses vara till fördel för barnet. Barn som adopteras har övergivits av sina biologiska föräldrar. De bär således redan med sig en utsatthet och sårbarhet när de adopteras. Beträffande internationellt adopterade barn har de även förlorat sitt etniska ursprung. De har inte heller någon förankring i den blivande adoptivfamiljen eller det nya hemlandet. Samhället bör därför inte medverka till förhållanden, som riskerar att leda till ytterligare belastningar för dessa barn.

Det bör också framhållas att trots att allmänhetens inställning till homosexuella har förbättrats anser en stor del av alla åldersgrupper som besvarat Forskningsgruppen för Samhälls- och Informationsstudier (FSI) enkät att homosexuella par inte bör få rätt att prövas som adoptivföräldrar.⁷

⁷ FSI:s rapport "Svenska befolkningens attityd till homosexuella och homosexualitet". Se kap. 12 i betänkandet.

Att växa upp i en homosexuell familj är att tillhöra en minoritet och det innebär att man inte har det riktigt som andra. För det adopterade barnet blir det ofta ett flerdubbelt annorlundaskap. Det är flera processer samtidigt – ursprunget, identiteten och familjens särskilda situation. Dessa processer finns med hela livet, men vi vet mycket lite om vad de innebär på sikt eftersom det saknas longitudinella studier. Utifrån nuvarande forskning finns ingen helhetsbild som visar hur det går för adopterade utifrån ett livsperspektiv.

Utredningens bedömningar skall enligt direktiven göras med utgångspunkt i barnets bästa, på basis av vad som utretts om förhållandena för barn i homosexuella familjer och vad som är känt om adoptivbarns särskilda behov.

Det har konstaterats i betänkandet att det inte finns någon ökad förekomst av psykiatriska symptom för adoptivbarn och inte för barn i homosexuella familjer. Det finns mycket lite kunskap om barn som har hela sin uppväxt i homosexuella familjer. Vi har ändå tillräckligt med data som ger belägg för att det innebär en ökad belastning att växa upp i en homosexuell familj eller som adopterad. Det är möjligt att den sammanlagda ökade belastningen för adopterade i en homosexuell familj skulle innebära en förhöjd risk för psykisk ohälsa. Ingen vet hur stora marginalerna är. Vi anser därmed att det inte är till barnets bästa att adopteras av ett homosexuellt föräldrapar.

Styvbarnsadoption

I avsnitt 13.4.3 behandlar utredningen styvbarnsadoption. Utredningen föreslår att det införs en möjlighet för en registrerad partner att adoptera den andre partners barn.

Vi instämmer i utredningens förslag när det gäller möjligheten för en registrerad partner att adoptera den andre partners biologiska barn. Vi anser däremot inte att en registrerad partner bör ges möjlighet att styvbarnsadoptera den andre partners adopterade barn.

I familjer där ena parten är biologisk förälder har barnet redan sitt ursprung klart. Det har för det mesta redan sina relationer, anknytning och bakgrund uppbyggda med åtminstone en biologisk förälder. Samhället har då en skyldighet att underlätta, inte motverka och försvåra, dessa barns uppväxt.

Regler skall alltså inte förhindra att barnet adopteras av partnern till den biologiske föräldern om det skulle bedömas vara till fördel för barnet. Vi anser att det inte bör göras någon åtskillnad om föräldrarna är homosexuella eller heterosexuella. En individuell prövning skall göras på samma sätt som redan görs. Det är således fortfarande barnets bästa som skall vara utslagsgivande. En viktig aspekt är att barn som fyllt tolv år inte får adopteras utan eget samtycke 4 kap. 5 § (FB). Även yngre barns åsikter skall beaktas om barnets ålder och mognad ger skäl för det 4 kap. 6 § (FB). Detta är i överensstämmelse med barnets rätt att komma till tals enligt artikel 12 i barnkonventionen. Barnets rätt att komma till tals betonas vidare särskilt i bl.a. artikel 21 om adoption. Enligt vilken de personer som berörs skall ha "givit sitt fulla samtycke till adoptionen".

Vi anser däremot inte att en registrerad partner bör ges möjlighet att styvbarnsadoptera den andre partnerns adopterade barn. Problematiken för detta barn blir densamma som vi redovisat vid gemensam adoption.

Vi föreslår att adoptionslagstiftningen ses över

Homosexuellas möjlighet att adoptera uppfattas av många som en rättvise- och diskrimineringsfråga. Homosexuella pars möjlighet till adoption måste emellertid ses i ett vidare sammanhang. Frågor om adoption väcker starka känslor och åsikterna går isär. Några uppfattar adoption som en fortsättning av imperialismen och anser därför att samtliga internationella adoptioner borde upphöra. Andra ser det som en demokratisk rättighet och menar att alla bör ges möjlighet till en individuell prövning. Samhället tar ett mycket stort ansvar när barn omplaceras, inte minst vid internationella adoptioner.

Utredningens uppdrag har enbart avsett frågor rörande homosexuellas möjlighet till adoption m.m. Vi menar att de svenska adoptionsreglerna bör ses över i ett större perspektiv. Det är viktigt att utvärdera den befintliga verksamheten innan den utvidgas ytterligare. Det kan idag förefalla märkligt att ett gift par eller en ensamstående kan adoptera barn men däremot inte sambor. Det kan i sammanhanget nämnas att bestämmelsen om ensamståendes rätt till prövning för adoption kom 1917.

En översyn av adoptionslagstiftningen måste göras i samspel med aktuell forskning om adoptivbarn och de adopterades egna berättelser, för att undersöka om lagstiftningen är anpassad till dagens barnperspektiv. Vid denna översyn bör undersökas vad som är det bästa för barnet enligt forskarna och vilken familjekonstellation som är till fördel för barnet.

Avslutande kommentar

I sin regeringsförklaring september 2000 uttalade statsministern bl.a. att "FN:s barnkonvention skall efterlevas" och att "barnen skall stå främst". Om Sverige menar allvar med sitt åtagande att följa barnkonventionen och att barnen skall stå främst så skall barnets intresse och inte de vuxnas stå i fokus.

Särskilt yttrande från Margret Henningsson, expert

Angående utländska förhållanden och internationellt samarbete

Jag instämmer inte i kommitténs förslag om möjlighet till gemensam adoption och styvbarnsadoption för homosexuella gällande barn födda i annat land än Sverige.

Förutom de skäl som anges i det gemensamma yttrandet skrivet av experterna Ulla Fredriksson, Torgny Gustavsson, Margret Henningsson, Börje Svensson och Concetta Taliercio om gemensam adoption och styvbarnsadoption vill jag härmed göra följande tillägg:

Om homosexuella par ges möjlighet att adoptera innebär det risk för att:

adoptionsverksamheten i ursprungsländer försvåras, då homosexualitet ofta är ett känsligt ämne och internationella adoptioner kontroversiellt.

trovärdigheten ifrågasätts internationellt när vi kringgår Haagkonventionen, en konvention som bland annat Sverige arbetat för att få till stånd och som bygger på Barnkonventionen samt frånträder 1967 års europeiska konvention om adoption av barn.

förtroendet för svensk adoptionsverksamhet minskar i ursprungsländerna då experter och ledamöter i kommittén inte instämmer i utredningens förslag, utan istället anser att förslaget som läggs fram inte bygger på "barnet bästa".

Kommitténs arbete

Enligt direktiven skall kommittén undersöka och redovisa hur de länder som Sverige idag samarbetar med om internationella adoptioner skulle reagera om homosexuella par ges möjlighet att prövas som adoptivföräldrar.

Kommittén har vänt sig med frågor till tjugofem ursprungsländer via de svenska ambassaderna i länderna. Ambassaderna har i sin tur vidarebefordrat frågorna, i första hand till ansvarigt ministerium eller central myndighet i respektive land.

Två frågor ställdes till ursprungsländerna: Ena frågan gällde om de kunde tänka sig att låta homosexuella par adoptera barn från deras land. Andra frågan var om en eventuellt svensk lagändring

skulle kunna påverka möjligheterna negativt för svenska heterosexuella par som vill adoptera.

Sjutton länder svarade och samtliga tillåter endast heterosexuella par – och i de flesta fall ensamstående – att adoptera.

Endast tio länder svarade på den andra frågan. Sju av dessa menade att en svensk lagstiftning som ger homosexuella par möjlighet att adoptera inte skulle påverka svenska heterosexuella pars möjlighet att adoptera negativt.

Det är anmärkningsvärt att de flesta ursprungsländer inte svarat på denna fråga, däribland flera länder som det kommer många adoptivbarn ifrån till Sverige. Detta kan mycket väl vara en ”diplomatiskt tystnad” i en, för ursprungsländerna, mycket kontroversiell fråga.

De svar som kommittén fått in får betraktas som ländernas officiella svar.

Vilka barn som skall lämnas för adoption och vem som skall få adoptera ett enskilt barn bestäms dock ofta av lokala adoptionsorganisationer, myndigheter eller barnhem. Handläggningen är olika i olika länder.

Detta innebär att om en svensk lagstiftning ger homosexuella par möjlighet att adoptera, kan en enskild organisation eller lokal myndighet i ett ursprungsland bli mer restriktiv gentemot alla svenska adoptanter trots att landets officiella svaret varit ett annat.

Samarbetet med ursprungsländerna

Internationella adoptioner började i liten skala på 1950-talet och ökade sedan under 1960-talet. I dag kommer omkring 1 000 adoptivbarn per år till Sverige. Totalt finns över 40 000 adopterade födda i andra länder.

De allra flesta internationella adoptioner i Sverige förmedlas i dag via auktoriserade adoptionsorganisationer. Dessa samarbetar med myndigheter, organisationer och barnhem i olika länder.

Under drygt 30 år har relationer byggts upp och nätverk bildats för att barn som inte kan växa upp i sitt födelseland ska kunna få en familj i Sverige. Respekt och förtroende är grundpelare för ett fungerande samarbete. Respekt för lagstiftning och kulturella värderingar i ursprungslandet och förtroende för att man i mottagarlandet arbetar för barnets bästa som primärt mål.

I många länder är internationella adoptioner ifrågasatta. Då och då dyker det upp nyheter i media om barn som sålts, utnyttjats eller misshandlats.

Utifrån detta kan frågor om homosexuellas möjlighet att adoptera upplevas provocerande, kränkande, hotfulla eller i alla fall obegripliga.

I de flesta av länderna är dessutom homosexualitet ett mycket känsligt ämne och till och med straffbart i vissa.

Familjeföreningen för internationell adoption (FFIA) är den svenska adoptionsorganisation som förmedlat flest barn från Kina, över 500 adoptioner sedan 1992.

Med anledning av att det i debatten sagts att det är tillåtet för homosexuella att adoptera i Kina skrev FFIA ett pressmeddelande i augusti 2000, där man dementerade detta.

Det är förbjudet för homosexuella, både par och ensamstående, att adoptera barn från Kina.

Den kinesiska centralmyndigheten är mycket tydlig i sin information om detta och uttrycker det så att man inte tillåter *"de homosexuella och de som har homosexuella tendenser att adoptera kinesiska barn genom internationell adoption. Vi förbjuder utan undantag adoptionssökande som inte uppfyller kinesiska moralnormer och beteenderegler att komma till Kina för att adoptera barn"*.

Detta är ett exempel på hur känslig frågan om homosexualitet och adoption är. Internationella adoptioner kommer inte generellt att stoppas om Sverige tillåter homosexuella att prövas som adoptivföräldrar, men många ursprungsländer kan känna sig provocerade och djupt oroad. Adoptionsmöjligheterna för svenska adoptanter riskerar därmed att försvåras.

När det gäller styvbarnsadoption föreslår utredningen att en registrerad partner skall kunna adoptera den andre partners adopterade barn. Argumentet som ges är att det skulle vara djupt orättvist mot ett adopterat barn att beröva honom eller henne möjligheten att på detta sätt få sitt rättsliga skydd stärkt.

Jag delar inte kommitténs uppfattning. Så länge svensk lag tillåter ensamstående att adoptera godkänner samhället den familjeformen som tillräckligt trygg för ett barn att växa upp i.

Dessutom handlar det återigen om ursprungsländernas förtroende för svensk adoptionsverksamhet, då inget av de nuvarande länderna som Sverige samarbetar med tillåter homosexuella att adoptera. Om Sverige tillåter styvbarnsadoption av internationellt adopterade är risken stor att ursprungsländer känner sig lurande,

då de uttryckligen sagt att de inte godkänner homosexuella som adoptanter. Missbrukas förtroendet som ursprungsländerna visar Sverige, riskeras framtida internationella adoptioner.

I Danmark och Island är det idag tillåtet för homosexuella med styvbarnsadoption, men där har man beslutat att det inte skall gälla internationellt adopterade. Till stor del handlar detta om respekt för ursprungsländerna.

Haagkonventionen

Den konvention som har störst betydelse i dag när det gäller internationella adoptioner är 1993 års Haagkonvention om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner. Konventionen syftar bland annat till att verka för att de adoptioner som genomförs är etiskt godtagbara.

Sverige är ett av de länder som arbetat mycket med konventionen och tillträdde den 1997.

Sverige har i vissa delar anpassat sin lagstiftning om internationella adoptioner till konventionens regler. Det innebär att internationella adoptioner i princip skall gå genom svenska auktoriserade adoptionsorganisationer. Det gäller även adoptioner från länder som inte tillträtt konventionen.

Den 1 januari 2001 hade 40 länder anslutit sig till Haagkonventionen.

Haagkonventionen utgår ifrån FNs Barnkonvention och bygger på principen om "barnets bästa". Tanken är att ett system med samarbete kring internationella adoptioner skall införas mellan de stater som ansluter sig till konventionen. Detta skall förhindra handel med barn. Konventionen skall också garantera att de adoptioner som genomförs enligt konventionens bestämmelser erkänns i alla konventionsländer.

I samband med arbetet med konventionen restes frågan om vilka personer som skulle kunna komma i fråga som blivande adoptivföräldrar inom ramen för konventionen. Diskussionen ledde till att konventionen endast skulle omfatta äkta par bestående av man och kvinna ("spouses") eller ensamstående ("a person"). Frågan aktualiserades igen i den diplomat-konferens som slutligen antog konventionen. Ett förtydligande krävdes av bland annat Korea och Colombia för att det skulle stå klart att konventionen endast omfattar heterosexuella par.

Trots Haagkonventionen finns det, enligt kommittén, inte något formellt hinder för en lagändring i Sverige som innebär att homosexuella par kan prövas som adoptivföräldrar även vid internationell adoption. Det blir dock en adoption som inte omfattas av konventionen.

Jag anser att detta trots allt är ett problem, inte juridiskt, men etiskt, som kommittén inte tagit på allvar. Att kringgå en konvention som bygger på "barnets bästa" och som verkar för att de adoptioner som genomförs är juridiskt och etiskt godtagbara, är häpnadsväckande.

Europarådskonventionen

1967 års europeiska konvention om adoption av barn, som tar sikte på konventionsstaternas interna regler, syftar till att utjämna olikheterna mellan staternas adoptionslagstiftning och tillgodose "barnets bästa" genom gemensamma principer och gemensam praxis.

Även den konventionen säger att adoption ska göras av gifta par eller ensamstående.

Sverige ratificerade konventionen i juni 1968.

Kommittén har föreslagit att Sverige ska säga upp den konventionen. Jag stöder inte det förslaget.

Jag anser att syftet med konventionen fortfarande är aktuellt. Adoptionsverksamhet som utgår ifrån "barnets bästa" och strävar efter gemensamma principer är tidlöst.

Europarådskonventionen är en viktig konvention som Sverige bör hålla fast vid.

Avslutande kommentarer

Sammanfattningsvis handlar det om vilka signaler Sverige sänder till ursprungsländerna.

Jag anser att kommitténs förslag är flera steg tillbaka i strävan efter korrekta och etiska adoptioner samt ett internationellt samförstånd inom adoptionsområdet. Det är inte acceptabelt att Sverige medverkar till en sådan utveckling.

I svensk lag står det att "barnets bästa" skall vara det allra viktigaste vid adoption. Detta riskerar att ifrågasättas inte bara i Sverige, utan även i andra länder, när utredningen lägger fram ett förslag

som inte har ett enhälligt stöd från ledamöter och experter. Det blir särskilt märkligt allra helst som experter med kunskaper om och erfarenheter av barns utveckling, adopterade och internationella adoptioner tvärt om menar att förslaget som läggs fram strider mot det som man anser vara "barnets bästa" och som återfinns i så väl Barnkonventionen som i Haagkonventionen och Europarådskonventionen.

Angående insemination för lesbiska par

Jag instämmer inte i utredningens förslag om möjlighet till insemination för lesbiska par.

Anledningen är att tiden inte räckt till för att utreda frågan tillräckligt seriöst och noggrant.

Enligt direktiven (Dir 1999:5) skall utredningen först ta ställning till om homosexuella skall ges rätten att prövas som adoptivföräldrar och kunna utses till särskilt förordnade vårdnadshavare. Finner utredningen att homosexuella har rätt till detta skall kommittén därefter överväga om lesbiska par bör ges tillgång till assisterad befruktning.

Detta gjordes, men då det var nödvändigt att ägna mycket arbete åt frågor som rör adoption, blev tiden alltför knapp för att sedan hinna utreda villkor och konsekvenser av en eventuell lagändring som tillåter insemination för lesbiska par.

Det har inte funnits tillräckligt med tid för att på ett tillfredställande sätt värdera och diskutera litteratur och forskningsresultat samt konsekvenserna av lagändringarna.

Dessutom har inga slutsatser dragits ur barnens perspektiv.

Den mycket betydelsefulla frågan om barns rätt till kunskap om och kontakt med sitt ursprung har heller inte behandlats så som vore önskvärt.

Jag delar kommitténs uppfattning att frågor om insemination bör utredas närmare.

Utifrån barnperspektivet finns det flera oklarheter redan i nuvarande lagstiftning, inte minst när det gäller den viktiga frågan om barns rätt till sitt biologiska ursprung.

Rapporten "Får barnen veta? Barn som fötts efter givarinsemination" (SoS-rapport 2000:6) visar att en stor del av dessa barn, som växt upp i heterosexuella familjer, riskerar att inte få kännedom om sitt ursprung av sina föräldrar. Vidare fastslås i rapporten

att med nya medicinska metoder, framförallt genetiska, kommer det sannolika att bli allt viktigare för föräldrar att informera sina barn om det biologiska ursprunget. En större öppenhet kring insemination och ursprung är därför nödvändig.

Jag anser att det är viktigt att inhämta kunskap och erfarenhet om hur föräldrar berättar om inseminationen och det biologiska ursprunget och hur deras barn hanterar det.

Jag menar att det inte kan vara förenligt med (det ofödda) "barnets bästa" att påskynda en utvidgning av möjligheten till assisterad befruktning innan frågor om det juridiska, biologiska och sociala föräldraskapet för dessa barn har utretts på ett tillfredsställande sätt.

Utifrån detta anser jag därför att kommitténs förslag inte borde ha framlagts nu och jag tar inte ställning i denna mycket komplicerade fråga.

Särskilt yttrande från Ulla Fredriksson, expert

I anknytning till experten i kommittén Margret Henningssons särskilda yttrande vill jag för min del anföra följande.

Kommittén har inte tillräckligt beaktat ursprungsländernas negativa inställning till att lämna barn för adoption till homosexuella.

Kommittén har också underskattat riskerna för att förslagen, och därmed kommitténs hållning till ursprungsländernas syn, kan åstadkomma en allvarlig bräcka i det ömsesidiga förtroende, som omsorgsfullt byggts upp genom åren mellan Sverige som mottagarland och ursprungsländerna.

Kommittén har vidare underskattat riskerna för att adoptionsverksamheten som helhet tar skada, om kommitténs förslag genomförs beträffande gemensam adoption och styvbarnsadoption av parternas adopterade barn.

Särskilt yttrande av Per Arne Håkansson, expert

Kommitténs förslag är grundade på en felaktig slutsats av den forskning som redovisas. Slutsatsen formuleras så här i en av sina versioner: "De studier som gjorts om barn med homosexuella föräldrar – både i utlandet och i Sverige – visar att barnens könsutveckling, psykologiska och sociala utveckling inte skiljer sig från andra barns." (första meningen under "Överväganden" i avsnitt 13.4.2).

Jag anser att slutsatserna i stället bör vara, för det första, att studierna visar att det finns viktiga skillnader, och för det andra, att bristen på kunskap i en del avseenden är så stor att det inte går att dra några säkra slutsatser om skillnader.

Kommittén bortser ifrån ett väsentligt resultat av den redovisade forskningen när den hävdar att inga skillnader existerar, nämligen att en del barn med homosexuella föräldrar är oroliga för att bli illa omtyckta och sedda som avvikande av kamrater och andra, om föräldrarnas homosexualitet skulle bli känd. Kommittén är medveten om denna svårighet i barnens relationer och borde därför inte ha dragit sin slutsats. Det finns dessutom en risk för att forskningen ger en alltför positiv bild av verkligheten och underskattar barnens oro, eftersom det i allmänhet är föräldrarna som har anmält barnen till studierna och barn med problem därför kan vara underrepresenterade.

Det finns alltså barn till homosexuella som lever med en otrygghet i sina relationer till andra. Det måste tas på allvar. Otryggheten kan inte enkelt kompenseras av att föräldrarna är kärleksfulla och har en god relation till barnet. Otryggheten blir naturligtvis inte heller mindre av att det senare kanske visar sig att farhågorna har varit överdrivna.

I vissa avseenden är kunskaperna om barn med homosexuella föräldrar så begränsad att det inte går att dra några säkra slutsatser om hur deras situation och utveckling skiljer sig från andra barns. Det gäller inte minst de barn som tillbringar hela sin uppväxt i en homosexuell familj och inte – som flertalet barn i de redovisade studierna – lever sin första tid i en familj med både en mamma och en pappa. Detta är en viktig skillnad, eftersom vi vet att de första åren har en livsformande betydelse i människors liv.

Kommittén diskuterar detta närmare när det gäller barnens könsutveckling, det vill säga deras föreställningar om kön, könsidentitet, könsrolls beteende, sexuella inriktning och liknande

(avsnitt 13.2.3). Kommittén konstaterar att det bara finns enstaka, begränsade studier och gör i stället ett antagande om att könsutvecklingen hos barn som från födelsen växer upp med homosexuella föräldrar inte signifikant skiljer sig från andra barns. Argumentet för antagandet är att barns könsutveckling inte bara bestäms av samspelet med föräldrarna utan också av samspelet med andra.

Det må vara, men vi saknar ändå kunskap om vilken relativ betydelse olika förhållanden har och hur utvecklingen faktiskt gestaltar sig för barn som från början eller mycket tidigt växer upp i en homosexuell familj. Antaganden kan inte ersätta forskning och observation av verkligheten. Så länge forskningen är näst intill obefintlig är den enda möjliga slutsatsen, att vi saknar kunskap på området.

Särskilt yttrande av Concetta Taliercio, expert

Angående assisterad befruktning

Enligt utredningen skall lesbiska par som registrerat partnerskap eller lever i ett samboförhållande ges möjlighet att få assisterad befruktning vid allmänt sjukhus. *Jag delar inte utredningens uppfattning. Den nuvarande verksamheten med givarinsemination bör inte utvidgas, utan barnets rätt till sitt genetiska ursprung m.m. bör först ses över i ett vidare sammanhang.*

I artikel 7 punkt 1 i barnkonventionen behandlas barnets rätt att så långt möjligt få vetskap om sina föräldrar. Enligt Lag (1984:1140) om insemination har ett barn som tillkommit genom givarinsemination rätt att få uppgift om den genetiske faderns identitet via sjukhusets journal. I dag antecknas i folkbokföringen den gifte eller sammanboende mannen som barnets genetiske fader.

Den nuvarande lagstiftningen för heterosexuella par har sin utgångspunkt i att skydda de vuxnas intressen eftersom den tillåter att medvetet oriktiga uppgifter registreras i folkbokföringen. Detta får inte bara konsekvenser för barnets rätt till sitt ursprung utan även för medicinsk forskning och släktforskning.

En förutsättning för att ett barn skall kunna tillgodogöra sig den lagstadgade rättigheten att få vetskap om sitt ursprung, blir alltså att föräldrarna informerar barnet om hur det tillkommit eftersom uppgifterna i folkbokföringen vilseleder.

En färsk studie av Socialstyrelsen (SoS 2000:6) visar att endast cirka 10 % av föräldrarna till barn som tillkommit via givarinsemination sedan ovan nämnda lag infördes, har berättat för barnen hur de tillkommit. Utifrån ett barnperspektiv anser jag därför att verksamheten inte bör utvidgas utan *att barnets rätt till sitt genetiska ursprung m.m. först ses över i ett vidare sammanhang.* Jag är väl medveten om att utredningen inte haft mandat att göra detta.

Särskilt yttrande från Margareta Walch, expert

Jag har deltagit i kommitténs arbete som expert. Jag har delvis kommit till andra slutsatser än majoriteten av ledamöterna i kommittén och vill därför bilägga mina synpunkter för att göra dem mera tillgängliga för remissinstanserna i deras arbete med det digra material kommitténs betänkande utgör.

Utgångspunkt

Min utgångspunkt är barnpsykologens. I mitt dagliga arbete upplever jag ofta barns underläge i förhållande till vuxna i vårt samhälle. Barn är beroende av vuxna och särskilt sina föräldrar intill utsatt-het. Jag har många gånger haft rollen att ta reda på vad barn känner och tänker som utredare i konflikter kring vårdnad och umgänge, övergrepp mot barn och ställningstagande till omhändertagande.

Barnets bästa är ett begrepp som använts flitigt i kommitténs arbete. Det är ett komplicerat begrepp. För mig hör *barnets bästa* till det som kunde verka enkelt och självklart en gång, men som efter många års erfarenhet av arbete med barn och familjer framstår som ett både viktigare och svårare ställningstagande. I de konflikter vi vuxna drar in barn i är *barnets bästa* – i bemärkelsen det barnet skulle föredra – inte sällan ett icke valbart alternativ.

Min utgångspunkt är således barnets perspektiv så långt jag för-mår. Där jag uppfattar en motsättning mellan vuxnas önskemål eller rättigheter och barns bästa har jag försökt resonera kring konsekvenserna för barn. Det finns en skillnad i tänkande mellan den kunskap och erfarenhet jag representerar och det juridiska tänkan-det. Utifrån ett strikt juridiskt tänkande finns det i kommitténs uppdrag endast en part – homosexuella par som önskar bli föräldrar – och man har att ta ställning i en rättighetsfråga där dessa jämförs med heterosexuella barnlösa par. Barnen blir utifrån detta synsätt i någon bemärkelse objekt, de vuxna subjekt. Hela frågan får en annan komplexitet om även barnen betraktas som subjekt.

Jag har själv försökt omfatta denna komplexa tolkning av kommitténs uppdrag – det är inte lätt, men utifrån ett barnpsykologiskt perspektiv, nödvändigt.

Med fokus på kommitténs uppdrag om homosexuellas rätt att adoptera barn och lesbiska pars rätt till insemination inom svensk sjukvård har jag valt att sammanfatta mina synpunkter kring tre huvudrubriker: homosexuella som föräldrar, situationer som inne-

fattar homosexuella föräldrars biologiska barn och homosexuella pars möjligheter att adoptera barn som inte är ena partens biologiska barn.

Homosexuella som föräldrar.

Det finns ingenting i det material kommittén har tagit del av som tyder på att homosexuella skulle vara sämre som föräldrar än heterosexuella. Barnen i de homosexuella familjer som ingått i kommitténs egna undersökningar mår generellt bra. Barnen i de homosexuella familjerna har ett relativt stort nätverk av vuxna som de har förtroende för.

Dock är det ett viktigt observandum att de äldre barnens beskrivningar innehåller vissa erfarenheter av att det varit svårt med öppenhet kring sina familjer. Även i den yngre gruppen redovisas en viss social reservation och återhållsamhet gentemot omgivningen. Det är också så, att barnen i den gruppen utifrån resultatet på testet *Family Relations* har en *ambivalent relation* till sin mamma i 16 % högre utsträckning än jämnåriga barn i normeringsgruppen. Samma skillnad i motsatt riktning gäller för andelen barn som ger uttryck för en *okomplicerat positiv relation* till mamma. Det är alltså betydligt vanligare bland barn i allmänhet att man har en okomplicerat positiv relation till sin mamma än bland de 20 barnen i undersökningsgruppen. Arton av de 20 barnen har lesbiska mödrar och 3 har homosexuella fäder.

Den forskning som redovisas i litteraturstudien har brister i urval och många rapporter är ganska lika i sin frågeställning, endast en longitudinell studie redovisas. De allra flesta studierna rör lesbiska mödrar och kontrollgruppen är då oftast heterosexuella ensamstående mödrar. Kunskapen om hur det är att växa upp i en homosexuell familj med två vuxna jämfört med att växa upp i en heterosexuell familj med två vuxna är oerhört begränsad. Det vi vet är att homosexuella mödrars barn och ensamstående heterosexuella mödrars barn mår lika bra. De allra flesta barnen i alla studier är biologiska barn som tillkommit i ett tidigare heterosexuellt förhållande.

Det finns inte i det som framkommit något belägg för att barn i homosexuella familjer inte får tillräcklig kärlek och god omvårdnad på liknande sätt som de barn som växer upp med heterosexuella föräldrar samtidigt som materialet således är mycket begränsat och

vår okunskap fortfarande mycket stor. Vi vet till exempel mycket lite om hur det är att växa upp från början i en homosexuell familj och ännu mindre om hur det är att växa upp som icke-biologiskt barn i en homosexuell familj.

Genom öppenhet kring sin sexuella läggning underlättar föräldern barnets identitetsprocess och barnets möte med omgivningen från dagis och framåt. Inom barnpsykiatri finns stor erfarenhet kring familjehemligheter av olika slag och den belastning de utgör för barnen i en familj. I svaren på enkäten till homosexuella föräldrar noterar jag att många inte är öppna inför omgivningen när det gäller familjens särskilda situation. Samtidigt har kommittén muntligt fått information som tyder på att homosexuella par som från början skaffar barn tillsammans är mer öppna inför omgivningen än de familjer där barnen kommit till i ett tidigare heterosexuellt förhållande.

Biologiskt föräldraskap i homosexuella familjer

Den absoluta majoriteten barn som finns med både i den forskning som redovisats, bland de barn som framträtt vid hearingen om homosexuella familjer i Riksdagen, antingen genom egna berättelser eller föräldrarnas, och i de undersökningar kommittén tagit initiativ till är biologiska barn till en eller två homosexuella föräldrar. De flesta har kontakt med båda sina biologiska föräldrar. Endast enstaka barn i varje studie är ett adopterat barn utan kontakt med någon biologisk förälder.

Barn som lever med sina biologiska föräldrar har en självklar tillhörighet och möjlighet till identifikation. De lever relativt riskfritt också om de exempelvis i tonåren gör rejäla avstamp med mycket konflikter i förhållande till föräldrarna under den tid de formar sin egen identitet. När det finns en tillräckligt god grund i föräldraskapet kan barn ifrågasätta mycket hos sina föräldrar i olika perioder av sin utveckling, och gör det också, utan att grunden påverkas av detta.

Barn till homosexuella föräldrar beskrivs ha en egen "komma-ut" process, deras identitetsprocess innefattar en problematisering av familjens situation. Denna process kan troligen klaras av inom ramen för barns naturliga uppror och ifrågasättande om det finns en öppenhet i familjen. I familjer med dolda familjehemligheter finns en risk att barnen skuldbelägger sig själva och genom detta

får svårt att hitta en positiv egen identitet och behålla en god relation till sina föräldrar.

För barn som lever i homosexuella familjer är det viktigt att deras sorts familj blir erkänd som en av många möjliga familjer. En viktig del av varje barns självkänsla är att känna att man duger som man är – för barnet som lever i en familj som inte erkänns, inte ”duger” i någon bemärkelse i samhällets bedömning kan frågan om att duga fortplantas till att gälla dem själva som produkt av denna familj.

Barn har rätt till sitt ursprung, rätt att om möjligt veta vilka dess föräldrar är. I Sverige har ett barn som tillkommit genom insemination i vuxen ålder möjlighet att få veta vem den biologiska fadern är. Så är inte fallet vid insemination i många andra länder. Om insemination tilläts för lesbiska kvinnor i Sverige får förhoppningsvis fler barn tillgång till information om sitt ursprung. Samtidigt leder möjligheten till insemination kanske till att färre barn i homosexuella familjer får tillgång till kända och delaktiga fäder.

Utlandsadopterade barn i homosexuella familjer.

Kommittén har fått mycket information om adopterades särskilda situation. Vi vet att de utgör en riskgrupp när det gäller neuropsykiatriska svårigheter t.ex. förmåga till abstrakt språk, koncentration och uppmärksamhet. Vi vet att konflikterna i tonåren ibland blir oerhört kraftiga mellan barn och föräldrar i adoptivfamiljer. Vi vet att frågorna om vem jag är och var jag hör hemma innebär en svårare process för den adopterade och att bearbetningen av dessa frågor pågår långt upp i vuxen ålder för många.

Det saknas nästan helt kunskap om adopterade som växer upp med homosexuella föräldrar.

Precis som för alla barn är det för det adopterade barnet avgörande att äga kunskapen om sitt ursprung, att adoptivföräldrarna på ett öppet sätt hjälper barnet till en identitet, också utifrån barnets annorlunda utseende och kulturella bakgrund. Även för utåt sett välfungerande adopterade barn innebär detta en särskild inre process, en nödvändig problematisering som skiljer dem från andra barn.

Att växa upp i en homosexuell familj är att tillhöra en minoritet och det innebär att man inte har det riktigt som andra. För det adopterade barnet blir det ett dubbelt annorlundaskap. Det är två

processer samtidigt – ursprunget och familjens särskilda situation. Vi vet mycket litet om vad det innebär.

Trots att inställningen till homosexuella har förbättrats så anser en majoritet i den av FSI genomförda enkäten att homosexuella inte bör få laglig rätt att prövas som adoptivföräldrar. Detta innebär ur barnperspektivet att homosexuella familjer med adopterade barn fortfarande kommer att betraktas som annorlunda. Det är viktigt att ändra denna inställning genom aktivt opinionsarbete. Det är också viktigt att barn inte blir verktyg för att ändra attityder.

Mina slutsatser

Jag har ovan redovisat mina reflexioner kring det material som på olika sätt presenterats för kommittén.

Jag förordar att kommittén föreslår en lagändring när det gäller styvbarnsadoption av ena partens biologiska barn. Det innebär ett ökat rättsskydd för de barn som växer upp med en biologisk förälder i en homosexuell familj. Det innebär också ett erkännande av den homosexuella familjen vilket är till fördel även för de barn som växer upp i homosexuella familjer utan att frågan om styvbarnsadoption blir aktuell.

Jag förordar också att lesbiska par får möjlighet till insemination i Sverige. Det finns redan nu möjlighet att välja insemination utomlands eller privat. Insemination i Sverige är att föredra utifrån att barnet i vuxen ålder då har möjlighet att få veta vem som är den biologiske fadern.

Jag förordar *inte* att homosexuella par får laglig möjlighet att prövas som adoptivföräldrar när det gäller adoption av barn, som inte är ena partners biologiska barn, dvs. i praktiken internationella adoptioner. Jag förordar inte heller som en konsekvens av detta att styvbarnsadoption av ena partners adopterade barn blir lagligt möjligt. En sådan möjlighet skulle innebära en inkonsekvens som gör att hindren för internationella adoptioner i praktiken tas bort, eftersom det redan nu finns möjlighet att adoptera som ensamstående.

Huvudskälet till detta ställningstagande är att vi vet för lite vad det skulle innebära att växa upp som adopterad i en homosexuell familj. Vi vet över huvud taget för lite om hur det är att växa upp från början i en homosexuell familj. Vi vet att det inte är lätt att

växa upp som adopterad. Ur ett barnperspektiv måste frågan om vuxnas rättigheter komma i andra hand och omsorg om barn och barns bästa i första hand. Det finns, som jag redan berört, enligt min bedömning en motsättning mellan dessa perspektiv i kommitténs uppdrag. När man förnekar denna motsättning uppfattar jag att vi vuxna (som så ofta) utövar makt över barn med det övertag vi har att kunna tala för oss.

Referensförteckning

- Allen & Burrell (1996), Comparing the Impact of Homosexual and Heterosexual Parents on Children: Meta-Analysis of Existing Research. *Journal of Homosexuality*, vol. 32, nr 2, s. 19–35.
- Bailey, Bobrow, Wolfe & Mikach (1995), Sexual orientation of adult sons of gay fathers. *Developmental Psychology*, vol. 31, nr 1, s. 124–129.
- Barret & Robinson (1990), *Gay fathers*, Lexington DC: Heath and Company.
- Bigner & Jacobsen (1989), The value of children to gay and heterosexual fathers. *Journal of Homosexuality*, vol. 18, nr 1–2, s. 163–172 .
- Bigner & Jacobsen (1992), Adult Responses to Child Behavior and Attitudes Towards Fathering: Gay and Nongay Fathers. *Journal of Homosexuality*, vol. 23, nr 3, s. 99–112 .
- Bjerrum Nielsen & Rudberg (1994), *Psychological Gender and Modernity*. Oslo:Scandinavian University Press.
- Bozett (1980), Gay fathers: How and why They Disclose Their Homosexuality to Their Children. *Family Relations*, nr 29, s. 173–179.
- Bozett (1987), *Gay and Lesbian Parents*. New York: Harrington Park Press.
- Brewaeys, Olbrechts, Devroey & Van Steirteghem (1989), Counselling and selection of homosexual couples in fertility treatment. *Human Reproduction*, vol. 4, nr 7, s. 850–853 .
- Brewaeys, Ponjaert, Van Hall, & Golombok (1997), Donor insemination: Child development and family functioning in lesbian mother families. *Human Reproduction*, vol. 12, nr 6, s. 1349–1359 .
- K.Cameron & P.Cameron (1996), Homosexual Parents. *Adolescence*, vol. 31, nr 124, s. 757–776.

- K.Cameron & P.Cameron (1997), Did the APA Misrepresent the Scientific Literature to Court in Support of Homosexual Custody. *The Journal of Psychology*, vol. 131, nr 3, s. 313–332.
- K.Cameron & P.Cameron (1998), Homosexual Parents: A comparative forensic study of character and harms to children, *Psychological Reports*, nr 82, s. 1155–1191.
- Chan, Raboy, & Patterson (1998), Psychosocial adjustment among children conceived via donor insemination by lesbian and heterosexual mothers. *Child Development*, vol. 69, nr 2, s. 443–457.
- Cederblad (1989), *Utlandsfödda adoptivbarn – anpassningsproblem i tonåren*. Institutionen för barn- och ungdomspsykiatri, Lunds universitet.
- Cederblad (1991), ”Hög” ålder vid adoption – största risken för att utveckla anpassningsproblem i tonåren. *Läkartidningen*, vol. 88, nr 12, s. 1537–1542.
- Cederblad, Irhammar, Mercke & Höök (1993), God psykisk hälsa hos utländska adoptivbarn. *Läkartidningen*, vol. 90, nr 16, s. 1537–1541.
- Cederblad, Irhammar, Mercke & Norlander (1994), *Identitet och anpassning hos utlandsfödda adopterade ungdomar*. Institutionen för barn och ungdomspsykiatri, Lunds Universitet.
- Committee om Legal Affairs and Human Rights. *Homosexuellas situation i Europarådets medlemsstater*, Doc. 8755.
- Dalen & Sætersdal (1988), *Utlandsadopterte barn i Norge – Sommerfugler i vinterland*. J. W. Oslo: Cappelen Förlag A.S.
- Dalen & Sætersdal (1992), *Utlandsadopterte barn i Norge: Tilpasning -opplaering – identitetsutvikling, empirisk undersøkelse og teoretisk vidareutvikling*. Speciallærerhøgskolen, universitetet i Oslo.
- Déry-Alfredsson & Kats (1986), *Utländska adoptivbarn på PBU*. Psykologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Dunne (1999), *The Different Dimensions of Gay Fatherhood*. Report to the Economic and Social Research Council, London School of Economics/ The Gender institute.
- Donovan (1997), ”United Kingdom” ur *Lesbian motherhood in Europe*, (red) Kate Griffin & Mulholland. London: Cassell.
- Erikson (1981), *Ungdomens identitetskriser*. Stockholm: Natur och kultur (första upplagan, femte tryckningen).
- Erikson (1993), *Barnet och samhället*. Stockholm: Natur och kultur (tredje upplagan).

- Eriksson & Sundqvist (1999), *Förslag till en behandlingsmodell – Behandling av adopterade barn på särskilt ungdomshem*. Stockholm: Statens institutionsstyrelse.
- Feinbloom (1976), *Transvestites and transsexuals: Mixed views*. New York: Delacorte.
- Flaks, Ficher, Masterpasqua & Joseph (1995), Lesbians choosing motherhood: A comparative study of lesbian and heterosexual parents and their children. *Developmental Psychology*, vol. 31, nr 1, s. 105–114 .
- Folkhälsoinstitutet (1997), *Tema: Homosexuella och barn. Rapport från en hearing*. Folkhälsoinstitutets rapport 1997:23.
- Gardell (1979), *Internationella adoptioner*. Stockholm: Allmänna barnhuset.
- Goffman (1973), *Stigma. Den avvikandes roll och identitet*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Golombok, Spencer & Rutter (1983), Children in lesbian and single-parent households: Psychosexual and psychiatric appraisal. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry*, vol. 38, nr 4, s. 551–572 .
- Golombok, & Tasker (1994), Children in lesbian and gay families: Theories and evidence. *Annual Review of Sex Research*, nr 5, s. 73–100.
- Golombok, Tasker & Murray (1997), Children raised in fatherless families from infancy: Family relationships and the socioemotional development of children of lesbian and single heterosexual mothers. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry*, vol. 38 nr 7 s. 783–791.
- Golombok (2000), *Parenting What really counts?* London:Routledge.
- Gottman (1990), "Children of Gay and Lesbian Parents" ur *Homosexuality and family relations*, (red) Bozett & Sussman.
- Green (1978), Sexual identity of thirtyseven children raised by homosexual or transsexual parents. *American Journal of psychiatry*, vol. 135, nr 6, s. 692–697 .
- Green, Mandel, Hotvedt, Gray & Smith (1986), Lesbian mothers and their children: A comparison with solo parent heterosexual mothers and their children. *Archives of Sexual Behavior*, vol. 15, nr 2, s. 167–184.
- Harris & Turner (1986), Gay and lesbian parents. *Journal of Homosexuality*, vol. 12, nr 2, s. 101–113 .
- Hene (1987), *Vuxna utlandsadopterade i Sverige – en intervjuundersökning*. Sprins-rapport 37, Göteborgs universitet.

- Hene (1993), *Utlandsadopterade barns och svenska barns ordförståelse*. Sprins-rapport 41, Göteborgs universitet.
- Hicks & McDermott (1999), *Lesbian and Gay Fostering and Adoption*. London: Jessica Kingsley
- Hill (1981), *Effects of conscious and unconscious factors on child rearing attitudes by lesbian mothers*. Opublicerad doktorsavhandling, Adelphi University.
- Hoeffler (1981), Children's acquisition of sex-role behavior in lesbian mothers families. *American journal of Orthopsychiatry*, nr 5, s. 536–544 .
- Huggins (1989), A comparative study of self-esteem of adolescent children of divorced lesbian mothers and divorced heterosexual mothers. *Journal of Homosexuality*, vol. 18, nr 1–2, s. 123–135 .
- Hydén (2001), For the Child's Sake. Parents and social Workers Discuss Conflict-Filled Parental Relations after a Divorce. To appear in *Child, Family and Social Work*.
- Hägglund (1979), *Att adopteras*. Stockholm: Rabén och Sjögren.
- Hägglund (1982), *Adoptivbarn och språk*. Stockholm: Rabén och Sjögren.
- Irhammar (1997), *Att utforska sitt ursprung – Identitetsformande under adolescensen hos utlandsfödda adopterade. Betydelsen av biologiskt och etniskt ursprung*. Lunds universitet.
- Kats (1990), *Adoptivbarn växer upp*. Stockholm: Bonnier.
- Kenteler (1989), *Leihväter – Kinder brauchen Väter*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag.
- Kirkpatrick, Smith & Roy (1981), Lesbian mothers and their children: A comparative survey. *American Journal of Orthopsychiatry*, vol. 51, nr 3, s. 545–551.
- Kirkpatrick (1987), Clinical implications of lesbian mother studies. *Journal of Homosexuality*, vol. 14, nr 1–2, s. 201–211 .
- Kitzinger (1987), *The Social Construction of Lesbianism*. London: Sage.
- Kjaer Jensen (1995), *Kvalitativa metoder för samhälls- och beteendevetare*, Lund: Studentlitteratur.
- Kruuse (1998), *Kvalitativa forskningsmetoder i psykologi*, Lund: Studentlitteratur.
- Kweskin & Cook (1982), Heterosexual and Homosexual Mothers Self-Described Sex-Role Behavior and Ideal Sex-Role Behavior in Children. *Sex Roles*, vol. 8, nr 9, s. 967–975 .
- Landerholm (1995), Adoptionen – ett drama för tre parter samt Med adoptionen som början av livet – konsekvenser för

- vuxenblivandet och för moderskap. *Psykisk Hälsa*, nr 2, s. 99–113.
- Leicke & Nilsén (1974), *Om lesbiske familier – en undersøgelse*. universitetet i Köpenhamn.
- Lewis (1980), Children of lesbians: Their point of view. *Social Work*, nr 25, s. 231–240 .
- Mandel & Hotvedt (1980), Lesbians as parents. *Huisarts & Praktijk*, nr 4, s. 31–34 .
- Marshall, Barbaree & Butt (1988), Sexual offenders against male children: Sexual preferences. *Behavior, Research & Therapy*, vol. 26, nr 5, s. 383–391 .
- McCandlish, B. (1987), "Against all odds: Lesbian mother family dynamics" ur *Gay and Lesbian Parents*, Bozett (red.) s. 23–38. New York, NY: Praeger.
- McNeill, Rienzi & Kposowa (1998), *Families and parenting: A comparison of lesbian and heterosexual mothers*. *Psychological Reports*, vol.82, s.59–62.
- von Melen, (1998), *Samtal med vuxna adopterade*. Rabén Prisma i samarbete med Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor (NIA), Stockholm.
- von Melen, (2000), *Adopterade får barn – internationellt adopterade berättar*. Stockholm: Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor (NIA).
- Miller (1978), Adult sexual resocialization: Adjustments toward a stigmatized identity. *Alternative Lifestyles*, nr 1, s. 207–234 .
- Miller (1979), Gay fathers and their children. *The Family Coordinator*, nr 28, s. 544–552 .
- Mucklow (1978), *Lesbian and traditional mother's responses to adult response to child behavior and selfconcept*. Opublicerad magisteruppsats, Colorado State university, Fort Collins Co.
- Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (1999), *Levekår og livskvalitet blant lesbiske kvinner og homofile menn*. NOVA-rapport 1/99.
- Patterson (1992), Children of Lesbian and Gay Parents. *Child Developments*, nr 63, s. 1025–1042 .
- Patterson (1995), Adoption of minor children by lesbian and gay adults: A social science perspective. *Duke journal of gender law & policy*, vol.2:191, s. 191–205.
- Puryear (1983), *A comparison between the children of lesbian mothers and the children of heterosexual mothers*. Opublicerad doktorsavhandling, California School of professional Psychology, Berkeley CA.

- Rand, Graham & Rawlings (1982), Psychological health and factors the court seeks to control in lesbian mother custody trials. *Journal of Homosexuality*, vol. 8, nr 1, s. 27–39.
- Rees (1980), *A comparison of children of lesbian and single heterosexual mothers on three measures of socialization*. Opublicerad doktorsavhandling, California School of professional Psychology, Berkeley CA.
- Scallen (1981), *An investigation of paternal attitudes and behaviors in homosexuals and heterosexual fathers*. Opublicerad doktorsavhandling, California School of professional Psychology, Los Angeles.
- Schwartz (1986), *An exploration of personality traits in daughters of lesbian mothers*. Opublicerad doktorsavhandling, California School of professional Psychology, San Diego CA.
- Silva & Smart (1999) *The New Family*. Sage: London.
- Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om inseminationer (SOSFS 1987:6).
- Socialstyrelsens allmänna råd –Att fastställa faderskapet (1988:6).
- Socialstyrelsen (1999), *Assisterad befruktning 1994–1997*. Statistik, Hälsa och sjukdomar 1999:2.
- Socialstyrelsen (2000), *Får barnen veta? Barn som fötts efter givarinsemination*. SoS-rapport 2000:6.
- Socialstyrelsen (1999), *Familjerätt under 1998*. Socialtjänst 1999:4.
- Starrin & Svensson (1994), *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur.
- Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor (1997), *Internationella adoptioner – Handbok för socialnämnder*, Stockholm.
- Statistiska centralbyrån (1999), *Barn och deras familjer 1998 – om familjesammansättning, separation mellan föräldrar, boende, inkomster, barnomsorg och föräldrars sysselsättning*. Demografiska rapporter 1999:03.
- Steckel (1985), *Separation-individuation in children of lesbian and heterosexual couples*. Opublicerad doktorsavhandling. The Wright Institute Graduate School, Berkeley CA.
- Steckel (1987), "Psychosocial development of children of lesbian mothers", ur *Gay and lesbian parents*, (red) Bozett, New York: Praeger.
- Stern (1991), *Spädbarnets Interpersonella värld - ur psykoanalytiskt och utvecklingspsykologiskt perspektiv*. Stockholm: Natur och Kultur.

- Söderbergh (1988), *Barnets tidiga språkutveckling*. Malmö: Liber, (andra upplagan).
- Tasker & Golombok (1997), *Growing up in a lesbian family*. New York: The Guilford Press.
- Thorne (1993/1994), *Gender Play. Girls and Boys in School*. Rutgers University Press, New Brunswick.
- Tiby & Lander (1996), *Hat, hot, våld – utsatta homosexuella kvinnor och män. En pilotstudie*. Folkhälsoinstitutets rapport 1996:84.
- Tiby (1999), *Hatbrott? Homosexuella kvinnors och mäns berättelser om utsatthet för brott*. Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Tiby (2000), *De utsatta – Brott mot homosexuella kvinnor och män*. Folkhälsoinstitutet, Rapport nr 2000:3.
- Trotzig, (1996), *Blod är tjockare än vatten*. Bonnier, Stockholm.
- Turner, Scadden & Harris (1990), Parenting in gay and lesbian families. *Journal of Gay and Lesbian Psychotherapy*, nr 1, s. 55–66 .
- Vinnerljung (1999), Förekomst av adoptivbarn och långtidsvårdade fosterbarn bland placeringar av tonåringar i dygnsvård. *Socialvetenskaplig tidskrift*, nr 4, s. 328.
- Walkerline (1990), *School Girl Fictions*. London:Verso.
- Wikander & Wetterberg (1994), *Det evigt kvinnliga; en historia om förändring*. Stockholm : Tiden.
- Wyers (1987), Homosexuality in the family: Lesbian and gay spouses. *Social Work*, vol. 32, nr 2, s. 143–148 .

Offentligt tryck

Promemorior

Ds 2000:51 Behandling av ofrivillig barnlöshet

Utredningsbetänkanden

- SOU 1967:57 Adoption av utländska barn
SOU 1983:42 Barn genom insemination
SOU 1984:63 Homosexuella och samhället
SOU 1993:98 Partnerskap
SOU 1997:116 Barnets bästa i främsta rummet
SOU 1999:104 Nya Samboregler

Propositioner

Prop. 1968:114	till riksdagen med förslag till lag om ändrad lydelse av 4 kap. 5 § föräldrabalken m.m.
Prop. 1979/80:1	(om socialtjänstlagen)
Prop. 1984/85:2	om artificiella inseminationer
Prop. 1986/87:124	om de homosexuella situation i samhället
Prop. 1996/97: 91	Internationella adoptioner
Prop. 1999/2000:77	Ändring i partnerskapslagens anknytningskrav

Utskottsbetänkanden

LU 1973:20	(förslag till ändringar i giftemålsbalken)
LU 1984/85:10	om artificiella inseminationer
LU 1986/87:28	om de homosexuella situation i samhället m.m.
1992/93 LU 4	Inseminationsverksamheten i Sverige
1993/94: LU 28	Registrerat partnerskap m.m.
1997/98:LU 28	Homosexuella och barn m.m.
1998/99 LU 13	Homosexuella och barn
1999/2000 LU 3	Homosexuella och barn
1999/2000 LU 22	Ändring i partnerskapslagens anknytningskrav m.m.

Föreskrifter och allmänna råd

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om inseminationer (SOSFS 1987:6)

Rättsfall

NJA 1955 s. 63 (ang. en homosexuell kvinnas lämplighet som vårdnadshavare)
RÅ 1993 ref. 102 (ang. en homosexuell mans lämplighet som adoptant)
Högsta domstolen, beslut den 15 april 1998 i mål T 445/98 (ang. talan mot spermagivare i faderskapsmål)
Europadomstolen, Salgueiro da Silva v. Portugal, 21.12.1999 (ang. En homosexuell mans lämplighet som vårdnadshavare).

Kommittédirektiv

Barn i homosexuella familjer

Dir
1999:5

Beslut vid regeringssammanträde den 4 februari 1999.

Sammanfattning av uppdraget

En parlamentariskt sammansatt kommitté skall undersöka och analysera villkoren för barn i homosexuella familjer.

Kommitténs ena huvuduppgift är att utreda förhållandena för barn i homosexuella familjer. Kommittén skall därvid bl.a. sammanställa, analysera och redovisa den kunskap som finns om dessa barn.

Kommitténs andra huvuduppgift är att ta ställning till de rättsliga skillnader som i dag finns mellan homosexuella och heterosexuella par i fråga om möjligheten att adoptera och att utses till särskilt förordnade vårdnadshavare. Kommittén skall bedöma om skillnaderna är sakligt motiverade och lämna förslag om hur eventuellt omotiverade skillnader lämpligen kan undanröjas. Bedömningen skall göras på grundval av vad som har utretts om förhållandena för barn i homosexuella familjer och vad som är känt om adoptivbarns särskilda behov. Bedömningen skall utgå från principen om barnets bästa men i övrigt göras förutsättningslöst.

Om kommittén kommer fram till att de rättsliga skillnaderna bör tas bort i fråga om adoption, skall kommittén även överväga om kvinnor som lever i homosexuella parförhållanden bör ges tillgång till assisterad befruktning.

Bakgrund

Barn i homosexuella familjer

I vårt land finns ett stort antal barn som växer upp i homosexuella familjer. Många homosexuella har barn från tidigare heterosexuella förhållanden. Enligt vissa uppskattningar kan det röra sig om omkring 40 000 barn. Det förekommer också att personer i homosexuella förhållanden skaffar barn som sedan växer upp i det homosexuella förhållandet, i praktiken som parets gemensamma barn. Det kan ske genom att någon av dem har en förbindelse med någon av motsatt kön eller genom att någon av dem ensam adopterar ett barn eller låter sig insemineras. Två homosexuella par, dvs. två män och två kvinnor, kan också skaffa barn tillsammans och ta ett gemensamt faktiskt ansvar för barnet.

Det är givet att den rättsliga relationen mellan barnet och dess föräldrar kan variera, såväl för barn i homosexuella familjer som för barn i andra familjer. Sålunda kan barnets mor eller far ha vårdnaden gemensamt med barnets andra biologiska förälder eller adoptivförälder. I andra fall kan modern eller fadern vara ensam vårdnadshavare och barnets andra förälder vara utan del i vårdnaden. Det kan också vara så att barnets andra förälder är avliden eller att barnet adopterats av en ensamstående person.

Trots att det i Sverige finns ett stort antal barn som växer upp i homosexuella familjer är kunskapen om dessa barn och deras förhållanden bristfällig. En del forskning om homosexuella och barn har bedrivits i USA och i vissa västeuropeiska länder, bl.a. Danmark och Storbritannien, men någon svensk forskning som utförligt och samlat behandlar barnens situation finns inte. Folkhälsoinstitutet anordnade dock våren 1997 en hearing om homosexuella och barn. Vid hearingen, som i första hand riktade sig till riksdagspolitiker och intresseorganisationer, behandlades frågor om barn i homosexuella familjer och om barn till homosexuella föräldrar av internationellt erkända forskare och av svenska sakkunniga som föreläste om sina forskningsrön inom området. Föredragen och diskussionerna under hearingen dokumenterades i en rapport (Homosexuella och barn, Folkhälsoinstitutet 1997:23).

Barnets bästa

Synen på barn har förändrats starkt under 1900-talet och barnets ställning har successivt förbättrats. Principen om barnets bästa är numera väl förankrad i svensk rätt. Det är i dag självklart att barnets bästa skall stå i centrum i de lagregler som nära berör barn. Detta gäller både de familjerättsliga och de socialrättsliga regelsystemen. Samma grundsyn kommer också till uttryck i FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen). Där sägs i artikel 3 att barnets bästa skall komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller av privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ. Principen om barnets bästa skall tillämpas på alla områden och gäller också i lagstiftningsarbetet.

Det framgår av formuleringen av artikel 3 i barnkonventionen att barnets bästa alltid skall beaktas när åtgärder som rör barn vidtas. Konventionen kräver inte att barnets bästa skall vara utslagsgivande, men barnets bästa skall ligga med och väga tungt i vägskålen när åtgärder som rör barn vidtas (se bl.a. prop. 1997/98:182). Svensk lag bärs emellertid upp av tanken att inga andra intressen kan ta över barnets när det gäller adoption och vårdnad.

Adoption

Syftet med en adoption är att skapa ett rättsligt förhållande mellan adoptanten (den som adopterar) och adoptivbarnet. En adoption innebär att barnet i rättsligt hänseende betraktas som adoptantens barn och inte som barn till sina biologiska föräldrar. Konsekvenserna framträder bl.a. i fråga om arvsrätten. Adoptivbarnet och dess avkomlingar tar arv och ärvs som om adoptivbarnet var adoptantens eget barn. En annan följd av adoptionen är att vårdnaden om barnet och skyldigheten att försörja det övergår till adoptanten.

För adoption krävs tillstånd av domstol. I de flesta fall krävs även medgivande av socialnämnd. Bedömningen utgår från principen om barnets bästa. Domstolen får således ge sitt tillstånd endast om adoptionen är till fördel för barnet. Dessutom krävs att den som vill adoptera barnet har uppfostrat barnet eller vill uppfostra det eller att det annars med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet finns särskild anledning till adoptio-

nen. En adoption kräver som regel samtycke av barnet. Är barnet under 18 år krävs normalt samtycke också av barnets föräldrar.

Den som är gift får i princip adoptera endast gemensamt med sin make, såvida det inte är fråga om adoption av den andra makens barn (biologiskt eller adopterat). Efter en sådan s.k. styvbarns-adoption anses barnet som makarnas gemensamma. Andra än makar får inte adoptera gemensamt, dvs. inte heller sambor.

Särskilda regler gäller för registrerade partner. Registrerade partner får varken gemensamt eller var för sig adoptera barn; inte heller i form av styvbarns-adoption. Det finns däremot inte något formellt hinder för en homosexuell person som inte är partner i ett registrerat partnerskap att adoptera.

Vårdnad

Frågor om vårdnad skall alltid avgöras efter vad som är bäst för barnet. Bedömningen är beroende av en prövning av samtliga omständigheter i det enskilda fallet. Vid avgörandet skall hänsyn tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad. Den omständigheten att en förälder är homosexuell utgör inte hinder för föräldrarnas möjlighet att få vårdnaden om sitt barn. Ett barn står normalt under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem. I vissa fall kan vårdnaden emellertid anförtros åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Så kan ske om en förälder vid utövandet av vårdnaden brister i omsorgen om barnet på ett sätt som medför bestående fara för barnets hälsa eller utveckling. Har föräldrarna gemensam vårdnad om barnet och gäller bristerna i omvårdnaden endast den ena av dem, skall domstolen anförtro vårdnaden om barnet åt den andra föräldern ensam. Brister även den föräldern i omsorgen om barnet på det sätt som angetts, skall domstolen flytta över vårdnaden till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Står barnet under endast en förälders vårdnad, skall domstolen flytta över vårdnaden till den andra föräldern eller, om det är lämpligare, till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Att flytta över vårdnaden till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare kan också bli aktuellt om barnet stadigvarande vårdats och fostrats i ett annat enskilt hem än föräldrahemmet och det är uppenbart bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå. Vårdnaden skall då flyttas över till den eller dem som tagit emot barnet eller någon av dem.

Det kan vidare bli aktuellt att anförtro vårdnaden om ett barn till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare om någon av föräldrarna dör. Har föräldrarna gemensam vårdnad om barnet och dör en av dem, fortsätter visserligen den andra föräldern automatiskt att ha vårdnaden om barnet. Men om båda föräldrarna dör skall domstolen anförtro vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Om barnet står under vårdnad av endast den ena föräldern och den föräldern dör, skall domstolen anförtro vårdnaden åt den andra föräldern eller, om det är lämpligare, åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare.

När vårdnadshavare förordnas särskilt, skall någon som är lämpad att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran utses. I det enskilda fallet får hänsyn tas till bl.a. barnets ålder och utveckling samt den personliga anknytningen till de tilltänkta vårdnadshavarna.

När domstolen prövar vem som skall utses till vårdnadshavare för ett barn efter en förälders död beaktas under vilka förhållanden barnet har levt medan föräldern var i livet och vilka relationer som barnet haft och har till den efterlevande föräldern och andra vuxna personer (t.ex. en styvförälder). Skall vårdnadshavare förordnas efter föräldrarnas död och har någon av föräldrarna gett till känna vem han eller hon önskar som vårdnadshavare, skall den personen förordnas om det inte är olämpligt.

Två personer kan utses att gemensamt utöva vårdnaden, om de är gifta med varandra eller bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden. Med uttrycket "samboende under äktenskapsliknande förhållanden" avses i detta sammanhang endast heterosexuell samlevnad. Registrerade partner och homosexuella sambor kan inte utses att som särskilt förordnade vårdnadshavare gemensamt utöva vårdnaden om ett barn. Även här gäller alltså särskilda regler för homosexuella.

En vanlig missuppfattning är att en ny partner till den förälder som är vårdnadshavare (en styvförälder) kan utses att gemensamt med denna förälder ha vårdnaden om barnet. Som framgått är detta emellertid inte möjligt, vare sig i heterosexuella eller homosexuella förhållanden. Om vårdnadshavaren avlider har den efterlevande samlevnadspartnern emellertid möjlighet att som särskilt förordnad vårdnadshavare få vårdnaden om den avlidnes barn, oavsett om det varit fråga om en homo- eller en heterosexuell samlevnad.

Assisterad befruktning

Assisterad befruktning kan utföras dels i form av insemination, dels i form av befruktning utanför kroppen.

Insemination får utföras endast om kvinnan är gift eller bor tillsammans med en man under äktenskapsliknande former. För insemination krävs skriftligt samtycke av maken eller sambon. Är det med hänsyn till samtliga omständigheter sannolikt att barnet avlats genom inseminationen, anses en make eller sambo som lämnat sitt samtycke vara barnets far.

Insemination med sperma från en annan man än den som kvinnan är gift eller samboende med (s.k. givarinsemination) får utföras endast vid allmänt sjukhus under överinseende av läkare med specialistkompetens i gynekologi och obstetrik. Läkaren skall pröva om det med hänsyn till makarnas eller de samboendes medicinska, psykologiska och sociala förhållanden är lämpligt att inseminationen äger rum. Inseminationen får utföras endast om det kan antas att det blivande barnet kommer att växa upp under goda förhållanden.

Ett barn som tillkommit genom givarinsemination har, sedan det uppnått tillräcklig mognad, rätt att få del av de uppgifter om spermagivaren som har antecknats i sjukhusets särskilda journal.

Befruktning utanför kroppen får utföras endast på kvinnor som är gifta eller sambor. Det ägg som befruktas utanför kvinnans kropp skall vara kvinnans eget och det skall befruktas med makens eller sambons sperma. Maken eller sambon skall skriftligen ha lämnat sitt samtycke. Är det med hänsyn till samtliga omständigheter sannolikt att barnet avlats genom befruktningen, anses en make eller sambo som lämnat sitt samtycke vara barnets far.

Registrerade partner och homosexuella sambor ges, som framgått, inte tillgång till assisterad befruktning. Också i detta avseende gäller alltså särskilda regler för homosexuella.

Tidigare överväganden

Frågan om barn i homosexuella familjer har övervägts vid tidigare tillfällen.

Adoption och vårdnad

I början av 1980-talet tog Utredningen om homosexuellas situation i samhället i sitt betänkande *Homosexuella och samhället* (SOU 1984:63) upp frågan om två personer av samma kön borde ges möjlighet att adoptera gemensamt. Sammanfattningsvis ansåg utredningen att en sådan möjlighet inte borde införas förrän den homosexuella familjen accepterats som en naturlig del av samhället. I proposition 1986/87:124 om de homosexuellas situation i samhället instämde regeringen i utredningens bedömning att det inte borde införas någon möjlighet för två personer av samma kön att adoptera gemensamt. Riksdagen var av samma mening (se bet. 1986/87:LU28).

Frågan övervägdes därefter av Partnerskapskommittén. Kommittén ansåg i sitt betänkande *Partnerskap* (SOU 1993:98) att det inte var lämpligt att möjliggöra för homosexuella par att adoptera barn gemensamt så länge det inte råder någorlunda enighet bland forskare om vilka konsekvenser det kan ha för ett barn att växa upp i en homosexuell familj. Av samma skäl ansåg kommittén att ett homosexuellt par inte heller skulle ges möjlighet att förordnas gemensamt till vårdnadshavare för barn. Som ytterligare ett argument angav kommittén att en lagstiftning som möjliggör ett gemensamt rättsligt föräldraskap för homosexuella par sannolikt skulle strida mot värderingarna i samhället. Kommittén påpekade vidare att en övervägande del av de barn som adopteras kommer från främmande länder och att "givarländerna" skulle ställa sig negativa till homosexuella partners möjlighet till adoption.

Frågor om gemensamt föräldraskap för homosexuella par övervägdes av riksdagen våren 1994 i samband med utarbetandet av lagen om registrerat partnerskap (se bet. 1993/94:LU28). Lagutskottet instämde i sitt av riksdagen godkända betänkande i Partnerskapskommitténs uttalanden. Utskottet framhöll att frågan om barns juridiska ställning i förhållande till ett registrerat partnerskap måste bedömas utifrån helt andra utgångspunkter än när det gäller rättsverkningarna i övriga hänseenden. Så länge det inte är vetenskapligt klarlagt att ett barns sociala och känslomässiga utveckling objektivt sett är lika garanterad i en homosexuell familj som i en heterosexuell familj, saknades enligt utskottet den grundläggande förutsättningen för att ett gemensamt föräldraskap skall kunna etableras i ett registrerat partnerskap, nämligen hänsynen till barnets bästa.

Utskottet betonade att principen om barnets bästa är väl förankrad i svensk rätt; den innebär bl.a. att vuxnas önskan och intresse av att leva med och uppfostra barn får stå tillbaka för vad som bedöms vara bäst för det barn som av någon anledning inte har möjlighet att växa upp hos sina biologiska föräldrar. Även frågan om styvbarnsadoption måste, ansåg utskottet, bedömas från helt andra utgångspunkter än de som gäller för rättsverkningarna i övrigt av ett registrerat partnerskap, nämligen utifrån principen att i första hand barnets bästa skall beaktas.

Frågan har härefter behandlats i riksdagen med anledning av motioner vid flera tillfällen och senast våren 1998 (se bet. 1997/98:LU28). Lagutskottet förordade då i sitt av riksdagen godkända betänkande ett tillkännagivande om behovet av att utifrån barnets perspektiv se över den rättsliga situationen för barn som växer upp i homosexuella familjer.

I sitt betänkande tog lagutskottet särskilt upp frågan om styvbarnsadoptioner. Utskottet pekade på att en person som är gift har möjlighet att under sin makes livstid adoptera makens barn eller adoptivbarn genom styvbarnsadoption. En sådan adoption kan enligt utskottet i vissa fall tänkas öka barnets ekonomiska och sociala trygghet och dessutom vara psykologiskt betydelsefull för barnet. Någon motsvarande möjlighet till styvbarnsadoption för en partner finns däremot inte. Utskottet betonade att barnets bästa enligt barnkonventionen skall komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ och att det sålunda är barnets bästa som skall genomsyra och vara vägledande för den familjerättsliga lagstiftningen. Mot denna bakgrund framträdde enligt utskottet ett behov av att utifrån barnets perspektiv ytterligare belysa den rättsliga situationen för de barn som växer upp i homosexuella familjer. Utskottet ansåg att de frågor som kan uppkomma med anledning av dessa barns förhållanden borde utredas förutsättningslöst och olika aspekter på barnens behov och rättigheter genomlysas noggrant. Med barnets bästa i blickpunkten borde därvid enligt utskottets mening särskilt övervägas om skillnaden är sakligt motiverad mellan gifta pars och partners möjlighet till styvbarnsadoption.

Assisterad befruktning

Frågan om möjligheten för kvinnor som lever tillsammans i ett homosexuellt parförhållande att få tillgång till assisterad befruktning diskuterades under utarbetandet av lagen om insemination. I det sammanhanget uttalade regeringen att insemination borde begränsas till de fall som medfört att metoden börjat användas, nämligen när det av olika skäl brister i de naturliga förutsättningarna för ett havandeskap. Det anfördes vidare bl.a. att avsaknaden av forskning om situationen för de barn som kommit till genom insemination talade emot att den tekniken användes i andra fall än då barnet kan växa upp med föräldrar av båda könen (se prop. 1984/85:2 s. 10). Lagutskottet delade regeringens uppfattning samt framhöll att det måste vara en strävan att så långt som möjligt se till det blivande barnets bästa och att det därvid måste beaktas att bland barnpsykiatriker och barnpsykologer särskilt betonas vikten för barnets utveckling av att det har både en mor och en far (se bet. 1984/85:LU10 s. 16). Riksdagen godkände utskottets betänkande.

Frågan aktualiserades även i samband med förslaget till lag om registrerat partnerskap. Lagutskottet strök då under att så länge det inte är vetenskapligt klarlagt att ett barns sociala och känslomässiga utveckling objektivt sett är lika garanterad i en familj med två mödrar eller två fäder med en inbördes sexuell relation som i en heterosexuell familj, saknas den grundläggande förutsättningen för att ett gemensamt föräldraskap skall kunna etableras i ett registrerat partnerskap, nämligen hänsynen till barnets bästa (se bet. 1993/94:LU28 s. 27).

Vid sin senaste behandling av frågan anförde lagutskottet att frågan måste bedömas utifrån ett övergripande synsätt som i första hand tar sikte på det blivande barnets bästa. Utskottet vidhöll mot den bakgrunden sin tidigare bedömning. Utskottet påpekade också att befruktning utanför kroppen inte heller för heterosexuella får äga rum med sperma som har donerats (se bet. 1997/98:LU28 s. 15).

Behovet av en utredning

Frågor om homosexuella och barn har således övervägts tidigare. Det har då gjorts tillsammans med frågor som rört homosexuellas rättigheter och situation i samhället. Som skäl för att bibehålla de rättsliga skillnaderna mellan heterosexuella och homosexuella par

vad gäller adoption och vårdnad har anförts bl.a. att den homosexuella familjen inte var accepterad som en naturlig del av samhället och att det inte var vetenskapligt klarlagt att ett barns känslomässiga utveckling var lika väl garanterad i en homosexuell familj som i en heterosexuell familj.

Sedan de tidigare övervägandena har samhällets syn på homosexualitet förändrats. Samtidigt har kunskapen om homosexuella och barn förbättrats. Det finns behov av att på nytt utreda förhållandena för barn i homosexuella familjer och med utgångspunkt i resultatet av denna utredning och utifrån barnets perspektiv, men i övrigt förutsättningslöst, överväga om de rättsliga skillnaderna är sakligt motiverade mellan heterosexuella och homosexuella par när det gäller adoption och vårdnad.

En särskild fråga som bör tas upp i det sammanhanget - för det fallet att en möjlighet till adoption föreslås öppnad - är möjligheten för kvinnor som lever i lesbiska parförhållanden att få tillgång till assisterad befruktning.

Uppdraget

En parlamentariskt sammansatt kommitté tillkallas och får följande uppdrag.

Förhållandena för barn i homosexuella familjer

Kommitténs ena huvuduppgift är att utreda förhållandena för barn i homosexuella familjer. Förhållandena skall ges en så noggrann genomlysning att utredningen kan läggas till grund för en bedömning av om de rättsliga skillnaderna är sakligt motiverade mellan heterosexuella och homosexuella par när det gäller adoption och vårdnad.

Kommittén skall sammanställa, analysera och redovisa den erfarenhet och forskning som finns på området. Kommittén skall därvid bedöma om den kunskap som finns om förhållandena i andra länder, bl.a. Danmark, Storbritannien och USA, har relevans också för Sverige. Om det behövs skall kommittén göra kompletterande studier.

I denna del av uppdraget ligger att kommittén skall undersöka hur vanligt det är att barn i Sverige växer upp i homosexuella familjer och beskriva den faktiska och rättsliga situationen för

dessa barn. Hur vanligt är det att personer i homosexuella förhållanden skaffar barn som i praktiken växer upp som paretts gemensamma barn? Hur många av de barn som växer upp i homosexuella familjer har tillkommit i ett heterosexuellt förhållande innan föräldern blev medveten om eller valde att leva i enlighet med sin homosexualitet? Hur ser barnens faktiska bindningar ut? Hur vanligt är det att den förälder som inte bor tillsammans med barnet tar aktiv del i barnets liv tillsammans med det homosexuella paret? Hur upplever barn i homosexuella familjer sin situation? Vilka för- och nackdelar har barn som växer upp i homosexuella familjer? Vilket stöd kan barnen och deras föräldrar behöva från samhället för att komma över eventuella svårigheter? Hur ser den rättsliga situationen för barnen ut? Kommittén skall besvara dessa och andra frågor som kommittén anser vara av betydelse för att förhållandena för barn i homosexuella familjer skall kunna beskrivas.

Adoption och vårdnad

Kommitténs andra huvuduppgift är att ta ställning till de rättsliga skillnader som i dag finns mellan homosexuella och heterosexuella par i fråga om möjligheten att adoptera och att utses till särskilt förordnade vårdnadshavare gemensamt. Kommittén skall bedöma om skillnaderna är sakligt motiverade. Bedömningen skall göras på grundval av vad som utretts om förhållandena för barn i homosexuella familjer och vad som är känt om adoptivbarns särskilda behov. Bedömningen skall utgå från principen om barnets bästa men i övrigt göras förutsättningslöst. En grundläggande fråga för kommitténs ställningstagande i denna del är om det för barn innebär någon nackdel psykologiskt eller socialt att växa upp i en homosexuell familj och om en lagändring i övrigt får betydelse för barnens bästa.

När det gäller adoption skall kommittén särskilt bedöma om skillnaden mellan registrerade partners och äkta makars möjligheter till styvbarns adoption har tillräckliga skäl för sig. När ett barn växer upp med två vuxna av samma kön är det, liksom i andra styvbarnssituationer, fullt tänkbart att barnets relation till styvföräldern är väl så god som relationen till de biologiska föräldrarna. Det förekommer också att barnet har endast en förälder, t.ex. därför att den andra föräldern är död eller okänd.

Som reglerna i dag är utformade har en registrerad partner ingen möjlighet att under sin partners livstid adoptera partners barn eller adoptivbarn genom en styvbarnsadoption. En möjlighet till styvbarnsadoption skulle kunna medföra att barnet får en tryggare juridisk, ekonomisk, social och känslomässig bas. Samtidigt skulle det kunna innebära psykologiska påfrestningar för ett barn att i rättslig mening ha två föräldrar av samma kön.

Kommittén skall även överväga om det bör införas en allmän möjlighet för barn att bli adopterade av registrerade partner gemensamt. I sådana fall är ingen av parterna barnets biologiska förälder. Vidare kan barnet vara mer sårbart och ha ett svårare utgångsläge än barn som växer upp med någon av sina biologiska föräldrar. Vid gemensam adoption är det som regel fråga om adoption av barn från ett annat land. I rättspraxis har efter sakkunnigutlåtanden ansetts att utländska adoptivbarn har en i psykologiskt hänseende svårare situation än andra barn och att risken för psykiska störningar hos barnet blir oacceptabelt stora om man till detta lägger den psykiska påfrestning det innebär att växa upp med homosexuella adoptivföräldrar (RÅ 1993 ref. 102). Kommittén skall pröva om denna bedömning alltjämt har skäl för sig.

När det gäller internationella adoptioner, men även när det gäller styvbarnsadoptioner, är givarländernas inställning av betydelse. Tidigare utredningar har funnit att en möjlighet för registrerade partner att adoptera sannolikt skulle väcka negativa reaktioner från dessa länder. Kommittén skall undersöka och redovisa hur de länder som Sverige i dag samarbetar med om internationella adoptioner skulle ställa sig om en möjlighet för registrerade partner att adoptera gemensamt infördes och vad detta skulle innebära för andra personer som vill adoptera utländska barn. Om kommittén föreslår en möjlighet för registrerade partner att adoptera, skall den också lämna förslag om hur man från svensk sida kan motverka eller lösa eventuella svårigheter i det internationella samarbetet.

I kommitténs uppdrag ingår inte att överväga att införa en möjlighet för sambor – heterosexuella eller homosexuella – att adoptera gemensamt.

I vissa fall kan vårdnaden om ett barn anförtros åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Så är fallet t.ex. om barnets föräldrar dött eller om de är olämpliga att ha vårdnaden om barnet. Kommittén skall överväga om registrerade partner och homosexu-

ella sambor bör kunna utses att såsom särskilt förordnade vårdnadshavare gemensamt utöva vårdnaden om ett barn.

Ändrade regler om adoption och vårdnad kan ge upphov till problem av internationellt privat- och processrättslig natur. Till exempel torde många länder inte erkänna en adoption där adoptanterna är registrerade partner. Kommittén skall - oavsett om kommittén föreslår ändrade regler eller inte - belysa de följder av internationellt privat- och processrättslig natur som en ändrad rättslig reglering kan ge upphov till.

Kommittén skall överväga hur en ändrad reglering förhåller sig till internationella överenskommelser på området, främst 1967 års europeiska konvention om adoption av barn och 1993 års Haagkonvention om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner.

Om kommittén kommer fram till att de rättsliga skillnader som i dag finns mellan homosexuella par och heterosexuella par inte är sakligt motiverade, skall kommittén ta ställning till hur skillnaderna lämpligen kan undanröjas och föreslå de lagändringar som behövs.

Assisterad befruktning

Om kommittén finner att de rättsliga skillnaderna bör tas bort när det gäller adoption, skall kommittén pröva om de kvinnor som lever tillsammans i ett homosexuellt parförhållande bör ges möjlighet till assisterad befruktning i form av insemination. Utgångspunkten för kommitténs överväganden skall även här vara barnets bästa.

Om kommittén kommer fram till att kvinnor som lever i homosexuella parförhållanden bör ges tillgång till insemination, skall kommittén föreslå behövliga lagändringar. Kommittén skall därvid sträva efter att reglerna om behörighet, villkor för befruktningen och barnets rätt att få vetskap om sitt ursprung m.m. så långt det är möjligt och lämpligt blir desamma som för heterosexuella par och deras barn. Kommittén skall även behandla frågan om hur det rättsliga föräldraskapet till barnet bör regleras.

Befruktning utanför kroppen får i dag inte äga rum med sperma som har donerats. Inte heller tillåts äggdonation. Det saknas mot den bakgrunden för närvarande tillräckliga skäl för kommittén att överväga möjligheten för lesbiska kvinnor att få tillgång till dessa

former av assisterad befruktning. Vissa frågor i samband med befruktning utanför kroppen har övervägts av Statens medicinska rådet. Rådet anser bl.a. att provrörsbefruktning med egna ägg och donators sperma bör tillåtas under vissa förutsättningar. Rådets rapport har remissbehandlats och bereds för närvarande inom Regeringskansliet. Kommittén skall hålla sig informerad om detta arbete och - om reglerna i dessa delar ändras för heterosexuella par - överväga om eventuella ändringar i regelsystemet bör omfatta även lesbiska par.

Övrigt

Kommittén skall belysa nuvarande värderingar i samhället när det gäller möjligheten till ett gemensamt rättsligt föräldraskap för homosexuella par.

Vidare skall kommittén redovisa och beakta gällande rätt och pågående lagstiftningsarbete i Norden. Kommittén skall redogöra för effekterna för den nordiska rättslikheten av de förslag som läggs fram.

Kommittén skall slutligen redovisa och beakta gällande rätt och pågående lagstiftningsarbete i de utomnordiska länder som kommittén bedömer vara av intresse samt det internationella arbete som bedrivs inom bl.a. Europarådet.

Kommittén skall inhämta synpunkter från Statens medicinska rådet, barnrättsorganisationer och homosexuellas organisationer.

Uppdraget skall redovisas senast den 1 januari 2001.

Översikt av bestämmelserna rörande föräldraskap

av

Anita Wickström

1. Vad gäller i dag för gifta och heterosexuella sambor?

Hur har barnet kommit till?	Makar	Sambor
Insemination enligt inseminationslagen ¹ med sperma från maken/sambon	Maken anses automatiskt ² vara barnets far. Faderskapet kan inte hävas (barnet är ju makens biologiska barn). ³	Om inseminationen har skett med sambons samtycke och det är sannolikt att barnet kommit till genom inseminationen: Sambons faderskap fastställs genom frivillig bekräftelse ⁴ eller genom domstols dom (efter initiativ av barnet företrätt av modern eller socialnämnden).
Insemination enligt inseminationslagen ⁵ med sperma från en donator	Maken anses automatiskt vara barnets far. Faderskapet kan hävas om maken inte samtyckt till inseminationen ⁶ eller om det är sannolikt att barnet inte kommit till genom inseminationen. Donatorn kan i vissa fall frivilligt bekräfta faderskapet. ⁷ En förutsättning är att maken inte samtyckt till inseminationen ⁸ och att	Om inseminationen har skett med sambons samtycke och det är sannolikt att barnet kommit till genom inseminationen: Sambons faderskap fastställs genom frivillig bekräftelse ¹⁰ eller genom domstols dom (efter initiativ av barnet företrätt av modern eller socialnämnden). Donatorn kan, om sambon inte samtyckt till inseminationen, frivilligt bekräfta faderskapet. ¹¹

¹ Samtycke från maken/sambon krävs.

² Dvs. direkt på grund av lag utan att något särskilt beslut fattas.

³ Faderskapet torde inte kunna hävas ens om insemination med makesperma skulle ha skett utan makens samtycke. En annan ståndpunkt skulle innebära att barnet rättsligt sett blev faderlöst.

⁴ För att gälla skall bekräftelsen godkännas av socialnämnden och modern.

⁵ Samtycke från maken/sambon krävs.

⁶ Något som i princip inte skall kunna inträffa om reglerna följs.

⁷ För att gälla skall bekräftelsen godkännas av socialnämnden och modern.

⁸ Något som i princip inte skall kunna inträffa om reglerna följs.

	<p>faderskapspresumtionen för maken hävts av domstol (vilket kan ske på initiativ av maken eller barnet) eller att maken godkänner donatorns frivilliga faderskapsbekräftelse.</p> <p>Domstol torde inte kunna förklara donatorn vara far till barnet.⁹</p> <p>Uppgifter om donatorn antecknas i sjukhusets journal. Barnet har rätt att, när det uppnått tillräcklig mognad, få del av uppgifterna. För att barnet skall ha en reell möjlighet att efterfråga uppgifterna krävs i praktiken att föräldrarna berättar för barnet att det har kommit till genom donatorinsemination.</p>	<p>Domstol torde inte kunna förklara donatorn vara far till barnet.¹²</p> <p>Uppgifter om donatorn antecknas i sjukhusets journal. Barnet har rätt att, när det uppnått tillräcklig mognad, få del av uppgifterna. För att barnet skall ha en reell möjlighet att efterfråga uppgifterna krävs i praktiken att föräldrarna berättar för barnet att det har kommit till genom donatorinsemination.</p>
Insemination utanför inseminationslagen ¹³ med sperma från maken/sambon	Maken anses automatiskt vara barnets far. Faderskapet kan inte hävas (barnet är ju makens biologiska barn). ¹⁴	Om inseminationen har skett med sambons samtycke och det är sannolikt att barnet kommit till genom inseminationen: Sambons

⁹ Rättsläget är oklart. Det kan t.ex. inte uteslutas att faderskapet kan fastställas genom dom om donatorn vill ta på sig faderskapet och övriga förutsättningar är uppfyllda.

¹⁰ För att gälla skall bekräftelsen godkännas av socialnämnden och modern.

¹¹ För att gälla skall bekräftelse godkännas av socialnämnden och modern. Att samtycke från sambon till inseminationen saknas skall i princip inte kunna inträffa om reglerna följs.

¹² Rättsläget är oklart. Det kan t.ex. inte uteslutas att faderskapet kan fastställas genom dom om donatorn vill ta på sig faderskapet och övriga förutsättningar är uppfyllda.

¹³ T.ex. på sjukhus utomlands eller privat.

¹⁴ Faderskapet torde inte kunna hävas ens om inseminationen med makesperma ha skett utan makens samtycke. En annan ståndpunkt skulle innebära att barnet rättsligt sett blir faderlöst.

		faderskap fastställs genom frivillig bekräftelse ¹⁵ eller genom domstols dom (efter initiativ av barnet företrätt av modern eller socialnämnden).
Insemination utanför inseminationslagen med sperma från en donator	<p>Maken anses automatiskt vara barnets far. Faderskapet kan hävas om maken inte samtyckt till inseminationen eller om det är sannolikt att barnet inte kommit till genom inseminationen.</p> <p>Donatorn kan i vissa fall frivilligt bekräfta faderskapet.¹⁶ En förutsättning är att maken inte samtyckt till inseminationen och att faderskapspresumtionen för maken hävts av domstol (vilket kan ske på initiativ av maken eller barnet) eller att maken godkänner donatorns frivilliga faderskapsbekräftelse.</p> <p>Domstol torde inte kunna förklara donatorn vara far till barnet.¹⁷</p>	<p>Om inseminationen har skett med sambons samtycke och det är sannolikt att barnet kommit till genom inseminationen: Sambons faderskap fastställs genom frivillig bekräftelse¹⁸ eller genom domstols dom (efter initiativ av barnet företrätt av modern eller socialnämnden).</p> <p>Donatorn kan, om sambon inte samtyckt till inseminationen, frivilligt bekräfta faderskapet.¹⁹</p> <p>Domstol torde inte kunna förklara donatorn vara far till barnet.²⁰</p>

¹⁵ För att gälla skall bekräftelsen godkännas av socialnämnden och modern.

¹⁶ För att gälla skall bekräftelsen godkännas av socialnämnden och modern.

¹⁷ Rättsläget är oklart. Det kan t.ex. inte uteslutas att faderskapet kan fastställas genom dom om donatorn vill ta på sig faderskapet och övriga förutsättningar är uppfyllda.

¹⁸ För att gälla skall bekräftelsen godkännas av socialnämnden och modern.

¹⁹ För att gälla skall bekräftelse godkännas av socialnämnden och modern.

	För att barnet skall få vetskap om sitt ursprung krävs i praktiken att någon berättar för barnet att det har kommit till genom insemination och vem som donerat sperma.	För att barnet skall få vetskap om sitt ursprung krävs i praktiken att någon berättar för barnet att det har kommit till genom insemination och vem som donerat sperma.
Samlag med annan man än maken/sambon	<p>Maken anses automatiskt vara barnets far. Faderskapet kan dock hävas eftersom maken inte är barnets biologiske far.</p> <p>Den andre mannen kan frivilligt bekräfta faderskapet.²¹ En förutsättning är att faderskapspresumtionen för maken först hävts av domstol (på initiativ av maken eller barnet) eller att maken godkänner den andre mannens frivilliga faderskapsbekräftelse. Har faderskapspresumtionen för maken hävts kan faderskapet för den verkliga fadern också fastställas av domstol efter initiativ av barnet (företrätt av modern eller socialnämnden). Mannen kan inte själv väcka talan, dvs. inleda en rättegång, om att han skall förklaras vara barnets far.</p>	<p>Sambon är inte barnets far.</p> <p>Den verkliga fadern kan frivilligt bekräfta faderskapet.²² Faderskapet kan också fastställas av domstol på initiativ av barnet (företrätt av modern eller socialnämnden). Mannen kan inte själv väcka talan, dvs. inleda en rättegång, om att han skall förklaras vara barnets far.</p>

²⁰ Rättsläget är oklart. Det kan t.ex. inte uteslutas att faderskapet kan fastställas genom dom om donatorn vill ta på sig faderskapet och övriga förutsättningar är uppfyllda.

²¹ För att gälla skall bekräftelsen godkännas av socialnämnden och modern.

²² För att gälla skall bekräftelsen godkännas av socialnämnden och modern.

	För att barnet skall få vetskap om sitt ursprung krävs i praktiken att någon berättar för barnet att moderns make inte är barnets biologiske far.	Fastställs inte faderskapet krävs i praktiken att någon (modern) berättar för barnet vem som är dess biologiske far.
--	---	--

2. Vad gäller i dag för lesbiska registrerade partner och lesbiska sambor?

Hur har barnet kommit till?	Lesbiska registrerade partner	Lesbiska sambor
Insemination enligt inseminationslagen med sperma från maken/sambon	Inte möjligt. Make saknas.	Inte möjligt. Manlig sambo saknas.
Insemination enligt inseminationslagen med sperma från en donator	Inte möjligt i dag.	Inte möjligt i dag.
Insemination utanför inseminationslagen ²³ med sperma från maken/sambon	Inte möjligt. Make saknas.	Inte möjligt. Manlig sambo saknas.
Insemination utanför inseminationslagen med sperma från en donator	<p>Donatorn kan frivilligt bekräfta faderskapet.²⁴</p> <p>Donatorn torde inte av domstol kunna förklaras vara far till barnet. (Donatorn kan inte själv väcka talan om att han skall förklaras vara barnets far. Och en talan av barnet skulle sannolikt ogillas.)²⁵</p> <p>Fastställs inte faderskapet krävs i praktiken att någon berättar för barnet att det har kommit till genom insemination och vem som donerat sperma för</p>	<p>Donatorn kan frivilligt bekräfta faderskapet.²⁶</p> <p>Donatorn torde inte av domstol kunna förklaras vara far till barnet. (Donatorn kan inte själv väcka talan om att han skall förklaras vara barnets far. Och en talan av barnet skulle sannolikt ogillas.)²⁷</p> <p>Fastställs inte faderskapet krävs i praktiken att någon berättar för barnet att det har kommit till genom insemination och vem som donerat sperma för</p>

²³ T.ex. på sjukhus utomlands eller privat.

²⁴ För att gälla skall bekräftelsen godkännas av socialnämnden och modern.

²⁵ Rättsläget är oklart. Det kan t.ex. inte uteslutas att faderskapet kan fastställas genom dom om donatorn vill ta på sig faderskapet och övriga förutsättningar är uppfyllda.

²⁶ För att gälla skall bekräftelsen godkännas av socialnämnden och modern.

²⁷ Rättsläget är oklart. Det kan t.ex. inte uteslutas att faderskapet kan fastställas genom dom om donatorn vill ta på sig faderskapet och övriga förutsättningar är uppfyllda.

	att barnet skall få vetskap om sitt ursprung.	att barnet skall få vetskap om sitt ursprung.
Samlag	<p>Faderskapet kan fastställas genom frivillig bekräftelse.²⁸</p> <p>Faderskapet kan också fastställas genom domstols dom på initiativ av barnet (företrätt av modern eller socialnämnden). Mannen kan inte väcka talan om att han skall förklaras vara barnets far.</p> <p>Fastställs inte faderskapet krävs i praktiken att någon (modern) berättar för barnet vem som är dess biologiske far.</p>	<p>Faderskapet kan fastställas genom frivillig bekräftelse.²⁹</p> <p>Faderskapet kan också fastställas genom domstols dom på initiativ av barnet (företrätt av modern eller socialnämnden). Mannen kan inte väcka talan om att han skall förklaras vara barnets far.</p> <p>Fastställs inte faderskapet krävs i praktiken att någon (modern) berättar för barnet vem som är dess biologiske far.</p>

²⁸ För att gälla skall bekräftelsen godkännas av socialnämnden och modern.

²⁹ För att gälla skall bekräftelsen godkännas av socialnämnden och modern.

3. Vad kommer att gälla för lesbiska registrerade partner och lesbiska sambor om man tar bort de olikheter som finns mellan homosexuella och heterosexuella?

Hur har barnet kommit till?	Lesbiska registrerade partner	Lesbiska sambor
Insemination enligt inseminationslagen med sperma från maken/sambon	Inte möjligt. Make saknas.	Inte möjligt. Manlig sambo saknas.
Insemination enligt inseminationslagen ³⁰ med sperma från en donator	<p>Möjligt.</p> <p>Partnern anses automatiskt³¹ vara barnets medmamma.</p> <p>En fråga kommittén har att ta ställning till är under vilka förhållanden medmoderskapet skall kunna hävas. Vill man ha regler som motsvarar dem som gäller för gifta framstår det som naturligt att medmoderskapet kan hävas om partnern inte samtyckt till inseminationen eller om det är sannolikt att barnet inte kommit till genom inseminationen.</p> <p>Donatorn kan i vissa fall frivilligt bekräfta faderskapet.³² En förutsättning är att partnern inte samtyckt till inseminationen³³ och att med-</p>	<p>Möjligt.</p> <p>Om inseminationen har skett med sambons samtycke och det är sannolikt att barnet kommit till genom inseminationen: Medmoderskapet fastställs genom frivillig bekräftelse³⁵ eller genom domstols dom (efter initiativ av barnet företrätt av modern eller socialnämnden).</p> <p>Donatorn kan, om sambon inte samtyckt till inseminationen, frivilligt bekräfta faderskapet.³⁶</p>

³⁰ Samtycke från partnern/sambon krävs.

³¹ Dvs. direkt på grund av lag utan att något särskilt beslut fattas.

³² För att gälla skall bekräftelsen godkännas av socialnämnden och modern.

³³ Något som i princip inte skall kunna inträffa om reglerna följs.

	<p>moderskapsresumtionen för partnern hävts av domstol (vilket kan ske på initiativ av med-modern eller barnet) eller att partnern godkänner donatorns frivilliga faderskapsbekräftelse.</p> <p>Domstol torde inte kunna förklara donatorn vara far till barnet.³⁴</p> <p>Uppgifter om donatorn antecknas i sjukhusets journal. Barnet har rätt att, när det uppnått tillräcklig mognad, få del av uppgifterna. För att barnet skall ha en reell möjlighet att efterfråga uppgifterna krävs i praktiken att barnet får vetskap om att det har kommit till genom insemination.</p>	<p>Domstol torde inte kunna förklara donatorn vara far till barnet.³⁷</p> <p>Uppgifter om donatorn antecknas i sjukhusets journal. Barnet har rätt att, när det uppnått tillräcklig mognad, få del av uppgifterna. För att barnet skall ha en reell möjlighet att efterfråga uppgifterna krävs i praktiken att barnet får vetskap om att det har kommit till genom insemination.</p>
Insemination utanför inseminationslagen ³⁸ med sperma från maken/sambon	Inte möjligt. Make saknas.	Inte möjligt. Manlig sambo saknas.
Insemination utanför inseminationslagen med sperma från en donator	Möjligt. Partnern anses	Möjligt. Om inseminationen har

³⁴ Rättsläget är oklart. Det kan t.ex. inte uteslutas att faderskapet kan fastställas genom dom om donatorn vill ta på sig faderskapet och övriga förutsättningar är uppfyllda.

³⁵ För att gälla skall bekräftelsen godkännas av socialnämnden och modern.

³⁶ För att gälla skall bekräftelse godkännas av socialnämnden och modern. Att samtycke från sambon till inseminationen saknas skall i princip inte kunna inträffa om reglerna följs.

³⁷ Rättsläget är oklart. Det kan t.ex. inte uteslutas att faderskapet kan fastställas genom dom om donatorn vill ta på sig faderskapet och övriga förutsättningar är uppfyllda.

³⁸ T.ex. på sjukhus utomlands eller privat.

³⁹ För att gälla skall bekräftelsen godkännas av socialnämnden och modern.

⁴⁰ Rättsläget är oklart. Det kan t.ex. inte uteslutas att faderskapet kan fastställas genom dom om donatorn vill ta på sig faderskapet och övriga förutsättningar är uppfyllda.

	<p>automatiskt vara barnets med-mamma.</p> <p>En fråga kommittén har att ta ställning till är under vilka förhållanden med-moderskapet skall kunna hävas. Vill man ha regler som motsvarar dem som gäller för gifta framstår det som naturligt att med-moderskapet kan hävas om partnern inte samtyckt till inseminationen eller om det är sannolikt att barnet inte kommit till genom inseminationen.</p> <p>Donatorn kan i vissa fall frivilligt bekräfta faderskapet.³⁹ En förutsättning är att partnern inte samtyckt till inseminationen och att med-moderskapspresumtionen för partnern hävts av domstol (vilket kan ske på initiativ av med-modern eller barnet) eller att med-modern godkänner donatorns frivilliga faderskapsbekräftelse.</p> <p>Donatorn torde inte av domstol kunna förklaras vara far till barnet.⁴⁰</p>	<p>skett med sambons samtycke och det är sannolikt att barnet kommit till genom inseminationen: Med-moderskapet fastställs genom frivillig bekräftelse eller genom domstols dom (efter initiativ av barnet företrätt av modern eller socialnämnden).</p> <p>Donator kan, om sambon inte samtyckt till inseminationen, frivilligt bekräfta faderskapet.⁴¹</p> <p>Donatorn torde inte av domstol kunna förklaras vara far till barnet.⁴²</p>
--	--	--

⁴¹ För att gälla skall bekräftelsen godkännas av socialnämnden och modern.

⁴² Rättsläget är oklart. Det kan t.ex. inte uteslutas att faderskapet kan fastställas genom dom om donatorn vill ta på sig faderskapet och övriga förutsättningar är uppfyllda.

	För att barnet skall få vetskap om sitt ursprung krävs i praktiken att någon berättar för barnet att det har kommit till genom insemination och om vem som donerat sperma.	För att barnet skall få vetskap om sitt ursprung krävs i praktiken att någon berättar för barnet att det har kommit till genom insemination och om vem som donerat sperma.
Samlag	<p>Partnern anses automatiskt vara barnets med-mor.</p> <p>En fråga kommittén har att ta ställning till är om med-moderskapet i något fall skall kunna hävas, t.ex. om med-mamman inte samtyckt till samlaget. Hävs partners med-moderskap kan fadern frivilligt bekräfta faderskapet.⁴³ Faderskapet kan då också fastställas av domstol på initiativ av barnet (företrätt av modern eller socialnämnden). Mannen kan inte själv väcka talan om att han skall förklaras vara barnets far.</p> <p>För att barnet skall få vetskap om sitt ursprung krävs i praktiken att någon berättar för barnet vem som är dess far.</p>	<p>Sambon är inte barnets med-mor.</p> <p>Fadern kan frivilligt bekräfta faderskapet.⁴⁴ Faderskapet kan också fastställas av domstol efter initiativ av barnet (företrätt av modern eller socialnämnden). Mannen kan inte själv väcka talan om att han skall förklaras vara barnets far.</p> <p>Fastställs inte faderskapet krävs i praktiken att någon (modern) berättar för barnet vem som är dess far.</p>

⁴³ För att gälla skall bekräftelsen godkännas av socialnämnden och modern.

⁴⁴ För att gälla skall bekräftelsen godkännas av socialnämnden och modern.

Utländska förhållanden

Europa¹

Belgien

Sedan 1996 har det varit möjligt att registrera partnerskap på flera belgiska orter. Men registreringen var enbart av symboliskt värde och medförde inga rättsverkningar.

En lag om registrerat partnerskap antogs i Belgien i oktober 1998. Lagen trädde i kraft den 1 januari 2000. Endast två personer kan registrera partnerskap tillsammans men i övrigt finns det inte några restriktioner i fråga om kön eller släktskap. Tanken bakom lagstiftningen är inte att skapa ett nytt civilt institut, utan snarare att möjliggöra en lösning på vissa praktiska problem rörande egendom och ekonomi. De juridiska effekterna av ett registrerat partnerskap är således inte särskilt långtgående. Ett registrerat partnerskap innebär inga rättigheter eller skyldigheter gentemot den andre partners barn.

Under de sex första månaderna som lagen varit i kraft ingick 850 par registrerat partnerskap, varav 95 par var homosexuella.

Endast gifta par och ensamstående får adoptera i dag. Men den belgiska regeringen har uttalat att de under år 2001 har för avsikt att, liksom Nederländerna, föreslå en lagstiftning som ger homosexuella par möjlighet att adoptera belgiska barn, såväl i form av styvbarnsadoption som gemensam adoption

Homosexuella kvinnor har tillgång till artificiell befruktning. Inseminationsklinikerna kan själva bestämma om de vill ta emot homosexuella och det finns flera kliniker som gör detta.

¹ Källor: Justitieministerierna i Danmark, Island, Nederländerna, Norge Och Storbritannien The International Lesbian and Gay Association (ILGA), Lesbian Motherhood in Europe, Lambda Legal, GayLawNet, Föredrag vid konferens på King's College ang. registrerat partnerskap, juli 1999, artiklar på Internet.

Danmark

Registrerat partnerskap

Den 1 oktober 1989 trädde Lov nr. 372 af 7. juni 1989 om registreret partnerskab i kraft i Danmark. Ett registrerat partnerskap i Danmark har i princip samma rättsverkningar som ett registrerat partnerskap i Sverige. Men en skillnad består i att en registrerad partner numera har möjlighet att styvbarnsadoptera partners barn.

Adoption

I samband med att ett lagförslag, om att ändra anknytningskraven för att få ingå registrerat partnerskap i Danmark, behandlades i Folketinget framställdes en motion om att tillåta registrerade partner styvbarnsadoptera partners barn. Förslaget föregicks inte av någon utredning och det enda offentliga bakgrundsmaterial som finns är frågans behandling i Folketinget.

Förslaget antogs och sedan den 1 juli 1999 är det därmed möjligt att genomföra en styvbarnsadoption inom ett registrerat partnerskap (Lov nr 360 af 2. juni 1999). Såväl biologiska som adopterade barn kan komma i fråga för en styvbarnsadoption. Men möjligheten att styvbarnsadoptera ett tidigare adopterat barn är begränsad till att gälla endast inhemska barn. Adoptivbarn från andra länder än Danmark får alltså inte styvbarnsadopteras av en registrerad partner.

Bakgrunden till att man endast införde en rätt att styvbarnsadoptera inhemska adoptivbarn var att man bedömde att ursprungsländerna skulle ställa sig negativa till att homosexuella tilläts adoptera. Därmed skulle det kunna finnas en risk för att heterosexuellas möjligheter att adoptera påverkades negativt.

Insemination

Före den 1 oktober 1997 fanns det ingen lagstiftning rörande insemination i Danmark. Klinikerna kunde då själva bestämma vilka som skulle få tillgång till insemination. Detta ändrades i och med att inseminationslagstiftningen infördes. Numera får endast hete-

rosexuella par som ingått äktenskap eller som lever i ett äktenskapsliknande förhållande tillgång till insemination.²

Estland

Homosexuella parförhållanden erkänns inte i lagstiftningen.

Gifta par och ensamstående får adoptera barn. Det är tveksamt om en öppet homosexuell person skulle få medgivande att adoptera.

Även ensamstående kvinnor har möjlighet att erhålla assisterad befruktning.

Finland

Det finns ännu ingen möjlighet för homosexuella par att registrera partnerskap i Finland. Men regeringen lämnade i slutet av november 2000 ett lagförslag till riksdagen om att en sådan möjlighet skall införas. Partnerskapets rättsverkningar väntas bli i stort sett desamma som vid ingående av äktenskap. Ett krav är dock att registreringsförfarandet klart skiljer sig från de former som tillämpas vid ingående av äktenskap.

Förslaget innehåller inga bestämmelser om möjlighet till gemensamt föräldraskap för homosexuella par, t.ex. i form av styvbarns-adoption eller gemensam adoption.

Det finns ingen inseminationslagstiftning i Finland. Varje läkare eller klinik har själv möjlighet att bestämma vem som skall få tillgång till insemination. Det finska läkarförbundet har utfärdat rekommendationer om att endast kvinnor som är gifta eller som lever tillsammans med en man under äktenskapsliknande förhållanden bör ges tillgång till insemination. Men det finns kliniker som tar emot lesbiska sökande.

² Under en period utfördes inseminationer på lesbiska kvinnor av barnmorskor, eftersom inseminationslagens bestämmelser tog sikte på *läkares* möjlighet att utföra inseminationer. Folketinget beslöt dock att stoppa denna verksamhet under våren 2000.

Frankrike

Frankrikes parlament antog i oktober 1999 en partnerskapslag som ger ogifta hetero- och homosexuella par en del av de rättigheter som hittills varit förbehållna gifta par. Lagen trädde i kraft den 15 november 1999. Par som registrerat sitt partnerskap får bl.a. möjlighet till sambeskattning efter tre års samlevnad, vissa arbetsrättsliga och sociala förmåner samt ansvar för varandras skulder. Lagen ger inga rättigheter i fråga om föräldraskap, adoption eller artificiell insemination.

Under de två första månaderna som lagen var i kraft ingick mer än 6 000 hetero- och homosexuella par partnerskap.

Gifta par och ensamstående får adoptera. Öppet homosexuella personer har nekats medgivande att adoptera. I Frankrike har man en form av svag adoption som inte klipper av de familjerättsliga banden till ursprungsfamiljen. Denna form kan möjligen komma ifråga när det gäller styvbarnsadoption i ett homosexuellt parförhållande.

Enligt lagen om assisterad befruktning från 1994 har ensamstående och homosexuella par inte tillgång till assisterad befruktning.

Grekland

Homosexuella parförhållanden erkänns inte rättsligt.

Gifta par och ensamstående får adoptera. Det är inte troligt att en öppet homosexuell person skulle få medgivande att adoptera.

Enligt en obekräftad uppgift finns det ingen lagstiftning som begränsar vem som kan få tillgång till assisterad befruktning.

Irland

Homosexuella parbildningar erkänns inte rättsligt.

Cork County överväger att införa en bestämmelse som ger såväl hetero- som homosexuella partners rätt att registrera sig (mars 2000). Om bestämmelsen införs blir Cork den första regionen i Irland som tillåter detta. Ett registrerat partnerskap skulle komma att innebära att partnerna bl.a. skulle komma lättare fram i bostadsköer, få köpa gravplats tillsammans och betraktas som närstående av sjukvårdsinrättningar.

Endast gifta par får adoptera. I undantagsfall kan även änkor eller under liknande omständigheter ensamstående personer få adoptera.

Det finns ingen lagstiftning som begränsar vem som kan få tillgång till assisterad befruktning. Åtminstone en känd klinik accepterar homosexuella kvinnor.

Island

Registrerat partnerskap

Sedan den 26 juni 1996 är det möjligt för två personer av samma kön att registrera sitt partnerskap (Lög um stadfesta samvist [Law on confirmed cohabitation] no. 87 12. juni 1996). På Island används dock inte termen "registrerat partnerskap" för homosexuella par, eftersom det redan fanns ett sådant institut för heterosexuella par som registrerar sitt samboförhållande hos "the National Registry". Vidare ansåg man att ordet "registrerat" snarare förde tankarna till det formella förfarandet än till det permanenta äktenskapsliknande samboförhållande parterna avsåg att befästa. I stället används termen "stadfesta samvist" som motsvarar engelskans "confirmed cohabitation". Men för enkelhetens skull används i detta sammanhang termen registrerat partnerskap även för homosexuella par.

Registrerat partnerskap på Island har i princip samma rättsverkningar som ett registrerat partnerskap i Sverige. Men en skillnad består i att en registrerad partner numera har möjlighet att styvbarnsadoptera partnerns barn.

Adoption

Liksom i Danmark framställdes en motion om att tillåta registrerade partner styvbarnsadoptera partnerns barn, i samband med att ett lagförslag om att ändra anknytningskraven för att få ingå registrerat partnerskap i Island behandlades i Alltinget. Förslaget antogs och sedan den 26 maj 2000 är det därmed möjligt att genomföra en styvbarnsadoption inom ett registrerat partnerskap (Lög um breytingu á lögum um stadfesta samvist 8. mai 2000). Såväl biologiska som adopterade barn kan komma i fråga för en styvbarnsadoption. Men möjligheten att styvbarnsadoptera ett tidi-

gare adopterat barn är begränsad till att gälla endast inhemska barn. Adoptivbarn från andra länder än Island får alltså inte styvbarnsadoptereras av en registrerad partner.

Homosexuella par får inte adoptera barn gemensamt. Adoptionslagstiftningen sågs nyligen över med anledning av att Island avsåg att ratificera 1993 års Haagkonvention om skydd för barn och samarbete vid internationella adoptioner (konventionen ratificerades i december 1999). I samband härmed föreslog den utredande kommittén att homosexuella par inte skulle ges möjlighet att adoptera gemensamt. Men den isländska regeringen har sagt sig vara beredda att ändå ta upp frågan. Det senaste beslutet i denna del är att avvakta resultatet av den svenska utredningen (dvs. denna kommittés arbete).

Gemensam vårdnad för fler än två personer

Om en person, som har vårdnaden om ett barn, gifter sig eller registrerar partnerskap³ får styvföräldern delad vårdnad om barnet, under förutsättning att barnet är bosatt i den nya familjen. Detta hindrar inte att båda de biologiska föräldrarna (eller adoptivföräldrarna) fortfarande har vårdnaden om barnet. Tre personer kan alltså ha delad vårdnad om ett barn i Island.

Insemination

Endast heterosexuella par som ingått äktenskap eller som lever i ett äktenskapsliknande förhållande har tillgång till insemination i Island.

Italien

Homosexuella parbildningar erkänns inte rättsligt. Flera motioner i ämnet har väckts men de har aldrig tagits upp till debatt i Parlamentet. I några italienska städer kan homosexuella registrera sitt partnerskap, men det medför inga rättsverkningar.

Endast gifta par får adoptera.

³ Här avses både registrerat partnerskap för heterosexuella par och "stadfesta samvist" för homosexuella par.

Det finns ingen lagstiftning rörande assisterad befruktning. Fram till 1995 var varje klinik fri att bestämma vem de tog emot för behandling. Efter en het debatt i ämnet har emellertid det italienska läkarförbundet antagit regler som gör det möjligt att utesluta en medlem som inseminerar andra än gifta par.

Lettland

I början av oktober 1999 diskuterade det lettiska parlamentets kommission för mänskliga rättigheter för första gången ett lagförslag om registrerat partnerskap. Den förslagna lagen var tänkt att ha samma juridiska verkan som de nu gällande lagarna för äktenskap – med undantag för de regler som gäller för bröllop inom de religiösa institutionerna samt adoption och assisterad befruktning. Förebilder var de skandinaviska och nederländska lagarna. Förslag om registrerat partnerskap hade tidigare väckts vid två tillfällen, men då inte ens tagits upp till diskussion. I december 1999 förkastade dock den parlamentariska kommittén lagförslaget.

Endast gifta par får adoptera.

Homosexuella har inte tillgång till assisterad befruktning.

Litauen

Homosexuella parbildningar erkänns inte rättsligt.

Gifta par och ensamstående får adoptera. Det finns inget förbud mot att homosexuella adopterar som ensamstående, men det är inte troligt att en öppet homosexuell person skulle få något medgivande till adoption.

Endast gifta par har tillgång till assisterad befruktning.

Norge

I Norge infördes möjligheten för två personer av samma kön att registrera partnerskap den 1 augusti 1993 (Lov om registrert partnerskap 30 april 1993 nr. 40). Ett registrerat partnerskap i Norge har i princip samma rättsverkningar som ett registrerat partnerskap i Sverige.

I Norge finns det ingen möjlighet för registrerade partner att vare sig adoptera partnerns barn eller att adoptera gemensamt. Men diskussioner om att ta upp frågan har förts.

Endast heterosexuella par som ingått äktenskap eller som lever i ett äktenskapsliknande förhållande har tillgång till insemination i Norge.

Nederländerna

Registrerat partnerskap

I Nederländerna kan homosexuella par, liksom heterosexuella par, registrera partnerskap sedan den 1 januari 1998. Ett registrerat partnerskap i Nederländerna har i princip samma rättsverkningar som ett registrerat partnerskap i Sverige. En skillnad består i att registrerade partner – där den ena föräldern är rättslig förälder som ensam haft vårdnaden om barnet i minst tre år – kan ansöka hos domstol om att få gemensam vårdnad om barnet. Paret måste dock ha levt tillsammans och gemensamt försörjt och uppfostrat barnet under minst ett års tid.

Äktenskap och adoption

I juni 1996 tillsattes en kommission, den s.k. Kortmann-kommissionen, för att utreda frågor rörande homosexuellas rätt att ingå äktenskap samt att adoptera barn. Kommissionen företog en juridisk översyn av regelsystemet, men genomförde inga faktiska undersökningar om situationen för barn i homosexuella familjer. I denna del hänvisades till den forskning som finns på området.

Under 1997 genomfördes också en undersökning av lagstiftningen rörande mellanstatlig adoption samt dess praktiska tillämpning i sex ursprungsländer (Brasilien, Colombia, Kina, Ecuador, Filippinerna samt Rumänien) och sex mottagarländer (Belgien, Tyskland, Frankrike, Storbritannien, Norge och USA). Undersökningen gav vid handen att såväl ursprungsländer som mottagarländer starkt prioriterade gifta heterosexuella par. Denna undersökning var inte fokuserad på frågan om homosexuella adoptanter.

Kortmann-kommissionen föreslog bl.a.:

att homosexuella skulle få rätt att ingå äktenskap,

att möjligheten till registrerat partnerskap skulle upphöra,
att homosexuella par skulle få rätt att styvbarnsadoptera samt
adoptera barn gemensamt, samt
att det till möjligheten att adoptera i samtliga fall skulle kopplas
ett nytt kriterium, nämligen att det skulle vara klarlagt att bar-
net inte hade något mer att hoppas på från den eller de biolo-
giska föräldrarna i fråga om föräldraskap.

Kortmann-kommissionens betänkande remitterades till Raad van Staate (ett konsultativt råd till regeringen). Raad van Staate ställde sig negativt till kommissionens förslag. Det menade att de regler som fanns var tillfyllest. Särskilt negativt såg rådet på förslagen ur internationellt privaträttslig synvinkel. Förslagen innebar att Nederländerna i dessa delar skulle skilja sig från lagstiftningen i andra länder. Vidare kunde man knappast räkna med att andra länder skulle erkänna nederländska beslut i dessa frågor, vilket skulle kunna medföra problem för de inblandade.

Trots Raad van Staates negativa inställning antog regeringen Kortmann-kommissionens förslag, utom förslaget att upphäva möjligheten att ingå partnerskap,⁴ och lade fram dem i parlamentet i juli 1999 i form av en proposition rörande rätten att ingå äktenskap och en proposition rörande rätten att adoptera.

Parlamentet antog lagförslagen efter vissa justeringar, den 12 september år 2000. Senaten godkände dem den 19 december 2000 och de signerades den 21 december 2000. Lagarna förväntas träda i kraft den 1 april 2001.

Enligt de nya lagarna har därmed homosexuella par getts rätt att ingå äktenskap samt att såväl styvbarnsadoptera partners barn som att adoptera nederländska barn⁵ gemensamt.

För att få adoptera måste inte paret vara gifta eller ha registrerat partnerskap. Däremot skall de ha levt tillsammans under minst tre år omedelbart före adoptionsansökan. För att adoptionen skall beviljas krävs vidare att adoptanten under minst tre år i följd har försörjt och uppfostrat barnet eller – om det är frågan om adoption av två personer gemensamt – att de under minst ett års tid tillsam-

⁴ Anledningen till att man beslöt sig för att behålla möjligheten att ingå registrerat partnerskap var att det visat sig att inte mindre än hälften (750 av sammanlagt 1 500 år 1999) av alla registrerade partnerskap ingåtts mellan heterosexuella par. Institutet fyller således en särskild funktion vid sidan av äktenskapet.

⁵ Med nederländska barn avses barn som har hemvist i Nederländerna. Det finns inga exakta regler för hur länge en person måste ha bott i Nederländerna för att anses ha hemvist där, men som regel brukar det räcka med sex–tolv månader. Detta innebär t.ex. att ett barn som adopterats från ett annat land, efter en viss tid anses som ett nederländskt barn.

mans har försörjt och uppfostrat barnet. Är det fråga om styvbarns-adoption skall partnern och föräldern under minst ett års tid tillsammans ha försörjt och uppfostrat barnet. Gäller styvbarns-adoptionen ett barn som tillkommit i den (kvinnliga) homosexuella relationen måste dock inte kravet på att parterna tillsammans skall ha försörjt och uppfostrat barnet under minst ett års tid vara uppfyllt. Adoptionen får beviljas endast om det är uppenbart bäst för barnet och om barnet inte har något vidare att hämta från sina föräldrar. I bilaga 4 redovisas lagförslaget och förarbetena närmare.

Insemination

Det finns ingen lagstiftning som utesluter lesbiska kvinnor från möjligheten att erhålla insemination. Det är upp till klinikerna själva att bestämma vilka de tar emot för behandling. I dag finns det tretton medicinska centra som tar emot kvinnor för inseminations-behandling. Av dessa accepterar fyra centra inte lesbiska kvinnor. Andra tar endast emot lesbiska kvinnor som lever i fasta parförhållanden.

En utredning har nyligen slagit fast att det strider mot lagen om likabehandling att förvägra lesbiska inseminations-behandling. Justitie- och Hälsoministeriet ser för närvarande över frågan om vem som skall ges tillgång till insemination och utredningen förväntas utmyнна i att det i lag blir uttryckligen tillåtet att assistera lesbiska kvinnor med befruktning. Innan denna lagändring träder i kraft är det möjligt att man, genom en översyn av tillstånden för de medicinska centren, undanröjer möjligheten att diskriminera lesbiska kvinnor.

Spermagivarna är anonyma i Nederländerna. Men man har nyligen sett över frågan och föreslagit att det skall införas en möjlighet för barnet att få reda på givarens identitet.

Polen

Homosexuella parförhållanden erkänns inte rättsligt.

Gifta par och ensamstående får adoptera. Det är sällan som ensamstående kommer i fråga för adoption och en öppet homosexuell person skulle sannolikt inte få något medgivande för adoption.

Endast gifta par har tillgång till assisterad befruktning.

Portugal

År 1997 föreslogs en lag om registrerat partnerskap som inkluderade även homosexuella par. Men lagförslaget reviderades och omfattade härefter endast heterosexuella par. Lagen antogs i juli 1999. Det finns dock en sambolag som är tillämplig på såväl hetero- som homosexuella parförhållanden.

Ryssland

Homosexuella parförhållanden erkänns inte rättsligt i Ryssland.

Gifta par och ensamstående får adoptera.

Det finns ingen lagstiftning som reglerar assisterad befruktning. Under diskussionerna kring den nya Familjebalken år 1995 diskuterades ett förslag om att införa ett förbud mot att homosexuella erhöill assisterad befruktning. Förslaget avlogs dock.

Schweiz

En stor majoritet av Schweiz lagstiftande församling har ställt sig bakom en enskild motion om registrerat partnerskap för par av samma kön. Med röstsiffrorna 105 mot 46 uppmanades regeringen att utforma ett lagförslag som upphäver den diskriminering som nu gäller i fråga om bl.a. inkomstskatt och arv. Förebild för lagen skall vara de nordiska ländernas partnerskapslagstiftning. Registrerade partner kommer inte att få tillgång till assisterad befruktning eller möjlighet att adoptera.

Spanien

Samboförhållanden är inte reglerade nationellt. I vissa provinser/regioner finns en möjlighet för ogifta par att registrera sitt partnerskap. På vissa orter omfattas även homosexuella par av denna möjlighet. Men på de flesta håll är effekten av registreringen huvudsakligen symbolisk och inga direkta lagliga konsekvenser är knutna till registreringen.

I Katalonien infördes en lag om registrerat partnerskap den 15 juli 1998 som ger partnerna utökade lagliga rättigheter och skyldigheter. Lagen trädde i kraft den 23 oktober samma år. Lagen, som gäller såväl hetero- som homosexuella, omfattar bl.a. en skyl-

dighet att försörja varandra, gemensamt ansvar för skulder, rätt till gemensamt bohag och bostad, viss rätt till arv samt vissa sociala rättigheter om någon av parterna är anställd hos den regionala regeringen. Heterosexuella registrerade partner får adoptera gemensamt och styvbarnsadoptera den andre partners barn. Denna rätt har inte homosexuella par.

I mars 1999 infördes en liknade lagstiftning i Aragon.

Också i Navarra infördes i juni 2000 en möjlighet för homosexuella par att registrera partnerskap. Samtidigt beslutades att homosexuella par som registrerat partnerskap skall ges möjlighet att adoptera på samma villkor som heterosexuella par.

I övrigt får endast gifta par och ensamstående adoptera i Spanien. Frågor rörande den sexuella läggningen får inte ställas och ensamstående homosexuella kan därför komma i fråga för adoption. Emellertid är väntelistan för adoption så lång att det är sällan som en ensamstående får adoptera.

Lagen om assisterad befruktning från 1988 tillåter även ensamstående kvinnor att få tillgång till insemination. Lagen förbjuder ingen att få tillgång till detta och frågor rörande den sexuella läggningen får inte ställas, varför även homosexuella kan erhålla sådan assistans.

Storbritannien

Det finns ingen generell lagstiftning som erkänner homosexuella samboförhållanden. Domstolarna har emellertid den senaste tiden visat sig alltmer villiga att erkänna homosexuella parförhållanden och har i flera fall tillerkänt homosexuella sambor vissa rättigheter. Det brittiska överhusets laglorder slog vidare under år 1999 fast att homosexuella par borde betraktas som en familj.

Endast gifta par får adoptera gemensamt. Ogifta – såväl hetero- som homosexuella – personer får adoptera som ensamstående.

Det förekommer flera fall där öppet homosexuella personer tillåtits adoptera, såväl ensamstående som personer som lever i ett parförhållande med någon av samma kön. Praxis varierar dock mellan olika lokala myndigheter och adoptionsorganisationer. Vissa välkomnar homosexuella sökande medan andra är mer motvilliga att assistera en homosexuell sökande.

Högsta domstolen bortsåg i ett fall från 1997 från en mors invändning mot att låta den lesbiska kvinna som i två år vårdat en elvaårig flicka adoptera henne. Kvinnan bodde med en lesbisk part-

ner. Domaren menade att the Adoption Act inte innehåller något som förhindrar adoption p.g.a. av homosexualitet eller ett homosexuellt parförhållande.

För den partner som inte är juridisk förälder till barnet (antingen biologiskt eller genom adoption) finns det andra möjligheter att erhålla rättsliga band till barnet. T.ex. kan partnern ansöka om "parental responsibility" – ett begrepp som ersatt den tidigare termen "custody" (vårdnad) men som i stort sett har samma innebörd. Flera personer kan ha parental responsibility för ett barn.

Homosexuella har tillgång till assisterad befruktning – men det krävs att de har möjlighet att sörja för barnet, såväl ekonomiskt som på annat sätt, vilket även innefattar att barnet får tillgång till personer av båda könen.

Tjeckien

Efter en flera år lång debatt förkastade i december 1999 underhuset i det tjeckiska parlamentet med 91 röster mot 69 regeringens förslag om att införa en partnerskapslag i landet.

Endast gifta par och ensamstående får adoptera barn.

Endast gifta par har tillgång till assisterad befruktning.

Tyskland

I november 2000 beslutade förbundsdagen att införa en lag om registrerat partnerskap. De delar som omfattas av lagförslaget är bl.a. namnrätt, finansiellt stöd till partnern, hyreslagen, arvsrätt, sjuk- och vårdförsäkringar samt rätten till uppehållstillstånd för utländsk partner.

Beslut i frågor rörande arvsskatt, socialhjälp, bostadsbidrag och anställning i offentlig tjänst kan inte fattas självständigt av förbundsdagen, utan måste också godkännas av förbundsrådet. Dessa frågor har därför i ett särskilt lagförslag gått vidare till förbundsrådet. Men det är, på grund av den politiska sammansättningen i förbundsrådet, osäkert om lagförslaget kommer att antas där.

Endast gifta par och ensamstående får adoptera.

Endast gifta par har tillgång till assisterad befruktning.

Ungern

Homosexuella sambohållanden är erkända i lag sedan 1996. Samboförhållandet behöver inte registreras utan dess existens får fastställas i det enskilda fallet. Vad som krävs är att parterna lever tillsammans i ett känslomässigt och ekonomiskt förhållande och har gemensamt hushåll.

Det finns inget uttryckligt förbud mot att ensamstående homosexuella adopterar barn, men i praktiken är det mycket svårt för en ensamstående kvinna att få adoptera och sannolikt omöjligt för en ensamstående man. Den senaste policyn från regeringen när det gäller familjeangelägenheter är att de traditionella familjevårderingarna bör återupprättas, vilket kan tolkas som att homosexuella parbildningar inte förespråkas.

Österrike

Den österrikiska lagstiftningen erkänner inte homosexuella parförhållande. Österrike är ett djupt katolskt rotat land och alla familjekonstellationer som inte följer den traditionella normen möts av svårigheter och diskriminering. Det socialdemokratiska partiet har dock uppgett att man avser att verka för att homosexuella par behandlas på samma sätt som ogifta heterosexuella par.

Gifta par och ensamstående får adoptera. En öppet homosexuella person kan knappast komma i fråga för adoption.

Lagen om assisterad befruktning från 1992 tillåter endast gifta kvinnor eller kvinnor i långvariga heterosexuella förhållanden att erhålla assisterad befruktning.

Kanada⁶

Allmänt

I ett mål rörande underhållsbidrag efter det att ett lesbiskt parförhållande upphört fastslog Högsta domstolen i Kanada i maj 1999 att Ontarios lagstiftning stred mot konstitutionen. Enligt lagstiftningen i Ontario hade endast "spouse" rätt till sådant underhållsbidrag och "spouse" definierades som ena parten i ett parförhållande bestående av personer av olika kön. Högsta domstolen fastslog att homosexuella par skulle likställas med heterosexuella ogifta par i samtliga fall. Ontarios regering fick ett halvår på sig att ändra sin familjelagstiftning i detta hänseende.

I april 2000 antog underhuset lagförslag som ändrar närmare 70 bestämmelser i den federala lagstiftningen och likställer homosexuella par med ogifta heterosexuella par. Förslagen skall nu gå vidare till Senaten (maj 2000).

Förslagen ändrar inte på definitionen av "spouse" som förbehålls personer av olika kön. Äktenskap definieras vidare som en förening mellan man och kvinna.

Provinserna

Ontario

I oktober 1999 antogs lagändringar som i stort likställer homosexuella par med heterosexuella par.

Homosexuella par får adoptera gemensamt och har rätt till assisterad befruktning.

Québec

I juni 1999 ändrade Québec delar av sin lagstiftning för att jämställa homo- och heterosexuella par.

Homosexuella par får inte adoptera gemensamt.

Homosexuella par har rätt till assisterad befruktning.

⁶ Källor: Föredrag vid konferens på King's College rörande registrerat partnerskap, juli 1999, RFSL, Wockners News Archive, GayLawNet, CBS News, diverse artiklar på Internet.

British Columbia

Delstaten var den första staten i världen som införde en lagstiftning som uttryckligen ger homosexuella par rätt att adoptera, antingen genom styvbarnsadoption av den andre partners biologiska barn eller gemensamt. Lagen trädde i kraft den 4 november 1996.

Något år senare infördes rätt till gemensam vårdnad samt underhåll och umgängesrätt inom homosexuella parförhållanden.

I juli 1999 lades lagförslag fram som ytterligare förstärker homosexuella pars rättigheter när det gäller arv och egendom.

I ett rättsfall från 1996 (B.C Supreme Court) slogs det fast att homosexuella par har samma rättigheter som heterosexuella par i fråga om assisterad befruktning.

Alberta

I maj 1999 infördes en bestämmelse som ger homosexuella par rätt att styvbarnsadoptera.

I november 1999 tillät en domstol i Calgary två lesbiska kvinnor att styvbarnsadoptera deras partners barn.

Övriga provinser

I november 1999 bekräftade attorneys-generals från Nova Scotia, New Brunswick, Newfoundland, Manitoba, Saskatchewan och Nunavu att de fortfarande håller på att se över sina lagstiftningar med inriktning på att förändra dem.

USA

Allmänt

Registrerat partnerskap

I flera delstater och på flera orter kan homosexuella par registrera partnerskap. Men det är sällan knutet några rättsverkningar till en sådan registrering. Registreringen får alltså snarast ses som symbolisk.

I Vermont finns dock, sedan den 1 juli 2000, en möjlighet för homosexuella par att ingå en form av registrerat partnerskap (civil union) som ger paret samma rättigheter som gifta heterosexuella par i fråga om t.ex. arv, hälso- och sjukförsäkringar samt pensioner.

Adoption

Varje delstat har sin egen adoptionslagstiftning. Domstolsbeslut har stor betydelse i praxissammanhang.

Adoption eller fosterföräldraskap är för en ensamstående homosexuell person tillåtet i de delstater där det inte är direkt förbjudet.

I några stater beviljas gemensam adoption av ett barn som inte är någon av parternas biologiska eller adopterade barn. Styvbarns-adoption har beviljats i ett tjugotal stater. I flera stater har adoptionen beviljats av lägre rätt utan att högre rätt fattat något prejudicerande beslut.

The North American Council on Adoptable Children, en av de största adoptionsorganisationsgrupperna, uppskattar att omkring 36 000 fosterbarn adopterades under 1998, av en pool på 100 000 barn som var i behov av adoption.

The Child Welfare League of America, nationens största organisation rörande barns rättigheter och välfärd, rekommenderar att: "homosexuella adoptivsökande bör behandlas som andra sökande. Sexuell läggning och möjligheten att vårda ett barn är två skilda saker."

The National Association of Social Workers har antagit en policy som motsätter sig diskriminering av homosexuella.

The American Psychological Association, som tog bort homosexualitet från listan över mentalsjukdomar år 1973, har policyn att "kön, könsidentitet eller sexuell läggning hos biologiska föräldrar, adoptivföräldrar eller fosterföräldrar bör inte vara den enda eller ledande variabeln när det gäller vårdnad eller placering".

Assisterad befruktning

Möjligheten att få tillgång till assisterad befruktning är inte lagligt reglerad. Vem som får assistans bestäms av klinikerna själv.

Surrogatmoderskap förekommer i vissa stater, men är kriminaliserat i andra stater.

En insemination med känd spermagivare kan innebära att juridiska rättigheter och skyldigheter uppstår mellan den biologiske fadern och barnet oavsett vad parterna kommit överens om sinsemellan.

Delstaterna⁷

Alabama

År 1998 antogs en lagändring som förbjuder äktenskap mellan homosexuella.

”Otraditionella” sexuella handlingar är förbjudna mellan såväl hetero- som homosexuella par.

Styvbarnsadoptioner i homosexuella familjer har tillåtits i lägre rätt.

Alaska

År 1996 antogs en lagändring som förbjuder äktenskap mellan homosexuella. Lagändringen inkorporerades i konstitutionen år 1998.

Styvbarnsadoptioner i homosexuella familjer har tillåtits i lägre rätt.

Arizona

Homosexuella sambor, anställda vid myndigheter, åtnjuter vissa rättigheter på några orter.

År 1996 antogs en lagändring som förbjuder äktenskap mellan homosexuella personer.

”Otraditionella” sexuella handlingar är förbjudna mellan såväl hetero- som homosexuella par.

Privata adoptioner och adoptioner av fosterbarn är inte förbjudna för enskilda homosexuella personer, men de kommer främst i fråga då det gäller adoption inom familjen/slakten.

⁷ Källor: ILGA, Lambda Legal, American Civil Liberties Union Freedom Network (ACLU), RFSL, Föredrag vid King's College rörande registrerat partnerskap, juli 1999, diverse artiklar på Internet.

Arkansas

År 1997 antogs en lagändring som förbjuder äktenskap mellan homosexuella.

”Otraditionella” sexuella handlingar är förbjudna endast mellan homosexuella par.

En Arkansas Board (för adoptiv- och fosterbarn) förbjöd våren 1999 att homosexuella förordnas som adoptiv- och fosterföräldrar, liksom heterosexuella personer om någon homosexuell person levde tillsammans med dem. Flera personer har stämt the Arkansas Board för förbudet.

Colorado

Homosexuella sambor, anställda vid myndigheter, åtnjuter vissa rättigheter på någon ort.

Boulder District Court beslutade i september 1999 att ett kvinnligt par båda hade rätt att tas upp i ett ofött barns födelseattest. Beslutet innebär att barnets icke-biologiska mamma kan kräva ”parental rights” vilket betyder allt från att skriva på papper från skolan till att få vårdnaden om barnet om den biologiska mamma går bort.

I juni 1996 beslutade en domstol att ogifta par inte får styvbarnsadoptera partnerns barn. Högre rätt tog inte upp ärendet.

Connecticut

Homosexuella sambor, anställda vid myndigheter, åtnjuter vissa rättigheter på någon ort.

The State Supreme Court (delstatens högsta domstol) slog under 1999 fast att delstatens adoptionslagen inte tillät att en pojke styvbarnsadopterades av moderns lesbiska partner. Detsamma gäller för ogifta par som vill styvbarnsadoptera. Domstolen hänvisade till att det inte var domstolens sak att etablera ny adoptions- och familjepolicy.

Ett lagförslag som tillåter homosexuella och ogifta par att styvbarnsadoptera har antagits av the General Assembly (maj 2000). Lagförslaget måste godkännas av guvernören för att bli gällande.

Privata adoptioner och adoptioner av fosterbarn är tillåtna för enskilda homosexuella personer under vissa förutsättningar.

Delaware

År 1996 antogs en lagändring som förbjuder äktenskap mellan homosexuella.

District of Columbia

Homosexuella sambor, anställda vid myndigheter, åtnjuter vissa rättigheter.

Delstatens högsta domstol har godtagit styvbarnsadoption i homosexuella familjer.

Privata adoptioner och adoptioner av fosterbarn av enskilda homosexuella personer är tillåtna.

Florida

Homosexuella sambor, anställda vid myndigheter, åtnjuter vissa rättigheter på några orter.

”Otraditionella” sexuella handlingar mellan såväl hetero- som homosexuella par är förbjudna.

Florida har en adoptionslagstiftning som uttryckligen förbjuder homosexuella par att adoptera. Delstaten har vid flera tillfällen stämts för sin adoptionslagstiftning, under åberopande av att den strider mot konstitutionen. Men ännu har inte någon sådan talan vunnit bifall.

Det finns lägre domstolar i Florida som godtagit styvbarnsadoption i homosexuella familjer, men det är oklart hur dessa beslut skulle stå sig rättsligt om någon begärde en omprövning. Även privata adoptioner av en enskild homosexuell person har i enstaka fall godtagits av lägre rätt.

Georgia

Homosexuella sambor, anställda vid myndigheter, åtnjuter vissa rättigheter på någon ort.

År 1996 antogs en lagändring som förbjuder äktenskap mellan homosexuella.

I mars 1998 styvbarnsadopterade en lesbisk kvinna sin partners barn, tillkommen i ett heterosexuellt förhållande (Fulton County). I Delkalb County styvbarnsadopterade en lesbisk kvinna sin partners två barn som hennes partner adopterat från Ryssland.

Hawaii

Homosexuella sambor, anställda vid myndigheter, åtnjuter vissa rättigheter på alla orter i Hawaii.

Högsta domstolen i Hawaii bestämde enhälligt i december 1999 att äktenskap är förbehållet par av olika kön. Däremot tog den inte ställning till om homosexuella par kan ha samma rättsliga ställning i olika hänseenden som heterosexuella par. Beslutet kom efter en flera år lång process som drivits av några homosexuella par. Den återopade grunden var att det var ett brott mot jämställdhetslagen att neka homosexuella par det skydd och rättigheter som gifta par har.

I december 2000 tilläts en lesbisk kvinna styvbarnsadoptera partners barn.

Idaho

År 1996 antogs en lagändring som förbjuder äktenskap mellan homosexuella.

”Otraditionella” sexuella handlingar är förbjudna mellan såväl hetero- som homosexuella par.

The Idaho Supreme Court (delstatens högsta domstol) kommer inom kort att ta upp sitt första fall av styvbarnsadoption i ett homosexuellt förhållande. Fallet har dragit till sig nationellt intresse som det första fall vilket förenar lagar mot homosexuella äktenskap och lagar rörande adoption (1999).

Illinois

Homosexuella sambor, anställda vid myndigheter, åtnjuter vissa rättigheter på några orter.

År 1996 antogs en lagändring som förbjuder äktenskap mellan homosexuella.

I ett mål rörande adoption i juni 1999 bad the Illinois Appeals Court (andra instans) två lesbiska familjer om ursäkt för att deras försök att styvbarnsadoptera tre små barn stoppats genom extraordinära åtgärder av en domare i en County Court. Domstolen beviljade styvbarnsadoptionen och anklagade domaren för att ha gjort sig skyldig till en ursäktlig orättvisa och att i onödan ha dragit ut på processen.

Styvbarnsadoption har varit en möjlighet för homosexuella par i Illinois sedan organisationen Lambda Legal fick igenom ett "state appellate"-beslut som möjliggjorde sådan adoption år 1995.

Privata adoptioner och adoptioner av fosterbarn av enskilda homosexuella personer är tillåtna.

Indiana

Homosexuella sambor, anställda vid myndigheter, åtnjuter vissa rättigheter på någon ort.

År 1997 antogs en lagändring som förbjuder äktenskap mellan homosexuella.

I februari 1999 röstade the Senate Judiciary Committee för ett förslag om att inskränka möjligheten att adoptera. Endast par som lever i intakta äktenskap skulle ha sådan rätt. Detta skulle drabba såväl hetero- som homosexuella ogifta par. Vissa städer i Indiana har emellertid tagit ställning mot förslaget att förbjuda homosexuella och andra ogifta par att komma i fråga som adoptiv- eller fosterföräldrar.

Styvbarnsadoptioner i homosexuella familjer har godtagits i lägre rätt.

Iowa

Homosexuella sambor, anställda vid myndigheter, åtnjuter vissa rättigheter på någon ort.

År 1998 antogs en lagändring som förbjuder äktenskap mellan homosexuella.

Styvbarnsoptioner i homosexuella familjer har godtagits i lägre rätt.

Kalifornien

Homosexuella sambor, anställda vid myndigheter, åtnjuter vissa rättigheter på flera orter.

1987 kom en rekommendation från regeringen att hemutredare inte borde föreslå homosexuella par för adoption. Trots detta har hemutredare och domare på vissa orter – främst i storstadsområdena – tillåtit homosexuella par att adoptera med hänvisning till barnets bästa. I november 1999 sände regeringen ut en ny rekommendation till alla adoptionsorganisationer och hemutredare där den gamla rekommendationen upphävdes. Den nya rekommendationen innebar inget ställningstagande för homosexuella pars rättigheter att adoptera utan innebar endast att frågan bör överlätas till professionella på området.

Den 13 december 1999 beslutade en domstol i Madera County (ett glesbefolkat område) om styvbarnsoption inom en lesbisk familj. Beslutet var ett direkt resultat av delstatsregeringens ändrade inställning.

Två män som fått barn genom en surrogatmamma tilläts år 1998 att få båda sina namn på födelseattesten i stället för mammans namn. Beslutet fattades innan barnet var fött. Beträffande surrogatfödslar erkänns numera ofta föräldraskapet för de "nya" föräldrarna genom en s.k. "pre-birth Judgement of Maternity and/or Paternity". Härigenom klipps de rättsliga banden av till surrogatmaman och hennes eventuella partner. De "nya" föräldrarna kan på detta vis få sina namn på födelseattesten. The California Department of Health Services utfärdar ett original-födelsebevis med den biologiska mammans namn och vissa andra uppgifter om henne, vilka är konfidentiella. Originalbeviset försluts och ett nytt bevis med de "nya" föräldrarnas namn utfärdas, vilket lämnas ut.

Den 7 mars 2000 hölls en folkomröstning i Kalifornien rörande ett tillägg i äktenskapslagstiftningen. Delstaten tillåter inte homo-

sexuella att gifta sig och den s.k. proposition 22 – som man röstade om – var ett förtydligande i detta hänseende: ”Endast äktenskap mellan man och kvinna är gällande eller erkänt i Kalifornien”. De röstande godtog lagförslaget.

Kansas

År 1996 antogs en lagändring som förbjuder äktenskap mellan homosexuella.

”Otraditionella” sexuella handlingar mellan homosexuella är förbjudna.

Kentucky

År 1998 antogs en lagändring som förbjuder äktenskap mellan homosexuella.

Louisiana

Homosexuella sambor, anställda vid myndigheter, åtnjuter vissa rättigheter på någon ort. De kan också registrera partnerskap.

År 1999 antogs en lagändring som förbjuder äktenskap mellan homosexuella.

”Otraditionella” sexuella handlingar mellan såväl hetero- som homosexuella par är förbjudna. Bestämmelsen är under rättslig prövning såsom stridande mot konstitutionen.

Maine

Homosexuella sambor, anställda vid myndigheter, åtnjuter vissa rättigheter på någon ort.

År 1997 antogs en lagändring som förbjuder äktenskap mellan homosexuella.

Maryland

Homosexuella sambor, anställda vid myndigheter, åtnjuter vissa rättigheter på några orter.

Styvbarnsadoption i homosexuella familjer har godtagits i lägre rätt.

Massachusetts

Homosexuella sambor, anställda vid myndigheter, åtnjuter vissa rättigheter på alla orter.

Högsta domstolen i Massachusetts har godtagit styvbarnsadoption i homosexuella familjer.

Privata adoptioner och adoptioner av fosterbarn av enskilda homosexuella personer är tillåtna.

”Otraditionella” sexuella handlingar mellan såväl hetero- som homosexuella par är förbjudna.

Michigan

Homosexuella sambor, anställda vid myndigheter, åtnjuter vissa rättigheter på några orter.

År 1996 antogs en lagändring som förbjuder äktenskap mellan homosexuella.

Styvbarnsadoption i homosexuella familjer har godtagits i lägre rätt.

Minnesota

Homosexuella sambor, anställda vid myndigheter, åtnjuter vissa rättigheter på några orter.

År 1997 antogs en lagändring som förbjuder äktenskap mellan homosexuella.

”Otraditionella” sexuella handlingar mellan såväl hetero- som homosexuella är förbjudna.

Styvbarnsadoption inom homosexuella familjer har godtagits i lägre rätt.

Mississippi

År 1997 antogs en lagändring som förbjuder homosexuella att ingå äktenskap. Ett försök att få den inskriven i konstitutionen år 1999 gick dock inte igenom.

Ett lagförslag som förbjuder homosexuella par att adoptera barn signerades av guvernören i maj 2000 och trädde i kraft den 1 juli 2000.

”Otraditionella” sexuella handlingar mellan såväl hetero- som homosexuella är förbjudna.

Missouri

En lagändring som förbjuder homosexuella att ingå äktenskap antogs år 1996. Högsta domstolen förklarade emellertid år 1998 att lagen stred mot konstitutionen. En ny lagändring med liknande innehåll har föreslagits.

Montana

År 1997 antogs en lagändring som förbjuder äktenskap mellan homosexuella.

Nebraska

–

Nevada

Styvbarnsadoption i homosexuella familjer har godtagits i lägre rätt.

New Hampshire

The House of Representatives röstade med en överväldigande majoritet (226–13) för att tillåta homosexuella adoptera och (233–123) för att låta dem bli fosterföräldrar. I New Hampshire fanns ett 11 år gammalt förbud mot att låta homosexuella adoptera eller

bli fosterföräldrar. Även heterosexuella par, som hade en homosexuell släkting i samma hushåll, var förbjudna att ta emot adoptiv- eller fosterbarn. Även the State Senate röstade (18-6) för att upphäva förbudet för homosexuella att adoptera och bli fosterföräldrar. Förbudet upphörde den 2 juli 1999.

New Jersey

Homosexuella sambor, anställda vid myndigheter, åtnjuter vissa rättigheter på någon ort.

Den 17 december 1997 enades the State of New Jersey om en ny policy som innebär att ogifta par, både hetero- och homosexuella, gemensamt får adoptera barn under samma förutsättningar som gifta par. Policyn gäller endast beträffande barn som är i delstatens vård. Även om enskilda domstolar i t.ex. New York och DC tidigare tillät homosexuella par att adoptera gemensamt är det första gången en delstat har antagit en sådan policy och det är första gången det direkt uttalats att samma förutsättningar skall gälla för ogifta par, inklusive homosexuella sådana, som för gifta par.

Policyn kom efter det att organisationen ALCU stämt New Jersey State för diskriminering genom att inte låta homosexuella par adoptera gemensamt, vidare att det stred mot delstatens adoptionslagstiftning och – framför allt – att det inte var förenligt med barnets bästa. Målet baserades på två män som ansökte om adoption av sitt arton månader gamla fosterbarn, som de haft vårdnaden om sedan pojken var tre månader gammal. Paret hade först blivit lovade att de skulle få adoptera barnet, men nekades ändå. Delstaten hänvisade till att den ena fosterfadern först kunde adoptera barnet och att den andre fadern sedan kunde styvbarnsadoptera honom. I ett par rättsfall hade nämligen homosexuellas rätt att styvbarnsadoptera parterns barn slagits fast.

Den 22 oktober 1997 tillät The Bergen Couty Superior Court paret adoptera sitt då två år gamla fosterbarn. Domstolen uttalade i det fallet att det var ett individuellt beslut.

I maj 1999 tilläts de båda männen adoptera även en tvåårig flicka, som de varit fosterföräldrar för sedan hon var mindre än tre månader gammal.

New Mexico

Styvbarnsadoption i homosexuella familjer har godtagits i lägre rätt.

New York

Homosexuella sambor, anställda vid de flesta myndigheter, åtnjuter vissa rättigheter.

Delstatens högsta domstol har slagit fast att par inte måste vara gifta för att få adoptera gemensamt. Domstolens beslut medger såväl heterosexuella som homosexuella par (och ensamstående) alla de rättigheter och skyldigheter i fråga om adoption som gifta par i dag har. Domaren uttalade att som grund för beslutet låg de fundamentala ändringar som det amerikanska familjelivet genomgått och att det stämde överens med delstatens lagstiftning, som syftade till så många barn som möjligt skulle adopteras utan hänsyn tagen till den sexuella orientering eller det civilstånd personerna som ansöker om adoption har.

North Carolina

Homosexuella sambor, anställda vid myndigheter, åtnjuter vissa rättigheter på någon ort.

År 1996 antogs en lagändring som förbjuder äktenskap mellan homosexuella.

”Otraditionella” sexuella handlingar mellan såväl hetero- som homosexuella är förbjudna.

North Dakota

År 1997 antogs en lagändring som förbjuder äktenskap mellan homosexuella.

Ohio

En "Appellate Court" (andra instans) avslog i december 1998 en kvinnas begäran om att få styvbarnsadoptera sin partners biologiska barn, som tillkommit genom en gemensamt planerad insemination. Barnet var 9 år gammalt. I en särskild mening från en av domarna sades att det berodde på att delstaten inte erkände samkönade äktenskap och att adoptionslagen endast tillät styvbarnsadoption inom äktenskap. Domstolen ansåg sig därför förhindrad att fatta ett annat beslut och menade att det var upp till delstatsregeringen att ändra lagstiftningen i detta hänseende.

Styvbarnsadoption i homosexuella familjer har dock tidigare tillåtits i flera fall av lägre domstolar.

Privata adoptioner och adoption av fosterbarn av enskilda homosexuella personer är tillåtet.

Oklahoma

År 1996 antogs en lagändring som förbjuder äktenskap mellan homosexuella.

"Otraditionella" sexuella handlingar mellan homosexuella är förbjudna.

Oregon

Homosexuella sambor, anställda vid myndigheter, åtnjuter vissa rättigheter.

Styvbarnsadoption i homosexuella familjer har godtagits av lägre domstol.

Privata adoptioner och adoption av fosterbarn av en enskild homosexuell person har tillåtits i några fall.

Pennsylvania

Homosexuella sambor, anställda vid myndigheter, åtnjuter vissa rättigheter på några orter.

År 1996 antogs en lagändring som förbjuder äktenskap mellan homosexuella.

Sommaren 1999 avslog en domare en homosexuell mans ansökan om styvbarnsadoption (vars partner i sin tur var adoptivförälder till barnen). Domaren hänvisade bl.a. till att lagen inte uttryckligen tillät styvbarnsadoption om inte parterna var gifta, och att delstaten inte godkände homosexuella äktenskap. Domstolens mening var att lagen uttryckligen måste erkänna dylika adoptioner för att de skulle kunna komma till stånd. I ett liknande fall från 1996 (1998 i Appellate Court), där en lesbisk kvinna nekades rätten till styvbarnsadoption, uttalade domaren att frågor som rörde barns bästa var ett fall för lagstiftaren. Innan en lagstiftning förelåg som tillerkände homosexuella rätt att styvbarnsadoptera kunde domstolen inte fatta dylika beslut.

Alla nio domarna i State Superior Court kommer att behandla frågorna från de lägre domstolarna rörande homosexuella som adoptanter. Ett sådant sätt att hantera frågor på brukar ske när det gäller frågor av intresse för hela delstaten. Frågan var tidigare uppe i en tredomaresits, men drogs tillbaka sedan beslutet gick i tre riktningar.

Privata adoptioner och adoption av fosterbarn av en enskild homosexuell person har tillåtits i några fall.

Rhode Island

Förbudet mot "otraditionella" sexuella handlingar togs bort år 1998.

Styvbarnsadoption i homosexuella familjer har godtagits av lägre domstol.

Privata adoptioner och adoption av fosterbarn av en enskild homosexuell person är tillåtet.

South Carolina

År 1996 antogs en lagändring som förbjuder äktenskap mellan homosexuella.

"Otraditionella" sexuella handlingar mellan såväl hetero- som homosexuella par är förbjudna.

South Dakota

År 1996 antog en lagändring som förbjuder äktenskap mellan homosexuella.

Tennessee

År 1996 antogs en lagändring som förbjuder äktenskap mellan homosexuella.

Texas

Homosexuella sambor, anställda vid myndigheter, åtnjuter vissa rättigheter på några orter.

I december 1998 lades ett lagförslag fram som förbjuder homosexuella att bli fosterföräldrar eller adoptivföräldrar för barn som finns i delstatens vård.

Styvbarnsadoption i homosexuella familjer har godtagits av lägre domstol.

Privata adoptioner och adoption av fosterbarn av en enskild homosexuell person har tillåtits i några fall.

”Otraditionella” sexuella handlingar mellan homosexuella par är förbjudna.

Utah

År 1995 antogs en lagändring som förbjuder äktenskap mellan homosexuella.

The Board of trustees of the State Division of Child and Family Services (DCFS) röstade år 1998 för att förbjuda ogifta heterosexuella par samt homosexuella par att adoptera barn som fanns i delstatens vård. Beslutet berörde inte ensamma adoptanter eller privata adoptioner. Någon tid härefter infördes en ny lag som förbjuder samboende par att adoptera eller att bli fosterföräldrar för barn i Utah. Den nya lagen avspeglar den regel som DCFS antog och trädde i kraft den 1 maj 2000. Delstatslagen är något annorlunda än DCFS:s regel, eftersom den mera klart tar sikte på homosexuella parförhållanden samt kräver av DCFS:s handläggare att slå fast om de sökande har en utomäktenskaplig förbindelse. DCFS antog i

april 2000 en modifierad reglering som ansluter till delstatens nya lagstiftning. Den nya policyn innebär ett förbud mot att samboende par adopterar eller blir fosterföräldrar. Den sökande måste också försäkra att han/hon inte har någon utomäktenskaplig förbindelse (för att förhindra polygami-familjebildningar, dvs. att familjen består av fler än de två gifta personerna).

”Otraditionella” sexuella handlingar mellan såväl hetero- som homosexuella par är förbjudna.

Vermont

Homosexuella sambor, anställda vid myndigheter, åtnjuter vissa rättigheter.

Högsta domstolen i Vermont fattade i december 1999 ett beslut om att homosexuella par skall garanteras samma rättsliga skydd och samma rättigheter som heterosexuella par.

I april 2000 gick ett lagförslag om ”civil union” (registrerat partnerskap) igenom i representanthuset. Lagen ger homosexuella par samma rättigheter som gifta heterosexuella par vad gäller t.ex. arv, sjukförsäkring och pensioner. Lagen trädde i kraft den 1 juli 2000.

Högsta domstolen i Vermont har godtagit styvbarnsadoption i homosexuella familjer.

Privata adoptioner och adoption av fosterbarn av en enskild homosexuell person är tillåtet.

Virginia

Homosexuella sambor, anställda vid myndigheter, åtnjuter vissa rättigheter på någon ort.

År 1997 antogs en lagändring som förbjuder äktenskap mellan homosexuella.

”Otraditionella” sexuella handlingar mellan såväl hetero- som homosexuella är förbjudna.

Washington

Homosexuella sambor, anställda vid myndigheter, åtnjuter vissa rättigheter på några orter.

År 1998 antogs en lagändring som förbjuder äktenskap mellan homosexuella.

Styvbarnsadoption i homosexuella familjer har godtagits av lägre domstol.

Privata adoptioner och adoption av fosterbarn av en enskild homosexuell person är tillåtet.

West Virginia

–

Wisconsin

Homosexuella sambor, anställda vid myndigheter, åtnjuter vissa rättigheter på några orter.

Högsta domstolen har sagt nej till styvbarnsadoptioner i homosexuella familjer på den grunden att parterna inte var gifta med varandra och att lagstiftningen krävde detta.

Wyoming

–

Australien⁸

Det finns i dag ingen möjlighet att registrera partnerskap i Australien. I vissa regioner finns dock lagstiftning som ger sambor – såväl heterosexuella som homosexuella – rättigheter liknade dem som gäller för gifta par, t.ex. i fråga om ekonomiska förhållanden och arv.

När det gäller barns underhåll m.m. har de australiensiska domstolarna jämställt homosexuella parförhållanden med heterosexuella parförhållanden. I målet *W v G* ([1996] 20 Fam LR

⁸ Källa: ILGA, diverse artiklar på Internet.

49), the New Wales Supreme Court, fastslogs att en lesbisk kvinna, som medverkade vid sin partners artificiella inseminationer och som fungerade som de två barnens förälder under en viss tid, var underhållsskyldig för barnen.

New South Wales Government avskog år 1997 ett förslag om att låta homosexuella par adoptera. Inte heller i övriga delstater får homosexuella par adoptera barn.

En federal domstol i Australien har nyligen beslutat att lesbiska kvinnor skall få tillgång till insemination.

Nya Zeeland⁹

Det finns i dag ingen möjlighet för homosexuella att registrera partnerskap i Nya Zeeland eller att adoptera barn gemensamt. Men under 1999 tog regeringen fram ett "discussion paper" (en form av remiss) som tar upp olika frågor rörande homosexuellas rätt att ingå partnerskap, adoptera barn, erhålla vårdnad om barn m.m. Svarstiden på remissen gick ut den 31 mars 2000.

Landets premiärminister, Helen Clarke, har ställt sig bakom sina rådgivare vilka, tillsammans med lagkommissionen, föreslagit en partnerskapslagstiftning. Lagrekommendationen har överlämnats till Justitieministeriet. Lagkommissionen föreslog att lagen skulle vara identisk med äktenskapslagstiftningen och att partnerskapet inte på något sätt skulle vara underordnat äktenskapet. Angående adoptionsfrågan ville lagkommissionen inte uttala sig förrän hela frågan är färdigutredd (dec. 1999). Något beslut i partnerskapsfrågan har ännu inte fattats.

The Guardianship Act 1968 ger domstolen möjlighet att förordna en person till "guardian" (ung. förmyndare) för ett barn, antingen ensam eller tillsammans med någon annan. Homosexuella par kan formalisera sitt förhållande till ett barn på detta sätt.

Endast om en partner är ett barns biologiska förälder eller om han/hon är förordnad som "guardian" enligt Guardianship Act 1968, får han/hon ansöka om vårdnaden om barn efter det att ett parförhållande upphört. I annat fall krävs domstolens tillstånd att få göra en sådan ansökan. När det gäller umgängesrätt får endast barnets biologiska föräldrar ansöka om sådan.

När det gäller underhållsskyldighet för barn har Högsta Domstolen beslutat att en före detta partner till en lesbisk mamma var

⁹ Källa: Nya Zeeländska regeringens hemsida, ILGA, diverse artiklar på Internet.

att betrakta som styvförälder i förhållande till the Child Support Act. Kvinnan hade försörjt tre barn i familjen (tillkomna genom artificiell insemination) under nio års tid. Domstolen beslöt att hon skulle betraktas som styvförälder enligt the Child Support Act 1991 och därför betala underhållsbidrag till barnen. Anledningen härtill angavs vara att the Child Support Act stadgar ett starkt skydd för barnens rätt och att denna rätt skulle undermineras om man inte inkluderade homosexuella parförhållanden (A v R High Court, Hamilton AP93/96, 10 February 1999).

I ett adoptionsärende, rörande ett lesbiskt par med tre barn tillkomna efter artificiell insemination där den icke-biologiska partnern var förordnad som "guardian" för de två äldsta barnen och där hon nu ansökte om adoption av det yngsta barnet, avslog Högsta Domstolen ansökan. Domstolen motiverade sitt beslut med att adoptionen inte var i barnets bästa intresse men uttalade inte att det berodde på sökandens sexuella läggning (Re an Application by T [1998] NZFLR 769).

Enligt bestämmelserna i the Human Rights Act är det diskriminerade och alltså olagligt att vägra någon assistans med artificiell insemination på grund av dennes sexuella läggning. Emellertid har the Ministerial Committee om Assisted Reproductive Technologies uttalat att en diskriminering genom att vägra att tillhandahålla sådan service är försvarbart om det grundar sig i medicinska skäl eller om det skulle vara i avkommans bästa intresse (ett typfall av sådan försvarbar vägran skulle kunna vara att någon av parterna tidigare gjort sig skyldig till brott riktat mot barn). Enligt bestämmelserna i the Status of Children Amendment Act 1987 är de sociala föräldrarna att betrakta som barnets lagliga föräldrar. Detta gäller dock inte för homosexuella par, även om de gemensamt beslutat sig för att genomgå artificiell insemination.

Ett förslag om en utvidgning av en lag om egendom i äktenskap kommer sannolikt att läggas fram inom kort. Utvidgningen skulle ge homosexuella par som separerar efter en lång tids förhållande samma egendomsskydd som gifta par (april 2000).

Lagförslag m.m. angående homosexuella pars möjlighet att adoptera i Nederländerna

Lagförslag

Riksdagens Andra Kammare

Riksdagsår 1998–1999

26 673 Ändring i Bok 1 i Civillagen (adoption för personer
som är av samma kön)

Nr. 1 KUNGLIGT MEDDELANDE

Till Riksdagens Andra Kammaren !

Nedan finns till begrundande ett lagförslag som innebär att ändringar kommer att införas i Bok 1 i Civillagen (adoption för personer som är av samma kön).

Den promemoria till lagförslag som medföljer lagförslaget uppger grunderna på vilka förslaget är baserat.

Må Gud välsigna Eder.

Haag den 8 juli 1999

Beatrix

Nr. 2 LAGFÖRSLAG¹

Vi, Beatrix, med Guds nåde, Nederländernas Drottning, Prinsessa av Oranien-Nassau, osv., osv.
Hälsar alla de som kommer att se eller läsa följande meddelande.

Enär Vi har ansett det vore önskvärt att ändra bestämmelserna om adoption och de därmed förknippade bestämmelserna i Bok 1 i Civillagen i anledning av att det kommer att finnas adoptionsmöjligheter för personer av samma kön;

Har Vi godkänt följande, efter att ha tagit del av Lagrådets uppfattning och efter samråd med Riksdagen:

ARTIKEL I

Bok 1 i Civillagen ändras enligt följande:

A

Artikel 5 ändras på följande sätt:

a. Lydelsen i tredje stycket kommer att bli enligt följande:

3. Om ett barn genom adoption får en familjerättslig relation till två adopterande personer som är gifta med varandra, har barnet faderns släktnamn, utom då de adopterande personerna vid adoptionen tillkännager att barnet kommer att bära moderns släktnamn. Om de adopterande personerna inte är gifta med varandra behåller barnet det släktnamn som det har, utom då de adopterande personerna vid adoptionen gemensamt tillkännager att barnet kommer att ha släktnamnet av en av de båda adopterande personerna. Om ett barn genom adoption kommer att stå i en familjerättslig relation till en förälders äkta hälft eller livspartner, behåller barnet sitt släktnamn, utom då föräldern och dennas äkta hälft eller livspartner gemensamt tillkännager att barnet skall ha den äkta hälftens eller livspartnerns släktnamn, eller eljest denna förälders släktnamn. I rättens beslut med avseende

¹ Lagförslaget, tillsammans med de ändringar som anges i de följande fotnoterna, antogs den 21 december 2000.

på adoptionen uppges vad de adopterande personerna har förklarat i detta avseende.

1. I sjätte stycket ersätts orden "fadern eller modern" med: endera av föräldrarna.

B

Artikel 204 ändras på följande sätt:

- a) Punkten efter avsnitt e i första stycket ersätts med ett semikolon.
- b) Första stycket kompletteras med ett avsnitt som lyder enligt följande:
- f) under det att det finns två personer till vilka barnet har en familjerättslig relation.

C

Artikel 207, andra stycket, avsnitt a, kommer att lyda enligt följande:

- a. barnet [*som*] har en familjerättslig relation till två personer;

D

Artikel 227 ändras enligt följande:

- a) Första stycket kommer att lyda enligt följande:
 1. Adoption äger rum medelst av rätten avkunnat beslut, på begäran av två personer gemensamt eller på begäran av en person ensam.²
 - b) Till andra stycket skall följande mening läggas: Ansökan från den adopterande person som är förälderns äkta hälft eller livspartner kan endast göras om han har levt ihop med denna förälder i minst tre på varandra följande år före ansökans inlämnande.
- c) Tredje stycket kommer att lyda enligt följande:
 3. Ansökan kan endast bifallas om adoptionen klart och tydligt är i barnets intresse, om det står klart att barnet ingenting mer har att hoppas på från sin förälder eller

² I den lag som antogs den 21 december 2000 finns följande tillägg: "Två personer kan inte ansöka om adoption gemensamt om de enligt artikel 41 är förhindrade att gifta sig med varandra".

från sina föräldrar samt om de i artikel 228 uppräknade villkoren är uppfyllda.

E

Artikel 228, första stycket, ändras enligt följande:

- a) Avsnitt f kommer att lyda enligt följande:
- f) att den adopterande personen har försörjt och uppfostrat barnet i minst tre på varandra följande år eller – då det gäller en adoption som görs av två personer tillsammans – att de har försörjt och uppfostrat barnet i minst ett år; om föräldrarnas äkta hälft eller livspartner adopterar barnet gäller att den adopterande personen och denna förälder måste ha försörjt och uppfostrat barnet i minst ett år³;
- b) I avsnitt g ersätts orden "äkta hälft eller livspartner av det andra könet" överallt med: äkta hälft eller livspartner.

F

I artikel 229, tredje stycket, ändras orden "denna förälders äkta hälft eller [denna förälders] livspartner av det andra könet" med: denna förälders äkta hälft eller livspartner.

G

Artikel 253 b ändras enligt följande:

- a. I första stycket ersätts orden "fadern och modern" med: föräldrarna.
- b. I fjärde stycket ändras orden "modern som har fått vårdnaden" med: den förälder som har fått vårdnaden; dessutom ersätts "henne" med: honom.
- c. I femte stycket ersätts ordet "fadern" med: den andra föräldern.

H

I artikel 327, första stycket, avsnitt e, ersätts orden "fader, moder" med: förälder,.

³ I den lag som antogs den 21 december 2000 finns följande tillägg: "om inte barnet tillkommit i moderns och hennes kvinnliga livspartners relation".

ÖVERGÅNGSBESTÄMMELSER

ARTIKEL II

De bestämmelser som har tillämpats innan föreliggande lag träder i kraft fortsätter att äga tillämpning på procedurer rörande adoption eller återkallelse av adoption, i vilka den inledande ansökan har ingivits innan det datum då föreliggande lag skall träda i kraft.

ARTIKEL III

Föreliggande lag träder i kraft på dag som kommer att tillkännages i en kunglig förordning.

Vi beordrar att denna lag skall publiceras i "Staatsblad" samt att alla departement, myndigheter, nämnder och ämbetsmän som berörs av denna lag skall se till att den noga efterlevs.

Avgiven i

Statssekreteraren i Justitiedepartementet

Riksdagens Andra Kammare, riksdagsår 1998-1999, 26 673, nr. 1-2

Riksdagens Andra Kammare

Riksdagsår 1998-1999

26 673 Ändring i Bok 1 i Civillagen (adoption för personer som är av samma kön)

Nr 3 PROMEMORIA TILL LAGFÖRSLAG

Allmänt

1. Inledning

Syftet med lagförslaget är att anpassa den i Bok 1 i Civillagen reglerade adoptionen, senast ändrad medelst lagen den 24 december 1997 ("Staatsblad" 772), så att personer av samma kön får möjlighet att adoptera barn. Villkoret för adoption i den nu gällande artikeln 227 i Bok 1 i Civillagen⁴ – nämligen att adoptionen klart och tydligt skall vara i barnets intresse – kompletteras med villkoret att det måste vara belagt att barnet ingenting mer har att hoppas på eller kommer att få från sina ursprungliga föräldrar. Förslaget har aviserats i 1998 års regeringsöverenskommelse (Andra Kammarens handlingar, II, 1997-1998, 26 024, nr. 9, sid. 68). I regeringsöverenskommelsen står att man senast den 1 januari 1999 kommer att lämna in ett lagförslag till Andra Kammaren i avsikt att göra det möjligt för personer av samma kön att adoptera nederländska barn. Förslaget har även aviserats i den förra regeringens ståndpunkt angående huvudlinjerna i rekommendationerna från "Kommissionen för möjliggörandet av civila giftermål för personer av samma kön" ("Kortmann kommissionen"), Andra Kammarens handlingar, II, 1997-1998, 22 700, nr. 23. I denna ståndpunkt förklaras att barn, födda inom en stabil relation mellan två personer av samma kön och / eller försörjda och uppfostrade inom en sådan relation, även juridiskt sett behöver få det skydd de behöver. För att åstadkomma detta borde inte själva lagstiftningen om härstamning anpassas, utan adoptionsrätten. Regeringen håller med om denna ståndpunkt vad beträffar adoption. Efter plenardebatten av den 2 april 1998 om "Kortmann kommissionens" rapport antog Andra Kammaren med

⁴ De i denna promemoria omnämnda artiklarna hänvisar till artiklar i Bok 1 i Civillagen, om inte annat anges.

majoritetsbeslut en motion i vilken man uttryckte att det ligger i barnens intresse – barn som nu växer upp inom ramen för homosexuella relationer – att deras föräldrar eller de personer som tar hand om deras försörjning kan få det juridiska föräldraskapet medelst adoption; i motionen uppmanade man också regeringen att skyndsamt förbereda ändringar i Civillagen och att ha som målsättning att kunna presentera detta lagförslag till Andra Kammaren innan den 1 januari 1999 (Andra Kammarens handlingar, II, 1997–1998, 22 700, nr. 27).

Adoption är ett speciellt, år 1956 i Nederländerna introducerat juridiskt begrepp, som är omgärdat med många garantier. Det handlar ju om ett barns flyttning från en familj till en annan. Alla juridiska band med den ursprungliga familjen bryts. Adoption sker medelst ett beslut från rätten, i vilket domaren i första hand avgör om adoptionen klart och tydligt ligger i barnets intresse. Adoptionen ger upphov till juridiskt föräldraskap. Från och med adoptionen är adoptivföräldrarna barnets föräldrar. I princip kan de inte avstå från sitt adoptiva föräldraskap. Endast barnet, när det har blivit myndigt, har möjlighet att återkalla adoptionen. Adoptivföräldrarna har alla rättigheter och skyldigheter som är förknippade med föräldraskapet. I och med adoptionen upptas barnet också i adoptivföräldrarnas familj.

Ett barn som försörjs och uppfostras inom en stadig relation mellan två kvinnor eller två män har rätt till skydd, även i juridiskt hänseende, i denna relation. De båda kvinnorna eller båda männen har tagit på sig ansvaret att försörja och uppfostra barnet och vill också gärna åta sig detta ansvar. I barnets intresse förtjänar denna relation till dessa vuxna att få skydd.

I enlighet med ”Kortmann Kommissionens” yttrande skall detta skydd inte ske medelst en ändring i bestämmelserna om härstamning, utan medelst de i detta lagförslag upptagna adoptionsmöjligheterna, samt även medelst den lagstiftning som den 1 januari 1998 har introducerats avseende gemensam vårdnad för en förälder och dennas partner samt avseende gemensamt förmyndarskap (”Staatsblad” 1997, 506). En väsentlig skillnad mellan härstamning och adoption är, att adoptionen alltid är en abstraktion av härstamningen. Inom adoptionsrätten handlar det om juridiskt föräldraskap, under det att det inom härstamningsrätten finns ett tydligt

band mellan biologiskt och juridiskt föräldraskap. Eftersom det med avseende på föräldraskap av två personer av samma kön alltid handlar om icke-biologiskt föräldraskap för minst en av de båda vuxna, har man valt att anpassa adoptionsrätten i stället för bestämmelserna om härstamningen.

I det följande behandlar man först tillämpningsområdet för de föreslagna bestämmelserna. Därefter följer en kommentar till det nya villkoret för adoptionen, nämligen att barnet ingenting mer har att hoppas på från sina ursprungliga föräldrar. I anslutning till detta resonerar man om relationen mellan detta nya villkor och de befintliga villkoren för adoption. Såvitt det gäller personer av samma kön beskriver man även möjligheterna att återopa sig på den lagstiftning som trädde i kraft den 1 januari 1998 avseende gemensam vårdnad och gemensamt förmyndarskap. Delvis i anledning av herr Dittrichs anmärkningar gjorda under ovannämnda plenardebatt behandlar man sedan den möjlighet som den så kallade svaga adoptionen, vilken finns i ett antal utländska rättssystem, erbjuder. Till slut följer en beskrivning av lagförslagets konsekvenser för den internationella privaträtten.

2. Lagförslagets tillämpningsområde

Lagförslaget handlar om adoption av barn i Nederländerna. De senaste åren har man, med stöd av den nu i Nederländerna gällande adoptionsrätten, adopterat inte mindre än 60 till 100 nederländska barn per år. I Nederländerna finns det ju inte många fall där en moder inte tänker försörja och uppfostra det barn hon har fått.

Syftet med lagförslaget är i första hand att se till att personer som är av samma kön skall ha möjlighet att adoptera. Den typ av adoption det rör sig om då det gäller personer av samma kön, är förmodligen en adoption gjord av den kvinnliga partnern till barnets mor, eller en adoption gjord av den manliga partnern till barnets far. Denna adoptionsform kan jämföras med de redan existerande styvförälderadoptionerna.

Anledningen till varför man inte har förslagit att utöka möjligheterna för mellanstatliga adoptioner är att man vid en mellanstatlig adoption måste ta hänsyn till andra fakta och omständigheter. År 1997 gjorde Justitiedepartementet en undersökning av lagstift-

ningen avseende mellanstatlig adoption samt dess praktiska tillämpning i sex länder från vilka barn har kommit till Nederländerna (ursprungsländer) och i sex länder där dessa barn har tagits emot (mottagarländer). Av undersökningen framgår att man i praktiken starkt föredrar att äkta par adopterar, när det gäller mellanstatliga adoptioner. Mellanstatliga adoptioner där endast en person figurerar förekommer sällan. I 1993 års Haagkonvention om mellanstatlig adoption, vilken den 1 oktober 1998 trädde i kraft i Nederländerna, har man efter omfattande diskussioner under förhandlingarna stannat för att begränsa Konventionens tillämpningsområde till "äkta makar" eller till "endast en person". Detta val innehåller ett viktigt argument för svaret på frågan vilka adoptionsformer som allmänt accepteras internationellt sett. Med hänsyn till de nuvarande internationella relationerna, såsom ovan har angivits, är det inte tillrädligt att främja mellanstatliga adoptioner gjorda av två personer av samma kön. Denna ståndpunkt har tidigare, tillsammans med rapporten om undersökningen, skickats till Riksdagens Andra Kammare (Kammarens handlingar, II 1996/97, 22 700, nr. 22). Även regeringsöverenskommelsen siktar endast på adoption av nederländska barn. Att introducera möjligheten till adoption för personer av samma kön medför – vad beträffar arbetsbördan för domarkären – att ansökningar om sådana adoptioner kommer att tas upp till behandling (artikel 1:227) samt att sådana [ansökningar] återkallas (artikel 1:232). I praktiken händer det för övrigt ytterst sällan att man ansöker om återkallelse av en adoption. Å andra sidan kan man förvänta sig att det nya, strängare villkoret för adoption – nämligen att barnet ingenting mer har att hoppas på från sina ursprungliga föräldrar – samt det till förfogande stående alternativet med gemensam vårdnad kommer att innebära att antalet adoptionsansökningar – även från personer av olika kön – kommer att bli begränsat. Med hänsyn till detta förväntar man att domarkärens arbetsbörda knappast kommer att påverkas. Däremot kommer det att handla om kostnader i samband med anpassningen till de datoriserade systemen i folkbokföringen och i den kommunala grundläggande förvaltningen av personuppgifter ("GBA"). Anpassningen av "GBA" systemet kommer att kosta 4,425 miljoner gulden. Dessa kostnader blir så stora eftersom det krävs en ändring av databasens struktur. Preliminärt uppskattar man att anpassningen av folkbokföringens datasystem kostar ungefär 2 miljoner gulden. Det rör sig om de totala kostnaderna i samband med såväl den erbjudna möjligheten

för två personer av samma kön att adoptera, som möjligheten för två personer av samma kön att ingå äktenskap.

3. Nytt villkor för adoption

Enligt förslaget kommer adoption endast i anmärkning – utöver de redan gällande villkoren – om barnet ingenting mer har att hoppas på från sin ursprungliga förälder eller från sina ursprungliga föräldrar. Man föreslår detta kriterium oavsett om det handlar om en adoption gjord av personer av samma kön eller om en adoption gjord av personer av olika kön. I samtliga fall måste adoptionens konsekvenser endast få träda i kraft om barnet ingenting mer har att hoppas på från sina ursprungliga föräldrar.

Utgångspunkten är således att familjebandet till de ursprungliga föräldrarna fortsätter att existera i så många fall som möjligt. Detta är ett lämpligt kriterium med tanke på den försiktighet med vilken adoption bör handskas. "Kortmann Kommissionen", som har föreslagit detta nya kriterium, hade lagt till ytterligare någonting efter "ingenting mer att hoppas på": eller kommer att få. Eftersom dessa sista tre ord [*fyra ord på svenska*] i sak inte tillför något mer värde har man utelämnat dem. Vad det handlar om är att barnet nu och i framtiden, såvitt man kan förutse, ingenting mer har att hoppas på från sin förälder eller sina föräldrar. Med orden "förälder" eller "föräldrar" menas såväl de juridiska som de biologiska föräldrarna. Att detta begrepp inte bara rymmer de juridiska utan även – beroende på omständigheterna – de biologiska föräldrarna, framgår av Europadomstolens rättsskipning beträffande de mänskliga rättigheterna. I betraktande av Keegan affären ("NJ" 1995, 247) kan under vissa omständigheter även ett barns biologiska fader – som inte har erkänt barnet men som på grund av sin relation till modern måste anses ha "family life" med barnet sedan barnets födelse, eller som på grund av andra omständigheter har "family life" med barnet – anses vara intressant inom ramen för adoptionsproceduren (artikel 798 "Rv."). I ett sådant fall skall han höras i samband med adoptionen. Han har rätt att inkomma med ett svaromål och han har även rätt att överklaga. Det nya kriteriet för adoption berör således även hans relation till barnet. Detta implicerar att man inte enbart måste konstatera om ett barn ingenting mer har att hoppas på från den man som genom giftermål, erkännande, fastställande av faderskap medelst domslut

eller en tidigare adoption är hans fader, juridiskt sett. I förekommande fall måste ett liknande konstaterande äga rum med avseende på den man som, i anledning av sexuellt umgänge med modern eller genom "KID" (konstgjord insemination med sperma från en donator), biologisk sett är far till barnet. Detta innebär till exempel att denne (tidigare) partner till modern samt den kände donatorn, under vissa omständigheter, skall kallas in till domaren för att höras i samband med den planerade adoptionen.

Kriteriet att barnet ingenting mer har att hoppas på från sin ursprungliga förälder eller sina ursprungliga föräldrar tar hänsyn till relationen mellan föräldern och barnet. Det handlar således inte om frågan om barnet inte har kvar, eller framdeles inte kommer att få, några faktiska kontakter med sina ursprungliga föräldrar. Det som är av vikt är om barnet kan hoppas på att föräldrarna fortfarande kan ge innehåll åt föräldraskapet eller inte. Endast om det står fast att barnet ingenting har att hoppas på från sina ursprungliga föräldrar i deras egenskap av föräldrar, har det nya villkoret för adoptionen uppfyllts. Begreppet föräldraskap står centralt. Föräldraskap implicerar att man har ansvar gentemot barnet, bland annat med avseende på försörjning, uppfostran eller vård. Samtidigt är föräldraskapet till sitt väsen bestående och varaktigt, till exempel med avseende på att ge kärlek, uppmärksamhet och tillgivenhet.

Frågan när det nya villkoret för adoptionen har uppfyllts bör – med tanke på att det finns så många fall – överlåtas till rättens bedömning. Det kommer att finnas fall där denna fråga är lätt att besvara, till exempel när det gäller två mödrar där, hos den ena av dem, ett barn har avlats med hjälp av konstgjord insemination med sperma från en anonym donator. Eftersom adoptionen inte bryter banden till den juridiska modern – som har fött barnet – och eftersom man inte kan peka ut en annan – biologisk – förälder, kommer det nya villkoret att vara uppfyllt.

Avvägningen kan komma i ett annat läge när barnet exempelvis har avlats med sperma från en bekant till modern och / eller från hennes partner. För att få klarhet om den kända donatorns intentioner med avseende på föräldraskap till följd av härstamning, är det lämpligt att domaren inom ramen för ansökan om adoption kallar in denna donator till sig för att höra honom. På basis av hans

förklaring och de övriga omständigheterna i ärendet skall sedan fastställas om barnet verkligen ingenting har att hoppas på från denna donator i egenskap av förälder.

Ifall faderns nya partner (kvinna eller man) skulle vilja adoptera ett barn till honom, kommer det nya villkoret inte alltid att vara uppfyllt eftersom man inte med tillräcklig säkerhet skall kunna fastställa att barnet ingenting mer har att hoppas på från modern i dennas egenskap av förälder. I de fall där relationen mellan moder och barn visar allvarliga störningar – till exempel vid vanvård av barnet – är det ju inte helt uteslutet att relationen mellan föräldern och barnet åter kan få ett innehåll på grund av händelser i framtiden. Även här kommer föräldrarnas förklaringar och de framtida händelserna i ärendet att utgöra viktiga faktorer vid bedömningen av frågan om barnet fortfarande har någonting att hoppas på från sin förälder i dennas egenskap av förälder. Detsamma gäller självfallet i det omvända fallet, där relationen mellan fader och barn visar allvarliga störningar och moderns nya partner skulle vilja adoptera barnet. Vid osäkerhet om svaret på frågan om det ställda villkoret har uppfyllts, borde domaren – enligt mitt förmenande – avgöra till den ursprungliga föräldrarnas fördel. Om en adoption på grund av detta inte skulle kunna äga rum, återstår fortfarande den möjlighet som erbjuds av gemensam vårdnad av en förälder och dennas partner, som introducerades den 1 januari 1998 och som nedan kommer att behandlas.

Eftersom saken gäller om barnet ingenting mer har att hoppas på från sin biologiska och / eller juridiska förälder i dennas egenskap av förälder, har möjligheten att domaren fastslår att den befintliga umgängesöverenskommelsen skall bibehållas (artikel 229, fjärde stycket) inte eliminerats. Om föräldern till exempel har en summarisk överenskommelse om rätten till umgänge (exempelvis en gång i månaden), skulle det nya villkoret mycket väl kunna uppfyllas utan att umgänget blockeras. Barnet skulle inte ha någonting att hoppas på från den person som besöker honom bara en gång i månaden, i dennas egenskap av förälder. Förmodligen är läget ett annat om det överenskomna umgänget är betydligt mera omfattande och intensivare. Men då kommer adoptionen inte till stånd, eftersom det nya kriteriet inte har uppfyllts.

4. Relation till de befintliga villkoren för adoption

Man kan undra hur det nya villkoret förhåller sig i relation till de befintliga villkoren för adoption.

Adoption äger rum medelst beslut från rätten och den skall klart och tydligt vara i barnets intresse (artikel 227, första stycket). Om det rör sig om adoption gjord av två personer tillsammans, kan ansökan om adoption endast göras om de har bott ihop i minst tre på varandra följande år omedelbart före inlämnandet av ansökan (artikel 227, andra stycket).

Enligt nu gällande lag gäller dessutom ett antal villkor, vilka formuleras närmare i artikel 228, första stycket. Vad som i synnerhet är relevant i detta sammanhang är, att ingen av föräldrarna motsätter sig ansökan (under punkt e), och att den adopterande personen har försörjt och uppfostrat barnet i minst tre på varandra följande år eller – då det handlar om en adoption gjord av två personer tillsammans – att de har försörjt och uppfostrat barnet i minst ett år (under punkt f).

Om den ursprungliga föräldern eller de ursprungliga föräldrarna motsätter sig ansökan, kan man ställa sig frågan om detta faktum betyder att det nya villkoret för adoption – nämligen att barnet ingenting mer har att hoppas på från sina ursprungliga föräldrar – inte är uppfyllt. I allmänhet måste denna fråga besvaras med ett nej. Föräldrarnas eller föräldrarnas invändning samt de i anledning av detta anförda grunderna kan få som konsekvens att denna förälders barn, i familjerättsligt avseende, fortfarande har någonting att hoppas på, men det är inte nödvändigtvis så. Invändningen behöver inte riktas mot själva adoptionen, utan den kan riktas mot den adopterande personen som sådan eller mot de adopterande personerna som sådana. Den ursprungliga föräldern uppger då inte att han själv önskar bibehålla den familjerättsliga relationen till barnet, utan endast att han ifrågasätter att den adopterande personen skulle vara en lämplig förälder samt att adoptionen klart och tydligt skulle vara i barnets intresse. Om invändningen däremot är grundad på argumentet att den ursprungliga föräldern önskar bibehålla den familjerättsliga relationen till barnet, skall man ta hänsyn till detta påstående vid bedömningen om barnet – med hänsyn tagen till alla fakta och omständigheter – verkligen inte har

någonting mer att hoppas på från denna förälder i dennas egenskap av förälder.

Visserligen är det enkla faktum att den ursprungliga föräldern uppger sig icke vilja bibehålla det familjerättsliga bandet till barnet en viktig antydning om att barnet inte har någonting att hoppas på från honom i detta avseende, men man behöver inte nödvändigtvis komma till denna slutsats. Av andra fakta och omständigheter kan ju framgå att denna förälder i själva verket är i stånd, eller kommer att vara i stånd, att (återigen) förse den familjerättsliga relationen med en innebörd. Detta kan till exempel inträffa när det finns konkreta antydningar att en (mycket) ung moder, som vid tidpunkten för ansökan om adoption uppger att hon inte vill ha ett band till barnet, senare i livet skulle kunna vara i stånd att ge en innebörd åt relationen mellan moder och barn och kommer att värdesätta denna. En annan möjlighet är att en fader uttalar sig på detta sätt, när han befinner sig i ett läge där han på grund av (allvarliga) psykiska eller andra problem för tillfället inte är i stånd att ge en innebörd åt fader/barn relationen, under det att man rimligtvis kan anta att han senare i livet åter kommer att kunna göra detta.

Det nuvarande villkoret i artikel 228, första stycket, punkt f, medför att två adopterande personer, där ingen av dem är förälder till barnet, måste ha försörjt och uppfostrat barnet tillsammans i ett år. För dem gäller dessutom villkoret i den nuvarande artikeln 227, andra stycket, att de i tre på varandra följande år strax före ingivandet av ansökan om adoption måste ha bott ihop.

Enligt gällande lag talas det om enpersonsadoption när det handlar om en adoption gjord av förälderns partner; partnern måste således – på grund av artikel 228, första stycket, avsnitt f – ha försörjt och uppfostrat barnet i minst tre på varandra följande år innan ansökan om adoption (innan den senaste ändringen i lagen, då man avskaffade kravet att man skulle vara ett äkta par, kallades denna adoptionsform också styvförälderadoption; för enkelhetens skull kommer vi att använda denna term i fortsättningen).

Eftersom styvförälderadoption betraktas som en form av enpersonsadoption gäller således inte kravet på sammanboende i tre år enligt nu gällande lag (artikel 227, andra stycket).

Inom ramen för detta lagförslag har man funderat på nytt över de krav som kan ställas på enpersonsadoptioner och styvförälderadoptioner. I detta sammanhang gick man ut ifrån den nödvändiga varaktigheten av adoptanternas och barnets familjesituation, liksom ifrån strävan efter att – på det praktiska planet – åstadkomma en lika behandling av tvåpersonsrelationer, oavsett partners kön.

Treårsperioden i samband med uppfostran och försörjning används i samband med enpersonsadoptioner där det inte finns en relation till en partner vars stabilitet och varaktighet kan prövas. Vid adoption gjord av personer av samma kön kommer det, juridiskt sett, oftast att handla om en enpersonsadoption, nämligen fall där det finns två mödrar. I sådana fall rör det sig om fall där en av de båda kvinnorna till exempel med hjälp av "KID" [*konstgjord insemination med sperma från en donator*] får ett barn, som hennes kvinnliga partner sedan vill adoptera. I dessa fall handlar det egentligen om en tvåpersonsrelation vars varaktighet – liksom vid en adoption gjord av två personer tillsammans – kan prövas med hjälp av det ställda villkoret om samboende i minst tre på varandra följande år strax före ansökan om adoption. Det finns således anledning att behandla dessa tvåpersonsrelationer på samma sätt som tvåpersonsadoptioner, när det gäller kravet på sammanboende och det därmed förknippade kravet på ett års försörjning och uppfostran.

Med stöd av detta föreslås en anpassning av nuvarande artikel 228, första stycket, punkt f. I samtliga fall av enpersonsadoption där den äkta hälften eller förälderns livspartner adopterar barnet, kommer man hädanefter att kräva – liksom för tvåpersonsadoptioner – en samboperiod som har varat i minst tre år samt en period på minst ett år vad gäller uppfostran och försörjning. Detta skall således gälla för alla styvförälderadoptioner. En förkortning av kravet på uppfostrans och försörjningens tidslängd från tre till ett år kan anses vara berättigad eftersom man samtidigt inför en samlevnadsperiod på tre år för denna kategori. Dessutom kommer styvförälderadoptioner, under iakttagande av det tidigare diskuterade nya villkoret för adoption, endast att finnas om barnet ingenting har att hoppas på från sin ursprungliga förälder eller sina ursprungliga föräldrar. Om det finns en annan förälder kommer det för den försörjande föräldern och dennas partner, i fall av styvförälderadoptioner – förmodligen att handla om att få

gemensam vårdnad i stället för adoption; mer om detta följer i det följande.

5. Relation till gemensam vårdnad

Fram till introduktionen den 1 januari 1998 av de nya bestämmelserna avseende gemensam vårdnad kunde, inom familjerätten, två personer gemensamt ha vårdnaden endast om båda dessa personer är förälder till barnet. En styvförälder till exempel är själv inte förälder till barnet. Fram till detta datum kunde styvföräldern inte ha vårdnaden om barnet, tillsammans med föräldern. I praktiken deltar emellertid denna vuxna person i barnets uppfostran och är denna person, tillsammans med föräldern, ansvarig för barnet. Sedan den 1 januari 1998 gör artikel 253 t det möjligt för en förälder och för dennas partner (av samma eller av annat kön) att gemensamt ha vårdnaden om ett barn. Därmed får den faktiska relationen mellan föräldrarnas partner och barnet ett skydd, i barnets intresse. Rätten beslutar över beviljandet av den gemensamma vårdnaden. Att få denna gemensamma vårdnad medför även en skyldighet till underhåll, såväl under den tid som den gemensamma vårdnaden varar som under en viss tid efter det att denna vårdnad har upphört.

Det finns skillnader mellan erkännandet av faktiskt föräldraskap medelst beviljandet av gemensam vårdnad och föräldraskap på grund av härstamning eller adoption. Utövandet av föräldraauktoriteten upphör i varje fall då barnet blir myndigt. Föräldraskap upphör inte. Gemensam vårdnad kan ta slut genom att hos rätten ansöka om upphävande av den gemensamma vårdnaden och be om att vårdnaden skulle ges till en av de båda berörda personerna. I princip kan man inte avstå från föräldraskap. Föräldraskap innebär även upptagande i föräldrarnas familj. Vårdnad har inte denna innebörd. Föräldraskap, och den därmed förknippade föräldraauktoriteten, uppstår automatiskt vid barnets födsel inom ett äktenskap. Gemensam vårdnad som innehas av en förälder samt en person som inte är förälder, eller vårdnad som innehas av två personer som inte är förälder [*till barnet*], uppstår inte automatiskt, utan måste beviljas av rätten. Arvsrättsliga konsekvenser är kopplade till föräldraskap men inte till gemensam vårdnad.

I regeringens omnämnda ställningstagande har man valt – i anledning av rapporten från ”Kommissionen för möjliggörandet av

borgerlig vigsel för personer av samma kön” – att ta bort de två sistnämnda skillnaderna genom att förse den gemensamma vårdnaden med arvsrättsliga konsekvenser samt genom att låta den gemensam vårdnaden uppstå automatiskt vid födsel av ett barn inom en äktenskaps- eller partnerskapsrelation av två personer som har samma kön. För detta ändamål förbereds särskilda lagförslag.

Gemensam vårdnad kan, till exempel, vara viktig i samtliga fall där det inte handlar om adoption, på grund av att det fortfarande finns en förälder/barn relation till den ursprungliga föräldern eller till de ursprungliga föräldrarna, eller på grund av att denna relation kan komma att växa ytterligare. Ett sådant fall kan inträffa när en förälder efter en skilsmässa ingår en relation med en partner och tillsammans med denna uppfostrar ett barn från det upplösta äktenskapet. I sådana fall kan den gemensamma vårdnaden medföra att de båda försörjande och uppfostrande personernas faktiska ansvar får ett erkännande, som är i barnets intresse.

Med hänsyn till det faktum att det i Nederländerna alltsedan introduktionen av den gemensamma vårdnaden finns ett adekvat alternativ till adoption i syfte att juridiskt värna om barnets familjeliv med dess faktiska uppfostrare och försörjare, kan man ponera att adoption i många fall inte längre är strikt nödvändig. Endast när barnet ingenting mer har att hoppas på från sina ursprungliga föräldrar i deras egenskap av föräldrar kommer det att finnas utrymme för adoption, på villkor att även de övriga med adoptionen förknippade villkoren är uppfyllda, exempelvis att adoptionen klart och tydligt skall vara i barnets intresse.

6. Stark och svag adoption

Såsom ovan har sagts innebär adoption, enligt nederländsk lag, att de familjerättsliga banden till barnets ursprungliga familj upphör och att barnet upptas i de adopterande föräldrarnas familj. Detta betecknas även som stark adoption, i motsats till den så kallade svaga adoptionen, där inte alla familjerättsliga band till den ursprungliga familjen upphör. Den starka adoptionen är inte endast här i Nederländerna, utan även i de flesta övriga västländerna, den viktigaste formen av adoption.

I några av de oss omgivande länderna, till exempel i Tyskland och Frankrike, utgör den starka adoptionen den viktigaste formen och används den svaga adoptionen – där vissa band till den ursprungliga familjen fortsätter att existera – i praktiken endast i speciella situationer (för en utförlig diskussion av dessa rättssystem hänvisas till G.E. Schmidts doktorsavhandling med titeln "Starka och svaga adoptioner", Stiftelse T.M.C. Asser Instituut, 1996).

I Frankrike är den starka adoptionen av minderåriga personer den viktigaste formen av adoption. Bakgrunden till detta är önskan om att integrera barnet i den adopterande familjen samt jämställdheten mellan ett adoptivbarn och ett äkta barn. Vad beträffar barn upp till femton år kan man välja mellan den starka och den svaga adoptionen. När barnet är äldre än 15 år kan adoptionen i princip endast vara svag, utom då vissa specifika villkor har uppfyllts. Alltsedan 1996 kan en styvförälderadoption också äga rum som en stark adoption när det juridiska föräldraskapet av den icke-försörjande föräldern inte står fast, när den icke-försörjande föräldern har fräntagits vårdnaden, eller när den icke-försörjande föräldern har avlidit och när det på hans sida inte finns några farföräldrar i livet eller om dessa tydligen visar att de inte är intresserade i barnet. Rättsverkan av den starka adoptionen kan jämföras med rättsverkan av adoption enligt nederländsk lag. Vid en svag adoption enligt fransk rätt får den adopterade ett band till de adopterande personerna samt till deras familjemedlemmar och bibehåller han ett band till sina ursprungliga föräldrar och övriga familjemedlemmar. Avgränsningen mellan de olika släktskapsrelationerna är baserad på rättsverkan. I relationen mellan barnet och adoptivföräldrarna uppstår, vid en svag adoption, rättsverkningar med avseende på namn, vårdnad, äktenskapshinder, underhållsskyldighet och på arvsrätten grundade krav.

I Tyskland överläter man inte, i princip, valet mellan stark och svag adoption till rätten och de adopterande personerna. Då det gäller minderåriga personer handlar det i vanliga fall om en stark adoption. Om ett barn adopteras av släktingar upp till det tredje ledet eller om det rör sig om en styvförälderadoption efter det att äktenskapet av de ursprungliga föräldrarna har upphört på grund av dödsfall, är adoptionen svag. I vanliga fall är en adoption av myndiga personer en svag adoption.

I Tyskland syftar den starka adoptionen framför allt till att förbättra vårdbehövande barns rättsliga ställning. Konsekvenserna av den svaga adoptionen i tysk rätt är olika, beroende på om den adopterade personen är minderårig eller myndig. Vid en svag adoption av en minderårig person förlorar barnet bandet till sina ursprungliga föräldrar, men fortsätter bandet till de övriga familjemedlemmarna att existera. Det uppstår även band till de adopterande personerna och deras familjemedlemmar. Vid adoption av en myndig person får den adopterade personen status som den adopterande personens äkta barn. Följderna av en adoption av en myndig person sträcker sig däremot inte till den adopterande personens släktingar, och släktskapsrelationerna mellan den adopterade personen och dennes ursprungliga familj fortsätter att existera, såvitt lagen inte bestämmer annat.

Eftersom Frankrike och Tyskland är bekanta med adoptioner av myndiga personer verkar skillnaderna med nederländsk rätt vara stora. Om man däremot endast betraktar adoptioner av minderåriga personer, kan konstateras att den svaga adoptionsvarianten i dessa länder förekommer endast i speciella situationer. Rättsverkningarna av den svaga adoptionen skiljer sig dessutom inte så mycket från de rättsverkningar som man i Nederländerna kan förknippa med den – i Tyskland och Frankrike i den här formen inte existerande – gemensamma vårdnaden och det gemensamma förmyndarskapet. Med den gemensamma vårdnaden och det gemensamma förmyndarskapet förknippas ju – utöver vårdnad och förmyndarskap – även en underhållsskyldighet och även konsekvenser med avseende på namnet. Såsom ovan redan sagts håller man också på med att utarbeta ett lagförslag som syftar till att koppla de arvsrättsliga konsekvenserna till den gemensamma vårdnaden och det gemensamma förmyndarskapet.

I betraktande av ovanstående har man avstått från att föreslå ytterligare en (viss form av) svag adoption, utöver de redan befintliga möjligheterna i form av adoption, gemensam vårdnad och gemensamt förmyndarskap. Mervärdet av en svag adoption i det nederländska rättssystemet – som utgår från adoption av minderåriga personer – kan i allmänhet anses vara marginellt, och skapandet av en tredje möjlighet som skulle ha stora likheter med den gemensamma vårdnaden och det gemensamma förmyndarskapet, skulle inte gagna tydligheten.

7. Inverkan på internationell privaträtt

Man förutsätter att det lagförslag, som syftar till att göra det möjligt för personer av samma kön att adoptera, gäller för adoptioner av barn med bostadsadress i Nederländerna. På dessa adoptioner, liksom på adoptioner i Nederländerna gjorda av personer som är av olika kön, äger nederländsk rätt tillämpning. Problem i samband med tillämpning av utländsk materiell rätt där adoption gjord av personer av samma kön inte finns, kommer således i princip inte att uppstå. På beviljande av tillstånd till adoption av den ursprungliga föräldern eller de ursprungliga föräldrarna – liksom för adoptioner vilka kommer till stånd under den nu gällande lagstiftningen – tillämpas den materiella rätt som gäller i det land vars nationalitet den ursprungliga föräldrarnas eller de ursprungliga föräldrarna har.

Frågan om de i Nederländerna beviljade adoptioner gjorda av personer av samma kön kommer att erkännas även i utlandet, är av en annan karaktär. Eftersom rättsutvecklingen i utlandet med avseende på denna form av adoption inte har nått så långt som i Nederländerna, kan man förvänta sig att erkännandet av de medelst denna adoption uppkomna familjerättsliga relationerna tills vidare kommer att utebli. I Haags Adoptionskonvention av år 1993 har man inte tagit upp möjligheten att personer av samma kön kan adoptera.

Man förmodar att ovanstående i praktiken kommer att innebära att de familjerättsliga relationer som enligt nederländsk lag kommer att finnas mellan ett adopterat barn och dess mödrar, respektive fäder, i regel inte kommer att äga giltighet i utlandet. Men det är inte otänkbart att vissa länder skulle kunna godta den med dessa adoptioner förknippade konsekvensen med avseende på de adopterande personernas vårdnad om barnet. Inom ramen för de berörda internationella fördragsorganisationerna – nämligen Haagkonventionen om Internationell Privaträtt och Europarådet – och även vid sina bilaterala relationer kommer regeringen att rikta uppmärksamheten på detta spørsmål för att främja de (olika) möjligheterna till erkännande av dessa adoptioner i utlandet.

Kommentar per artikel

Artikel I

Avsnitt A

Förutom en ändring i terminologin i artikel 5, sjätte stycket, medför lagförslaget också en innehållsmässig anpassning av den från och med den

1 januari 1998 introducerade rätten på familjenamn ("Staatsblad" 1997, 161).

Denna anpassning gäller artikel 5, tredje stycket, som reglerar rätten till val av namn vid adoption. Om ett barn till följd av adoption kommer att få en familjerättslig relation till de båda adopterande personerna skall dessa, enligt den nu gällande lydelsen, vid adoptionstillfället förklara vilket av de adopterande personernas familjenamn barnet skall ha. Däremot finns ingen bestämmelse om vad som skall gälla om domstolsbeslutet inte innehåller en sådan förklaring. Enligt förslaget skall man i möjligaste mån anknyta till det gällande systemet beträffande rätten på familjenamn, som står i artikel 5. Detta innebär att barnet – om de adopterande personerna är gifta med varandra och i saknad av val – i enlighet med artikel 5, femte stycket, har faderns namn. Om de adopterande personerna inte är gifta med varandra (de kan vara av samma eller av olika kön) bibehåller barnet det namn som det har, utom då de adopterande personerna gemensamt väljer ett av bädas familjenamn. Vidare skulle rätten till val av familjenamn – utan anpassning av artikel 5, tredje stycket – inte äga tillämpning på styvförälderoptioner. I dessa fall handlar det alltid om en adoption gjord av en enda person. Till skillnad från gifta personer när deras egna barn föds eller [*till skillnad från*] homo- eller heterosexuella par vid adoptioner gjorda av två personer, skulle föräldern och styvföräldern (av samma eller av olika kön) – till exempel de båda mödrarna [*i ett lesbiskt förhållande*] – inte ha möjlighet att välja familjenamn. I enlighet med artikel 5, första stycket, skulle barnet – i de fall där det finns två mödrar – ha namnet efter den kvinna som har fött barnet.

I de fall där det handlar om styvförälderoptioner skulle barnet alltid behålla sitt ursprungliga familjenamn (från den försörjande eller från den icke-försörjande föräldern). För att göra det möjligt att man även i dessa fall skulle kunna välja familjenamn, föreslår

man en utvidgning av artikel 5, tredje stycket. Om man inte har valt [*familjenamn*], behåller barnet sitt familjenamn.

Avsnitt B

Artikel 204, första stycket, anger de fall där erkännandet av ett barn är ogiltigt. Man föreslår att detta bland annat skulle vara fallet, om ett barn redan har en familjerättslig relation till två personer.

Enligt de nu gällande bestämmelserna är de juridiska föräldrarna en man och/eller en kvinna. Kort sagt är en man fader till ett barn, om han är gift med modern, genom erkännande, genom fastställande av faderskap i rätten eller genom adoption. Kvinnan är moder till ett barn om hon har fött det eller om hon har adopterat det (artikel 199). Om lagförslaget blir lag, kan även två kvinnor eller två män – genom adoption – ha familjerättsliga relationer till ett barn. Därför föreslås att artikeln kompletteras med avsnitt f, som på ett könsneutralt sätt fastslår att ett barn inte kan ha en familjerättslig relation till fler än två personer. Detta har bland annat till följd att ett barn, om det har adopterats av moderns kvinnliga partner, inte kan erkännas av den person som har avlat det.

Avsnitt C

Artikel 207, andra stycket, anger de omständigheter under vilka fastställandet av faderskap inte kan ske. Enligt de nu gällande bestämmelserna är detta bland annat fallet om barnet redan har en fader, till vilken det har en familjerättslig relation (avsnitt a). Om det blir möjligt för två personer av samma kön att adoptera, kan barnet till exempel ha en familjerättslig relation till två kvinnor. Nu när utgångspunkten är den, att barnet inte kan ha en familjerättslig relation till fler än två personer, måste nuvarande avsnitt a i andra stycket i artikel 207 ändras i enlighet med förslaget.

Avsnitt D

Ändringen i avsnitt D implicerar att orden "av olika kön" stryks. I och med detta möjliggörs blir det möjligt för två personer av samma kön att adoptera. I andra stycket i artikel 227 införs vidare det villkor, som ställs på adoptioner gjorda av den äkta hälften eller förälderns livspartner med avseende på sammanboende i tre på var-

andra följande är strax före ansökan om adoption. Dessutom upptas det nya kriteriet med avseende på adoption i artikel 227, tredje stycket, nämligen att barnet inte har någonting mer att hoppas på från sin ursprungliga förälder eller från sina ursprungliga föräldrar. Detta nya kriterium, liksom de övriga nyss nämnda ändringarna, behandlas i den allmänna delen i denna kommentar.

Avsnitt E

Till artikel 228, första stycket, avsnitt f, – i samband med adoptioner gjorda av föräldrarnas äkta hälft eller livspartner – läggs en kompletterande del för att fastställa tidslängden med avseende på barnets försörjning och uppfostran till ett år. Såsom framgår av genomgången i denna promemorias allmänna del var denna tidsperiod – liksom för övriga adoptioner gjorda av en enda förälder – tre år.

Avsnitt F

I artikel 229 – liksom i artikel 227, första stycket, och artikel 228, första stycket – tar man bort det befintliga hindret för adoption gjord av personer av samma kön samt för adoption gjord av den partner som har samma kön som föräldern.

Avsnitt G och H

I artikel 253 b, första, fjärde och femte stycket, samt i artikel 327, första stycket, avsnitt e, införs några terminologiska ändringar. Dessa ändringar i terminologin föranleds av det faktum att ett barn, genom adoption, skall kunna ha två fäder respektive två mödrar.

Artiklarna II och III

I enlighet med den i artikel III upptagna övergångsbestämmelsen har lagen omedelbar verkan, med undantag av adoptionsprocedurer som är anhängiga vid rätten vid tidpunkten då lagen träder i kraft. I enlighet med artikel IV skall lagen träda i kraft medelst kunglig förordning. Detta gör det möjligt att låta lagen träda i kraft vid samma tidpunkt som den särskilda lagen i vilken den övriga neder-

ländska lagstiftningen – där så erfordras – anpassas till möjligheten att adoptera för personer av samma kön. Bland annat med hänsyn till de anpassningar som är nödvändiga i folkbokföringens datasystem och i den kommunala grundläggande förvaltningen av personuppgifter, är det vår målsättning att låta lagen träda i kraft från och med den 1 januari 2001.

Statssekreteraren
i Justitiedepartementet
M.J. Cohen

Förslagets internationellt privat- och processrättsliga konsekvenser för adoption

av

Professor Maarit Jäntere-Jareborg

Vilka typer av utlandsanknutna fall omfattas?

Kommitténs förslag om adoption är inte begränsade till rent interna situationer utan innefattar även fall med utlandsanknytning. Sådan anknytning finns t.ex. när styvbarnsadoptionen handlar om ett till Sverige från utlandet tidigare adopterat barn. Sådan anknytning finns också när styvbarnet eller det barn som registrerade partner gemensamt vill adoptera har hemvist i utlandet, medan de(n) sökande har hemvist i Sverige. Barnet och de(n) sökande kan också ha hemvist i Sverige men vara utländska medborgare. Det kan även uppstå fall där den enda anknytningen till Sverige är de(n) sökandes svenska medborgarskap. I sådana här situationer aktualiseras frågor om svensk domstols behörighet att ta upp ansökan om adoption, om valet av tillämplig rättsordning på ansökans prövning samt verkan av en svensk adoption i utlandet. Svaret på dessa frågor är av stor betydelse därför att i dagsläget tillåter endast ett fåtal stater personer av samma kön att adoptera barn.

Denna redogörelse utgår från den gällande internationellt privat- och processrättsliga regleringen i Sverige. Jag kommer dock att bortse från adoptionsregleringen i förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap. Den där aktuella regleringen, som grundar sig på en internordisk konvention från samma år, kom till vid en tidpunkt då det inte fanns anledning att ta ställning till om även personer av samma kön skulle få adoptera. Samtliga nordiska stater, som har infört lagstiftning om registrerat partnerskap, har undantagit det från den aktuella konventionens tillämpningsområde. Man synes inte kunna göra en annan bedömning i det nu aktuella sammanhanget utan en överenskommelse mellan samtliga nordiska stater. Om 1931 års konvention inte kan anses omfatta registrerade partner som adoptanter, bedöms de aktuella internationellt privat- och processrättsliga frågorna i varje nordiska stat enligt där gällande allmänna regler.

När finns svensk domsrätt och när bör utländsk rätt beaktas?

Domsrätt

Huvudregeln när det gäller svensk domsrätt är att ansökan om adoption tas upp här om den eller de sökande är svenska medborgare eller har hemvist här, 1 § lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption (LIA). Om registrerade partner vill adoptera gemensamt innebär detta att de båda måste ha medborgarskaps- eller hemvistanknytning till Sverige. Det är då tillräckligt, liksom beträffande makar, att den ena partnern är svensk medborgare och den andra har hemvist i Sverige. Enligt lagrummet finns det möjlighet för Regeringen att även i andra fall medge att ansökan prövas i Sverige. Tillstånd har i praxis krävt att medborgarskaps- eller hemvistanknytning till Sverige varit uppfylld för den ena sökandes del.

Den svenska domsrätten enligt LIA är omfattande. Den grundar sig på de sökandes – i stället för barnets – anknytning till Sverige. Vad som kan innebära problem, om förslaget genomförs, är att svensk domsrätt finns så fort som de sökande är svenska medborgare. Svenska medborgare bosatta utomlands kan dra nytta av detta såväl i situationer där registrerade partner över huvud taget inte kommer i fråga som adoptanter enligt lagen i hemviststaten, men också för att undvika en begränsning som i detta hänseende gäller i hemviststaten. Det är också möjligt att fler ansökningar om dispens för ansökningens prövning i Sverige kommer att göras till Regeringen.

Beaktande av utländsk rätt

När svensk domsrätt finns, skall ansökan prövas enligt svensk lag, 2 § LIA. Om ansökan avser ett barn under 18 år skall domstolen dock beakta om de(n) sökande eller barnet genom medborgarskap eller hemvist eller på annat sätt har anknytning till främmande stat och det skulle medföra en avsevärd olägenhet för barnet om adoptionen inte blir gällande där. I rättspraxis har en noggrann prövning ansetts påkallad i sådana fall där det på både sökandes och barnets sida funnits en stark utlandsanknytning. Tillstånd till adoption har beviljats när adoptionens fördelar befunnits väga tyngre än olägenheten av att den inte gäller i det andra landet, se

t.ex. NJA 1985 s. 651. Vid denna prövning har särskilt beaktats om de sökande avser att stanna och uppfostra barnet i Sverige. I NJA 1991 s. 21 gav domstolen tillstånd till adoption fastän det inte kunde uteslutas att adoptivfamiljen senare skulle återvända till barnets ursprungsland. Av betydelse var att de biologiska föräldrarna enligt i ursprungslandet gällande rätt hade överlåtit vårdnaden om barnet till den ena sökanden och att barnet därmed redan ingick i hans familjegemenskap.

När villkoren för adoption enligt svensk lag är uppfyllda, de sökande har hemvist i Sverige och avser att uppfostra barnet här, synes förslaget – om det genomförs – inte ge anledning att skärpa den praxis som tidigare följts. Att barnet tidigare adopterats från utlandet torde normalt inte ge anledning till annan bedömning.

Domsrätt enligt 1 § LIA finns dock även när den eller de sökande är svenska medborgare, men bosatta utomlands, eller när Regeringen har beviljat att ansökan får prövas här. Om meningen är att barnet kommer att växa upp i ett land som inte erkänner adoptionen, kan det finnas skäl att avslå ansökan. Det kan normalt inte anses vara förenligt med ett barns bästa att adoptionen inte gäller i det land som utgör barnets levnadsmiljö. Av relevans är om ett svenskt adoptionsbeslut skulle vara helt verkningslöst i hemviststaten eller om det tillerkänns vissa för barnets rättsskydd viktiga verkningar där, jfr NJA 1991 s. 21.

Kommer de föreslagna adoptionsbesluten att erkännas i utlandet?

När det finns konventionsreglering

Den enda konventionsregleringen av relevans i sammanhanget är 1993 års Haagkonvention om barns rättsskydd och samarbete vid internationella adoptioner. Denna konvention har inkorporerats med svensk rätt genom lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen.

Enligt konventionens art. 2 omfattar Haagkonventionen endast adoptioner ”av makar eller av en person med hemvist i den mottagande staten”. Det är därför klart att adoptioner genomförda av registrerade partner gemensamt faller utanför konventionen, inklusive dess regler om erkännande av utländska adoptionsbeslut. Konventionens ordalydelse synes däremot inte utesluta situationer där en registrerad partner ansöker om adoption av den andre partners

barn och barnet har hemvist i en annan konventionsstat. Om en sådan adoption har genomförts konventionsenligt mellan ursprungsstaten och Sverige som mottagande stat, måste utgångspunkten vara att den erkänns i de övriga konventionsstaterna i enlighet med erforderligt intyg om saken, se art. 23. Endast om en annan konventionsstat finner adoptionen vara "uppenbart oförenlig med grunderna för den egna rättsordningen, med hänsyn tagen till barnets bästa", kan den vägra att erkänna adoptionen, art. 24. Om adoptionen erkänns, har den också de rättsverkningar som garanteras av konventionens art. 26.

När det inte finns konventionsreglering

När en stat inte (genom en multilateral eller bilateral överenskommelse) åtagit sig att erkänna i en annan stat meddelade beslut om adoption, finns det alltid en risk för s.k. *haltande adoption*. Med detta avses att adoptionsbeslutet gäller i det land där det meddelats medan det inte erkänns i ett annat land/andra länder. Beroende på om adoptionen erkänns eller inte betraktas barnet antingen som barn till adoptanterna eller som barn till sina biologiska eller andra rättsliga föräldrar.

Sverige tillhör de stater som erkänner i andra stater beviljade beslut om adoption även utan en konventionsförpliktelse om saken. Erkännandet sker automatiskt eller efter prövning av Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor (NIA). Som allmän regel gäller att ett utländskt beslut om adoption inte får tilläggas giltighet i Sverige, om detta skulle vara uppenbart oförenligt med grunderna för rättsordningen här i landet (det s.k. *ordre public-förbehållet*, se 6 § LIA). Regler liknande de svenska reglerna om erkännande finns även i många andra länder. Det är dock fortfarande mycket ovanligt att personer av samma kön skulle få adoptera gemensamt. Därför är frågan om verkan utomlands av de av utredningen föreslagna adoptionerna mycket relevant.

Länder som tillåter registrerade partner att adoptera gemensamt

En genomgång av utländsk rätt visar att vissa amerikanska delstater (USA), liksom även Nederländerna enligt den lagstiftning som träder i kraft år 2001, tillåter registrerade partner att adoptera gemensamt. Förutsättningar borde därför finnas i dessa stater för erkännande av motsvarande svenska adoptionsbeslut. Att sådant erkännande också kommer till stånd kan dock kräva en överenskommelse mellan Sverige och den andra staten om villkoren för ömsesidigt erkännande.

Det kan framstå som en komplikation i sammanhanget att det svenska förslaget går längre (i vart fall i förhållande till nederländsk rätt) genom att även omfatta barn med hemvist i utlandet. En begränsning har i Nederländerna befunnits påkallad av hänsyn till landets internationella relationer, i första hand de stater som överlämnar barn för internationell adoption (= ursprungsstater). Det kan inte uteslutas att begränsningen blir ett hinder för erkännande av svenska adoptionsbeslut, när barnet vid tiden för adoptionen hade hemvist i utlandet.

Länder som tillåter registrerade partner att adoptera styvbarn

En annan grupp stater tillåter visserligen registrerade partner att adoptera, men bara när det gäller styvbarn. En ytterligare förutsättning som ställs i t.ex. Danmark och Island är att styvbarnet inte tidigare adopterats från utlandet. Det kan inte uteslutas att dessa stater inte är villiga att godta andra adoptionsbeslut än sådana som hade kunnat meddelas i det egna landet. Med hänsyn till ovissheten om vad som kan komma att erkännas, vore en överenskommelse om saken mellan Sverige och dessa stater att rekommendera.

Andra fall

Det finns en uppenbar risk för att sådana stater som är mycket negativa till homosexuellas möjlighet att få adoptera, skulle vägra att erkänna de föreslagna adoptionerna. Ju starkare anknytning som finns till den egna staten, desto starkare torde även invändningarna vara. En del av staterna kan ändå komma att tillmäta adoptionen vissa rättsverkningar, även om de inte erkänner själva adoptionen. Om exempelvis adoptanterna på ett mer

varaktigt sätt haft barnet i sin vård och barnet synes må bra, kan det bedömas vara förenligt med barnets bästa att det rådande vårdnadsförhållandet får fortsätta. För att det även skall gälla rättsligt i den staten, kan det dock krävas ett särskilt beslut som ger adoptanterna vårdnadsrätten. Vissa stater kan också vara villiga att erkänna en adoption av hänsyn till barnets bästa, fastän förutsättningarna för den inte varit uppfyllda i den egna staten. Adoptionens rättsverkningar kan dock komma att skilja sig från de svenska rättsverkningarna.

Adoptionens giltighet kan aktualiseras även som en *prejudiciell fråga*, t.ex. vid prövningen av barnets rätt till arv efter adoptanten. Det finns anledning att utgå från att det finns större utsikter att en adoption godtas i en sådan kontext än när dess giltighet uppkommer som en självständig fråga.

Avslutande kommentar: är kontrollen tillräcklig?

När registrerade partner med hemvist i Sverige – liksom andra i Sverige bosatta sökande – vill adoptera ett barn med hemvist i ett annat land, är förfarandet noga reglerat i svensk rätt. I vart fall när 1993 års Haagkonvention gäller avgör vidare myndigheterna i ursprungsstaten om en adoption över huvud taget skall kunna komma till stånd. I dessa fall borde förslaget inte ge upphov till några nämnvärda juridiska problem.

Den offentliga tillsynen i Sverige är mycket mer begränsad när barnet och de(n) sökande har hemvist i utlandet. Sådana situationer omfattas inte av lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling eller av adoptionsbestämmelserna i socialtjänstlagen (1980:620). Att ansökan görs i Sverige torde i regel bero på att en adoption inte vore möjlig i hemviststaten. Det är svårt att se hur tillstånd till adoption kan ges utan tillgång till upplysningar från hemvistlandet om barnet och de sökande.

Remissvar

Samboendekommitténs förslag Nya samboregler (SOU 1999:104)

Från de synpunkter som kommittén har att bevaka tillstyrks Samboendekommitténs förslag.

Kommittén har alltså inget att invända mot att det införs en rättslig reglering för att undanröja omotiverade skillnader mellan sambor av samma och av motsatt kön. Den ordning som kommittén föreslagit, dvs. att i en och samma lag reglera alla samboförhållanden förefaller enligt vår uppfattning ändamålsenlig.

Som kommittén föreslagit bör – till dess vi lämnat våra förslag – ställning inte tas till frågan om de rättsliga skillnaderna för sambor av samma och motsatt kön i fråga om assisterad befruktning och gemensam vårdnad. Nuvarande ordning bör alltså gälla i dessa hänseenden.

På kommitténs vägnar

Göran Ewerlöf
ordförande